

VII. Η ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ ΑΞΙΑ ΤΗΣ ΗΓΕΣΙΑΣ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

1. Εισαγωγή.

Στο παρόν κεφάλαιο παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της διερεύνησης του συσχετισμού ανάμεσα στο στοιχείο της *κοινωνικής αξίας της ηγεσίας* (ή της αναφοράς της ηγεσίας στην κοινωνία) και στον θεσμό της *Ευρωπαϊκής Επιτροπής*. Συγκεκριμένα, διερευνώνται συγκεκριμένες πτυχές της άρρηκτης διαλεκτικής σχέσης που υφίσταται ανάμεσα στην θεσμική ηγεσία της ΕΕ και στο ευρωπαϊκό κοινωνικό σύνολο.

Στο γενικότερο πλαίσιο της πολιτικής ανάλυσης η έρευνα της κοινωνικής αξίας της ηγεσίας ή της αναφοράς της ηγεσίας στο κοινωνικό σύνολο αφορά, κυρίως, στην ανάλυση του αντίκτυπού της ή στην ανάλυση του εύρους και της ποιότητας των συνεπειών της επί του κοινωνικού συνόλου. Ωστόσο, διευκρινίζεται ότι αν και η σημασία της διερεύνησης του αντίκτυπου της ηγεσίας, αποτελεί - όπως έχει ήδη αναφερθεί -, θεμελιώδες και ζωτικό στοιχείο της ανάλυσής της, εντούτοις υπογραμμίζεται ότι κάθε προσπάθεια μέτρησης και γενικότερης εκτίμησής του καθίσταται εξαιρετικά κοπιώδης, ενώ το πιθανότερο είναι να οδηγήσει σε διαφορετικά αποτελέσματα. Όπως επισημαίνει ο Ιάπωνας αναλυτής Ken Endo:

«...ακριβώς όπως και στις έννοιες της ισχύος, της επιρροής, του ελέγχου και της κυριαρχίας, ο αντίκτυπος των ηγετών θεωρείται εξαιρετικά δύσκολο να διευκρινισθεί, και ακόμα δυσκολότερο να μετρηθεί. Η αξιολόγηση του αντίκτυπου των ηγετών είναι, σχεδόν πάντα, βέβαιο ότι αλλάζει διαχρονικά, ανάλογα με τα διαφορετικά πεδία πολιτικής και σύμφωνα με τις ιδεολογικές αποστάσεις από τους ηγέτες· ο “άγιος” κάποιου μπορεί, κάλλιστα, να είναι ο “διάβολος” κάποιου άλλου»¹.

Επίσης, ένας από τους πρωτοπόρους αναλυτές της ηγεσίας, ο Lewis Edinger, υπογραμμίζοντας τη διαφορετική φύση της μελέτης του αντίκτυπου της ηγεσίας στην κοινωνία, επισημαίνει ότι η κατανόηση φαινομένων που ενέχουν το στοιχείο του ελέγχου και της ηγεσίας:

«...περιλαμβάνουν σε μεγάλο βαθμό διαφορετικές κρίσεις...²[και ότι]...τα μέτρα και τα σταθμά που χρησιμοποιούνται για τη μέτρηση του μεγέθους των αντιδράσεων απέναντι στις ηγετικές πράξεις διαφέρουν κατά πολύ ανάμεσα στις εκάστοτε μελέτες»³.

Οι ανωτέρω - αλλά και παρόμοιες - επισημάνσεις, παρόλη τη χρησιμότητά τους, έχουν διευκρινιστικό και προειδοποιητικό και όχι αποτρεπτικό χαρακτήρα στο ενδεχόμενο για περαιτέρω ερευνητικές προσπάθειες σχετικά με τη ανάλυση του αντίκτυπου της ηγεσίας.

Συνεπώς, το παρόν κεφάλαιο το ερευνητικό ενδιαφέρον εστιάζει στην εκτίμηση και ανάλυση του αντίκτυπου της ευρωπαϊκής θεσμικής ηγεσίας όπως, καταρχάς, εκφράστηκε από το θεσμικό όργανο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και

¹ Endo Ken, *οπ.παρ.*, σ. 16.

² L.J.Edinger, “The Comparative Analysis of Political Leadership”, *Comparative Politics*, vol. 17(2), 1975, σ. 263.

³ Στο ίδιο.

κατόπιν από την ευρύτερη ευρωπαϊκή ηγεσία και έγινε αντιληπτό από το ευρύτερο ευρωπαϊκό κοινωνικό σύνολο. Παράλληλα, στο πλαίσιο αυτό διερευνάται το ενδιαφέρον, η αντίληψη και η γενικότερη συνειδητοποίηση του ρόλου, αλλά και η σημασία που προσδίδεται στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή από το ευρωπαϊκό κοινωνικό σύνολο. Ωστόσο, διευκρινίζεται ότι οι πηγές της έρευνας δεν παρέχουν στοιχεία που ν' αφορούν άμεσα στον εντοπισμό του κοινωνικού αντίκτυπου της Επιτροπής.⁴ Για το λόγο αυτό, ο επιμέρους στόχος αφορά στην ανάλυση των στοιχείων εκείνων τα οποία συνεκτιμώνται, ώστε να παράσχουν μια όσο το δυνατό πιο ολοκληρωμένη και έγκυρη εικόνα γύρω από την καταγεγραμμένη αντίληψη και εκτίμηση του μέσου πολίτη της ΕΕ αναφορικά με την κοινωνική αξία του ρόλου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής. Πιο συγκεκριμένα, επιχειρήθηκε η εξαγωγή έγκυρων συμπερασμάτων σχετικά με το βαθμό, την ποιότητα και το μέγεθος του ενδιαφέροντος, αλλά και της συνειδητοποίησης εκ μέρους του ευρωπαϊκού κοινωνικού συνόλου αναφορικά με το ρόλο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής και της ευρωπαϊκής θεσμικής ηγεσίας, γενικότερα. Παράλληλα, αναλύθηκαν και οι γενικότεροι παράμετροι που εμπίπτουν στο πλαίσιο των σχέσεων που αναπτύσσονται ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και στο ευρωπαϊκό κοινωνικό σύνολο.

Η σπουδαιότητα της ανάλυσης της σχέσης που υφίσταται ανάμεσα στην ευρωπαϊκή ηγεσία και στο ευρωπαϊκό κοινωνικό σύνολο εμπίπτει στην ευρύτερη σημασία γύρω από την ανάλυση της σχέσης που υφίσταται ανάμεσα στις διάφορες ευρωπαϊκές ελίτ και στις ευρωπαϊκές κοινωνικές μάζες στο πλαίσιο της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Σύμφωνα με τον M.Slater η σκοπιμότητα διερεύνησης της σχέσης που αναπτύσσεται ανάμεσα στις ευρωπαϊκές ελίτ και στις ευρωπαϊκές λαϊκές μάζες αφορά, κυρίως, σε δυο βασικούς λόγους: πρώτον, διότι βοηθά στην βαθύτερη κατανόηση ορισμένων ζητημάτων που σχετίζονται με τη λειτουργία των ευρωπαϊκών θεσμών και δεύτερον, διότι με τον τρόπο αυτό ασχολούμαστε με το ευρύτερο ζήτημα της βιωσιμότητας των πολιτικών κοινοτήτων⁵.

Σε ό,τι αφορά τις τεχνικές λεπτομέρειες διευκρινίζεται ότι τα στοιχεία που χρησιμοποιήθηκαν για την πραγματοποίηση του στόχου του παρόντος κεφαλαίου προέρχονται από τις δημοσκοπήσεις που διεξήχθησαν στα πλαίσια των ερευνών του Ευρωβαρομέτρου (Standard Eurobarometer, Flash Eurobarometer, Europinion – Special and Monitoring).

Το χρονικό εύρος της ανάλυσης άρχεται από τη δεκαετία του '70 με το κύριο ενδιαφέρον να εστιάζει ιδιαίτερα στη δεκαετία του '80 και εντεύθεν μέχρι το έτος 2005.

⁴ Δηλαδή, δεν υφίσταται μεταβλητή με τον τίτλο «κοινωνική αξία της ηγεσίας» η οποία θα παρέχει άμεση σχετική πληροφόρηση.

⁵ Το θέμα της βιωσιμότητας σχετίζεται κυρίως με θέματα δημοκρατικής νομιμοποίησης (βλ. Martin Slater, "Political Elites, Popular Indifference and Community Building", στο εκδ. Brend, F.Nelsen/Alexander C-G.Stubb, *The European Union: Readings on the Theory and Practice of European Integration*, (USA: Lynne Rienner Publishers, Inc., 1994), σ. 154-155.

2. Οι πρόσφατες ευρωπαϊκές εξελίξεις ως βαρόμετρο του αντίκτυπου της ευρωπαϊκής πολιτικής ηγεσίας στο ευρύτερο ευρωπαϊκό κοινωνικό σύνολο.

Οι σχετικά πρόσφατες εξελίξεις των δημοψηφισμάτων σε Γαλλία και Ολλανδία που πραγματοποιήθηκαν κατά τη διαδικασία επικύρωσης της Συνταγματικής Συνθήκης θα μπορούσαν να θεωρηθούν από τα πλέον μελανά δείγματα του αντίκτυπου της ευρωπαϊκής ηγεσίας στο ευρύτερο λαϊκό σύνολο της ΕΕ, ενισχύοντας τη σημασία του στοιχείου της κοινωνικής αξίας της ηγεσίας, ως ποιότητας απαραίτητης για τη δημιουργική πολιτική ηγεσία.

Σύμφωνα ο ευρωπαϊκός και λοιπός διεθνής τύπος έσπευσε να μεταδώσει τις αντιδράσεις από το αποφασιστικό αυτό αποτέλεσμα που έφερε την Ευρώπη αντιμέτωπη με τη μεγαλύτερη κρίση των τελευταίων 50 ετών. Ο γαλλικός τύπος έκανε λόγο για «μια Ευρώπη σε κατάσταση σοκ»⁶, ενώ ο βρετανικός τύπος μετέφερε τον προβληματισμό της κυβερνητικής, κυρίως, ηγεσίας του πολιτικού κόμματος των Εργατικών του T.Blair, για μια Ευρώπη που βασανίζεται ν' απαντήσει ικανοποιητικά στο «θεμελιώδες ερώτημα του μέλλοντός της»⁷.

Το διπλό όχι των Γάλλων και των Ολλανδών πολιτών αποτέλεσε ένα είδος ύψιστης διαμαρτυρίας και έκφρασης μομφής της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης απέναντι, τόσο στην τροπή που είχε λάβει η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, αλλά κυρίως απέναντι στο σύνολο της δράσης της ευρωπαϊκής ηγεσίας που ασκείται τόσο στο εθνικό, όσο και στο ευρωπαϊκό επίπεδο. Αποκαλύφθηκε, δηλαδή, με ηχηρό τρόπο η προβληματική σχέση που λανθάνει ανάμεσα στην ευρωπαϊκή πολιτική ηγεσία και στο υπόλοιπο ευρωπαϊκό κοινωνικό σύνολο. Συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα των δημοψηφισμάτων ανέδειξαν το ζήτημα της διεύρυνσης της απόστασης ανάμεσα στις ευρωπαϊκές πολιτικές ελίτ που προωθούν τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης από τη μια πλευρά και στα ευρωπαϊκά λαϊκά στρώματα από την άλλη – τα οποία καλούνται να επωμισθούν το κόστος - ως μια από τις πιο δυσάρεστες μορφές του αντίκτυπου της ευρωπαϊκής ηγεσίας.

Η άμβλυνση της απόστασης ανάμεσα στις ευρωπαϊκές ηγετικές ελίτ που προωθούν τη διαδικασία ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης και στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο που δοκιμάζει και δοκιμάζεται από το ευρωπαϊκό εγχείρημα, αποτέλεσε ζήτημα κομβικής και θεμελιώδους σημασίας τόσο στο γενικότερο θεωρητικό πλαίσιο της πολιτικής ανάλυσης, όσο και στο ειδικότερο πλαίσιο της πολιτικής ανάλυσης της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Σύμφωνα με το γενικότερο θεωρητικό πλαίσιο της πολιτικής ανάλυσης, η σημασία της άμβλυνσης της απόστασης ανάμεσα στις ελίτ και στις λαϊκές κοινωνικές μάζες, συνδέθηκε με περαιτέρω αξιώσεις για δημοκρατική διακυβέρνηση. Σύμφωνα με τον T.B.Bottomore:

«...η διατήρηση και ειδικότερα η ανάπτυξη και βελτίωση, ενός δημοκρατικού συστήματος διακυβέρνησης δεν εξαρτάται πρωταρχικά από την ενθάρρυνση του ανταγωνισμού ανάμεσα σε μικρές ομάδες ελίτ, που οι δραστηριότητές τους υπόκεινται στην παρατήρηση ή τον έλεγχο των πολιτών, αλλά από τη δημιουργία και καθιέρωση

⁶ Βλ. σχετικό άρθρο με τίτλο «Le non gagne en France, la ratification du traité continue en Europe», στην ιστοσελίδα της εφημερίδας *Le Monde*: www.lemonde.fr/web/article/30-5-2005.

⁷ Βλ. σχετικό άρθρο των Gaby Hinsliff & Alex Duval Smith, με τίτλο «Blair set to dump a plan for crucial Europe poll» στην ιστοσελίδα της εφημ. *The Observer*: www.observer.guardian.co.uk/politics/story/, (30-5-2005).

συνθηκών όπου η μεγάλη πλειοψηφία των πολιτών, αν όχι όλοι οι πολίτες, μπορεί να παίρνει μέρος στη λήψη εκείνων των σημαντικών κοινωνικών αποφάσεων που επηρεάζουν σημαντικά τις ζωές τους – για την εργασία, την τοπική αυτοδιοίκηση και το έθνος – και όπου ελαττώνεται στο μικρότερο δυνατό βαθμό η διάκριση ανάμεσα στις ελίτ και τις μάζες»⁸.

Ακόμα και ο Μάνχαϊμ, οι πεποιθήσεις του οποίου σύμφωνα με τον T.B.Bottomore «...απομάκρυναν τις σκέψεις των ανθρώπων απ' τους κινδύνους που συνεπάγεται η κυριαρχία της ελίτ...»⁹, τόνιζε τη σπουδαιότητα διατήρησης μικρής απόστασης ανάμεσα στις ελίτ και στις μάζες έτσι, ώστε η τελευταία «να μπορεί να συμβιβάζεται εύκολα η κυριαρχία της ελίτ και η δημοκρατική διακυβέρνηση»¹⁰.

Αντίστοιχα, στο ειδικότερο θεωρητικό πλαίσιο πολιτικής ανάλυσης της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης υπογραμμίστηκε με έμφαση η σημασία των διαφορών ευρωπαϊκών, κυρίως, ελίτ στη διαδικασία της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, αλλά και η αναγκαιότητα της άμβλυνσης του χάσματος ανάμεσα στις ευρωπαϊκές ελίτ – στην ευρωπαϊκή ηγεσία, γενικότερα –, αλλά και στο υπόλοιπο ευρωπαϊκό κοινωνικό σύνολο αναφορικά, κυρίως, με τον δυσανάλογο βαθμό συμμετοχής του τελευταίου στον καθορισμό της εξέλιξης της διαδικασίας ευρωπαϊκής ενοποίησης¹¹.

Αρχικά, τόσο η λειτουργική και η νεολειτουργική θεωρία, όσο και η μέθοδος Monnet που επικράτησαν κατά τα πρώτα χρόνια της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, ανέδειξαν το ρόλο των διαφορών πολιτικών (κυβερνήσεις) και οικονομικών (ομάδες συμφερόντων) ελίτ ως κυρίαρχο στην πραγματοποίηση του ευρωπαϊκού εγχειρήματος, έναντι του αντίστοιχου των ευρωπαϊκών λαϊκών στρωμάτων. Η συμμετοχή και η συναίνεση του υπόλοιπου ευρωπαϊκού λαϊκού συνόλου δεν θεωρούνταν αναγκαία στα αρχικά στάδια της ενοποίησης, ενώ υποτίθεται ότι θα εξασφαλιζόταν σταδιακά μέσα από τη διαπίστωση της ωφελμιστικής διάστασης της διαδικασίας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης¹².

Σύμφωνα, επίσης με τα πιο πρόσφατα συμπεράσματα της Ομάδας Αναθεώρησης (Reflection Group) της Συνθήκης του Μάαστριχτ στην περίπτωση όπου:

«...η πρωταρχική εσωτερική πρόκληση της ΕΕ είναι η συμφιλώσή της με τους πολίτες της, ο πρωταρχικός στόχος της επικείμενης αναθεώρησης θα πρέπει να είναι η αναβάθμιση της νομιμοποίησής της απέναντι στα μάτια τους»¹³.

⁸ T.B. Bottomore, *Ελίτ και Κοινωνία...*, όπ.παρ., σ. 160.

⁹ Στο ίδιο, σ. 143.

¹⁰ Karl Mannheim, *Man and Society in an Age of Reconstruction*, (London: Kegan Paul, 1940), όπως παρατίθεται στον T.B. Bottomore, όπ.παρ., σ. 142.

¹¹ Βλ. σχετική βιβλιογραφία: J.H. Weiler, "After Maastricht: Community Legitimacy in Post-1992 Europe", στο (εκδ.) W.J. Adams, *Singular Europe: Economy and Polity of the European Community after 1992*, (The University of Michigan Press, 1993), σ. 11-41, επ., J.H. Weiler, U.R. Haltern & F.C. Mayer, "European Democracy and Its Critique", στο εκδ. J. Hayward, *The Crisis of Representation in Europe*, (Frank Cass, 1995), σ. 4-39, επ., W. Wallace & J. Smith, "Democracy or Technocracy? European Integration and the Problem of Popular Consent", στο εκδ. J. Hayward, στο ίδιο, όπ.παρ., σ. 137-157, επ., J. Hayward, *Elitism, Populism and European Politics*, Oxford: Clarendon, (London: Sage, 1996), V. Bogdanov, "The European Union, the Political Class and the People", στο εκδ. J. Hayward, στο ίδιο, όπ.παρ., σ. 101-120.

¹² Βλ. σχετικά στο κεφάλαιο του θεωρητικού πλαισίου της παρούσας διδακτορικής διατριβής.

¹³ Απόσπασμα από την Έκθεση της Ομάδας Αναθεώρησης της συνθήκης του Μάαστριχτ, όπως παρατίθεται στους (εκδ.) Geoffrey Edwards and Georg Wiessala, *The European Union. Annual Review of the 2001/2002*, (Oxford: Blackwell Publishers, 2002), σ. 3.

Δηλαδή, η προβληματική σχέση ανάμεσα σε ευρωπαϊκή ηγεσία και στα ευρωπαϊκά κοινωνικά στρώματα εντάσσεται στο ευρύτερο ζήτημα του ελλείμματος δημοκρατικής νομιμοποίησης της ΕΕ και του ευρωπαϊκού οικοδομήματος όταν το τελευταίο, σύμφωνα με αναλυτές: «...θα μπορούσε αναντίρρητα να θεωρηθεί πως βασίζεται σε παρασκηιακές συμφωνίες ανάμεσα στις ελίτ»¹⁴.

Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι από τον αρχικό σχεδιασμό της ευρωπαϊκής ενοποίησης δεν απουσίαζε μόνον η πρόνοια ενός ενισχυμένου ρόλου των λαϊκών στρωμάτων, αλλά επίσης και η πρόνοια για έναν γενικότερο υπερεθνικό ευρωπαϊκό κοινωνικό προγραμματισμό. Ακόμη, και όταν εμφανίσθηκαν για πρώτη φορά συντονισμένες προσπάθειες για χάραξη ενός ευρωπαϊκού κοινωνικού σχεδιασμού, κατά τα μέσα της δεκαετίας του '80, αυτή συνδέθηκε με θέματα όπως η αγορά εργασίας και οι βιομηχανικές σχέσεις¹⁵.

Το φαινόμενο της ολιγορίας και ανεπάρκειας της ευρωπαϊκής ηγεσίας αναφορικά με τον σχεδιασμό μιας συνολικής ευρωπαϊκής κοινωνικής πολιτικής πικρής να δώσει αποτελεσματικές λύσεις στα καθημερινά προβλήματα του μέσου ευρωπαίου πολίτη αποτέλεσε μια από τις σημαντικότερες αιτίες καταψήφισης της Συνταγματικής Συνθήκης¹⁶. Όπως επεσήμαναν αναλυτές του διεθνούς τύπου:

«η συζήτηση (σχετικά με το γαλλικό δημοψήφισμα) περιστράφηκε γύρω από τον μύθο του “Πολωνού υδραυλικού”...και τις τάσεις ανάδειξης μιας “Αγγλοσαξονικής” και υπέρμετρα φιλελεύθερης Ευρώπης, όπου ο καπιταλισμός της ελεύθερης αγοράς επιδίδεται σε άγρια κούρσα»¹⁷.

Επίσης, με αφορμή τους σοβαρούς κλυδωνισμούς και την ανησυχητική στασιμότητα που επέφερε η ακύρωση της Συνταγματικής Συνθήκης ακόμη και ο παραδοσιακά νεοφιλελεύθερος διεθνής τύπος υπογράμμισε την ανάγκη για ουσιαστικότερη προσέγγιση ανάμεσα στις ευρωπαϊκές ελίτ και τις ευρωπαϊκές κοινωνικές μάζες. Ο Peter Norman, αναλυτής της εφημερίδας *Financial Times* τόνιζε ότι «οι ευρωπαϊκές ελίτ θα πρέπει να κερδίσουν την εμπιστοσύνη του κόσμου [της Ευρώπης]»¹⁸. Επίσης, σύμφωνα με τον αναλυτή Dan O' Brien:

«...η ΕΕ αφήνει αδιάφορους τους περισσότερους καθημερινούς ανθρώπους. Και αυτοί, ακόμη που αρχικά έμειναν ενθουσιασμένοι σταδιακά η αγάπη τους [για την

¹⁴ Βλ. Ken Endo, *οπ.παρ.*, σ. 103.

¹⁵ Βλ. George Ross, “Assessing the Delors Eva and Social Policy”, στο εκδ. Stephan Leibfried & Paul Pierson, *European Social Policy: Between Fragmentation and Integration*, (Washington DC: The Brookings Institution, 1995), σ. 357-388.

¹⁶ Σύμφωνα με προηγούμενες δηλώσεις του J.Delors η σχέση ανάμεσα σε ευρωπαϊκό κοινωνικό σύνολο και ευρωπαϊκή εξουσία είναι προβληματική και εξαρτάται μάλλον από την οικονομική συγκυρία. Όπως δήλωσε σε συνέντευξή του: «Δεν βλέπω πως η Ευρώπη, ένωση κυρίαρχων κρατών, θα μπορούσε, με κάποιο θαύμα, να αμβλύνει την κρίση στην ιδιότητα του πολίτη και να γεφυρώσει το χάσμα που υπάρχει ανάμεσα στον πολίτη και την εξουσία. Η στάση των Ευρωπαίων απέναντι στην Ευρώπη συνδέεται άλλωστε με την οικονομική συγκυρία. Όταν η Ευρωπαϊκή οικονομία δεν πάει καλά αγαπούν λιγότερο την Ευρώπη ή την βλέπουν με λιγότερο ενθουσιασμό», βλ. απόσπασμα συνέντευξης του J.Delors στην Ελίσα Παπαδάκη με τίτλο: «Ελλείμμα πρωτοπορίας στην Ευρώπη», εφημερίδα *Καθημερινή*, 19-10-2003, σ. 13.

¹⁷ Βλ. σχετικό άρθρο των Katrin Bennhold & Graham Bowley με τίτλο: «Chapter “non dead”, EU insists», στην ηλεκτρονική ιστοσελίδα της εφημερίδας *International Herald Tribune*: www.ihl.com/articles/2005/05/30/news/france.php, (31-5-2005).

¹⁸ Βλ. άρθρο του Peter Norman, με τίτλο: «EU must earn people's trust», στην ηλεκτρονική ιστοσελίδα της εφημερίδας *Financial Times*: www.news.ft.com/cms, (30-5-2005).

ΕΕ] ατόνησε...Αυτό δεν είναι παράξενο. Καθώς η ΕΕ έχει γίνει σημαντικότερη στη διακυβέρνηση της Ευρώπης, δεν σταμάτησε ν' αποτελεί μια διαδικασία η οποία καθοδηγείται από την ελίτ. Σε μια εποχή όπου τα ζητήματα της εμπιστοσύνης στην εξουσιαστική τάξη και της λαϊκής επιθυμίας για αποστασιοποίηση από πολιτικούς και γραφειοκράτες προβάλλουν έντονα στις περισσότερες χώρες, η συζήτηση γύρω από το «δημοκρατικό έλλειμμα» της ΕΕ ανοίγει ξανά»¹⁹.

Εύλογα λοιπόν, συμπεραίνει κανείς ότι η παρέλευση μισού, και πλέον, αιώνα ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης δεν οδήγησε τελικά στην υποτιθέμενη εξασφάλιση της λαϊκής συναίνεσης και της απαιτούμενης δημοκρατικής συμμετοχής των πολιτών της Ευρώπης στη διαδικασία ενοποίησης. Δηλαδή, όπως αναφέρει ο M.Slater, παρά το γεγονός ότι:

«οι θεμελιωτές της Ευρωπαϊκής Κοινότητας ήταν αρκετά προνοητικοί, ώστε να προβλέψουν πως η μακροχρόνια επιβίωσή της, σε δημοκρατικό καθεστώς, εξαρτάται από τη νομιμοποίησή της από το γενικό σύνολο του (ευρωπαϊκού) λαού»²⁰,

εντούτοις, η σημερινή ευρωπαϊκή ηγεσία φαίνεται απομακρυσμένη, όσο ποτέ άλλοτε από το υπόλοιπο ευρωπαϊκό κοινωνικό σύνολο.

Εκτός όμως, από το ζήτημα του δημοκρατικού ελλείμματος της διαδικασίας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, στο πλαίσιο της αναγκαιότητας για ουσιαστικότερη προσέγγιση ανάμεσα στις ευρωπαϊκές ελίτ και στις ευρωπαϊκές λαϊκές μάζες επιπίνει η ανάγκη ανάδειξης κρισιακής ηγεσίας και η ανάγκη για περαιτέρω διάδοση των δημοψηφισμάτων, ως μια μορφή αμεσότερης δημοκρατίας με στόχο τη μείωση του δημοκρατικού ελλείμματος στην ΕΕ.

Σε ό,τι αφορά το ζήτημα των δημοψηφισμάτων το κοινό ευρωπαϊκό παρελθόν έχει δείξει ότι δύνανται ν' αποτελέσουν κάλλιστα ένα είδος σφυγμομέτρησης της κοινής ευρωπαϊκής γνώμης που δεν διστάζει να κατακεραυνώνει τις επιλογές της ευρωπαϊκής ηγεσίας και να οδηγεί σε αναπάντεχες εξελίξεις και αναθεωρήσεις της ευρωπαϊκής πολιτικής (π.χ. τα ανησυχητικά ποσοστά του «ΟΧΙ» σε Ιρλανδία και Δανία κατά την επικύρωση της συνθήκης του Μάαστριχτ). Όπως υποστηρίχθηκε την επαύριον του γαλλικού δημοψηφίσματος:

«η εμπειρία στους κόλπους της [Ευρωπαϊκής] ηπείρου καταδεικνύει ότι μόνον όταν η ΕΕ προβάλλει στο προσκήνιο εν ιδεί δημοψηφισμάτων – όσο ατελές και αν είναι αυτό – τότε μόνον οι ελίτ και το εκλογικό σώμα δεσμεύονται μεταξύ τους και ξεκινούν να μιλούν την ίδια γλώσσα»²¹.

Αναφορικά με την προοπτική ανάδειξης μιας ευρωπαϊκής ηγεσίας ικανής να υπερβεί την κρίση και να δώσει αποτελεσματικές λύσεις και απαντήσεις στα φλέγοντα προβλήματα και στα επίμονα ερωτήματα που ταλανίζουν την ΕΕ, φαίνεται ότι, δυστυχώς, δικαιώνει την απαισιόδοξη άποψη του παλαίμαχου ευρωπαϊστή και δημοφιλέστερου προέδρου της Επιτροπής, J.Delors σύμφωνα με την οποία: «Δεν υπάρχει πια για την Ευρώπη εκείνη η πίστη που διακατείχε μεγάλους πολιτικούς ηγέτες και τους επέτρεπε να κινούν τα βουνά»²².

¹⁹ Βλ. Dan O' Brien, "The EU constitution: The silver linings of defeat", *International Herald Tribune*, (31-5-2005).

²⁰ Martin Slater, στο ίδιο, σ. 157.

²¹ Βλ. D. O' Brien, στο ίδιο.

²² Βλ. εφημ. *Κάθημερινή*, (19-10-03), όπ.παρ.

Σε ό,τι αφορά την αντίδραση της Επιτροπής, ως οιασδήποτε κρισιακής ηγεσίας, στις πρόσφατες εξελίξεις, ο νυν πρόεδρος της J.M.Barroso, επιβεβαιώνοντας την άποψη του Jacques Chirac - ο οποίος θεωρεί τον πρώτο ως «το απαράδεκτα φιλελεύθερο πρόσωπο των Βρυξελλών»²³ - σχεδίαζε να επαναφέρει τις συζητήσεις γύρω από την πρωτοβουλία του «εργασία και ανάπτυξη» και να προχωρήσει σε περαιτέρω προτάσεις απελευθέρωσης του τομέα των υπηρεσιών. Φαίνεται δηλαδή, ότι ο απόηχος των πρόσφατων κοινωνικών διαμαρτυριών, είτε δεν έφτασε στα υψηλά πατώματα της «Rue de la Loi», είτε η «γραφειοκρατία των Βρυξελλών» κωφεύει συστηματικά, αρνούμενη να αντιμετωπίσει τα αποτελέσματα του αντίκτυπου μιας ευρωπαϊκής ηγεσίας της οποίας αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα.

Στο τμήμα που ακολουθεί παρουσιάζονται τα αποτελέσματα της διερεύνησης και της ανάλυσης του αντίκτυπου της ευρωπαϊκής θεσμικής ηγεσίας και ειδικότερα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, όπως αυτός εκφράστηκε από την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη.

3. Τα αποτελέσματα της έρευνας.

3.1. Ιδιαιτερότητες στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης και διευκρινίσεις γύρω από την έρευνα.

Ο ρόλος των ευρωπαϊκών ελίτ - όπως αναφέρθηκε στο προηγούμενο τμήμα - υπήρξε πρωταγωνιστικός και έως ένα σημείο σχεδόν αποκλειστικός στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, ενώ η ευρωπαϊκή λαϊκή συμμετοχή αποτέλεσε παράμετρο ιδιαίτερα υποβαθμισμένη για ένα αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα στην κοινή ιστορία των ευρωπαϊκών λαών. Παρόλα αυτά, σύμφωνα με τα αποτελέσματα των δημοσκοπήσεων, η δεδηλωμένη υποστήριξη της κοινής γνώμης των χωρών μελών της - τότε - Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, κατά την πρώτη δεκαετία ζωής του ευρωπαϊκού οικοδομήματος εμφανιζόταν ιδιαίτερα υψηλά²⁴.

Το παράδοξο αυτό φαινόμενο της σχεδόν ένθερμης υποστήριξης της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης υπέρ της ευρωπαϊκής ενοποίησης και του παράλληλα υποβαθμισμένου ρόλου και της εμμεσότητας - σε σημείο απουσίας - συμμετοχής της, στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ενοποίησης βρήκε θεωρητική ερμηνεία κατά τη δεκαετία του '70 μέσα από το έργο των L.Lindberg και S.Scheingold. Σύμφωνα με τους αναλυτές, το αίσθημα υποστήριξης της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης προς τη διαδικασία ενοποίησης χαρακτηρίστηκε ως «επιτρεπτική συγκατάθεση» (permissive consensus)²⁵. Με τον όρο «επιτρεπτική συγκατάθεση» οι L.Lindberg και S.Scheingold εννοούσαν ένα αίσθημα ενίσχυσης της διαδικασίας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, ευρέως διαδεδομένο, χωρίς, ωστόσο, να είναι βαθειά ριζωμένο στη συνείδηση της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης.

²³ Ο χαρακτηρισμός αυτός αναφέρεται σε άρθρο του George Parker, ανταποκριτή των Financial Times στις Βρυξέλλες, με τίτλο: «What next? Tough calls on economy and politics lie ahead for EU», *Financial Times*, (30-5-2005), σ. 2.

²⁴ Σύμφωνα με μια σειρά από δημοσκοπήσεις που διεξήχθησαν κατά την πρώτη δεκαετία του '50, το ποσοστό υποστήριξης της ευρωπαϊκής ενοποίησης στις χώρες μέλη ξεπερνούσε κατά πολύ το 50% ενώ στις περιπτώσεις της Γαλλίας, της Ιταλίας και της Γερμανίας τα αντίστοιχα ποσοστά κυμαίνονταν στο 56%, στο 59% και στο 67%, βλ. στο ίδιο, σ. 159.

²⁵ Βλ. Leon N.Lindberg/Stuart A.Scheingold, *Europe's Would Be Polity...*, όπ.παρ.

Η ερμηνεία που δίδεται από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή δια στόματος Ευρωβαρομέτρου, σχετικά με το ευρωπαϊκό λαϊκό αίσθημα της «επιτρεπτικής συγκατάθεσης» είναι ιδιαίτερα ενδιαφέρουσα και χαρακτηριστική του φιλελεύθερου ιδεολογικού προσανατολισμού της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Σύμφωνα, λοιπόν, με τις έρευνες του Ευρωβαρομέτρου, στην επικράτηση του αισθήματος της «επιτρεπτικής συγκατάθεσης» συνετέλεσε και η ευρωπαϊκή ιστορική συγκυρία η οποία, «με σκηνικό την εδραίωση της ειρήνης, την προστασία από τον λενινιστικό και σταλινικό Μπολσεβικισμό και την οικονομική ανάπτυξη...»²⁶ ώθησε τους περισσότερους πολίτες των ευρωπαϊκών χωρών στην υιοθέτηση «...μιας στάσης φιλανθρωπικής αδιαφορίας για την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση»²⁷.

Η στάση της «επιτρεπτικής συγκατάθεσης» από τη μεριά της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης οδήγησε για ένα αρκετά μεγάλο χρονικό διάστημα σε μια ασυνήθιστη και περίεργη ισορροπία, όπου ευρωπαϊκές και εθνικές ηγετικές ελίτ δρούσαν σχεδόν ανενόχλητες στο πλαίσιο της διαδικασίας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Όπως επισημαίνει με έμφαση ο M.Slater, ήταν «...ο ασυνήθιστος συνασπισμός ανάμεσα σε εθνικές και πανευρωπαϊκές ελίτ»²⁸, που συνέβαλε στην παραγκώνιση της ευρωπαϊκής πολιτισμικής διαφοροποίησης και στην επίτευξη του «εκπληκτικού εγχειρήματος» ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, το οποίο όμως δεν μπόρεσε, με τη σειρά του, «...να κινήσει το ενδιαφέρον και να εξάψει τη φαντασία του μέσου ευρωπαίου»²⁹.

Παρόλα αυτά, το αίσθημα της «επιτρεπτικής συγκατάθεσης» και η εύθραυστη ισορροπία στις σχέσεις της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης και των ευρωπαϊκών ηγετικών ελίτ θα μπορούσε να κλονισθεί, εφόσον η ευρωπαϊκή κοινή γνώμη μετέβαλε τη στάση της. Σύμφωνα με τους L.Lindberg και S.Scheingold το αίσθημα της «επιτρεπτικής συγκατάθεσης» της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης θα μπορούσε να ισχύει για όσο διάστημα δεν αναδεικνύονταν πολιτικοί δράντες και σημαντικές κοινωνικές δυνάμεις που να εναντιώνονται στην ολοκλήρωση και εφόσον η πλειοψηφία του ευρωπαϊκού κοινού διατηρούσε μια στάση χλιαρής ενίσχυσης. Πιο συγκεκριμένα η ισχύς του αισθήματος της «επιτρεπτικής συγκατάθεσης» της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης θα διακυβεύονταν σε περιόδους ύφεσης:

«...στην περίπτωση όπου τα αποκτημένα οφέλη της ολοκλήρωσης απειλούνταν...και οι υποστηρικτικές ελίτ και λαϊκές μάζες θα ενεργοποιούνταν, ώστε να αποκτήσουν περισσότερο ενεργό ρόλο...Στην περίπτωση όπου η Κοινότητα θα προσπαθούσε να διευρύνει τους σκοπούς ή να αυξήσει αισθητά τις θεσμικές της ικανότητες,...[ή στην περίπτωση όπου] θα προέκυπτε αιτία υποψίας ότι το επίπεδο υποστήριξης ή της σχέσης της [της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης] με την πολιτική διαδικασία θα μπορούσε να μεταβληθεί αισθητά»³⁰.

Το αίσθημα της «επιτρεπτικής συγκατάθεσης» της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης, αρχικά κατά τη δεκαετία του '60 όπου αναδείχθηκαν οι έντονες λαϊκές κινητοποιήσεις για μαζική συμμετοχή και για την αποκέντρωση της κρατικής

²⁶ European Commission, Eurobarometer, No 40 (Autumn), 1993, σ. viii.

²⁷ Στο ίδιο, σ. viii.

²⁸ Ως εξέχων, χαρακτηρίζεται ο ρόλος των πανευρωπαϊκών ιδεαλιστών που βρίσκονταν υπό την ηγεσία του Jean Monnet, στη διαμόρφωση μιας συμπαγούς και αρραγούς ιδέας γύρω από την Ευρωπαϊκή ενότητα, βλ. M. Slater, *οπ.παρ.*, σ. 160.

²⁹ Στο ίδιο, σ. 158.

³⁰ Βλ. L.Lindberg/S.Scheingold, *Europe's Would Be Polity...*, *οπ.παρ.*, σ. 274,277.

εξουσίας³¹ και κατόπιν κατά τη δεκαετία του '70 μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '80, όπου επέδρασαν οι συνέπειες των δυο πετρελαϊκών κρίσεων και της γενικότερης οικονομικής ύφεσης, οδήγησαν στην αύξηση του λεγόμενου «Ευρωσκεπτικισμού», ρίχνοντας την υποστήριξή του για την ολοκλήρωση της Ευρώπης στο ναδίρ³².

Το αίσθημα υποστήριξης της διαδικασίας από την κοινή γνώμη των χωρών μελών γνώρισε μιαν αναλαμπή ανάκαμψης κατά τα μέσα της δεκαετίας του '80. Ωστόσο, το κλίμα του «ευρωσκεπτικισμού» συνεχίστηκε και επικράτησε μέχρι και τις αρχές της δεκαετίας του '90, ενώ το αίσθημα της «επιτρεπτικής συγκατάθεσης» δεν αποκαταστάθηκε σχεδόν ποτέ. Η κοσμογονία των μεταβολών στις διεθνείς σχέσεις, όπως η κατάρρευση του υπαρκτού σοσιαλισμού, οι πολεμικές συρράξεις στον Περσικό Κόλπο, ο έντονος οικονομικός προσανατολισμός της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, καθώς επίσης και οι γενικότεροι χειρισμοί των συγκλονιστικών αυτών γεγονότων από την ευρωπαϊκή ηγεσία – τόσο στο τοπικό, όσο και στο ευρωπαϊκό θεσμικό επίπεδο – είχαν ως αντίκτυπο την έντονη δυσaréσκεια της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης, η οποία βρήκε συμβολική έκφραση στο ηχηρό «όχι» των Δανών κατά την επικύρωση της Συνθήκης του Μάαστριχτ.

Στο παρόν κεφάλαιο το ερευνητικό ενδιαφέρον έχει ως αφετηριακή βάση την παρατήρηση των μεταβολών της στάσης της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης, ως μιας από τις κυριότερες – αν όχι της κυριότερης – εκφράσεις του αντίκτυπου της ηγεσίας των ευρωπαϊκών ελίτ που καθοδηγούν τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης στις ευρωπαϊκές κοινωνικές μάζες.

Για τον λόγο αυτό διερευνώνται συγκεκριμένοι δείκτες καταγραφής της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ οι οποίοι δύνανται να παράσχουν μιαν αντιπροσωπευτική – στο μέτρο του δυνατού – εικόνα αναφορικά με το πώς αντιλαμβάνονται οι ευρωπαίοι πολίτες σημαντικές πτυχές της ΕΕ, ως αναπόσπαστο τμήμα, αφενός του άμεσου αντίκτυπου της δράσης της ίδιας της Επιτροπής και αφετέρου του αντίκτυπου της συνολικής ευρωπαϊκής θεσμικής ηγεσίας, κατά τις τελευταίες τρεις περίπου δεκαετίες του 20ου αιώνα και εντεύθεν³³.

Στο σχεδιασμό της επίτευξης του συγκεκριμένου στόχου εμπίπτει η ανάλυση των ακόλουθων δεικτών που καταγράφουν το ευρωπαϊκό λαϊκό αίσθημα:

- α) Της υποστήριξης της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.
- β) Της αντίληψης του ζητήματος της ωφέλειας που απορρέει από τη συμμετοχή στην Ευρωπαϊκή ενοποίηση.
- γ) Αναφορικά με το ζήτημα της δημοκρατίας στο επίπεδο της ΕΕ.
- δ) Αναφορικά με το ζήτημα της Ευρωπαϊκής ταυτότητας.
- ε) Αναφορικά με το ζήτημα της διάστασης ανάμεσα στο πραγματικό και το επιθυμητό επίπεδο ολοκλήρωσης.
- στ) Αναφορικά με το ενδεχόμενη της από-ολοκλήρωσης της ΕΕ.

³¹ Βλ. M.Slater, *όπ.παρ.*, σ. 159.

³² Βλ. αποτελέσματα των δημοσκοπήσεων του Ευρωβαρομέτρου, Νο 40, *όπ.παρ.*, σ. viii.

³³ Η βασική πηγή των στοιχείων της έρευνας του παρόντος τμήματος αφορά στις δημοσκοπήσεις του Ευρωβαρομέτρου που διεξάγονται από επίσημη ευρωπαϊκή υπηρεσία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, ενώ το κύριο χρονικό εύρος της εστιάζει στις δεκαετίες '80 και '90, χωρίς ωστόσο να αποκλείονται και οι χρονικά πιο διευρυμένες αναλύσεις, εφόσον τα στοιχεία των υπό ανάλυση δεικτών το επιτρέπουν.

- ζ) Αναφορικά με τη σημασία και το ρόλο της ΕΕ στην καθημερινότητα του μέσου ευρωπαίου.
- η) Αναφορικά με τη σημασία και το ρόλο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην καθημερινότητα του μέσου ευρωπαίου.
- θ) Της εμπιστοσύνης στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή.
- ι) Αναφορικά με το ενδεχόμενο μιας Ευρωπαϊκής Κυβέρνησης.

3.2. Η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, τα οφέλη της και η υποστήριξη της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ.

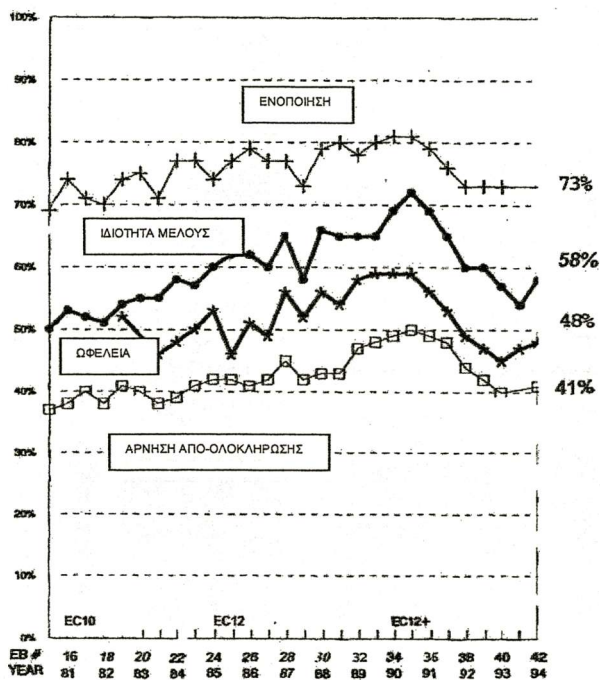
Η διαχρονική καταγραφή του λαϊκού αισθήματος υποστήριξης της διαδικασίας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης (unification), καθώς και της ιδιότητας του μέλους της ΕΚ/ΕΕ (membership) δεν παρέχει στοιχεία σχετικά μόνο με τα αντανakλαστικά της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΚ/ΕΕ στις μεταβολές του ευρωπαϊκού και ευρύτερου διεθνούς ιστορικού, κοινωνικού και οικονομικού σκηνικού, αλλά ταυτόχρονα καταδεικνύει και το αντίκτυπο της δράσης και της ποιότητας της ευρωπαϊκής ηγεσίας τόσο της εθνικής, όσο και αυτής που ασκείται στο επίπεδο θεσμικής διακυβέρνησης της ΕΕ.

Όπως αναφέρθηκε σε προηγούμενο τμήμα του παρόντος κεφαλαίου, το λαϊκό αίσθημα υποστήριξης της ιδέας γύρω από την ενοποίηση της Ευρώπης υπήρξε αρκετά υψηλό, με κάποια διαστήματα περιστασιακών κρίσεων μέχρι τις αρχές της δεκαετίας του '90, όπου άρχισαν να καταγράφονται τα πρώτα σημάδια έντονης και συστηματικής καθολικής πτώσης. Όπως μαρτυρούν τα στοιχεία του διαγράμματος 7.1., μέχρι και το έτος 1990 το λαϊκό αίσθημα υποστήριξης της ενοποίησης ξεπέρασε το 80%, ενώ παράλληλη – αν και σε κλίμακα είκοσι περίπου ποσοστιαίων μονάδων χαμηλότερα – υπήρξε και η πορεία του δείκτη καταγραφής του λαϊκού αισθήματος υποστήριξης γύρω από το θέμα της ιδιότητας του μέλους της ΕΚ/ΕΕ (διάγραμμα 7.1.). Η πρωτική πορεία του δείκτη καταγραφής της λαϊκής υποστήριξης των χωρών μελών της ΕΚ/ΕΕ στο ζήτημα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης συνεχίστηκε ακάθεκτη μέχρι και το έτος 1993, όταν άρχισαν να επανακάμπουν οι θετικές τάσεις του αντίστοιχου δείκτη.

Σε ό,τι αφορά τον δείκτη που καταγράφει την υποστήριξη της ιδιότητας του μέλους της ΕΚ/ΕΕ από την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη, όπως παρατηρείται στο διάγραμμα 7.2., η διαχρονική του εξέλιξη κατά το διάστημα 1994 – 2005 (α' εξάμηνο του 2005) κυμαινόταν μεταξύ του 46% και 56%. Αν και οι διακυμάνσεις του φαίνεται να έχουν σταθεροποιηθεί σε ένα εύρος δέκα ποσοστιαίων μονάδων – σε αντίθεση με την προηγούμενη δεκαετία όπου η διακύμανσή του ξεπερνούσε τις είκοσι ποσοστιαίες μονάδες – εντούτοις, ποσοστά όπως αυτά που ξεπερνούσαν το 70% (βλ. διάγραμμα 7.1) φαίνεται να έχουν παρέλθει ανεπιστρεπτί, ενώ οι τάσεις που καταγράφονται στο α' εξάμηνο του 2005 είναι πτωτικές³⁴.

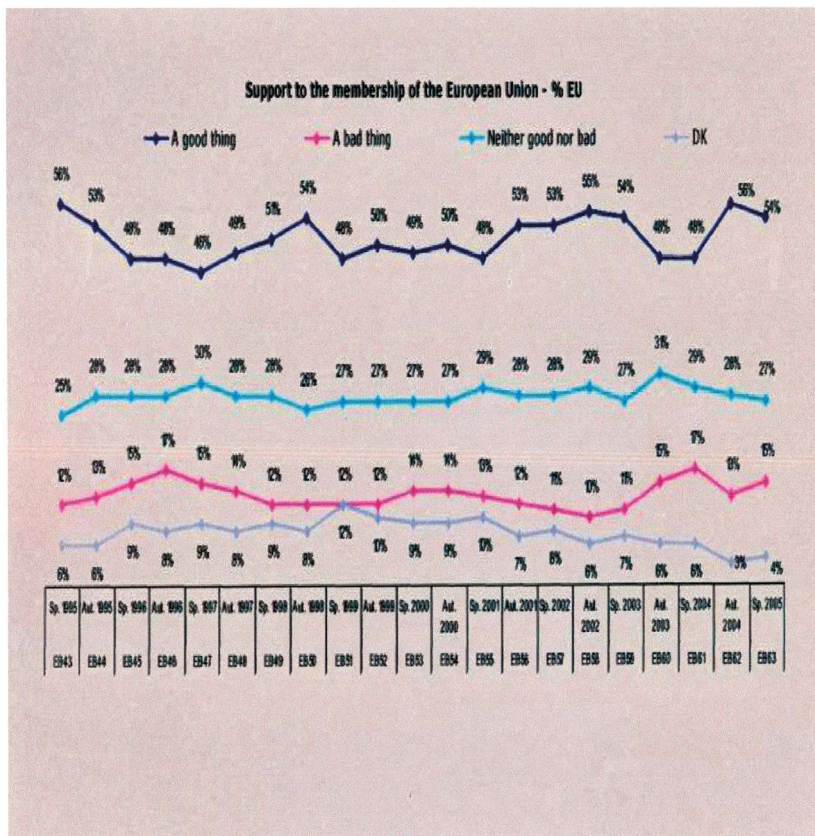
³⁴ Στο σημείο αυτό υπογραμμίζεται ότι το αυξημένο λαϊκό αίσθημα υποστήριξης για την προώθηση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης δεν συνοδεύεται από ένα ικανοποιητικό επίπεδο γνώσης γύρω από τα ευρωπαϊκά ζητήματα. Αντίθετα, σύμφωνα με τα στοιχεία της πρόσφατης διακύμανσης της γνώσης του μέσου ευρωπαίου γύρω από τα θέματα λειτουργίας της ΕΚ/ΕΕ, των πολιτικών και των θεσμών της (βλ. διάγραμμα 7.5) βρίσκεται σε ανησυχητικά χαμηλά επίπεδα.

**Διάγραμμα 7.1. : Η υποστήριξη της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΚ/ΕΕ στο
εγχείρημα της ΕΚ/ΕΕ για το χρονικό διάστημα 1981-1994 (α' εξάμηνο)**

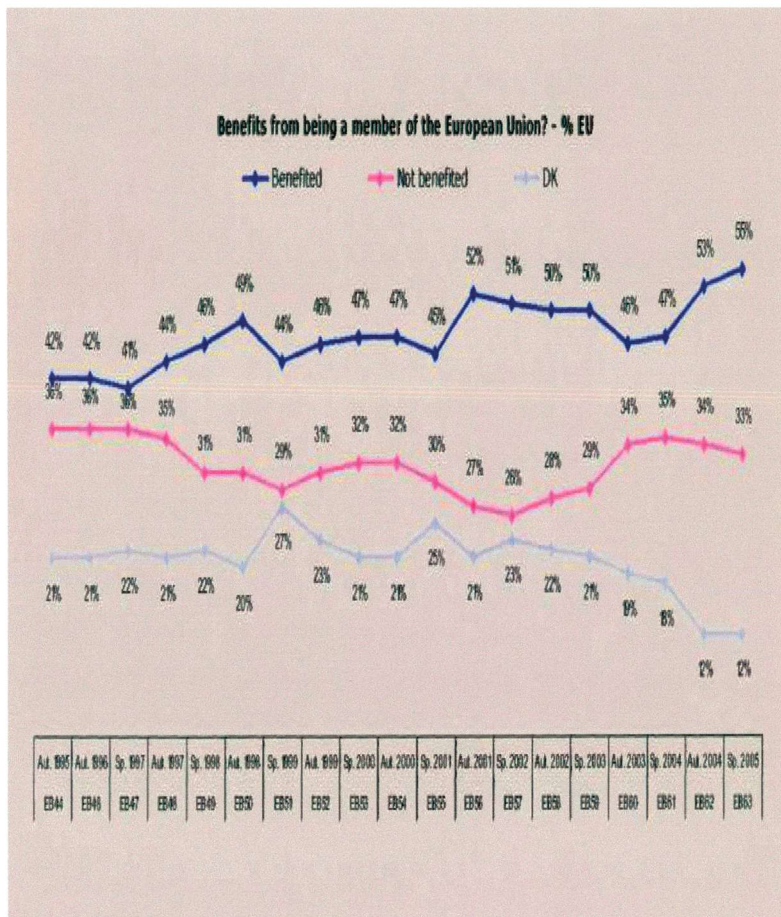
Πηγή: STANDARD EUROBAROMETER 42 (DEC 94)

Διάγραμμα 7.2. : Η υποστήριξη της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΚ/ΕΕ στο εγχείρημα της ΕΚ/ΕΕ για το χρονικό διάστημα 1995-2005 (α' εξάμηνο)

Πηγή: Ευρωβαρόμετρο, αρ. τεύχους 63, 2005 (άνοιξη)

Διάγραμμα 7.3. : Η διαχρονική εξέλιξη της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΚ/ΕΕ σχετικά με τα οφέλη αποκόμισαν από την συμμετοχή τους στην ΕΚ/ΕΕ για το χρονικό διάστημα 1995-2005 (α' εξάμηνο)

Πηγή: Ευρωβαρόμετρο, αρ. τεύχους 63, 2005 (άνοιξη)

Επίσης, αξίζει να σημειωθεί ότι η γραμμική απεικόνιση της εξέλιξης της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης σχετικά με την υποστήριξη που παρέχει στο θέμα της ευρωπαϊκής ενοποίησης και της ιδιότητας του μέλους της ΕΚ/ΕΕ εμφανίζει σχεδόν παράλληλη συμπίεση με την αντίστοιχη γραμμική απεικόνιση της εξέλιξης της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης γύρω από τα οφέλη που προκύπτουν από τη συμμετοχή της στην ΕΚ/ΕΕ (βλ. διαγρ. 7.1. & 7.2.) επιβεβαιώνοντας την άποψη του J.Delors ότι:

«η στάση των ευρωπαίων απέναντι στην Ευρώπη συνδέεται...με την οικονομική συγκυρία...[και ότι]...Όταν η Ευρωπαϊκή οικονομία δεν πάει καλά αγαπούν λιγότερο την Ευρώπη και την βλέπουν με λιγότερο ενθουσιασμό»³⁵.

Ωστόσο, τα ποσοστιαία μεγέθη της υποστήριξης της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης αναφορικά, τόσο με την ενοποίηση της Ευρώπης, όσο και με την ιδιότητα του μέλους της ΕΚ/ΕΕ βρίσκεται σε υψηλότερα επίπεδα από το αντίστοιχο μέγεθος της ωφέλειας που θεωρεί ο μέσος ευρωπαίος πολίτης ότι αποκομίζει από τη συμμετοχή του στην ΕΕ. Το γεγονός αυτό σημαίνει, μάλλον, ότι παράλληλα με την επιβεβαίωση της πιο πάνω άποψης του J.Delors, οι μεταβολές στις στάσεις της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης, αναφορικά με την υποστήριξη της ευρωπαϊκής ενοποίησης, θα μπορούσαν να ερμηνευθούν πέραν του ωφελιμιστικού πλαισίου. Δηλαδή, η ευρωπαϊκή κοινή γνώμη δεν προσβλέπει στην ευρωπαϊκή ενοποίηση μέσα και μόνο από την ωφελιμιστική προσέγγιση.

Στο πλαίσιο των υψηλών προσδοκιών που διατηρεί η ευρωπαϊκή κοινή γνώμη σχετικά με τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης εμπίπτει αντίστοιχα και η λαϊκή επιθυμία για τη βελτίωση των ρυθμών πραγματοποίησής της. Οι δημοσκοπικές έρευνες του Ευρωβαρόμετρου δίνουν τη δυνατότητα σύγκρισης ανάμεσα στο αίσθημα της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης για το πραγματικό και για το επιθυμητό επίπεδο της διαδικασίας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Καθόλη τη διάρκεια διαχρονικής καταγραφής της απόστασης ανάμεσα στην πραγματική και την επιθυμητή ταχύτητα ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, όπως εκφράστηκε από την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη, η πραγματική ταχύτητα υπολείπεται της επιθυμητής. Κατά το διάστημα 1986–1994 (βλ. Πίνακα 1) η επιθυμητή ταχύτητα ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης διαβαθμίζεται ανάμεσα στο 4,4 και το 5,5³⁶, ενώ από το 1995 και εντεύθεν τα αντίστοιχα ποσοστά μειώθηκαν μεταξύ 4,6 και 4,8 (διάγραμμα 7.4) με τις τάσεις σταθεροποίησης να προσγειώνονται σε χαμηλότερα επίπεδα.

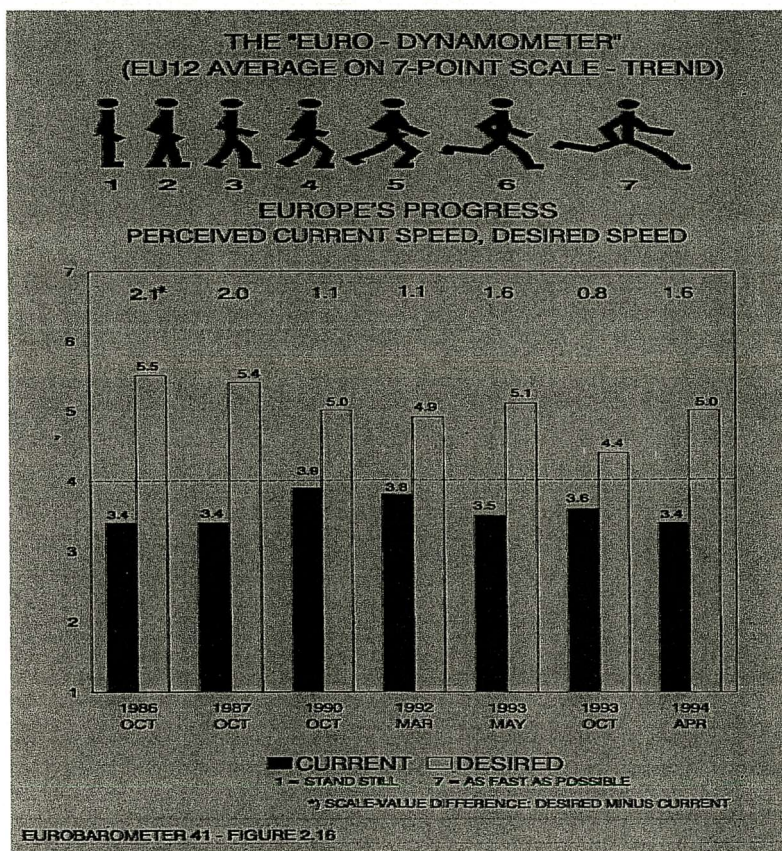
Ένας από τους πλέον λογικούς συλλογισμούς στους οποίους θα μπορούσε, εύλογα, να προβεί κανείς είναι ότι τα αντανakλαστικά της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης υπερτονίζουν το έλλειμμα ανταπόκρισης της ευρωπαϊκής ηγεσίας –αυτής που πραγματώνεται τόσο στο εθνικό, όσο και στο ευρύτερο ευρωπαϊκό θεσμικό επίπεδο – στις αναγκαίες κοινωνικές επιταγές, σχετικά με την ποιοτική και ποσοτική αναβάθμιση της διαδικασίας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Συγκεκριμένα, τα αποτελέσματα της έρευνας που αναλύθηκε πιο πάνω υπερτονίζουν την ανάγκη για ποιοτική αναβάθμιση πέραν αυτής της ενιαίας αγοράς και του ενιαίου νομίσματος που θα στοχεύει στην εμβάθυνση της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης σε τομείς – π.χ. κοινωνικής πολιτικής – στους οποίους η Ευρωπαϊκή Ένωση είτε δεν επιθυμεί, είτε δεν τολμά να προβεί.

³⁵ Βλ. *Καθημερινή*, 19-10-2003, όπ.παρ., σ. 13.

³⁶ Με κλίμακα διαβάθμισης 1-7.

Λαμβάνοντας, επίσης, υπόψη την ελλιπή γνώση γύρω από τη λειτουργία της ΕΚ/ΕΕ, των πολιτικών και των θεσμών που παράγουν ή πραγματώνουν την ηγεσία (διάγραμμα 7.5). εξάγεται ένας δεύτερος λογικός συλλογισμός σύμφωνα με τον οποίο τα αντανακλαστικά της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης στο ζήτημα της υποστήριξης της διαδικασίας ενοποίησης της Ευρώπης παρουσιάζουν μίαν ιδιόρρυθμη παθολογία, διότι στηρίζεται σε σαθρά θεμέλια.

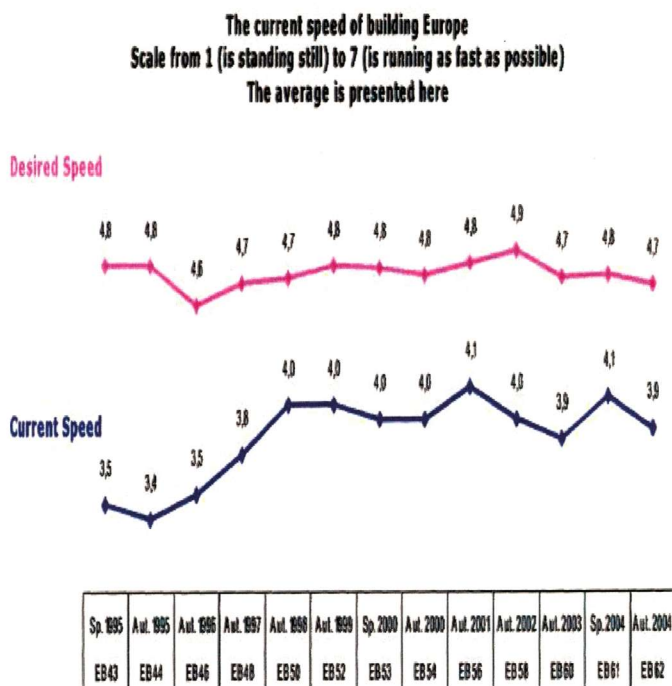
Πίνακας 1: Η διαχρονική εξέλιξη της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΚ/ΕΕ σχετικά με την πραγματική και επιθυμητή ταχύτητα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης για το διάστημα 1986-1994 (α' εξάμηνο)

Πηγή: Eurobarometer 41, 1994 (spring)

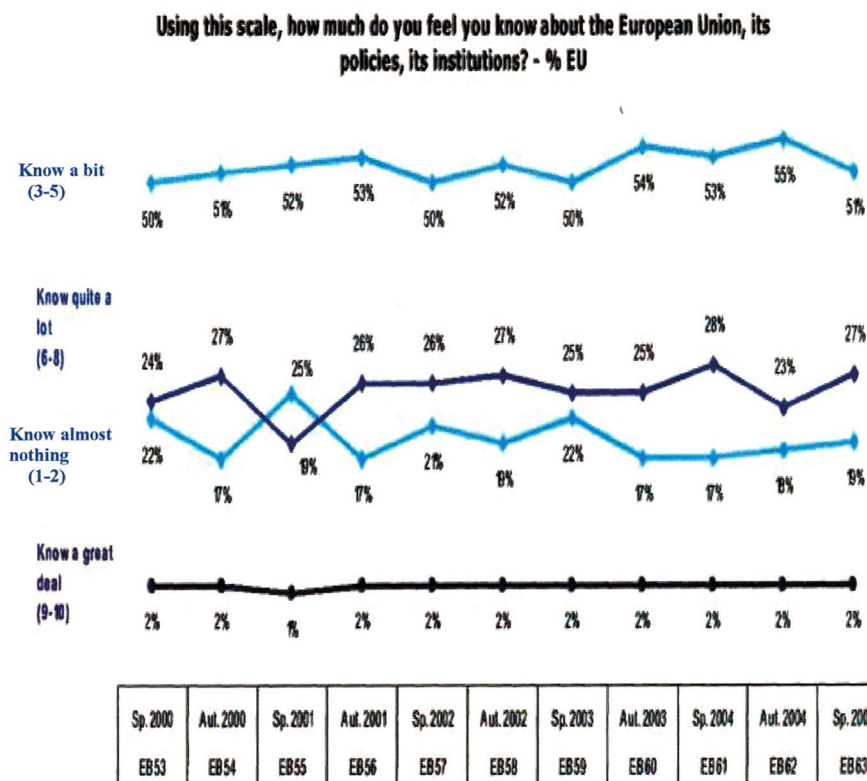
Κατά συνέπεια, η ανεπάρκεια των ηγετικών μηχανισμών της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης – στους οποίους περιλαμβάνεται και η λειτουργία της Επιτροπής – αναφορικά με το είδος και τους ρυθμούς της και τα σαθρά θεμέλια πάνω στα οποία στηρίζονται τα αντανakλαστικά της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης αποδεικνύουν περίτρανα τη φτώχη αναφορά της ευρωπαϊκής ηγεσίας στο ευρωπαϊκό κοινωνικό σύνολο και άρα τη χαμηλή κοινωνική της αξία.

Διάγραμμα 7.4. : Η διαχρονική εξέλιξη της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΚ/ΕΕ σχετικά με την πραγματική και επιθυμητή ταχύτητα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης για το διάστημα 1995-2004

Πηγή: Standard Eurobarometer 62, 2004 (autumn)

Διάγραμμα 7.5 : Η ποσοστιαία ανάλυση της διαχρονικής εξέλιξης της γνώσης της κοινής γνώμης γύρω από την ΕΚ/ΕΕ, από τις πολιτικές και τους θεσμούς της κατά το διάστημα 2000-2004 (α' εξάμηνο)

Πηγή: Eurobarometer 63, 2005 (spring)

3.3. Η κοινωνική αξία της ευρωπαϊκής ηγεσίας σε σχέση με την προαγωγή του δημόσιου αγαθού της δημοκρατίας.

Στο πλαίσιο της σύγχρονης, δυτικοευρωπαϊκού τύπου, πολιτειακής οργάνωσης η δημοκρατία αποτελεί ανώτατο κοινωνικό αγαθό και πολιτικό ζητούμενο. Αν και ο Αριστοτέλης θεωρούσε ότι η δημοκρατία ανήκει στα πολιτεύματα που είναι «...ελαττωματικά ή δημιουργήθηκαν από παρεκτροπή των αρχικών...»³⁷ και συγκεκριμένα ως παρεκτροπή του «σωστού πολιτεύματος» της «πολιτείας», εντούτοις αναγνώριζε σαφώς τα συγκριτικά της πλεονεκτήματα έναντι των υπολοίπων «παρεκτρεπομένων» – από τα «σωστά» – πολιτευμάτων³⁸. Όπως, αναφέρει στο γ' βιβλίο του έργου του *Πολιτικά*:

«Το ότι οι πολλοί μάλλον πρέπει ν' ασκούν την εξουσία και όχι οι άριστοι και λίγοι, φαίνεται πως είναι η καλύτερη λύση, παρ' όλο που δεν λύνει τις απορίες. Γιατί οι πολλοί, αν μαζεύονται για το λόγο τούτο, παρ' όλο που ο καθένας ξεχωριστά δεν είναι σπουδαίος, πιθανώς να είναι καλύτεροι από τους λίγους άριστους, αν όχι ως άτομα ο καθένας χωριστά, τουλάχιστον ως σύνολο, όπως και τα δείπνα που γίνονται με κοινή δαπάνη είναι καλύτερα από εκείνα που τα πληρώνει μόνο ένας. Διότι όταν είναι πολλοί, ο καθένας έχει ένα μέρος αρετής και φρόνησης, και όταν συγκεντρωθούν μαζί γίνονται σαν ένας άνθρωπος με πολλά χέρια και πόδια και πολλές αισθήσεις, και το ίδιο συμβαίνει με το ήθος και την αντίληψη. Γι' αυτό οι πολλοί κρίνουν καλύτερα τα μουσικά έργα και τα έργα των ποιητών, γιατί ο ένας κρίνει ένα μέρος, ο άλλος άλλο και όλοι μαζί ολόκληρο το έργο»³⁹.

Συνεπώς, η προαγωγή του δημόσιου αγαθού της δημοκρατίας αποτελεί αναπόσπαστο μέρος και συνάμα μια από τις σημαντικότερες διαστάσεις της κοινωνικής αξίας της ηγεσίας. Ένας τρόπος δε, από τους πιο συνήθεις, για την εκτίμησή της είναι η καταγραφή του λαϊκού αισθήματος συμμετοχής στην εξουσία.

Το ζήτημα του «δημοκρατικού ελλείμματος» στη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, αν και αποτελεί ζωτικό και θεμελιώδες κεφάλαιο για το μέλλον και για την επιτυχή έκβαση του ευρωπαϊκού εγχειρήματος, εντούτοις αναδείχθηκε μαζικά και έντονα, μόλις, στις αρχές της δεκαετίας του '90, με αφορμή τις διαδικασίες επικύρωσης της συνθήκης του Μάαστριχτ⁴⁰. Η χρονική συγκυρία έναρξης των συζητήσεων γύρω από το ζήτημα του δημοκρατικού ελλείμματος της ΕΕ, η οποία θα μπορούσε, κάλλιστα, να εμπίπτει στην λεγόμενη «τρίτη φάση» της συγκριτικής μελέτης του φαινομένου της αλλαγής των πολιτικών καθεστώτων που αφορά στην αναζήτηση των προϋποθέσεων για την «παγίωση της δημοκρατίας»,⁴¹ καταδεικνύει πρώτα απ' όλα τον βαθμό σπουδαιότητάς της για το μέλλον και το είδος της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

³⁷ Αριστοτέλης, Άπαντα, *Πολιτικά* (βιβλία Γ', Δ', Ε'), τόμος 2^{ος}, εκδ. Κάκτος, στ. 1275b, 1-4, σ. 17.

³⁸ Θυμίζουμε σύμφωνα με τον Αριστοτέλη τρία ήταν τα «σωστά» πολιτεύματα, δηλαδή αυτά στα οποία όσοι ασκούν την εξουσία αποβλέπουν στο κοινό συμφέρον: η μοναρχία, η αριστοκρατία και η πολιτεία. Ενώ, «Όταν όμως αποβλέπουν στο ίδιο συμφέρον του ενός, των ολίγων ή των πολλών, τότε έχουμε παρεμβάσεις από τα σωστά πολιτεύματα» και προκύπτουν αντίστοιχα η τυραννία, η ολιγαρχία και η δημοκρατία, βλ. στο ίδιο, στ. 1279a, 30-33, σ. 43.

³⁹ Στο ίδιο, τόμος 2^{ος}, στ. 1281a, 40-1281b, 8, σ. 58-59.

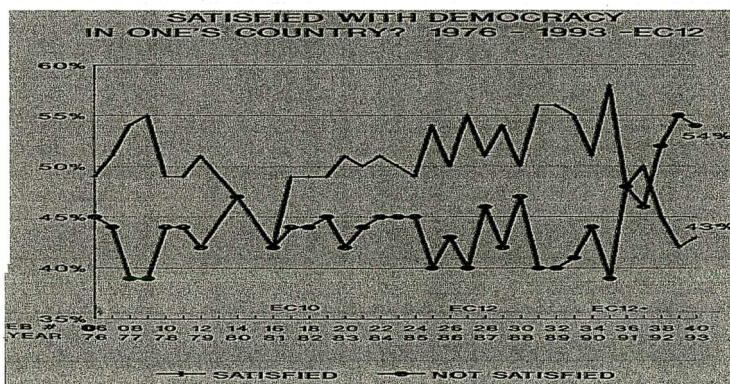
⁴⁰ Βλ. Standard Eurobarometer, No 40, όπ.παρ., σ. 10.

⁴¹ Σχετικά με τον διαχωρισμό των φάσεων που αφορά στην συγκριτική μελέτη του φαινομένου της αλλαγής των πολιτικών καθεστώτων βλ. Nancy Bermeo, «Classification and Consolidation: Some Lessons from the Greek Dictatorship», *Political Science Quarterly*, vol. 110(3), 1995, σ.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα των δημοσκοπικών ερευνών του Ευρωβαρομέτρου η διαχρονική καταγραφή του αισθήματος ικανοποίησης της κοινής γνώμης σχετικά με το επίπεδο δημοκρατίας που επικρατούσε στο εθνικό και στο ευρωπαϊκό πεδίο, κατά το διάστημα 1976-1993, καταδεικνύει την υπεροχή του δεύτερου πεδίου, έναντι του πρώτου⁴². Από το α' εξάμηνο του 1993 το ποσοστό της κοινής γνώμης που δήλωνε δυσαρεστημένη με τον τρόπο λειτουργίας της δημοκρατίας στο εθνικό επίπεδο άγγιζε τα ανησυχητικά όρια του 54%. Δηλαδή, 1 στους 2 ευρωπαίους πολίτες δήλωναν δυσαρεστημένοι με το επίπεδο δημοκρατίας στη χώρα τους (βλ. διάγραμμα 7.6.). Το αντίστοιχο ποσοστό αναφορικά με το ευρωπαϊκό επίπεδο κυμαίνονταν στο κατά 10 μονάδες χαμηλότερο επίπεδο του 44%.

Κατά το δεύτερο εξάμηνο του 1993, το ποσοστό της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης που αισθανόταν δυσαρεστημένο με τον τρόπο λειτουργίας της δημοκρατίας στο εθνικό επίπεδο παρέμεινε στα ίδια με το προηγούμενο εξάμηνο επίπεδα, γνωρίζοντας μόνο μια οριακή πτώση του 1% (βλ. πίνακα 2). Αντίθετα, αύξηση της τάξεως του 4% σημειώθηκε στο ποσοστό των δυσαρεστημένων αναφορικά με τον τρόπο λειτουργίας της δημοκρατίας στο ευρωπαϊκό επίπεδο (βλ. Πίνακα 3), η οποία δύναται να ερμηνευθεί ως απόληχος των γεγονότων της επικύρωσης της συνθήκης του Μάαστριχτ. Κατά το πρώτο εξάμηνο του 1994 τα ποσοστά, τόσο των ευχαριστημένων, όσο των και δυσαρεστημένων ευρωπαίων αναφορικά με τον τρόπο λειτουργίας της δημοκρατίας στη χώρα τους συμπίπτουν στο 49% (βλ. διάγραμμα 7.7.). Αντίστοιχα, στο ευρωπαϊκό επίπεδο το ποσοστό της κοινής γνώμης που δήλωνε δυσαρεστημένο δεν παρουσίαζε μεταβολές (48%), ενώ οι ευχαριστημένοι μειώθηκαν κατά μια ποσοστιαία μονάδα φτάνοντας το 39% (βλ. Πίνακα 4).

Διάγραμμα 7.6. : Η διαχρονική εξέλιξη της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΚ/ΕΕ σχετικά με τον τρόπο που λειτουργεί η δημοκρατία στο εθνικό επίπεδο για το διάστημα 1976-1993 (α' εξάμηνο)

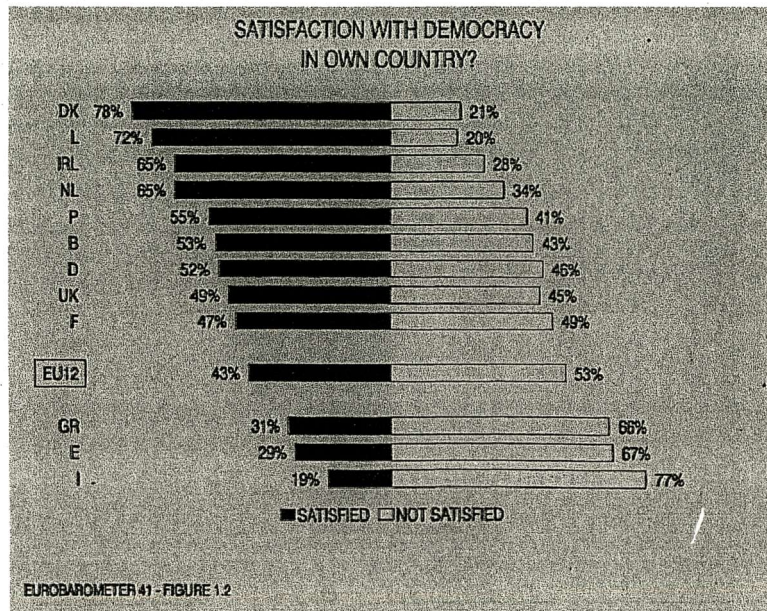

Πηγή: Eurobarometer 40, 1994 (spring)

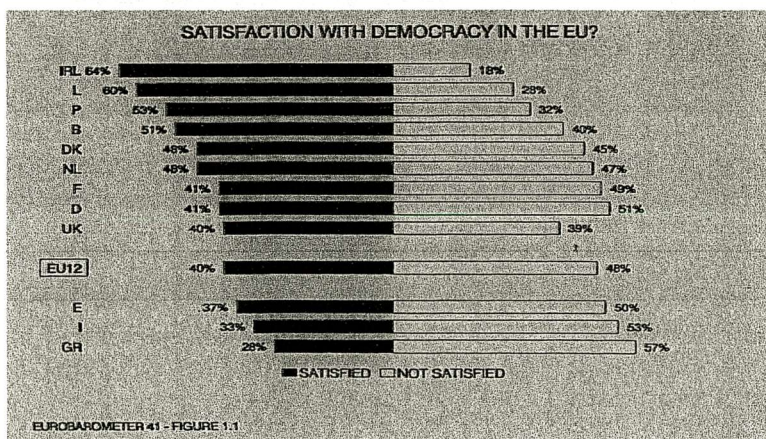
435. Επίσης, σχετικά με το ζήτημα της παγίωσης της Ελληνικής δημοκρατίας, βλ. Σεραφείμ Σεφεριάδης, κ.α., (επιμ.), *Η Δικτατορία 1967-1974. Πολιτικές πρακτικές-Ιδεολογικός λόγος-Αντίσταση*, (Αθήνα: Εκδόσεις Καστανιώτη, 1995).

⁴² Βλ. στο ίδιο, *οπ.παρ.*, σ. 10-11.

Πίνακας 2: Η αναλυτική απεικόνιση της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ σχετικά με τον τρόπο που λειτουργεί η δημοκρατία στο εθνικό επίπεδο για το έτος 1993

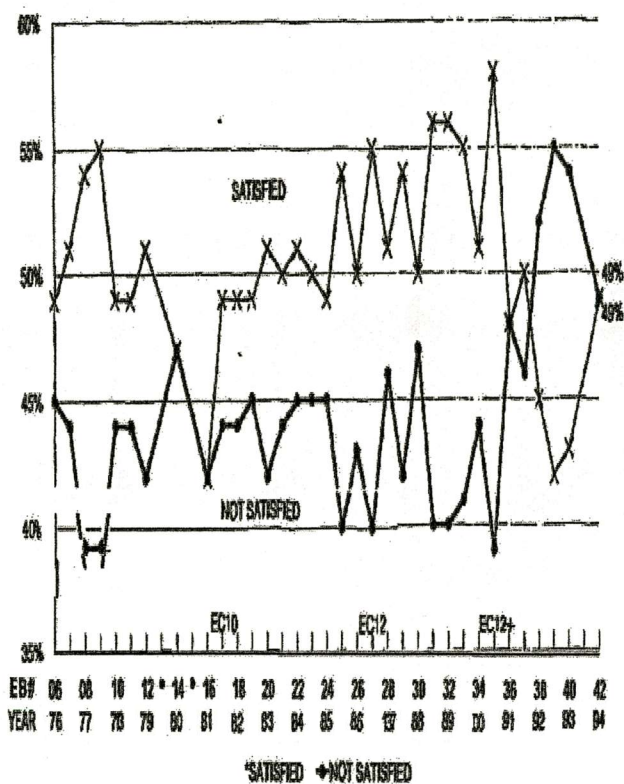
Πίνακας 3: Η αναλυτική απεικόνιση της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ σχετικά με τον τρόπο που λειτουργεί η δημοκρατία στο επίπεδο της ΕΕ για το έτος 1993 (β' εξάμηνο)

Πηγή: Eurobarometer 41, 1993 (autumn)

Διάγραμμα 7.7. : Η διαχρονική απεικόνιση της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΚ/ΕΕ σχετικά με τον τρόπο που λειτουργήσε η δημοκρατία στο εθνικό επίπεδο για το διάστημα 1976-1994 (α' εξάμηνο)

SATISFIED WITH DEMOCRACY IN ONE'S COUNTRY 1976- 1994 - EU12*

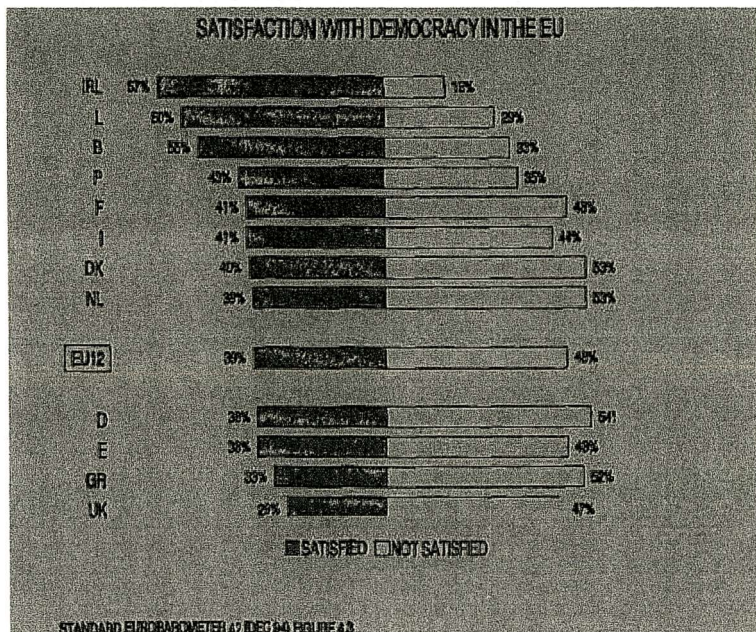

STANDARD EUROBAROMETER 42 (DEC 94) FIGURE 4.4

* Question not asked in every Eurobarometer

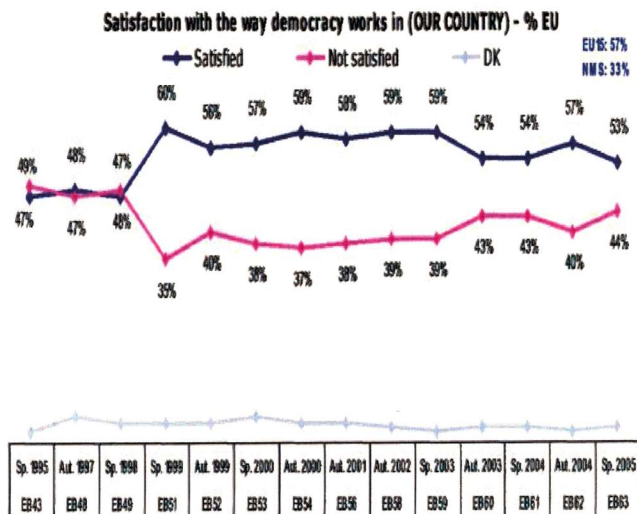
Πηγή: Eurobarometer 42, 1994 (spring)

Πίνακας 4: Η αναλυτική απεικόνιση της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ σχετικά με τον τρόπο που λειτουργεί η δημοκρατία στο επίπεδο της ΕΕ για το έτος 1994 (α' εξάμηνο)

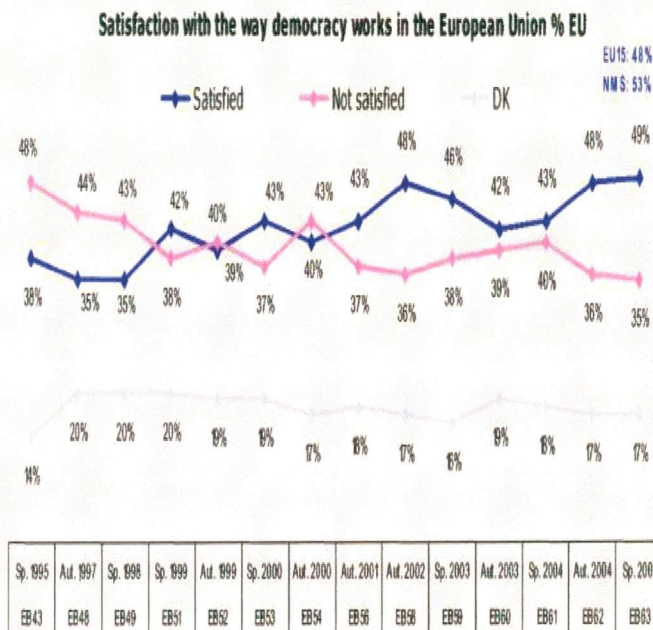
Πηγή: Eurobarometer 42, 1994 (spring)

Διάγραμμα 7.8. : Η διαχρονική απεικόνιση της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΚ/ΕΕ σχετικά με τον τρόπο που λειτουργήσε η δημοκρατία στο εθνικό επίπεδο για το διάστημα 1995-2005 (α' εξάμηνο)

Πηγή: Eurobarometer 63, 2005 (spring)

Διάγραμμα 7.9. : Η διαχρονική απεικόνιση της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ σχετικά με τον τρόπο που λειτουργεί η δημοκρατία στο επίπεδο της ΕΕ για το διάστημα 1995-2005 (α' εξάμηνο)

Πηγή: Eurobarometer 63, 2005 (spring)

Σε ό,τι αφορά τη δεκαετία 1995 – 2005 (α' εξάμηνο) τα διαγράμματα 7.8. και 7.9. παρέχουν χρήσιμα στοιχεία σχετικά με τη διαχρονική εξέλιξη της δυσaréσκειας και της ευaréσκειας της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ σχετικά με τον τρόπο λειτουργίας της δημοκρατίας στο εθνικό και στο ευρωπαϊκό επίπεδο. Κατά τα έτη 1995, 1997 και 1998 τα ποσοστά των ευχαριστημένων και δυσανεστημένων ευρωπαίων με τον τρόπο λειτουργίας της δημοκρατίας στο εθνικό επίπεδο σχεδόν ταυτίζονται και εναλλάσσονται μεταξύ τους στο εύρος της ποσοστιαίας διακύμανσης ανάμεσα στο 47% και 49%. Κατά το πρώτο εξάμηνο του 1999 το ποσοστό της κοινής γνώμης που δήλωνε ικανοποιημένο με τον τρόπο λειτουργίας της δημοκρατίας στη χώρα του εκτινάσσεται στο 60%, ποσοστό που αποτελεί και το ζενίθ της δεκαετίας για τον

εν λόγω δείκτη⁴³, ενώ το αντίστοιχο ποσοστό των δυσαρεστημένων φτάνει στο ναδίρ με 35%.

Από το δεύτερο εξάμηνο του 1999 μέχρι και το α' εξάμηνο του 2003, το ποσοστό της κοινής γνώμης των ευρωπαίων που αισθάνονται δυσαρεστημένοι με τη δημοκρατία στη χώρα τους κυμαίνεται μεταξύ 37% και 40%. Για το αντίστοιχο διάστημα το ποσοστό των ευρωπαίων που δήλωνε ευχαριστημένο με τη δημοκρατία στη χώρα του υπερείχε περίπου 20 ποσοστιαίες μονάδες έναντι του προηγούμενου δείκτη, διατηρώντας εύρος διακύμανσης μεταξύ 56% - 59%.

Κατά το χρονικό διάστημα από την άνοιξη του 2003 έως και το φθινόπωρο του 2004 το ποσοστό των δυσαρεστημένων με τη δημοκρατία στο εθνικό επίπεδο σημείωσε αύξηση της τάξεως του 4% και σταθεροποιήθηκε τελικά στο 40%. Για το αντίστοιχο χρονικό διάστημα το ποσοστό της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης που δήλωνε ευχαριστημένη με τον τρόπο που λειτουργούσε η δημοκρατία στο εθνικό επίπεδο γνώρισε κάμψη της τάξεως του 4% και σταθεροποιήθηκε τελικά στο 57%. Η άνοιξη του 2005 βρίσκει τους ευρωπαίους κατά 4% λιγότερο ικανοποιημένους με τον τρόπο λειτουργίας της δημοκρατίας στη χώρα τους. Το ποσοστό αυτό (53%) αποτελεί και το χαμηλότερο από την άνοιξη του 1998. Το αντίστροφο συνέβη, φυσικά, με τη μερίδα των ευρωπαίων που δήλωναν δυσαρεστημένοι με τα επίπεδα της εθνικής τους δημοκρατίας, όπου σημειώθηκε αύξηση της τάξεως του 4%, με το δείκτη να σκαρφαλώνει στο 44% και να καταγράφει τη μεγαλύτερη αναζωπύρωση από το α' εξάμηνο του 1998.

Οι τάσεις αναζωπύρωσης της δυσαρέσκειας της κοινής γνώμης σχετικά με τον τρόπο που λειτουργεί η δημοκρατία στο εθνικό επίπεδο ερμηνεύεται ως μια από τις συνέπειες της διεύρυνσης. Όπως φαίνεται και από το διάγραμμα 7.8, το ποσοστό της κοινής γνώμης των χωρών που δηλώνει ικανοποιημένο με την εθνική του δημοκρατία υπολείπεται κατά 20% από το κοινοτικό μέσο όρο (53%).

Σε ό,τι αφορά την πορεία των αντίστοιχων δεικτών μέτρησης της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης σχετικά με τη δημοκρατία στο επίπεδο της ΕΕ, το ποσοστό όσων δηλώνουν ικανοποιημένοι διαχρονικά υπερέχει έναντι του αντίστοιχου των δυσαρεστημένων. Επίσης, όπως παρατηρούμε και από το διάγραμμα 7.9. κατά το χρονικό διάστημα 1995–2005 το ποσοστό των ευρωπαίων που δήλωνε ικανοποιημένο από τον τρόπο λειτουργίας της δημοκρατίας στο επίπεδο της ΕΕ αυξήθηκε από 38% σε 49%. Παρόλα αυτά, το ίδιο αυτό ποσοστό υπολείπεται καθόλη τη δεκαετία 1995–2005 του αντίστοιχου που αφορά στο εθνικό επίπεδο.

Σύμφωνα με τα στοιχεία του διαγράμματος 7.9., κατά τα έτη 1995, 1997 και 1998 η πλειοψηφία των πολιτών των χωρών μελών της ΕΕ δήλωνε δυσαρέσκεια με το βαθμό δημοκρατίας που επικρατούσε στο ευρωπαϊκό επίπεδο. Από την άνοιξη του 1999, όμως, μέχρι και το έτος 2000 ακολούθησαν αλλεπάλληλες εναλλαγές ανάμεσα στο αίσθημα δυσαρέσκειας και ικανοποίησης γύρω από τον τρόπο λειτουργίας της δημοκρατίας στο ευρωπαϊκό επίπεδο, με το ένα να προηγείται του άλλου και αντίστροφα.

⁴³ Η ερμηνεία που δίδεται από τις έρευνες του Ευρωβαρομέτρου σχετικά με την ξαφνική εκτίναξη του δείκτη καταγραφής του αισθήματος της κοινής γνώμης ευαρέσκειας του τρόπου λειτουργίας της δημοκρατίας στο εθνικό επίπεδο για το έτος 1999 αφορά: (α) στον πόλεμο της Γιουγκοσλαβίας, (β) στην ευρύτατη προβολή του γεγονότος των Ευρωεκλογών και (γ) στο γεγονός της παραίτησης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (βλ. Standard Eurobarometer, No 51, 1999 (Spring), σ. 6, Standard Eurobarometer, No 52, 1999 (Autumn), σ. 12).

Από το 2001 και εντεύθεν παρατηρείται σταθερή επικράτηση της κοινής γνώμης που δηλώνει ευχαριστημένη με τον τρόπο λειτουργίας της δημοκρατίας στο ευρωπαϊκό επίπεδο έναντι της αντίστοιχης δυσαρεστημένης. Ωστόσο κατά το διάστημα 2002 – 2003 καταγράφεται μια σχετική ύφεση του δείκτη. Από το φθινόπωρο του 2003 το κοινό αίσθημα της ικανοποίησης με τη δημοκρατία στο ευρωπαϊκό επίπεδο ανακάμπτει καταγράφοντας παράλληλα το 2005 (α' εξάμηνο) και το υψηλότερο ποσοστό της δεκαετίας (49%). Το γεγονός αυτό θα μπορούσε να ερμηνευθεί ως απόρροια της διεύρυνσης. Όπως φαίνεται και από τα στοιχεία του διαγράμματος 7.9, το ποσοστό της κοινής γνώμης των νεοεισερχομένων στην ΕΕ χωρών που δηλώνει ευχαριστημένο με τη δημοκρατία στο ευρωπαϊκό επίπεδο ξεπερνά το μέσο κοινοτικό όρο, με 53% έναντι 49%. Αντιστρόφως, η πορεία του δείκτη που καταγράφει το ποσοστό της κοινής γνώμης των ευρωπαίων που δηλώνουν δυσαρεστημένοι με τον τρόπο που λειτουργεί η δημοκρατία στην ΕΕ γνωρίζει πτωτική πορεία, με εξαίρεση το διάστημα 2002 – 2004 όπου οι τάσεις εμφανίστηκαν ανοδικές.

Την άνοιξη του 2005 η δυσαρέσκεια των ευρωπαίων για την κοινή ευρωπαϊκή τους δημοκρατία γνώρισε τη μεγαλύτερη πτώση του με 35%.

Συνοψίζοντας, ανακεφαλαιωτικά, τα αποτελέσματα των ερευνών γύρω από τη δυσαρέσκεια και την ικανοποίηση της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ σχετικά με τον τρόπο που λειτουργεί η δημοκρατία στο εθνικό και στο ευρωπαϊκό επίπεδο διαπιστώθηκε ότι:

(α) Κατά το διάστημα 1993–2005, το ποσοστό της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ που δήλωνε ικανοποιημένο με τον τρόπο που λειτουργεί η δημοκρατία στο εθνικό επίπεδο αυξήθηκε κατά 10%.

(β) Καθ' όλο το χρονικό διάστημα 1993 – 2005, οι πολίτες της ΕΕ δήλωναν περισσότερο ικανοποιημένοι από τον τρόπο που λειτουργεί η δημοκρατία στο εθνικό επίπεδο, παρά στο ευρωπαϊκό επίπεδο, με εξαίρεση τις νεοεισερχόμενες 10 χώρες μέλη για τις οποίες ίσχυε το αντίθετο.

(γ) Κατά το χρονικό διάστημα 1993–2005, το ποσοστό της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ που δήλωνε δυσαρεστημένο με τον τρόπο λειτουργίας της δημοκρατίας στο εθνικό επίπεδο μειώθηκε κατά 10 ποσοστιαίες μονάδες. Ωστόσο, από το 1998 και εντεύθεν, η εξέλιξη του εμφανίζεται ανοδική σε αντίθεση με την εξέλιξη του δείκτη που καταγράφει τη δυσαρέσκεια των ευρωπαίων για τον τρόπο λειτουργίας της δημοκρατίας στο ευρωπαϊκό επίπεδο, όπου η εξέλιξη του είναι κατά βάση πτωτική. Θα πρέπει όμως να τονισθεί ότι οι πτωτικές τάσεις του δείκτη που καταγράφει τη δυσαρέσκεια της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης σχετικά με τη δημοκρατία στο ευρωπαϊκό επίπεδο οφείλονται κατά ένα μεγάλο μέρος στην είσοδο των 10 νέων χωρών μελών στην ΕΕ. Όπως άλλωστε, μαρτυρούν και τα στατιστικά στοιχεία η κοινή γνώμη των χωρών της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης που εισήλθαν στην ΕΕ θεωρεί την τελευταία δημοκρατικότερη απ' όλη τη χώρα της με ποσοστό 53% έναντι 33% που θεωρεί το αντίθετο. Αυτή η ποσοστιαία διαφορά των 20 μονάδων μαρτυρά, μάλλον, ότι τα νέα μέλη της ΕΕ προσβλέπουν σ' αυτή για τον περαιτέρω εκδημοκρατισμό τους.

Παρόλα αυτά, το συγκριτικό πλεονέκτημα δημοκρατίας που θεωρούν οι νεοεισερχόμενες χώρες ότι αποκομίζουν από τη συμμετοχή τους στην ΕΕ δεν καθιστά την τελευταία ως αρκούντως δημοκρατική. Εξάλλου, η κοινή γνώμη των χωρών μελών με επαρκή εμπειρία στη λειτουργία της ΕΕ (δηλαδή η ΕΕ15) δηλώνει απερίφραστα, με ποσοστό 57% έναντι 48%, ότι αισθάνεται περισσότερο ικανοποιημένη με τον τρόπο που λειτουργεί η δημοκρατία στο εθνικό παρά στο

ευρωπαϊκό επίπεδο. Άλλωστε, στην ΕΕ των 25 χωρών μελών η κοινή γνώμη παραχωρεί τα πρωτεία σε θέματα δημοκρατικής λειτουργίας στο εθνικό και όχι στο ευρωπαϊκό πεδίο.

Μεταφράζοντας σε όρους κοινωνικής αξίας της ευρωπαϊκής ηγεσίας τα πιο πάνω συμπεράσματα σημαίνει ότι οι πολίτες της ΕΕ αντιλαμβάνονται ως δημοκρατικότερη την ηγεσία που λειτουργεί στο εθνικό, απ' ότι στο ευρωπαϊκό επίπεδο. Αν και οι τάσεις υποδηλώνουν βελτίωση, εντούτοις η ανάλυση της διαχρονικής πορείας του δείκτη που μετρά την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη αναφορικά με τη λειτουργία της δημοκρατίας στο επίπεδο της ΕΕ δεν επιβεβαιώνει τάσεις θετικής σταθεροποίησης.

3.4. Μια συνολική αποτίμηση του ρόλου και των δεσμών της Ευρωπαϊκής Επιτροπής με το ευρύτερο ευρωπαϊκό κοινωνικό σύνολο.

Οι έρευνες που διεξήχθησαν στο πλαίσιο των εκδόσεων του Standard Eurobarometer παρέχουν στοιχεία που αφορούν άμεσα σε μεταβλητές όπως: (α) η αναγνωρισιμότητα, (β) η σημασία του ρόλου και (γ) το αίσθημα εμπιστοσύνης που εμπνέει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή στο ευρωπαϊκό κοινωνικό σύνολο. Ωστόσο, δεν παρέχουν στοιχεία που ν' αφορούν άμεσα στην μεταβλητή της κοινωνικής της αξίας. Κατά συνέπεια, όπως συνέβη και στα προηγούμενα τμήματα 3.2. & 3.3. του παρόντος κεφαλαίου, έτσι και στο τμήμα αυτό χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία που συντείνουν στη σκιαγράφηση μιας εμμέσως, πλην σαφώς, εγκυρότερης και πιο ολοκληρωμένης εικόνας γύρω από τον κοινωνικό αντίκτυπο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Σύμφωνα με τη συγκριτική ανάλυση των στοιχείων που παρείχαν οι έρευνες του Ευρωβαρόμετρου, η Επιτροπή υπήρξε και συνεχίζει να είναι το δεύτερο κατά σειρά - μετά το Ευρωκοινοβούλιο - θεσμικό όργανο της ΕΕ σε αναγνωρισιμότητα και φήμη, με ποσοστά τα οποία σημειώνουν σταδιακή και διαχρονική αύξηση. Όπως φαίνεται και από τους πίνακες 5-20 (βλ. παράρτημα), ενώ η αναγνωρισιμότητα της Επιτροπής κατά το α' εξάμηνο του 1993 ανερχόταν σε 46%, κατά το β' εξάμηνο του 2004, σχεδόν, διπλασιάστηκε σκαρφαλώνοντας στο 82%. Παρατηρώντας την εξελικτική πορεία της αναγνωρισιμότητας της Επιτροπής από την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη διαπιστώνεται ότι από το 1995 έως το 1999 (βλ. πίνακες 9 και 10) σημειώθηκε αύξηση περί των 28 ποσοστιαίων μονάδων. Αν και δεν παρέχονται αναλυτικά στοιχεία για την τριετία 1996-1998⁴⁴, εντούτοις θα μπορούσε να θεωρηθεί ότι στην αλματώδη αύξηση της αναγνωρισιμότητας της Επιτροπής συνέβαλε κατά πολύ το σκάνδαλο και η παραίτηση της Επιτροπής Santer.

Επίσης, επισημαίνεται ότι, ενώ κατά το α' εξάμηνο του 1993 οι έρευνες του Standard Eurobarometer παρείχαν περισσότερα και πολύ χρήσιμα στοιχεία σχετικά με τις εντυπώσεις της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης, έκτοτε, δυστυχώς τα στοιχεία αυτά δεν συνέχισαν ν' αποτελούν αντικείμενο έρευνας. Συγκεκριμένα, ενώ δίδονταν στοιχεία γύρω από τη θετική, αρνητική και ουδέτερη στάση της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης απέναντι στην Επιτροπή, που για το έτος 1993

⁴⁴ Διευκρινίζουμε ότι για το χρονικό διάστημα από το β' εξάμηνο του 1996 έως και το 1998 η έκδοση του Standard Eurobarometer δεν μας παρέχει στοιχεία σχετικά με την αναγνωρισιμότητα, τη σημασία του ρόλου, καθώς επίσης και του αισθήματος εμπιστοσύνης που εμπνέει η Επιτροπή στην ευρωπαϊκή κοινή γνώμη.

ανέρχονταν σε 34%, 28% και 33% αντίστοιχα, εντούτοις δεν εντοπίστηκε κάποια συνέχεια σ' αυτήν την κατεύθυνση της έρευνας, έκτοτε. Η συγκεκριμένη έλλειψη στοιχείων από το σύνολο των πολύ σημαντικών στοιχείων που παρέχονται από το Ευρωβαρόμετρο θεωρείται σημαντική σε σχέση με τους στόχους όχι μόνο της παρούσας αλλά του συνόλου των ερευνητικών προσπαθειών με παρόμοιο αντικείμενο, ιδιαίτερα όμως σε σχέση με την εγκυρότητα της παρεχόμενης εικόνας γύρω από το αληθινό περιεχόμενο της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ.

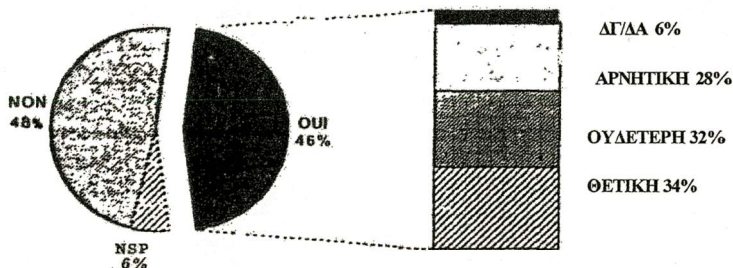
Παρόλα αυτά, - και στο πλαίσιο βελτίωσης των παρεχόμενων στοιχείων γύρω από τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα - οι έρευνες του Ευρωβαρόμετρου παρείχαν, συστηματικά, πληροφορίες γύρω από τη σημασία που απέδιδε η ευρωπαϊκή κοινή γνώμη αναφορικά με το ρόλο των θεσμικών οργάνων της ΕΕ. Όπως φαίνεται και από τα στοιχεία των πινάκων 21-31 (βλ. παράρτημα) η Επιτροπή βρίσκει, συνήθως, στη δεύτερη θέση, με το Ευρωκοινοβούλιο να προηγείται, ενώ η πορεία του είναι αύξουσα με ορισμένα διαστήματα οριακών πτώσεων που μάλλον οφείλονται σε περιστασιακούς παράγοντες. Συνεπώς, παρατηρείται, ότι για την εξαετία 1999-2004 η σημασία του ρόλου της Επιτροπής στη συνείδηση της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης σημείωσε αύξηση της τάξεως των εννέα ποσοστιαίων μονάδων και από 66% (1993) ανήλθε σε 75% (βλ. πίνακες 21 και 31 παρ/τος). Επισημαίνεται, ωστόσο ότι η αύξηση που παρατηρείται στη σημασία που αποδίδεται στο ρόλο της Επιτροπής εμπίπτει στη γενικότερη και καθολική αύξηση γύρω από τη σημασία όλων των θεσμικών οργάνων.

Πίνακας 5: Η αναγνωρισιμότητα της Επιτροπής από την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ για το έτος 1993 (α' εξάμηνο)

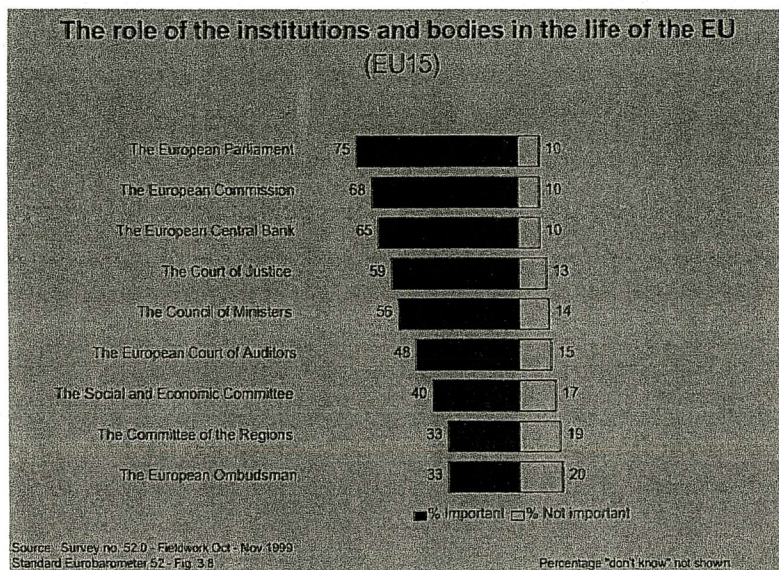
ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΜΟΤΗΤΑ & ΕΙΚΟΝΑ ΤΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ - ΕΕ12-

ΑΝΑΓΝΩΡΙΣΙΜΟΤΗΤΑ

ΕΙΚΟΝΑ

Πίνακας 21: Η σημασία που απέδιδε η κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ στον ρόλο των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων κατά το β' εξάμηνο του 1999

Πηγή: Standard Eurobarometer 52, 1999 (autumn)

Διευκρινίσεις πίνακα 21:

1. The European Parliament = Το Ευρωκοινοβούλιο
2. The European Commission = Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
3. The European Central Bank = Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
4. The Court of Justice = Το Δικαστήριο των ΕΚ
5. The Council of Ministers = Το Συμβούλιο των Υπουργών
6. The European Court of Auditors = Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο
7. The Social and Economic Committee = Η Κοινωνική & Οικονομική Επιτροπή
8. The European Ombudsman = Ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής
9. The Committee of the Regions = Η Επιτροπή των Περιφερειών

Ένας, επίσης, πολύ σημαντικός δείκτης ο οποίος παρείχε στοιχεία σχετικά με την ποιότητα της σχέσης που αναπτύχθηκε διαχρονικά ανάμεσα στην Επιτροπή και την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη είναι αυτός που καταγράφει την εμπιστοσύνη που εμπνέουν τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα (βλ. πίνακες παρ/ματος 32-35 & διαγρ. 7.10). Σε αντίθεση με τους προηγούμενους δείκτες η θέση κατάταξης της Επιτροπής, που αφορά στο συγκεκριμένο δείκτη, βρίσκεται μεταξύ τρίτης και τέταρτης θέσης με άλλα θεσμικά όργανα όπως το Ευρωκοινοβούλιο, το Δικαστήριο των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων και την Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα να προηγούνται. Σε αντίθεση, επίσης, με τους προηγούμενους δείκτες, αυτός που καταγράφει την εμπιστοσύνη που εμπνέει η Επιτροπή στον μέσο ευρωπαίο βρίσκεται σε χαμηλότερη ποσοστιαία κλίμακα με και κυμαίνεται μεταξύ 40% και 46% για το χρονικό διάστημα 1994 – 2005 (α' εξάμηνο). Ωστόσο, παρατηρούνται χρονικές περίοδοι όπου το ποσοστό των ευρωπαίων πολιτών που δήλωναν πως εμπιστεύονταν την Επιτροπή ξεπερνούσε το 50% (βλ. πίνακα 35). Παρόλα αυτά, το ποσοστό που καταγράφεται για το α' εξάμηνο του 2005 παρουσιάζεται κατά 6% χαμηλότερο απ' ότι το αντίστοιχο έξι μήνες νωρίτερα, ενώ παράλληλα άρχισε να αυξάνεται ανησυχητικά το ποσοστό της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης που δυσπιστεί έναντι της Ευρωπαϊκής Επιτροπής (βλ. διάγραμμα 7.10.).

Εκτός όμως, από τη φθίνουσα πορεία που του δείκτη που καταγράφει το αίσθημα εμπιστοσύνης της κοινής γνώμης των ευρωπαίων πολιτών στην Επιτροπή, ανησυχητική θα μπορούσε να χαρακτηριστεί και η διάσταση που παρουσιάστηκε ανάμεσα στην κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ και στην ευρωπαϊκή πραγματικότητα αναφορικά με ζητήματα όπως το μέγεθος, η σύνθεση και η διαδικασία επιλογής του προέδρου της Επιτροπής. Σύμφωνα με έρευνα που διεξήγαγε η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, το Μάρτιο του 1997, το 48% των ερωτηθέντων δήλωναν υπέρ μιας σύνθεσης της Επιτροπής στην οποία για κάθε κράτος θα αντιστοιχεί ένας Ευρωπαίος Επίτροπος. Το 40% δήλωνε ικανοποιημένο με το ισχύον καθεστώς σύνθεσης της Επιτροπής όπου για κάθε «μεγάλη» χώρα αντιστοιχούσαν δύο και για κάθε «μικρή» χώρα ένας Επίτροπος. Μόνο το 5% των ερωτηθέντων απάντησαν ότι θα συμφωνούσαν σε μια μείωση του αριθμού των Επιτρόπων κάτω από αυτόν των χωρών μελών της ΕΕ. Συνεπώς, εύλογα συμπεραίνει κανείς ότι κατά τη σύνταξη του κειμένου της Συνθήκης της Νίκαιας, αλλά και της αντίστοιχης για τη θέσπιση Συντάγματος για την Ευρώπη, κάθε άλλο παρά εισακουστές, έγιναν οι λαϊκές επιθυμίες⁴⁵ (βλ. πίνακα 36). Επτά χρόνια αργότερα και η ευρωπαϊκή κοινή γνώμη όχι μόνο εμμένει σταθερά σε υψηλά επίπεδα αναφορικά με την επιθυμία, ώστε κάθε χώρα να εκπροσωπείται από έναν Επίτροπο, αλλά γνωρίζει, επίσης, αύξηση της τάξεως του 30%. Παρατηρείται δε, ότι η κοινή γνώμη των νεοεισερχομένων χωρών μελών της ΕΕ ξεπερνά κατά 7% τον αντίστοιχο μέσο όρο της ΕΕ15 (βλ. πίνακα 37).

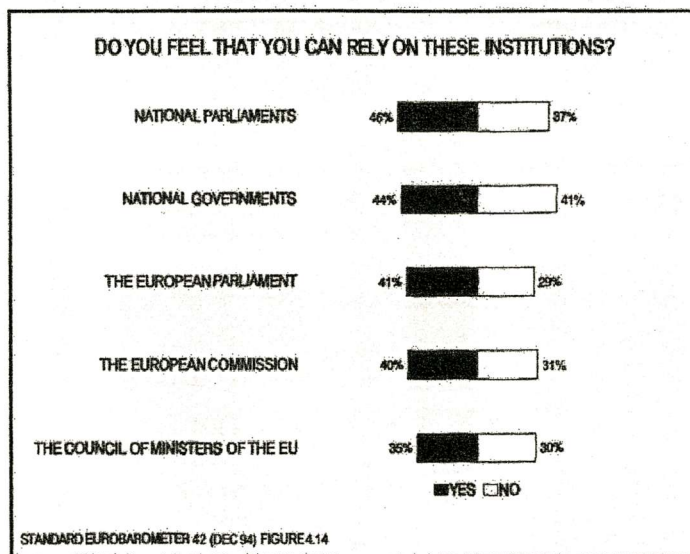
Σε ό,τι αφορά το ζήτημα της επιλογής του προέδρου της Επιτροπής, πέραν του ενός τρίτου της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ δήλωνε – κατά το έτος 2003 - ότι επιθυμεί να εκλέγεται απευθείας από το ευρωπαϊκό εκλογικό σώμα, (βλ. πίνακες 38 & 39). Το ποσοστό της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης που θεωρούσε ότι η επιλογή του προέδρου της Επιτροπής έπρεπε να

⁴⁵ Όπως αναλύθηκε διεξοδικά στο κεφάλαιο σχετικά με την πολιτική ισχύ της Επιτροπής, τόσο στο κείμενο της Συνθήκης της Νίκαιας, όσο και σ' αυτό της Συνθήκης για τη θέσπιση Συντάγματος για την Ευρώπη προβλέπεται μείωση του αριθμού των Επιτρόπων κάτω από το αντίστοιχο του συνόλου των χωρών μελών της ΕΕ.

πραγματοποιείται από το Ευρωκοινοβούλιο και από τους αρχηγούς των εθνικών κρατών ή των κυβερνήσεων μειώθηκε από 21%, που ήταν το α' εξάμηνο του 2003 (βλ. πίνακα 38), σε 18% κατά το β' εξάμηνο του 2003 (βλ. πίνακα 39).

Μείωση επίσης, από 18% σε 15%, καταγράφεται και στην εκδοχή της επιλογής του προέδρου μόνον από το Ευρωκοινοβούλιο (βλ. πίνακες 38-39). Σε ό,τι αφορά δε το ενδεχόμενο της επιλογής του προέδρου μόνο από τους αρχηγούς των εθνικών κρατών ή των κυβερνήσεων το ποσοστό της κοινής γνώμης που δηλώνει υπέρ της ανέρχεται μόλις στο 11% (βλ. πίνακα 39). Παρόλα αυτά, για ακόμη μια φορά η δεδηλωμένη επιθυμία για άμεση λαϊκή συμμετοχή στη διαδικασία επιλογής του προέδρου της Επιτροπής παραμένει στη σφαίρα του προσδοκώμενου και του επιθυμητού, αλλά όχι του πραγματικού.

Πίνακας 32: Το αίσθημα εμπιστοσύνης της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ αναφορικά με εθνικά και ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα κατά το β' εξάμηνο του 1994

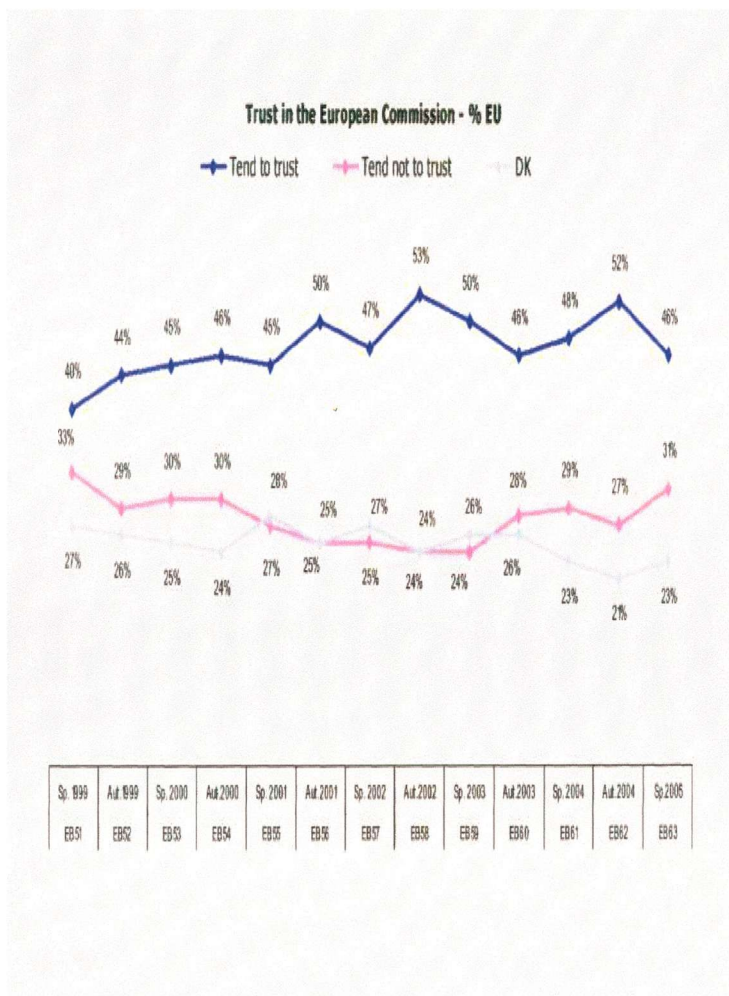

Πηγή: Standard Eurobarometer 42, 1994 (autumn)

Διευκρινίσεις πίνακα 32:

1. The European Commission = Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
2. The European Parliament = Το Ευρωκοινοβούλιο
3. The national parliaments = Τα εθνικά κοινοβούλια
4. The national government = Οι εθνικές κυβερνήσεις
5. The Council of Ministers = Το Συμβούλιο των Υπουργών

Διάγραμμα 7.10. : Η διαχρονική εξέλιξη του αισθήματος εμπιστοσύνης της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ αναφορικά με το θεσμικό όργανο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το διάστημα 1999-2005

Πηγή: Standard Eurobarometer 63, 2005 (spring)

Επίσης, οι έρευνες που κατέγραψαν την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη αναφορικά με τον πραγματικό και επιθυμητό ρόλο επιτροπής της Επιτροπής στη ευρωπαϊκή διαδικασία λήψης αποφάσεων θα μπορούσαν να αποδειχθούν αρκετά διαφωτιστικές ως προς την κοινώς αντιληπτή κοινωνική αξία του εν λόγω θεσμικού οργάνου. Σύμφωνα με τον πίνακα 40, μόνο το 17% των ευρωπαίων θεωρεί ότι η Επιτροπή ασκεί επιρροή στη διαδικασία λήψης αποφάσεων στην ΕΕ, ενώ προηγούνται το Ευρωκοινοβούλιο και οι εθνικές κυβερνήσεις. Παράλληλα, σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα 41, μόνο το 6% της κοινής γνώμης επιθυμεί τη συμμετοχή της Επιτροπής στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, ενώ στην πρώτη θέση με 40% βρίσκεται η συμμετοχή των ιδίων των ευρωπαίων πολιτών. Όπως γίνεται αντιληπτό από τα προαναφερθέντα στοιχεία, ανεξάρτητα από το γεγονός ότι τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας καταδεικνύουν περιορισμένη γνώση γύρω από την πραγματική θέση του Ευρωκοινοβουλίου στην ευρωπαϊκή διαδικασία λήψης αποφάσεων, εντούτοις παρέχουν βάσιμα στοιχεία για την έκδοση έγκυρων σχετικών συμπερασμάτων.

Πίνακας 36: Η άποψη της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ σχετικά με το ζήτημα του μεγέθους της Επιτροπής για το έτος 1997

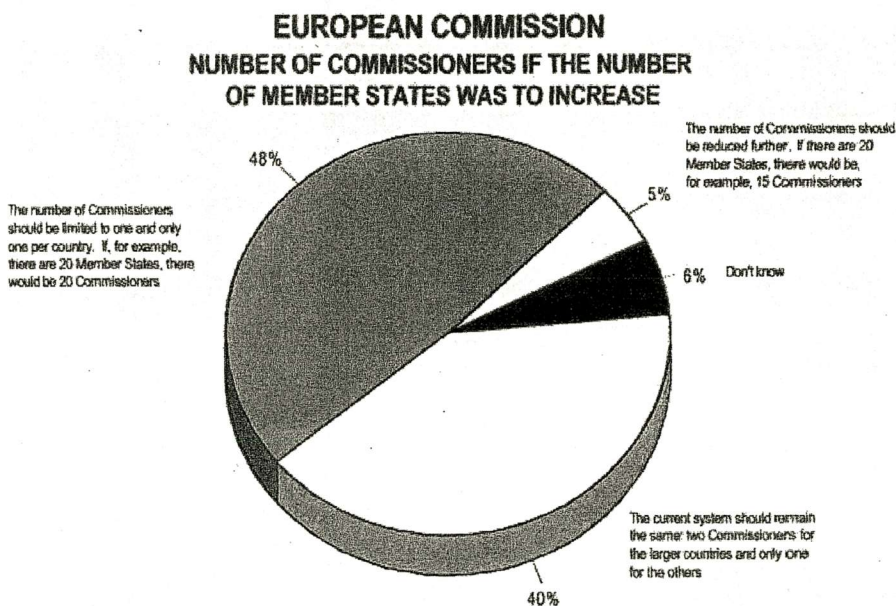
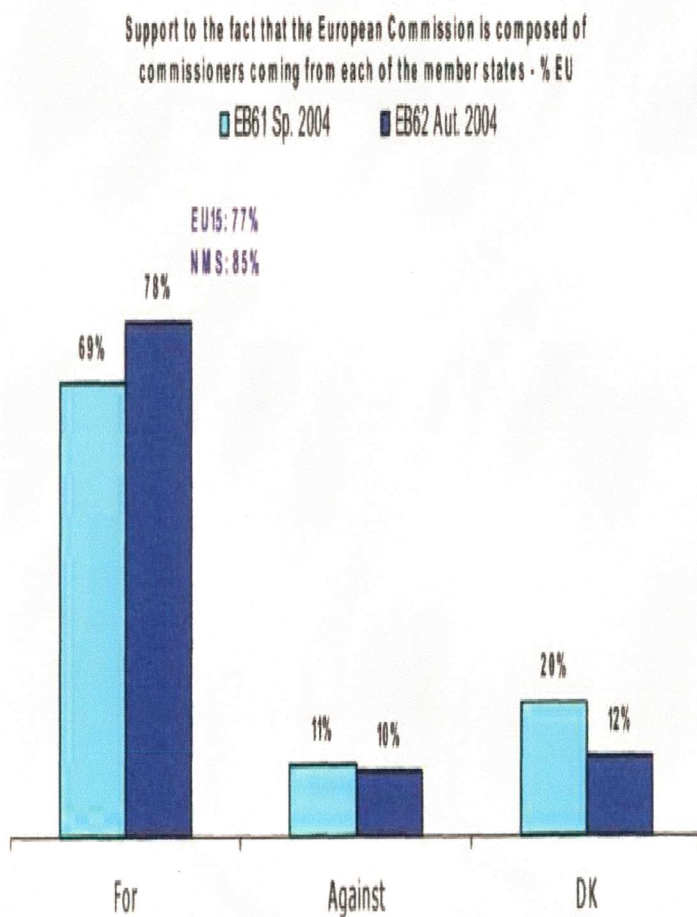

FIG. 16
CONTINUOUS TRACKING SURVEY 97.03 (Sample: 800 / country)

EUROPEAN COMMISSION
DG X.A.2 - PUBLIC OPINION SURVEYS AND RESEARCH

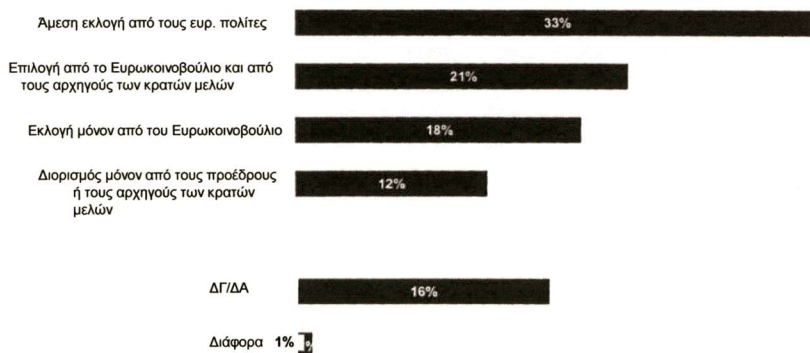
Πίνακας 37: Η άποψη της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ σχετικά με το ζήτημα της εθνικής αντιπροσώπευσης όλων των χωρών μελών στο θεσμικό όργανο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το έτος 2004

Πηγή: Standard Eurobarometer 62, 2004 (autumn)

Πίνακας 38: Η άποψη της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ σχετικά με το ζήτημα της εκλογής του Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το α' εξάμηνο του 2003

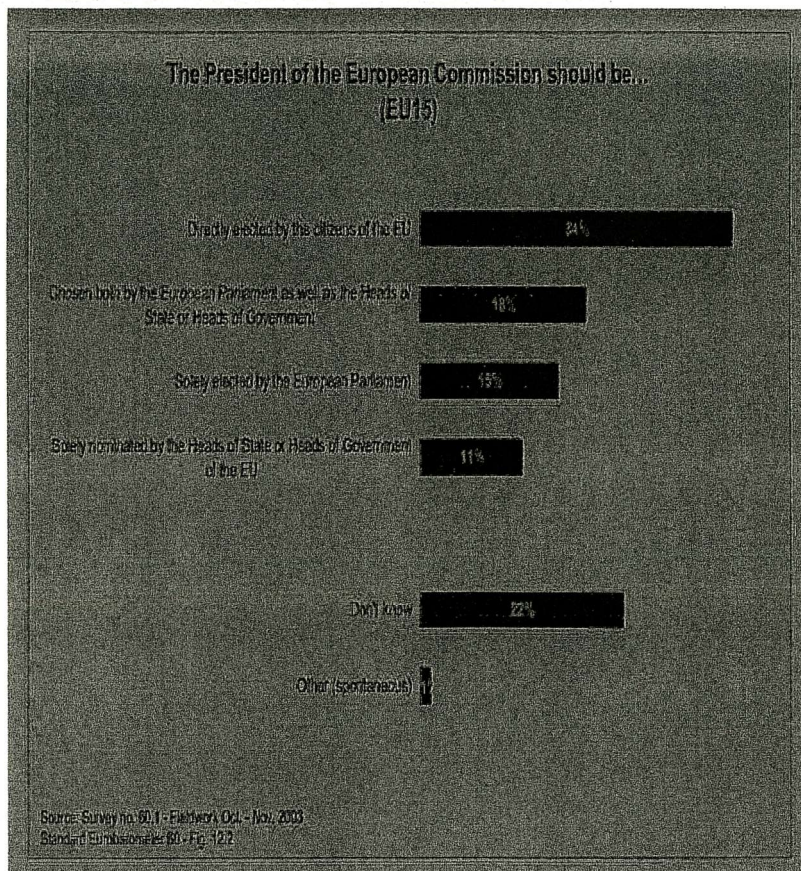
**Le president de la Commission europeenne devrait etre
(UE15)**

Source: Sondage no. 59.1 - Terrain Mars - Avril 2003
Eurobarometre Standard 59 - Fig. 11.4

Πηγή: Standard Eurobarometer 59, 2003 (spring)

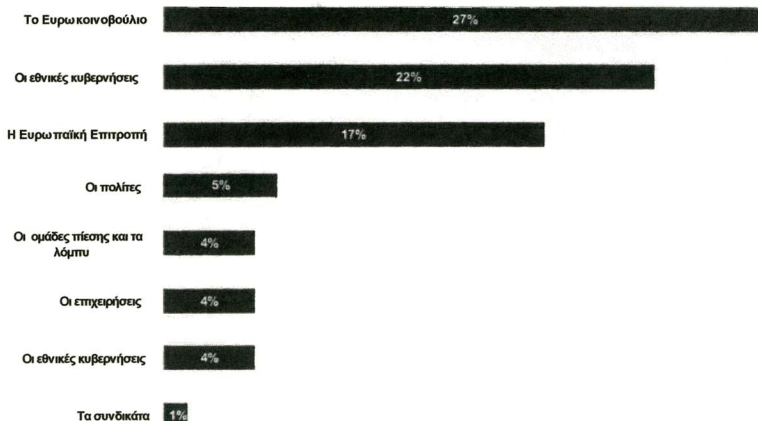
Πίνακας 39: Η άποψη της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ σχετικά με το ζήτημα της εκλογής του Προέδρου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το β' εξάμηνο του 2003

Πηγή: Standard Eurobarometer 60, 2003 (autumn)

Πίνακας 40: Η άποψη της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ σχετικά με το ζήτημα της επιρροής των ευρωπαϊκών και εθνικών θεσμών στη διαδικασία λήψης αποφάσεων της ΕΕ για το α' εξάμηνο του 2003

Η επιρροή των θεσμικών οργάνων στη διαδικασία λήψης αποφάσεων της ΕΕ (ΕΕ15)

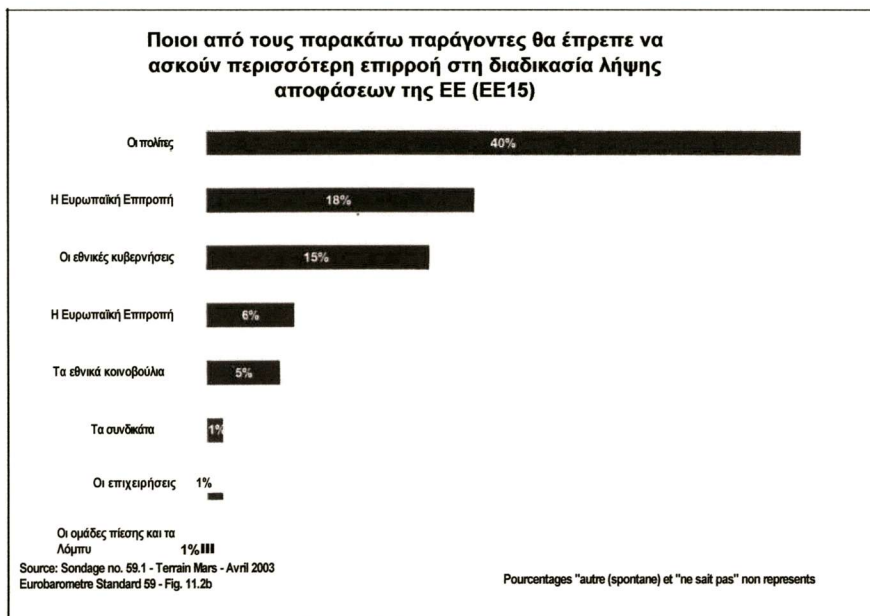

Source: Sondage no. 59.1 - Terrain Mars - Avril 2003
Eurobarometre Standard 59 - Fig. 11.2a

Pourcentages "autre (spontane) et "ne sait pas" non represents

Πηγή: Standard Eurobarometer 59, 2003 (spring)

Πίνακας 41: Η άποψη της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ σχετικά με τους θεσμούς που θα έπρεπε να επηρεάζουν τη διαδικασία λήψης αποφάσεων της ΕΕ για το α' εξάμηνο του 2003

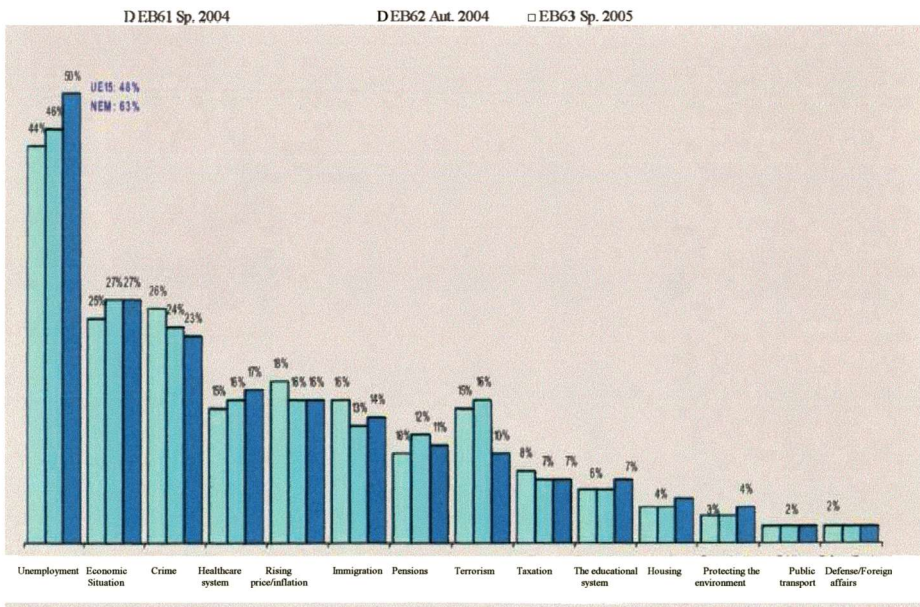
Πηγή: Standard Eurobarometer 59, 2003 (spring)

3.5. Ο προϋπολογισμός, οι κοινωνικές προτεραιότητες και ο ρόλος της ΕΕ υπό το πρίσμα της κοινωνικής αναφοράς της ηγεσίας.

Ορισμένα σημαντικότερα ζητήματα που θα μπορούσαν, επίσης, να συμβάλλουν στην καταγραφή και στην εκτίμηση της κοινωνικής αξίας του ρόλου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής αφορούν σε εκείνα που υπογραμμίζουν τη διάσταση που παρατηρείται ανάμεσα στις προσδοκίες της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ και στις προτεραιότητες της ευρωπαϊκής ηγεσίας γύρω από: (α) την κατανομή των δαπανών του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού, (β) τους σημαντικότερους στόχους της ευρωπαϊκής πολιτικής και (γ) το ρόλο της ΕΕ στην επίτευξη των στόχων αυτών.

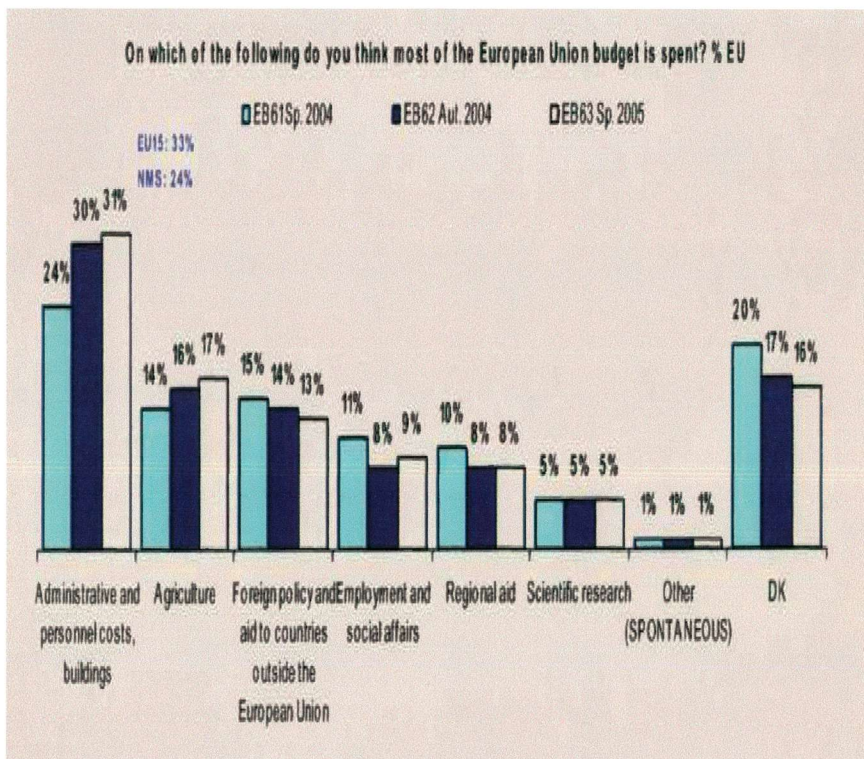
Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία το πρόβλημα της ανεργίας, της οικονομικής κατάστασης, της εγκληματικότητας και του συστήματος υγείας και πρόνοιας αποτελούν κατά την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη τα τέσσερα κατά προτεραιότητα προβλήματα σε εθνικό επίπεδο (βλ. πίνακα 42). Ωστόσο, σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα 43 οι ευρωπαίοι πολίτες θεωρούσαν ότι μόνο το 9% του προϋπολογισμού της ΕΕ δαπανάται σε κοινωνικά θέματα και στην καταπολέμηση της ανεργίας. Παράλληλα, δήλωναν ότι ο ρόλος της ΕΕ στην αντιμετώπιση των κοινωνικών ζητημάτων, όπως η ανεργία, το σύστημα υγείας και πρόνοιας, το συνταξιοδοτικό, ο πληθωρισμός και τα λοιπά στοιχεία του πρώτου μέρους του πίνακα 44 είναι, μάλλον, αρνητικός.

Πίνακας 42: Η άποψη της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ σχετικά με τα δύο πιο σημαντικά προβλήματα που αντιμετωπίζουν στο επίπεδο της εθνικής πολιτικής για το διάστημα 2004-2005 (α' εξάμηνο)

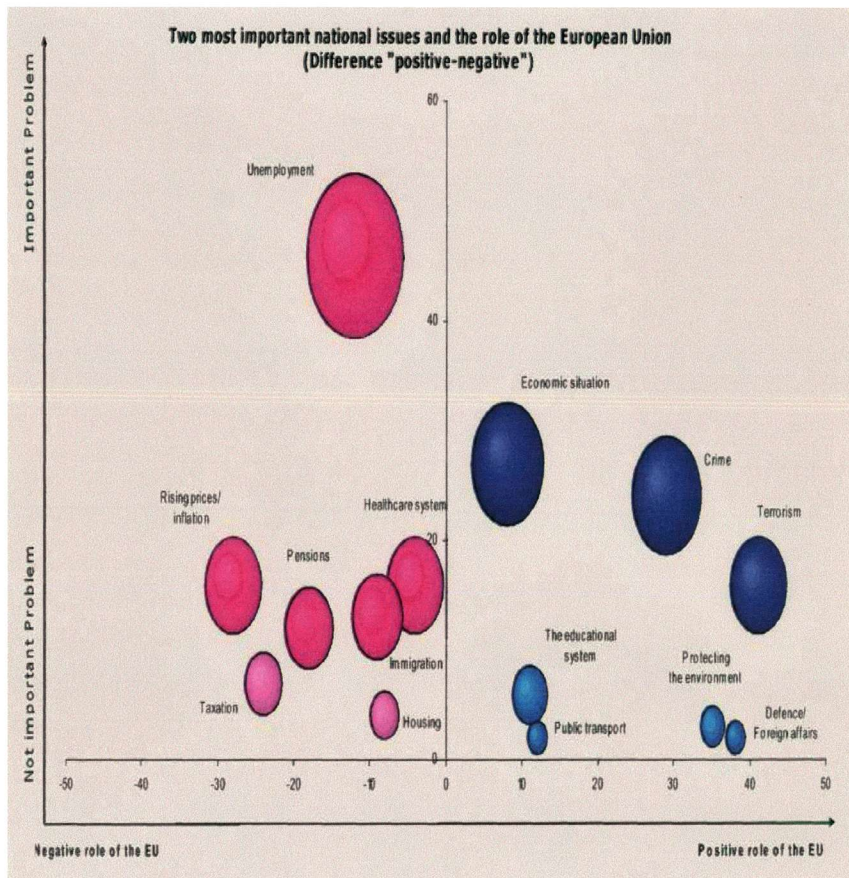
Πηγή: Standard Eurobarometer 63, 2005 (spring)

Πίνακας 43: Η άποψη της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ σχετικά με τις δαπάνες του Ευρωπαϊκού Προϋπολογισμού για το διάστημα 2004-2005 (α' εξάμηνο)

Πηγή: Standard Eurobarometer 63, 2005 (spring)

Πίνακας 44: Η άποψη της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ σχετικά με τον ρόλο της ΕΕ στα δύο σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίζουν στο εθνικό επίπεδο κατά το β' εξάμηνο του 2004

Πηγή: Standard Eurobarometer 62, 2004 (autumn)

3.6. Ένα κρίσιμο ερώτημα: Εθνική Ταυτότητα Vs Ευρωπαϊκή Ταυτότητα;

Το πεδίο διερεύνησης της εμβάθυνσης της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης δύναται να συμβάλει στην εξαγωγή έγκυρων συμπερασμάτων αναφορικά με την ανάλυση του αντίκτυπου της ευρωπαϊκής θεσμικής ηγεσίας. Στο πεδίο αυτό εμπίπτουν οι έρευνες που αφορούν στην προώθηση της ευρωπαϊκής ενοποίησης, στην ανάπτυξη ικανοποιητικών δεσμών αλληλεγγύης, αλλά και στη δημιουργία μιας κοινής ευρωπαϊκής συνείδησης ανάμεσα στους λαούς των χωρών μελών της ΕΕ, όπως η ανάπτυξη μια κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας ανάμεσα στους ευρωπαίους πολίτες.⁴⁶

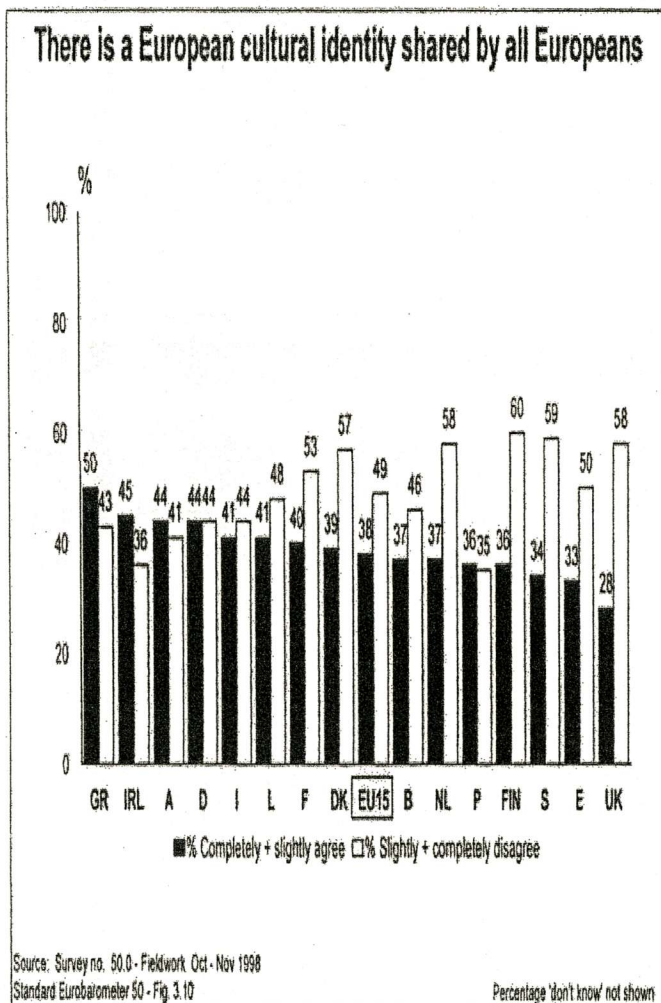
Σύμφωνα με σχετικά πρόσφατα στατιστικά στοιχεία - και παρά την έλευση πενήντα και πλέον ετών ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης - οι ευρωπαίοι πολίτες εμφανίζονται δύσπιστοι στην ιδέα ύπαρξης μιας κοινής ευρωπαϊκής πολιτιστικής ταυτότητας. Όπως καταδεικνύουν οι πίνακες 45 και 46, που αφορούν στα έτη 1998 και 1999 αντίστοιχα, οι μισοί περίπου ερωτηθέντες ευρωπαίοι διαφωνούν με την άποψη ότι υφίσταται μια κοινή ευρωπαϊκή πολιτιστική ταυτότητα. Επίσης, παρακολουθώντας τη δεκαετή πορεία της έρευνας σχετικά με το αίσθημα ανάπτυξης μιας αποκλειστικά ευρωπαϊκής ταυτότητας, για τη δεκαετία 1994-2004, τα αποτελέσματα είναι σαφώς απογοητευτικά (βλ. διάγραμμα 7.11.).

Με χαμηλότατη ποσοστιαία διακύμανση μεταξύ 3%-7% το αίσθημα της αποκλειστικής ευρωπαϊκής ταυτότητας κάνει το όραμα της ευρωπαϊκής ομοσπονδιακής ολοκλήρωσης να φαντάζει άπιαστο όνειρο. Αντίθετα, το ποσοστό της αποκλειστικής εθνικής ταυτότητας γνώρισε, κατά τη διάρκεια της δεκαετίας, μια αύξηση της τάξεως του 8% και βρίσκεται μεταξύ των δύο επικρατέστερων επιλογών των ευρωπαίων πολιτών. Το ενδεχόμενο δε, της διπλής ταυτότητας με την ευρωπαϊκή να προηγείται και η εθνική να έπεται βρίσκεται σε, επίσης, οριακό σημείο με ποσοστιαία διακύμανση μεταξύ 7%-10%.

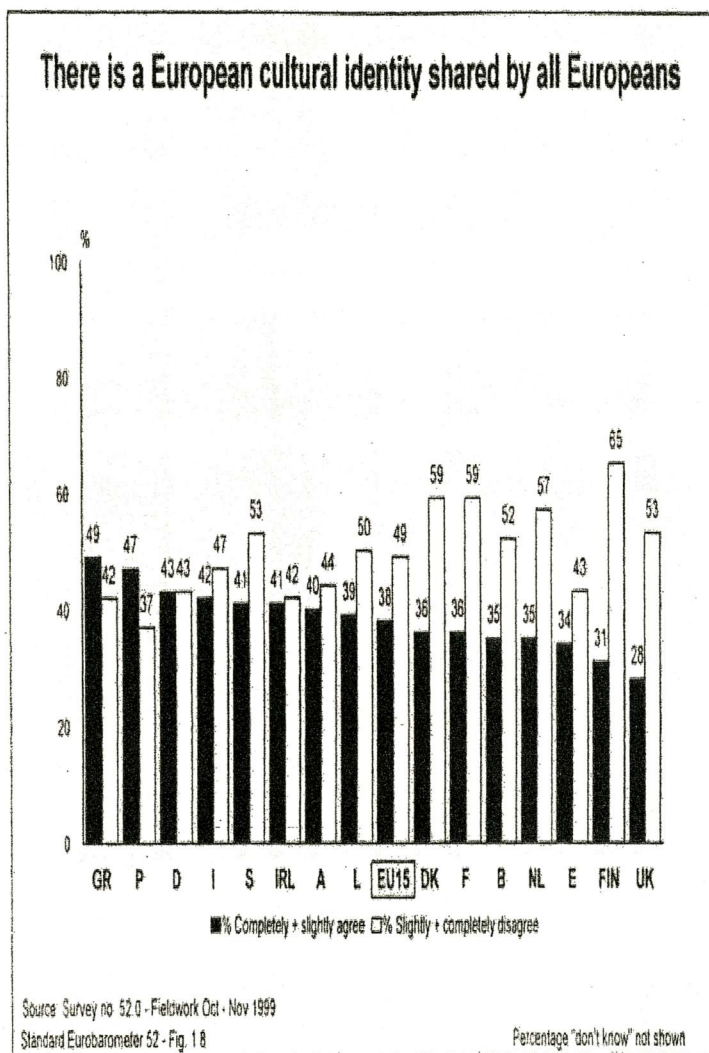
Όπως μαρτυρούν τα στοιχεία του διαγράμματος 7.11., το ενδεχόμενο της διπλής ταυτότητας και όχι το ενδεχόμενο της αποκλειστικής υιοθέτησης μίας και μόνον ταυτότητας (είτε εθνικής, είτε ευρωπαϊκής) εμφανίζεται ως επικρατέστερο. Ωστόσο, πρόκειται για την περίπτωση όπου η εθνική προηγείται της ευρωπαϊκής ταυτότητας. Επίσης, παρόλο που η διπλή ταυτότητα εμφανίζεται, συνολικά, ως επικρατέστερη, εντούτοις, εναλλάσσεται κατά διαστήματα με το αίσθημα της αποκλειστικής διατήρησης της εθνικής ταυτότητας, το οποίο, με τη σειρά του, παρουσιάζει διαστήματα έξαρσης.

⁴⁶ Αν και στο πλαίσιο της παρούσας διατριβής η διατήρηση και η δημιουργική ανάδειξη της εθνικής ταυτότητας - σε αντίθεση με την υποβάθμιση ή τον εκφυλισμό της - αποτελούν ζητούμενο, εντούτοις, επισημαίνεται ότι ο βαθμός ανάπτυξης μιας κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας και συνείδησης ανάμεσα στους λαούς της ΕΕ, αποτελεί προαπαιτούμενο και πολιτικό ζητούμενο για κάθε ηγεσία που ασκείται στο ευρωπαϊκό επίπεδο - είτε λειτουργεί σε όργανα διακυβερνητικού, είτε υπερεθνικού χαρακτήρα - και η οποία επιθυμεί να καταστήσει, πλέον, την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση ως διαδικασία ευρύτερα λαϊκή και όχι αποκλειστικά ελιτίστικη.

Πίνακας 45: Η άποψη της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ σχετικά με το ζήτημα της ύπαρξης μιας κοινής ευρωπαϊκής πολιτιστικής ταυτότητας (β' εξάμηνο του 1998)

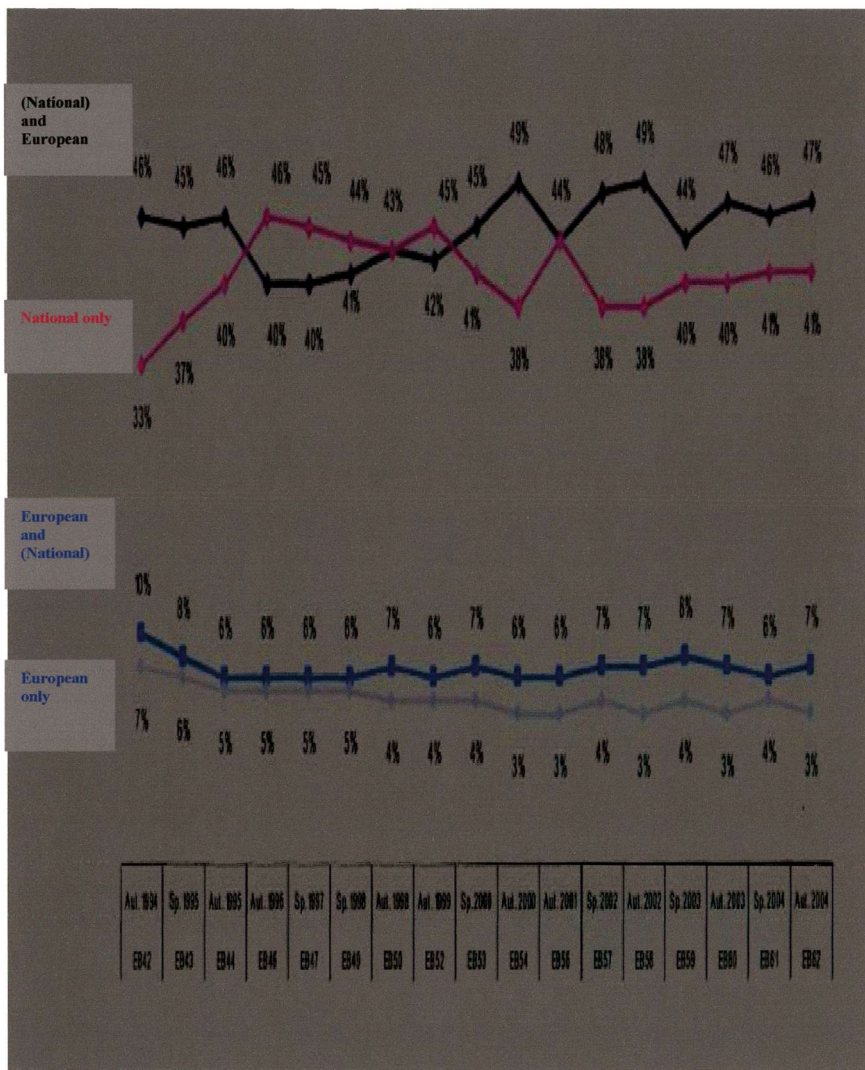

Πίνακας 46: Η άποψη της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ σχετικά με το ζήτημα της ύπαρξης μιας κοινής ευρωπαϊκής πολιτιστικής ταυτότητας (β' εξάμηνο του 1999)

Πηγή: Standard Eurobarometer 52, 1999 (autumn)

Διάγραμμα 7.11. : Η συγκριτική απεικόνιση της διακύμανσης της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης σχετικά με το ζήτημα της υιοθέτησης μιας κοινής ευρωπαϊκής ταυτότητας σε σχέση με την εθνική ταυτότητα για το διάστημα 1994-2004 (β' εξάμηνο του 2004)

Πηγή: Standard Eurobarometer 62, 2004 (autumn)

3.7. «Η διάλυση της Ευρώπης;»: - So What! Who Cares?

Υστερα από τις αναλύσεις που προηγήθηκαν γύρω από τον μειωμένο βαθμό κοινωνικής αναφοράς στον προσανατολισμό της δράσης της συνολικής ευρωπαϊκής θεσμικής ηγεσίας – τόσο αυτής που ασκείται στα λεγόμενα διακυβερνητικά, όσο και στα λεγόμενα υπερεθνικά όργανα – δεν θα πρέπει να προκαλεί κατάπληξη το γεγονός του διαρκώς αυξανόμενου αισθήματος αδιαφορίας γύρω από το ενδεχόμενο διάλυσης - ή αλλιώς της απο-ολοκλήρωσης - της ΕΕ.

Όπως φαίνεται από τα διαγράμματα 7.12. και 7.13., το ποσοστό των ευρωπαίων που εναντιώνεται στο ενδεχόμενο σενάριο διάλυσης της ΕΕ μειώνεται σταδιακά μέχρι το 2001 αγγίζοντας το σχετικό ανησυχητικό ποσοστό του 28%. Από το 2001 και εντεύθεν ακολούθησε ανοδική πορεία της τάξεως του 11%, αλλά παρ' όλα αυτά συνέχισε να υπολείπεται του αντίστοιχου αισθήματος αδιαφορίας των ευρωπαίων στο ενδεχόμενο της ευρωπαϊκής απο-ολοκλήρωσης. Επισημαίνεται επίσης, ότι η πορεία του δείκτη που καταγράφει την αδιαφορία της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης στο ενδεχόμενο διάλυσης της ΕΕ, για το χρονικό διάστημα 1973–2004, παρουσιάζει συνολική ποσοστιαία αύξηση της τάξεως του 7% με σταθερές αυξητικές τάσεις. Παράλληλα, αίσθηση προκαλεί η ύπαρξη των επίμονων αρνητών της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, που με ποσοστό της τάξεως του 13%, δηλώνουν σταθερά μεγάλη ανακούφιση στο γεγονός της διάλυσης της ΕΕ.

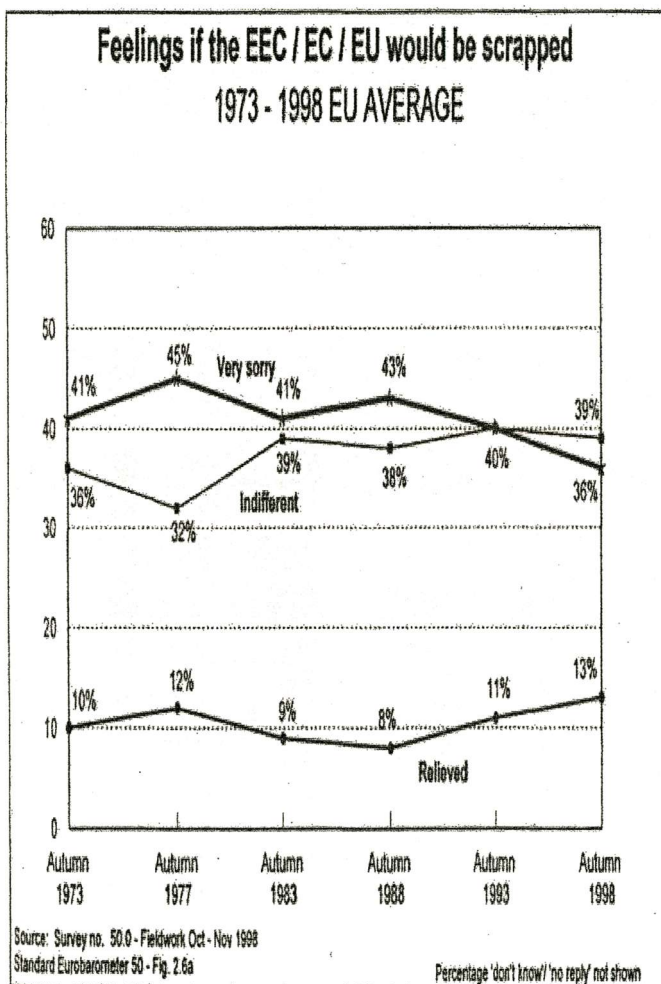
Η αδιαφορία των ευρωπαίων μπορεί κάλλιστα να αποδοθεί στην απογοήτευσή τους η οποία προκύπτει μέσα από μια σειρά γεγονότων για τα οποία έγινε λόγος στο πλαίσιο της παρούσας διδακτορικής διατριβής όπως, ο βαθμός εμπάθουσας, η έκβαση και η κατεύθυνση που έχει λάβει η ευρωπαϊκή ολοκλήρωση μέχρι σήμερα, η ελλιπής συμμετοχή της ευρωπαϊκής λαϊκής βάσης στη διαμόρφωση της ευρωπαϊκής πολιτικής, καθώς επίσης και η αποτυχία εκπλήρωσης των κοινωνικών επιταγών από μέρους της ευρωπαϊκής θεσμικής ηγεσίας.

Ταυτόχρονα, το γεγονός των υψηλότερων ποσοστών αδιαφορίας των ευρωπαίων στο ενδεχόμενο της ευρωπαϊκής απο-ολοκλήρωσης θα μπορούσε να μεταφραστεί και ως ένα είδος διαμαρτυρίας και ένδειξης ότι η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης οφείλει να αποτελεί κάτι περισσότερο από μian απλή αρένα ωφελμιστικών διεκδικήσεων.

Παράλληλα, όσο και αν προσβλέπει ή εξακολουθεί να *ελπίζει* στην ΕΕ ο μέσος ευρωπαίος⁴⁷ (βλ. πίνακα 47), εντούτοις δεν αρκεί αυτή η εκπεφρασμένη *ελπίδα* - στο Ευρωπαϊκό Εγχείρημα - για να μπορέσει να αναστραφεί το αρνητικό κοινωνικό κλίμα, αλλά και τα αισθήματα της απογοήτευσής, της διαμαρτυρίας και της αδιαφορίας που γεννούν απαξιοτική διάθεση, τόσο απέναντι στο εγχείρημα αυτό, όσο και στην ίδια την ηγεσία που το προάγει. Ίσως, λοιπόν, όπως τονίζει το γνωστό γνωμικό «η ελπίδα να πεθαίνει πάντα τελευταία», εντούτοις όταν η κοινωνική αναφορά της ευρωπαϊκής θεσμικής ηγεσίας εξακολουθεί να μην ανταποκρίνεται στις κοινωνικές απαιτήσεις μοιραία η ελπίδα αυτή θα εκλείψει.

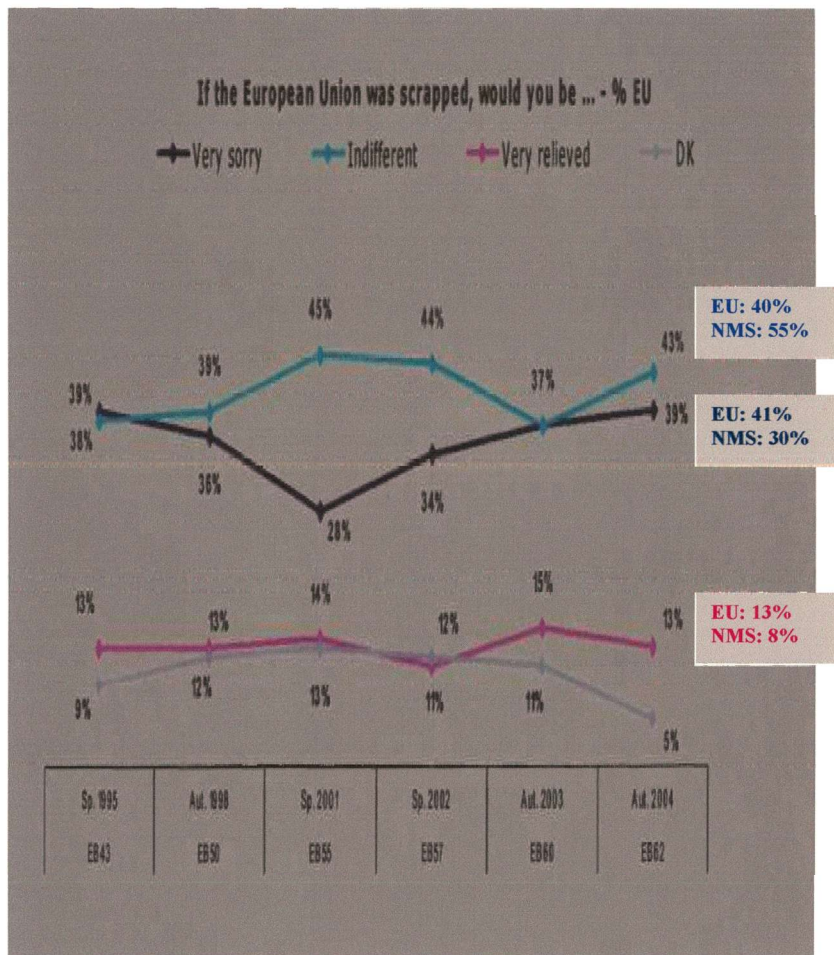
⁴⁷ Σύμφωνα με τα στοιχεία του πίνακα 47 μεταξύ των πολλών - αρνητικών - αισθημάτων που γεννά η ΕΕ στους Ευρωπαίους, όπως η δυσπιστία (18%), η αδιαφορία (19%), η αγωνία (17%) και η απόρριψη (5%), προπορεύεται ένα θετικό, αυτό της ελπίδας (47%), ως το επικρατέστερο για την πλειοψηφία της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης.

Διάγραμμα 7.12.: Το κοινό ευρωπαϊκό αίσθημα σχετικά με το ενδεχόμενο διάλυσης της ΕΕ κατά το διάστημα 1973-1998

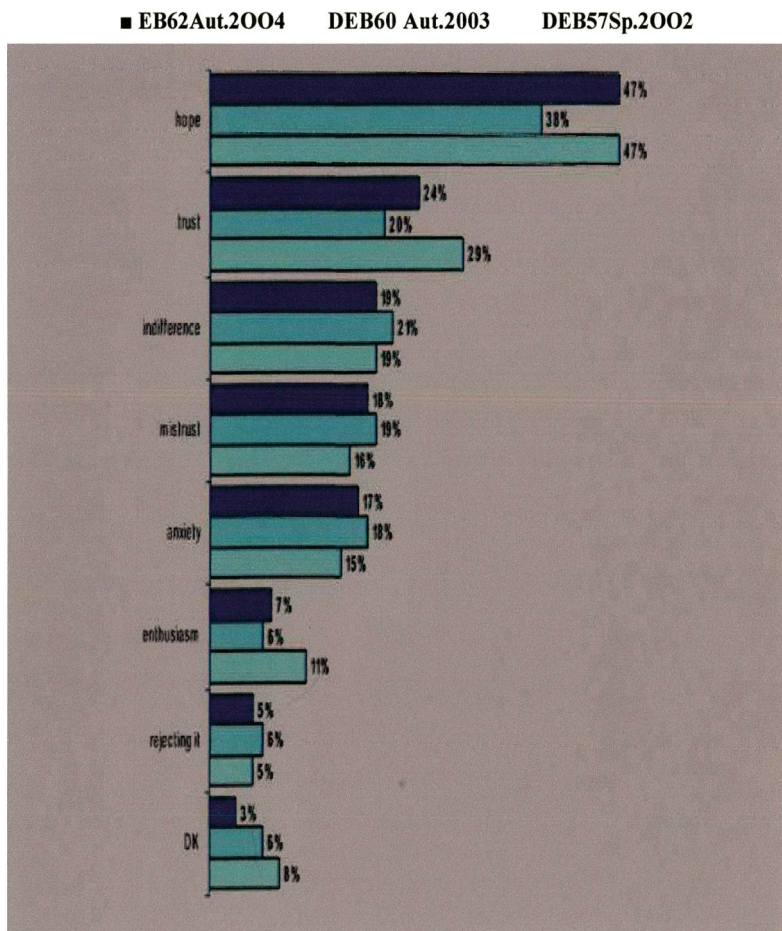
Πηγή: Standard Eurobarometer 50, 1998 (autumn)

Διάγραμμα 7.13.: Το κοινό ευρωπαϊκό αίσθημα σχετικά με το ενδεχόμενο διάλυσης της ΕΕ κατά το διάστημα 1995-2004

Πηγή: Standard Eurobarometer 62, 2004 (autumn)

Πίνακας 47: Το κοινό ευρωπαϊκό αίσθημα απέναντι στην ΕΕ κατά το διάστημα 2002-2004

Πηγή: Standard Eurobarometer 62, 2004 (autumn)

4. Συμπεράσματα κεφαλαίου.

Στο παρόν κεφάλαιο διερευνήθηκε το στοιχείο της κοινωνικής αξίας της ηγεσίας – ή αλλιώς της αναφοράς της ηγεσίας στην κοινωνία – που χαράσσει την πολιτική της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, είτε στο πλαίσιο των διακυβερνητικών θεσμικών δομών, είτε στο πλαίσιο των υπερεθνικών θεσμικών οργάνων, με ιδιαίτερη έμφαση στο θεσμικό όργανο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής.

Με την επιφύλαξη των δυσκολιών που συνεπάγεται ένα τέτοιο εγχείρημα, επιδιώχθηκε η ανάλυση του αντίκτυπου της ευρωπαϊκής θεσμικής ηγεσίας στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο, όπως αυτό γίνεται αντιληπτό από την ίδια την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ που είναι ο τελικός αποδέκτης και επιβάλλεται να είναι και κριτής του.

Για τη διεξαγωγή της έρευνας χρησιμοποιήθηκε πρωτογενές υλικό από τις έρευνες που πραγματοποιήθηκαν στο πλαίσιο των εκδόσεων του Ευρωβαρομέτρου. Λόγω έλλειψης ερευνητικού υλικού που αφορά άμεσα στην μεταβλητή της κοινωνικής αξίας της ευρωπαϊκής ηγεσίας και συγκεκριμένα του θεσμού της Επιτροπής χρησιμοποιήθηκαν εκείνα τα στατιστικά δεδομένα τα οποία κρίθηκαν ικανά να παράσχουν μίαν, όσο το δυνατό, αντιπροσωπευτική, έγκυρη και συνολική εικόνα αναφορικά με το πώς αντιλαμβάνονται οι ευρωπαίοι πολίτες: (α) Τον έμμεσο αντίκτυπο της Επιτροπής, ως αναπόσπαστου τμήματος του αντίκτυπου της ευρωπαϊκής θεσμικής ηγεσίας και του αντίκτυπου της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης γενικότερα, (β) τον άμεσο αντίκτυπο της δράσης της Επιτροπής, κατά τις τελευταίες, δύο περίπου, δεκαετίες του 20ου αιώνα και εντεύθεν.

Στο κείμενο που προηγήθηκε υπογραμμίστηκε ότι η διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης ξεκίνησε αρχικά και συνεχίζει μέχρι και σήμερα, ως ένα μεγάλο βαθμό, ν' αποτρέπει υπόθεση μάλλον της ελίτ, παρά της ευρωπαϊκής κοινωνικής βάσης, με αποτέλεσμα τη διατήρηση μιας σταθερής απόστασης μεταξύ των δύο. Οι συνέπειες της απόστασης ανάμεσα στο σύνολο της ευρωπαϊκής ηγετικής ελίτ, από τη μία μεριά, και στο ευρύτερο ευρωπαϊκό κοινωνικό σύνολο, από την άλλη, αποτέλεσε αντικείμενο ανησυχίας και αναλύσεων, καθώς επίσης και επικλήσεων για την επιτακτική άμβλυνσή της.

Παρόλα αυτά, η κατάλυση της υιοθέτησης ενός οιασδήποτε Ευρωπαϊκού Συντάγματος από κοινού μεταξύ των χωρών μελών, μετά τη ηχηρή, αλλά και δημοκρατικότατη, καταψήφισή του από τους Γάλλους και τους Ολλανδούς, καταδεικνύει περίτρανα ότι η απόσταση ανάμεσα στο σύνολο της ευρωπαϊκής ηγετικής ελίτ που χαράσσει την οικοδόμηση της ΕΕ και σ' αυτούς που ουσιαστικά την επωμίζονται έχει λάβει ιδιαίτερα ανησυχητικές διαστάσεις και έχει φέρει την 50χρονη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης αντιμέτωπη με τη μεγαλύτερη κρίση που πέρασε ποτέ.

Η εξέλιξη αυτή όσο δυσάρεστη – ή ωφέλιμη – και αν θεωρείται για τη διαδικασία της ενοποίησης της ΕΕ, ισχυροποιεί, ωστόσο, το εγχείρημα που παρουσιάστηκε στην παρούσα διατριβή σχετικά με το στοιχείο της κοινωνικής αξίας της ηγεσίας, ως απαραίτητου για την ύπαρξη της δημιουργικής πολιτικής ηγεσίας.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας:

(α) Σε ό,τι αφορά το λαϊκό αίσθημα υποστήριξης της διαδικασίας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης οι έρευνες του Ευρωβαρομέτρου παρέχουν στοιχεία μέχρι το 1993. Εκτοτε ενημερώνουν μόνο σχετικά με τη λαϊκή υποστήριξη αναφορικά με το θέμα της ιδιότητας του μέλους της ΕΕ. Όπως διαπιστώθηκε η ευρωπαϊκή

κοινή γνώμη υπήρξε ένθερμη υποστηρίκτρια της διαδικασίας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, με ποσοστά που ξεπερνούσαν το 80%, κατά τη δεκαετία του '80. Η δεκαετία του '90 σηματοδότησε την πτωτική πορεία του δείκτη καταγραφής του λαϊκού αισθήματος υποστήριξης της διαδικασίας ευρωπαϊκής ενοποίησης μέχρι και το 1993, όπου οι τάσεις άρχισαν και πάλι ν' ανακάμπτουν.

Αντίστοιχα, η εξελικτική πορεία του δείκτη καταγραφής της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης γύρω από την υποστήριξη της ιδιότητας του μέλους της ΕΕ, κατά το διάστημα 1994–2005, γνώρισε αύξηση της τάξεως του 10%, με εύρος διακύμανσης μεταξύ 46–56%.

Ωστόσο, λαμβάνοντας υπόψη τα αντίστοιχα ποσοστά της δεκαετίας του '80, που ξεπερνούσαν το 70%, καθώς επίσης και την πτωτική πορεία που καταγράφει ο συγκεκριμένος δείκτης κατά το 2005, εύλογα συμπεραίνει κανείς ότι οι εποχές της ένθερμης υποστήριξης της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης έχουν παρέλθει, μάλλον, ανεπιστρεπті.

(β) Διαπιστώθηκε ότι υπάρχει, σχεδόν, παράλληλη συμπίεση ανάμεσα στη διαχρονική εξελικτική πορεία των μεγεθών που αφορούν στο λαϊκό αίσθημα υποστήριξης του ευρωπαϊκού εγχειρήματος και στο αίσθημα ωφέλειας που θεωρεί η ευρωπαϊκή κοινή γνώμη ότι αποκομίζει από τη διαδικασία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης. Ωστόσο, το γεγονός ότι ο δείκτης καταγραφής του λαϊκού αισθήματος ωφέλειας βρίσκεται σε αρκετά χαμηλότερη ποσοστιαία κλίμακα απ' ότι οι αντίστοιχοι δείκτες καταγραφής της λαϊκής υποστήριξης σχετικά με τη συμμετοχή στην ΕΕ οδηγεί στο συμπέρασμα ότι οι ευρωπαίοι πολίτες προσβλέπουν στην ΕΕ ως κάτι ανώτερο από μίαν απλή αρένα επιδίωξης ωφελιστικών στόχων.

(γ) Το σχετικά υψηλό ποσοστό λαϊκής υποστήριξης της διαδικασίας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης δεν συνάδει με ένα, αντίστοιχα, υψηλό – ή έστω ικανοποιητικό – επίπεδο γνώσης των ευρωπαίων γύρω από τα ευρωπαϊκά θέματα. Αντίθετα, το συνολικό ποσοστό των ευρωπαίων που γνώριζαν ελάχιστα, μαζί μ' αυτό που δεν γνώριζε καθόλου γύρω από τα θέματα της λειτουργίας, των πολιτικών και των θεσμών της ΕΕ ανέρχεται στο 70%. **Συνεπώς, δεν θα ήταν υπερβολικό να θεωρηθεί ότι το ίδιο κοινό ευρωπαϊκό αίσθημα υποστήριξης του ευρωπαϊκού εγχειρήματος βασίζεται, ουσιαστικά, σε σαθρά θεμέλια.**

(δ) Οι πολίτες των χωρών μελών της ΕΕ θεωρούν ότι η δημοκρατία λειτουργεί καλύτερα στο εθνικό, απ' ότι στο ευρωπαϊκό επίπεδο. Με ποσοστό 53%, κατά το α' εξάμηνο του 2005, η ευρωπαϊκή κοινή γνώμη δήλωνε ικανοποιημένη με τον τρόπο λειτουργίας της δημοκρατίας στο εθνικό επίπεδο. Αντίστοιχα, 4 μονάδες παρακάτω (49%) βρίσκεται το ποσοστό των ευρωπαίων που δήλωνε, κατά το α' εξάμηνο του 2005, ευχαριστημένο με τον τρόπο που λειτουργεί η δημοκρατία στο ευρωπαϊκό επίπεδο, επιτυγχάνοντας την υψηλότερη αύξηση της δεκαετίας 1995–2005. **Ωστόσο, επισημαίνεται ότι η πρόσφατα μαζική διεύρυνση της ΕΕ με δέκα νέα μέλη επηρέασε αισθητά την εξέλιξη της πορείας των δεικτών που καταγράφουν το αίσθημα ικανοποίησης/δυσανεμίας των ευρωπαίων πολιτών αναφορικά με τον τρόπο που λειτουργεί η δημοκρατία στο εθνικό και στο ευρωπαϊκό επίπεδο.** Συγκεκριμένα, με ποσοστό 53% η κοινή γνώμη των νεοεισερχομένων χωρών μελών θεωρούσε ότι η δημοκρατία λειτουργεί δημοκρατικότερα στο ευρωπαϊκό, απ' ότι στο εθνικό (33%). Το γεγονός αυτό καταδεικνύει την αύξηση της κοινωνικοπολιτικής ανομοιογένειας της ΕΕ και κατά συνέπεια τις απαιτήσεις για κοινωνική αξία της ευρωπαϊκής ηγεσίας.

(ε) Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποτελεί το δεύτερο κατά σειρά αναγνωρισιμότητας θεσμικό όργανο της ΕΕ με ποσοστό που ανέρχεται στο 82%, κατά το β' εξάμηνο του 2004. Κατέχει επίσης, τη δεύτερη θέση με ποσοστό 75%, κατά το β' εξάμηνο του 2004, μετά το Ευρωκοινοβούλιο, αναφορικά με τη σημασία που αποδίδει η ευρωπαϊκή κοινή γνώμη στο ρόλο της. Ωστόσο, η Επιτροπή κατατάσσεται στην τρίτη και τέταρτη θέση προτίμησης αναφορικά με την εμπιστοσύνη που εμπνέει στους Ευρωπαίους. Παράλληλα, η κλίμακα και το εύρος της ποσοστιαίας διακύμανσης (40%–46%) που σημειώνει το αίσθημα εμπιστοσύνης των ευρωπαίων προς την Επιτροπή, για το διάστημα 1994–2005, παραμένει σχετικά χαμηλό με πτωτικές τάσεις.

(στ) Σε ό,τι αφορά τη σύνθεση της Επιτροπής σύμφωνα με τα στοιχεία των ερευνών που διεξήγαγε το Ευρωβαρόμετρο για τα έτη 1997 και 2004, η ευρωπαϊκή κοινή γνώμη, με ποσοστά 48% και 78% αντίστοιχα, σε αντίθεση με την καθορισμένη ευρωπαϊκή πολιτική, συνηγορούσε υπέρ της λύσης: «ένας Επίτροπος για κάθε χώρα μέλος».

(ζ) Σε ό,τι αφορά τη διαδικασία επιλογής του προέδρου της Επιτροπής, με ποσοστό πέραν του 30% η ευρωπαϊκή κοινή γνώμη, επιθυμούσε, κατά το α' και β' εξάμηνο του 2003, την άμεση εκλογή του από το σύνολο του εκλογικού σώματος της ΕΕ, υπογραμμίζοντας την ανάγκη για περαιτέρω δημοκρατική νομιμοποίηση της ΕΕ.

(η) Με ποσοστό 17% η ευρωπαϊκή κοινή γνώμη θεωρεί ότι η Επιτροπή ασκεί επιρροή στη διαδικασία λήψης αποφάσεων. Ωστόσο, μόνο το 6% των ευρωπαίων επιθυμούν τη συμμετοχή της Επιτροπής στη διαδικασία αυτή, ενώ με ποσοστό 40% αξιώνει τη δική του ενεργή συμμετοχή, γεγονός το οποίο θα μπορούσε να εκληφθεί και ως μομφή στην αξιοπιστία και στην όποια ηγεσία ασκεί ο εν λόγω θεσμός.

(θ) Η ευρωπαϊκή κοινή γνώμη κατατάσσει την ανεργία και τα λοιπά κοινωνικά προβλήματα ως τις σημαντικότερες προτεραιότητες της εθνικής πολιτικής. Παρόλα αυτά, θεωρεί ότι μόνον το 9% του προϋπολογισμού της ΕΕ δαπανάται στην αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων και της ανεργίας, ενώ παράλληλα, υποστηρίζει ότι η παρέμβαση της ΕΕ επηρεάζει αρνητικά την επίλυσή τους.

(ι) Με ποσοστό 41%, κατά το έτος 2004, οι πολίτες των χωρών μελών της ΕΕ ταυτίζονται αποκλειστικά με την εθνικότητα του κράτους τους. Αντίθετα, μόνο το 3% των ερωτηθέντων αισθάνονται αποκλειστικά ευρωπαίοι και ευρωπαϊές. Ως επικρατέστερη εμφανίζεται η διπλή ταυτότητα με την εθνική όμως, να προηγείται υποχρεωτικά της ευρωπαϊκής (47%).

(ια) Η διαχρονική πορεία των τάσεων της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης που δηλώνει αδιάφορη στο ενδεχόμενο διάλυσης της ΕΕ παρουσιάζει κατά μέσο όρο αύξηση της τάξεως του 7% για το διάστημα 1973–2004. Αντίθετα, το ποσοστό της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης που εκφράζει την αντίθεσή της στο ενδεχόμενο της ευρωπαϊκής από-ολοκλήρωσης καταγράφει οριακή πτώση της τάξεως του 2% για το αντίστοιχο χρονικό διάστημα. Παράλληλα, υπάρχει και ένα σχεδόν σταθερό ποσοστό, της τάξεως του 13%, κατά την τελευταία δεκαετία, το οποίο δηλώνει μεγάλη ανακούφιση στο γεγονός της διάλυσης της ΕΕ.

Συνοψίζοντας, τα πιο πάνω συμπεράσματα διαπιστώνει κανείς ότι μέσα από μια σειρά θλιβερών στοιχείων που αφορούν στην αντίληψη της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης γύρω από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, καθώς και γύρω από την υπόλοιπη ευρωπαϊκή ηγεσία - της οποίας η Επιτροπή μπορεί να μην αποτελεί κύριο, ωστόσο αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα - καταδεικνύεται περίτρανα η

ανησυχητικά μικρή κοινωνική αξία της θεσμικής ηγεσίας της ΕΕ και της Επιτροπής κατ' επέκταση.

Σε ό,τι αφορά τη χαμηλή κοινωνική αξία της Επιτροπής, υπογραμμίζεται ότι αν και η ευρωπαϊκή κοινή γνώμη αποδίδει ολοένα και μεγαλύτερη σημασία στο ρόλο της, ωστόσο οι Ευρωπαίοι πολίτες διακατέχονται από αισθήματα δυσπιστίας απέναντι στον συγκεκριμένο ευρωπαϊκό θεσμό, καθώς και έντονη επιθυμία για μείωση του ρόλου του στην ευρωπαϊκή διαδικασία λήψης αποφάσεων. Παράλληλα, εκδηλώνουν και έντονη επιθυμία για τη συνειδητή και την άμεση συμμετοχή τους στη διαδικασία επιλογής του Προέδρου της, υπερτονίζοντας έτσι, το ζήτημα της ενίσχυσης της δημοκρατικής νομιμοποίησης της Επιτροπής.

Η αντίληψη της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης σχετικά με τη χαμηλή κοινωνική αξία της συνολικής ευρωπαϊκής θεσμικής ηγεσίας – της οποίας η Επιτροπή αποτελεί αναπόσπαστο λειτουργικό τμήμα – εκφράζεται μέσα από: (α) την έντονη δυσaráρεσκειά της σχετικά με το δημοκρατικό έλλειμμα που υπάρχει στο ευρωπαϊκό επίπεδο διακυβέρνησης – μεγαλύτερο απ' ότι υφίσταται στο αντίστοιχο εθνικό, (β) την έντονη δυσaráρεσκειά της σχετικά με την υποβαθμισμένη θέση που κατέχουν στον προϋπολογισμό της ΕΕ τα ακανθώδη ζητήματα κοινωνικά προβλήματα, καθώς και η ανεργία, αλλά κυρίως σχετικά με τον αρνητικό ρόλο που διαδραματίζει η ΕΕ στην επίλυσή τους, (γ) τη δευτερεύουσα θέση που αποδίδει στο ζήτημα μια κοινής πολιτιστικής ευρωπαϊκής ταυτότητας και (δ) την έντονη αδιαφορία της στο ενδεχόμενο της ευρωπαϊκής αποολοκλήρωσης.

Τέλος, επιβεβαιωτική των αποτελεσμάτων της έρευνας του παρόντος τμήματος είναι η πρόσφατα εντεινόμενη κινητοποίηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής γύρω από ενέργειες⁴⁸ τις οποίες «...δεν έχει κατορθώσει εδώ και καιρό να υλοποιήσει»⁴⁹ και οι οποίες σχετίζονται με την αντιμετώπιση της μειωμένης κοινωνικής αξίας της ευρωπαϊκής ηγεσίας. Όπως επεσήμανε, χαρακτηριστικά, η επί σειρά ετών Σουηδή Ευρωπαϊκή Επίτροπος Margot Wallström:

«Είναι βέβαιο όμως ότι αν δεν πειστούν οι Ευρωπαίοι πολίτες πως “η ΕΕ είναι από αυτούς γι’ αυτούς”, όχι μόνο υπάρχει κίνδυνος “ακινήσις”, αλλά πιθανόν και “οπισθοδρόμησης” του ευρωπαϊκού σχεδίου...[δηλαδή]...**Οι πολίτες πρέπει να αισθανθούν ότι η Ευρώπη προσφέρει προστιθέμενη αξία και ότι έχουν την ικανότητα να επηρεάζουν τον τρόπο με τον οποίο λαμβάνονται οι αποφάσεις.**»⁵⁰

Ενώ σε ό,τι αφορά τον ρόλο που προσδοκά να διαδραματίσει η Ευρωπαϊκή Επιτροπή, η Margot Wallström αποκαλύπτει μια, εντόνως, ηγετική διάθεση:

«...η προσοχή μας πρέπει να στραφεί αλλού – για να ανταποκριθούμε καλύτερα στις απαιτήσεις των πολιτών. Η Επιτροπή πρέπει να δείξει τόλμη και να αναλάβει πρωτοβουλία ώστε να επιτευχθεί νέα πλέον πολιτική συναίνεση στην Ευρώπη. Δεν είναι πλέον θέμα παρακολούθησης, είναι και θέμα ηγεσίας».⁵¹

⁴⁸ Εννοείται η δράση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής που αφορά στο «Σχέδιο Δ» για τη δημοκρατία, τον διάλογο και τη συζήτηση, που πραγματοποιείται στη βάση διαβούλευσης μεταξύ Επιτροπής και κρατών μελών, ώστε η πρώτη: «να δημιουργήσει άποψη ως προς την προστιθέμενη αξία που αναμένουν οι πολίτες από την Ε.Ε.», (βλ. Margot Wallström, «Η Ευρώπη προσφέρει προστιθέμενη αξία», εφημερίδα *Καθημερινή*, 16/10/2005, σ.20

⁴⁹ Στο ίδιο.

⁵⁰ Στο ίδιο.

⁵¹ Στο ίδιο.

VIII. ΜΕΡΙΚΑ ΒΑΣΙΚΑ ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Συνολικά, στο πλαίσιο της παρούσας διατριβής το εγχείρημά υπήρξε διττό:

(α) Επιδιώχθηκε η εννοιολογική κατασκευή ενός νέου μοντέλου εναλλακτικής πολιτικής ηγεσίας: της *δημιουργικής ηγεσίας στην πολιτική* ή της *δημιουργικής πολιτικής ηγεσίας*.

(β) Διερευνήθηκε ο ηγετικός ρόλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε σχέση με την εννοιολογική κατασκευή της «δημιουργικής πολιτικής ηγεσίας».

Κατευθυντήριος ιδέα στον καθορισμό του στόχου της διατριβής αυτής αποτέλεσε η διαπίστωση γύρω από την αναγκαιότητα εναλλακτικών μορφών πολιτικής ηγεσίας για την αντιμετώπιση των αυξανόμενων προκλήσεων που προκύπτουν σε κρίσιμα κοινωνικά περιβάλλοντα, τόσο στο εγχώριο εθνικό, όσο και στο ευρύτερο υπερεθνικό, ευρωπαϊκό και διεθνές περιβάλλον επηρεάζοντας και κατ' επέκταση καθορίζοντας την ανθρώπινη επιβίωση και την ευρύτερη κοινωνική εξέλιξη.

Λαμβάνοντας ασφαλείς αποστάσεις από τις θεωρητικές προσεγγίσεις που αντιμετωπίζουν την ηγεσία, είτε ως το υπέρτατο κοινωνικό φαινόμενο το οποίο ταυτίζεται με την ιστορία ή ως μια απλή ανθρώπινη παράμετρο η δράση της οποίας τηγάζει και εξαρτάται εξολοκλήρου από την εξέλιξη της κοινωνίας, η ηγεσία θεωρήθηκε ως φαινόμενο καθολικού χαρακτήρα, παγκόσμιας εμβέλειας, συμφυές με την κοινωνική οργάνωση όλων, σχεδόν, των έμβιων όντων, το οποίο διαδραματίζοντας το δικό του ρόλο, διατηρεί μια διαλεκτική σχέση αλληλεπίδρασης με το ιστορικό, το πολιτικό και το ευρύτερο κοινωνικό γίνεσθαι.

Ακολουθώντας μιαν απλή συλλογιστική διαδικασία τριών βημάτων διαπιστώθηκε, επαγωγικά, η αναγκαιότητα γύρω από ένα εναλλακτικό είδος πολιτικής ηγεσίας. Συγκεκριμένα, έχοντας ως βάση τα συμπεράσματα που προέκυψαν από την ανάλυση του ζητήματος της προβληματικής εξέλιξης της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης διαπιστώθηκε ότι οι *σημαντικότερες και επιτακτικότερες ανάγκες* τις οποίες καλείται να καλύψει η θεσμική, κυρίως, ηγεσία της ΕΕ θα μπορούσαν να γενικευθούν και να κατηγοριοποιηθούν στις εξής: (α) *Η κοινωνική αξία της ηγεσίας* ή *αναφορά της ηγεσίας στην κοινωνία*, (β) *η καινοτομία*, (γ) *το όραμα*, (δ) *η δημοκρατικά νομιμοποιημένη πολιτική ισχύς*. Οι συγκεκριμένες ανάγκες οριοθέτησαν το πλαίσιο των *ποιοτήτων* – των βασικών χαρακτηριστικών στοιχείων – που οφείλει να έχει σήμερα μια ευρωπαϊκή ηγεσία με αξιώσεις.

Παράλληλα, λαμβάνοντας υπόψη ότι η έννοια που δύναται να προσδιοριστεί – μεταξύ άλλων, αλλά – κυρίως, μέσα από τις συγκεκριμένες ποιότητες της *κοινωνικής αξίας*, της *καινοτομίας*, του *οράματος* και της *δημοκρατικά νομιμοποιημένης πολιτικής ισχύος* αφορά σ' αυτήν της *δημιουργικότητας*, η ανάλυση οδηγήθηκε, εύλογα, στην εννοιολογική κατασκευή του εναλλακτικού μοντέλου ηγεσίας: της *δημιουργικής πολιτικής ηγεσίας*.

Υπογραμμίζεται επίσης, ότι το ιδιαίτερα μειωμένο ερευνητικό ενδιαφέρον της εγχώριας και διεθνούς βιβλιογραφίας γύρω από την διερεύνηση της δημιουργικής ηγεσίας στο πεδίο της πολιτικής ανάλυσης, προσέδωσε ένα είδος πρωτοτυπίας στο εγχείρημα που παρουσιάστηκε στο κείμενο που προηγήθηκε, επιφορτίζοντάς το ταυτόχρονα με τους ανάλογους κινδύνους που ελλοχεύουν σ' αυτό.

Με τις επιφυλάξεις των νοηματικών περιορισμών που εμπεριέχονται σ'έναν εννοιολογικό προσδιορισμό ορίστηκε η «δημιουργική πολιτική ηγεσία» ως: *η ηγεσία εκείνη οι δράσεις της οποίας χαρακτηρίζονται από την κατοχή ικανής πολιτικής εξουσίας, από υψηλή κοινωνική αξία, από καινοτομία, ενώ παράλληλα διαπνέονται από όραμα με ανώτερο κοινωνικό προσανατολισμό.*

Σε ό,τι αφορά την ευρύτερη οπτική γύρω από την σκοπιμότητα της νέας αυτής εννοιολογικής κατασκευής, θεωρήθηκε ότι με τον όρο «δημιουργική πολιτική ηγεσία» εννοείται εκείνη η πολιτική ηγεσία η οποία είναι ικανή ν'αντιλαμβάνεται και ν' ανταποκρίνεται θετικά στις κυρίαρχες προκλήσεις που πηγάζουν, τόσο από το σύνολο της κοινωνικής βάσης, όσο και από τη θέση της στο διεθνές σύστημα, καθώς επίσης να προβαίνει σε δημιουργικές καινοτομίες για την εμβάθυνση, τη σταθερότητα και την αποτελεσματικότητα των στόχων της οι οποίοι έχουν πρωτίστως, κοινωνικό προσανατολισμό.

Παρά το γεγονός ότι και οι τέσσερις κεντρικοί όροι της εννοιολογικής αυτής κατασκευής δεν είναι πρωτόγνωροι στην κοινωνική ανάλυση, εντούτοις η σύγχυση, η πολυσημία και το δυσπροσδιόριστο ως προς το εννοιολογικό τους περιεχόμενο, καθώς επίσης και οι ανάγκες της παρούσας διατριβής επιβάλλουν περαιτέρω διευκρινίσεις σχετικά με το πλαίσιο θεώρησής τους σε σχέση με τον όρο της *δημιουργικής πολιτικής ηγεσίας*.

Στο πλαίσιο της εννοιολογικής κατασκευής της *δημιουργικής πολιτικής ηγεσίας* το στοιχείο της «καινοτομίας» συσχετίζεται στενά με τον όρο της *δημιουργικότητας*. Πιο συγκεκριμένα, θεωρήθηκε ότι κατά τον καθορισμό μιας πράξης, μιας διαδικασίας ή ενός ατόμου και κατά συνέπεια μιας ηγεσίας, ως δημιουργικής, το στοιχείο της καινοτομίας διαδραματίζει κεντρικό ρόλο, ο οποίος προσδιορίζεται από τον συσχετισμό του με συγκεκριμένες πρωτόγνωρες – και άρα καινοτόμες – ποιότητες οι οποίες αφορούν στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο και ενσαρκώνονται σε μια συγκεκριμένη αξία ή εγχείρημα.

Το στοιχείο του *οράματος* της δημιουργικής πολιτικής ηγεσίας οφείλει, κυρίως, να εξασφαλίζει την κοινωνική αποδοχή και να προσανατολίζεται στις βασικές αξίες της πλατωνικής θεώρησης – αναφορικά με την αποστολή της πολιτικής ηγεσίας στον κόσμο – οι οποίες θα μπορούσαν σε γενικές γραμμές να ερμηνευθούν και να συνοψισθούν σ' αυτές του αλτρουισμού, της επιδίωξης της κοινωνικής ευημερίας, καθώς επίσης της πνευματικής καλλιέργειας, ελευθερίας και ωραιότητας. Ωστόσο, διευκρινίστηκε ότι οι συγκεκριμένες αξίες του πλατωνικού οραματισμού που αναφέρονται στην αποστολή της πολιτικής ηγεσίας, δεν θεωρούνται αποκλειστικές και απαγορευτικές οποιασδήποτε άλλης στο πλαίσιο του εναλλακτικού μοντέλου της *δημιουργικής πολιτικής ηγεσίας*. Αντίθετα, το όραμα της δημιουργικής πολιτικής ηγεσίας δύναται, εφόσον είναι ενιαίο και κοινωνικά ευρέως αποδεκτό, να περιλαμβάνει και αξίες που εμφανίζουν νοηματική συγγένεια ή κοινή σκοπιμότητα με τις αντίστοιχες του πλατωνικού οράματος οι οποίες με τον τρόπο αυτό προάγονται και αναδεικνύονται.

Ως *πολιτική εξουσία* της δημιουργικής πολιτικής ηγεσίας, εννοείται αυτή που υπακούει στην αρχή της δημοκρατικής νομιμοποίησης ή αλλιώς στην «εξουσία των πολλών» που αποβλέπει ταυτόχρονα στην προώθηση του «κοινού συμφέροντος» με την αριστοτελική έννοια του όρου. Δηλαδή, δεν μπορεί ν' αφορά σ' αυτήν που πηγάζει από μία αυταρχική και ολοκληρωτική πολιτειακή οργάνωση στα πλαίσια της οποίας εκμηδενίζεται η συλλογική βούληση και τα ατομικά δικαιώματα.

Τέλος, σε ό,τι αφορά το στοιχείο της *κοινωνικής αξίας* ή αλλιώς της *αναφοράς της ηγεσίας στην κοινωνία* εννοείται η συνολική επίδραση που έχει το

φαινόμενο της πολιτικής ηγεσίας επί του κοινωνικού συνόλου η οποία προκύπτει ως απόρροια της άρρηκτης και διαλεκτικής σχέσης αλληλεξάρτησης που υφίσταται μεταξύ τους, με την επιφύλαξη όμως των δυσκολιών που ελλοχεύουν κατά την μέτρηση και τον προσδιορισμό της, εφόσον εξαρτάται από το ιστορικό, κοινωνικό και πολιτικό πλαίσιο μέσα στο οποίο εμφανίζεται κάθε φορά.

Η σκοπιμότητα του εγχειρήματος αναφορικά με την εννοιολογική κατασκευή της *δημιουργικής πολιτικής ηγεσίας*, ερμηνεύεται στα πλαίσια δύο βασικών επιχειρημάτων:

(α) Καταρχάς, διότι προέκυψε από την ανάλυση του ζητήματος της προβληματικής εξέλιξης της διαδικασίας της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

(β) Κατά δεύτερον, εξαιτίας του ερευνητικού ελλείμματος αναφορικά με την ανάλυση της «δημιουργικής ηγεσίας» στο πολιτικό επίπεδο. Επισημαίνεται ότι αν και χρησιμοποιείται ευρύτατα από τη διεθνή κυρίως βιβλιογραφία και αποτελεί «αντικείμενο ανάλυσης στα πλαίσια σημαντικών επιστημονικών πεδίων, όπως αυτό της μικροοικονομίας και της διοίκησης επιχειρήσεων, της εκπαίδευσης, της ψυχολογίας και της ψυχιατρικής, της θεολογίας κ.α., εντούτοις ο όρος «δημιουργική ηγεσία» δεν εμφανίζει ιδιαίτερα δείγματα γραφής στο πεδίο της πολιτικής επιστήμης. Παρά τις επίμονες προσπάθειες τα αποτελέσματα της αναζήτησης του όρου «δημιουργική ηγεσία» στους κόλπους της πολιτικής υπήρξαν μάλλον απογοητευτικά, εφόσον οι περισσότερες αναλύσεις με αναφορά και στους τρεις όρους που συνθέτουν την «δημιουργική πολιτική ηγεσία» σχετίζονταν, στη συντριπτική τους πλειοψηφία με την μεμονομένη ανάλυση των όρων «δημιουργικότητα» και «πολιτική», καθώς και με τον μεταξύ τους συσχετισμό υπό τον όρο «δημιουργική πολιτική», παρά με την ανάλυση του σύνθετου όρου «δημιουργική πολιτική ηγεσία». Υπογραμμίζεται, επίσης, ότι ακόμα και στις περιπτώσεις όπου οι τρεις αυτοί όροι - που είναι και συνθετικοί της νέας εννοιολογικής κατασκευής που παρουσιάστηκε σ' αυτή τη διατριβή - εμφανίζονται στενότερα συνυφασμένοι μεταξύ τους, είτε δεν υφίσταται συστηματική αναφορά στον συγκεκριμένο σύνθετο όρο «δημιουργική ηγεσία», είτε ο όρος «δημιουργικότητα» αναφέρεται ως απλός επιθετικός προσδιορισμός στην ηγετική προσωπικότητα με φιλολογική, μάλλον, διάθεση χωρίς να επιδιώκεται η περαιτέρω ανάλυση και ερμηνεία του.

Συνεπώς, το μειωμένο ερευνητικό ενδιαφέρον γύρω από την ανάλυση του όρου «δημιουργική ηγεσία» στον τομέα της πολιτικής αποτέλεσε βασικότατη πρόκληση και αιτία για την επιδίωξη πρωτοτυπίας στο πλαίσιο της παρούσας διατριβής.

(γ) Κατά τρίτον, επειδή η έννοια «δημιουργικότητα», με την οποία είναι άμεσα συνυφασμένος ο όρος «δημιουργική πολιτική ηγεσία» αποτελεί, σύμφωνα με αναλύσεις μια εναλλακτική και ελπιδοφόρα προοπτική για την ανθρώπινη επιβίωση. Αν και στο πλαίσιο της παρούσας διατριβής δεν αποτέλεσε ιδιαίτερη επιδίωξη η ιδιαίτερη ανάλυση του όρου «δημιουργικότητα», παρά μόνο στα σημεία και στο βαθμό που απαιτούνταν από το θεωρητικό πλαίσιο της ανάλυσης, εντούτοις αναγνωρίστηκε η συμβολή και η σημασία της: «...στη βαθιά κατανόηση του ανθρώπου και του κόσμου όταν τα συμβατικά μέσα αναποτελεσματικά και ξεπερασμένα».

Αναφορικά με το δεύτερο σκέλος του στόχου της παρούσας διδακτορικής διατριβής, λαμβάνοντας υπόψη την ολοένα και μεγαλύτερη σημασία του ρόλου της ευρωπαϊκής ηγεσίας, έναντι εκατοντάδων εκατομμυρίων ατόμων, διαφορετικής εθνικότητας, θρησκείας, πολιτισμικού και κοσμοθεωρητικού υποβάθρου, καθώς και τον κυκεώνα των προκλήσεων στις οποίες οφείλει να δώσει αποτελεσματικές λύσεις, με ιστορική και σχετικά πρόσφατη της

καταψήφισις της Συνθήκης για τη θέσπιση Συντάγματος στην Ευρώπη, τέθηκε στο στόχαστρο της νεοσυστατης εννοιολογικής κατασκευής της *δημιουργικής πολιτικής ηγεσίας*.

Στο πλαίσιο της παρούσας διατριβής το ερευνητικό ενδιαφέρον εστιάστηκε στο ιδιαίτερο υπερεθνικό θεσμικό πεδίο της ευρωπαϊκής διακυβέρνησης, χωρίς να εξετάζονται όλες οι πτυχές αυτού του πολύπλοκου όρου της ευρωπαϊκής ηγεσίας η οποία συνδέεται, τόσο με το εθνικό, όσο και με το υπερεθνικό στοιχείο. Το φιλόδοξο αυτό εγχείρημα ίσως αποτελέσει στόχο κάποιας άλλης διατριβής στο μέλλον. Συγκεκριμένα, διερευνήθηκε ο θεσμός της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο σύνολο της διττής φυσιογνωμίας της που αφορά, τόσο στο σώμα ή αλλιώς «Κολλέγιο των Ευρωπαίων Επιτρόπων», όσο και στο θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας της, χωρίς να γίνονται δεκτά οποιαδήποτε *a priori* συμπεράσματα γύρω από την σημασία και το μέγεθος του ηγετικού της ρόλου. Υιοθετώντας στοιχεία, τόσο από την νεοθεσμική, όσο και από τη διακυβερνητική προσέγγιση σχετικά με την ερμηνεία του ρόλου των θεσμικών οργάνων στο πλαίσιο διαδικασίας ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης επιδιώχθηκε η καλύτερη και βαθύτερη κατανόηση της φύσης του υπό εξέταση θεσμού διατηρώντας, παράλληλα, ασφαλείς αποστάσεις από ακραίες τοποθετήσεις.

Συνεπώς, ο θεσμός της Ευρωπαϊκής Επιτροπής διερευνήθηκε σε σχέση με τα τέσσερα επιμέρους συστατικά στοιχεία της *δημιουργικής πολιτικής ηγεσίας*, ήτοι: *το όραμα, την καινοτομία, την πολιτική εξουσία και την κοινωνική αξία της ηγεσίας ή αλλιώς της αναφοράς της ηγεσίας στην κοινωνία*.

Σε ό,τι αφορά τη διερεύνηση του θεσμού της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε σχέση με το στοιχείο της πολιτικής εξουσίας, οι προσπάθειες επικεντρώθηκαν στην ανάλυση του ρόλου της σε τρία ζωτικά πεδία δράσης του υπό εξέταση θεσμού: (i) στο πεδίο των αρμοδιοτήτων της λειτουργικής της υπόστασης, (ii) στο πεδίο της διαδικασίας λήψης αποφάσεων της Ε.Ε. και (iii) στο πεδίο του λεγόμενου «Κολλεγίου των Επιτρόπων».

Στο πρώτο πεδίο διερεύνησης της πολιτικής ισχύος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής διαπιστώθηκε ότι ο ενισχυμένος ρόλος που δύναται ν' αντλεί από την άσκηση των αρμοδιοτήτων της υπόκειται σε αυστηρούς κατά περίπτωση περιορισμούς. Συγκεκριμένα:

(α) Το αποκλειστικό δικαίωμα άσκησης της αρμοδιότητας της πρωτοβουλίας προτάσεων στο Συμβούλιο των Υπουργών και στο Ευρωκοινοβούλιο, υπόκειται σε σημαντικούς περιορισμούς, τόσο κατά το στάδιο της διαμόρφωσης και σύνταξης της μέσα από την ύπαρξη ενός δικτύου «συμβουλευτικών επιτροπών» που εκπροσωπούν, κυρίως, το εθνικό στοιχείο, όσο και στο πλαίσιο της ευρύτερης ευρωπαϊκής πολιτικής πρακτικής, μέσα από την εφαρμογή των αρχών της «επικουρικότητας» και της «αναλογικότητας».

(β) Η πολιτική ισχύς που αντλεί η Επιτροπή από την νομοπαρασκευαστική ή κανονιστική αρμοδιότητά της η Επιτροπή μέσα από:

(i) τη δυνατότητα παροχής λύσεων σε προβλήματα που αφορούν σε τεχνικά, περιβαλλοντικά και λοιπά ζητήματα πολιτικού ανταγωνισμού, (ii) την κομβική γραφειοκρατική της θέση, (iii) τη στρατηγική της λεγόμενης «δημιουργίας συναίνεσης» (consensus building) που ακολουθεί για την εξεύρεση κοινά αποδεκτών λύσεων μεταξύ των διαπραγματευόμενων μερών, (iv) την τακτική των «συμφωνιών πακέτων» (package deals), (v) την τακτική της αναβολής των υπό διαπραγμάτευση θεμάτων, καθώς και (vi) την δημιουργία «επιτηδευμένων κρίσεων», περιορίστηκε σταδιακά εξαιτίας της θέσπισης των επιτροπών και των διαδικασιών ελέγχου και έγκρισης των εκτελεστικών πράξεων της Ε.Ε., ή αλλιώς εξαιτίας της λεγόμενης διαδικασίας «επιτροπολογίας» (comitology) η οποία

κατά βάση εκφράζει τη διάθεση ελέγχου και επιτήρησης τόσο του Συμβουλίου των Υπουργών όσο και τον Ευρωκοινοβούλιο επί της Επιτροπής.

(γ) Σχετικά με την αρμοδιότητα της άμεσης εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου που αφορά, κυρίως, σε ζητήματα του πολιτικού ανταγωνισμού και της συμβατότητας των κρατικών επιχορηγήσεων με τους κανόνες της αγοράς, διαπιστώνεται εκτελεστικό έλλειμμα στη δράση της Επιτροπής, εξαιτίας των περιορισμένων οργανωτικών δυνατοτήτων της αντίστοιχης Γενικής Διεύθυνσης της σε προσωπικό και σε χρηματικούς πόρους. Με τον τρόπο αυτό μεταβιβάζει το κυρίως βάρος του ελέγχου της άμεσης εφαρμογής του κοινοτικού δικαίου στα κράτη μέλη, καταδεικνύοντας με τον τρόπο αυτό μια από τις πτυχές του εκτελεστικού ελλείμματος της Επιτροπής.

(δ) Αναφορικά με την αρμοδιότητα της επιτήρησης της τελικής εφαρμογής της ευρωπαϊκής νομοθεσίας επιβεβαιώνεται μεν από το κοινοτικό δίκαιο η ισχύς της Επιτροπής, περιορίζεται δε από μια σειρά άλλων παραγόντων, όπως η έλλειψη μέσων για την άμεση παρακολούθησή της, η απροθυμία ορισμένων κρατών μελών να εφαρμόσουν το κοινοτικό δίκαιο, καθώς και η έλλειψη των απαραίτητων προϋποθέσεων στους κόλπους των χωρών μελών για την εφαρμογή της ευρωπαϊκής πολιτικής στα πρότυπα της Επιτροπής.

(ε) Η αρμοδιότητα της Επιτροπής ως «θεματοφύλακα» του ευρωπαϊκού δικαίου, που υπαγορεύεται από την κεντρική θέση που καταλαμβάνει στην παρακολούθηση της εφαρμογής τους, αλλά και στη διαδικασία καταστολής και επιβολής οικονομικών κυρώσεων σε περιπτώσεις καταπάτησής του, περιορίζεται κυρίως σε περιοχές πολιτικής, που δεν εγείρουν ιδιαίτερα πολιτικά ζητήματα, όπως π.χ. τα ζητήματα πολιτικής ανταγωνισμού, χωρίς να μπορεί να καλύψει το κενό νομοθετικής εξουσίας και επιβολής της ευρωπαϊκής νομοθεσίας που έχει το Συμβούλιο και τα εθνικά κράτη.

(στ) Σε ό,τι αφορά τη διαχείριση του προϋπολογισμού της ΕΕ, ο ρόλος της Επιτροπής περιορίζεται από την εμμεσότητα της δράσης της, όπου τα κράτη μέλη εμπλέκονται άμεσα, τόσο κατά την συλλογή των ευρωπαϊκών εσόδων, όσο και στο μεγαλύτερο τμήμα της διαχείρισης των κοινοτικών δαπανών.

(ζ) Στο πλαίσιο άσκησης της αρμοδιότητας της εξωτερικής εκπροσώπησης της ΕΕ ο ρόλος της Επιτροπής αφορά σε διαπραγματεύσεις και συνάψεις συμφωνιών με τρίτες χώρες σε θέματα οικονομικής, εμπορικής, χρηματοοικονομικής, και τεχνικής συνεργασίας και λιγότερο σε θέματα ΚΕΠΠΑ, στο πλαίσιο της οποίας εμφανίζεται ως επικουρικός του Συμβουλίου των Υπουργών και του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου με τα οποία οφείλει να συμπράττει πλήρως.

Στο δεύτερο επίπεδο επιχειρήθηκε ο έλεγχος της πολιτικής ισχύος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής διαδικασίας λήψης αποφάσεων: Μέσα από την ανάλυση των τεσσάρων βασικών ευρωπαϊκών διαδικασιών λήψης αποφάσεων, ήτοι της διαβούλευσης, της συνεργασίας, της συναπόφασης και της σύμφωνης γνώμης διαπιστώθηκε ότι:

(α) Ο ρόλος της Επιτροπής στο προνομοθετικό στάδιο κατά το οποίο συντάσσει την νομοθετική της πρόταση είναι ισχυρότερος απ' ότι ο αντίστοιχος στα επιμέρους στάδια των διαδικασιών λήψης αποφάσεων που έπονται.

(β) Ο νομοθετικός ρόλος που αποδίδεται στην Επιτροπή από τις Ιδρυτικές Συνθήκες, ο υψηλός βαθμός συγκέντρωσης της νομοθετικής δραστηριότητας, και η διοικητική της οργάνωση προσδίδουν έναν περισσότερο γραφειοκρατικό χαρακτήρα στην δράση της ο οποίος έρχεται σε αντίθεση με τον πολιτικό χαρακτήρα της διαδικασίας λήψης αποφάσεων.

(γ) Ο ρόλος της Επιτροπής σε όλα τα είδη της Ευρωπαϊκής διαδικασίας λήψης αποφάσεων έχει κυρίως διαμεσολαβητικό, διαπραγματευτικό και συμβιβαστικό ρόλο, ιδιαίτερα στο πλαίσιο επίλυσης διαφορών και διαχείρισης κρίσεων μεταξύ Συμβουλίου των Υπουργών και Ευρωκοινοβουλίου. Τονίζεται δε, ότι στο πλαίσιο της διαδικασίας συναπόφασης και συγκεκριμένα στο στάδιο της «συνδιαλλαγής» ο ρόλος της Επιτροπής υποβαθμίζεται, διότι στην ουσία η τελευταία αντικαθίσταται από την «επιτροπή συνδιαλλαγής» η οποία καλείται να επιλύσει τις διαφωνίες μεταξύ Συμβουλίου και Ευρωκοινοβουλίου με στόχο την επίτευξη ενός «κοινού κειμένου».

Συνοψίζοντας, με όρους κοινωνικοπολιτικής λειτουργίας της διαδικασίας λήψης αποφάσεων, τα προαναφερθέντα συμπεράσματα υπόκεινται σε ιεραρχικό έλεγχο, τόσο από το Συμβούλιο, όσο και από το Κοινοβούλιο, ενώ κατά το προνομοθετικό στάδιο κατάρτισης της νομοθετικής πρότασης υπόκειται σε πολυαρχικό έλεγχο μέσα από τη διαδικασία της λεγόμενης «επιτροπολογίας».

Στο τρίτο πεδίο, ελέγχθηκε η πολιτική ισχύς της Επιτροπής που πηγάζει από τη σύνθεση του Κολλεγίου των Ευρωπαίων Επιτρόπων, για το χρονικό διάστημα 1967-2005, μέσα από τη μέθοδο των βιοκοινωνικών χαρακτηριστικών. Συγκεκριμένα, επιδιώχθηκε η εξαγωγή βάσιμων συμπερασμάτων σχετικά με τη διαχρονική εικόνα ορισμένων συγκεκριμένων βιοκοινωνικών χαρακτηριστικών των Ευρωπαίων Επιτρόπων τα οποία συνέβαλαν περαιτέρω στην σκιαγράφηση της διαχρονικής εικόνας πολιτικής ισχύος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το διάστημα 1967-2005. Στο πλαίσιο διεξαγωγής της συγκεκριμένης έρευνας διαπιστώθηκε ότι:

(α) Σε σχέση με το βιοκοινωνικό χαρακτηριστικό που αφορά στο φύλο, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποτελεί διαχρονικά έναν καθαρά «ανδροκρατούμενο» θεσμικό οργανισμό, μιας και σε σύνολο 129 Επιτρόπων οι γυναίκες αριθμούν συνολικά, μόλις, τις 19 (15%), έναντι 110 ανδρών (85%).

(β) Σε σχέση με το βιοκοινωνικό χαρακτηριστικό της ηλικίας των Επιτρόπων, ο μέσος ηλικιακός όρος εισόδου στην Επιτροπή ανέρχεται διαχρονικά στα 53 έτη, ενώ ο ηλικιακός μέσος όρος εξόδου από τον θάκο του Επιτρόπου ανέρχεται αντίστοιχα στα 58 έτη. Λαμβάνοντας επίσης, υπόψη ότι σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας το 49% των Επιτρόπων επαναδιορίζεται στην Επιτροπή, αλλά και τα συμπεράσματα προηγούμενων ερευνητικών προσπαθειών σύμφωνα με τα οποία ο ηλικιακός μέσος όρος εξόδου των υπουργών από την ενεργό πολιτική δράση ανέρχεται σε 56,9 έτη εύλογα διαπιστώνεται ότι οι πιθανότητες επανεισόδου των Ευρωπαίων Επιτρόπων στην ενεργό πολιτική ζωή της χώρας τους μειώνονται αισθητά. Το γεγονός αυτό μπορεί να σημαίνει και αύξηση των τάσεων απεξάρτησης των Επιτρόπων από τις εγχώριες πολιτικές πιέσεις κατά την άσκηση των καθηκόντων τους στο πλαίσιο της Επιτροπής, γεγονός που με τη σειρά του, μειώνει τις πιθανότητες για άσκηση κάποιου πολιτικού ρόλου. Αντίθετα, αυξάνονται οι πιθανότητες για μια πιο ελεύθερη επιδίωξη της προσωπικής τους κοσμοθεωρίας η οποία δεν θα δεσμεύεται από την πολιτική βούληση του εκλογικού σώματος.

(γ) Σε σχέση με το βιοκοινωνικό χαρακτηριστικό της εκπαιδευτικής κατάρτισης των Επιτρόπων διαπιστώθηκε ότι, διαχρονικά, η πρωτοκαθεδρία της νομικής επιστήμης κλονίστηκε, ενώ αντίθετα άρχισαν να πληθαίνουν οι συμμετοχές μελών στην Επιτροπή, με εκπαιδευτική κατάρτιση στις οικονομικές επιστήμες. Σε βεβαριανούς όρους πολιτικής ανάλυσης αυτό σημαίνει ενίσχυση της τεχνοκρατικής και μείωση της πολιτικής φυσιογνωμίας της Επιτροπής. Παράλληλα, εντοπίστηκε αύξηση της συμμετοχής Επιτρόπων με ειδικευση σε θέματα πολιτικών και κοινωνικών επιστημών η οποία θα μπορούσε, κάλλιστα,

να αποδοθεί στην προσπάθεια θωράκισης της Επιτροπής με την απαραίτητη εκπαιδευτική εξειδίκευση σε θέματα κοινωνικού και πολιτικού χαρακτήρα τα οποία άρχισαν να εντείνονται, ύστερα μάλιστα και από την τελευταία διεύρυνση της ΕΕ.

(δ) Σε σχέση με το βιοκοινωνικό χαρακτηριστικό της επαγγελματικής εμπειρίας των Επιτρόπων διαπιστώθηκε ότι με ποσοστό 88% η πολιτική εμπειρία, βρίσκεται στην πρώτη θέση. Ακολουθούν η διοικητική εμπειρία, τόσο σε εγχώριους, όσο και διεθνείς φορείς, η εκπαιδευτική εμπειρία στο ακαδημαϊκό, ως επί το πλείστο, επίπεδο, η εμπειρία σε θέσεις διοίκησης και συμβούλων επιχειρήσεων, καθώς και σε δικηγορικά, διπλωματικά και δημοσιογραφικά επαγγέλματα. Ωστόσο, λαμβάνοντας υπόψη μας προηγούμενα συμπεράσματα σχετικά με τους ηλικιακούς μέσους όρους εξόδου από την εγχώρια πολιτική και του επαναδιορισμού των Επιτρόπων στο ίδιο ευρωπαϊκό θεσμικό όργανο, το υψηλότερο ποσοστό των μελών της Επιτροπής με προηγούμενη εμπειρία στην πολιτική, όσο και αν εν πρώτοις, ενισχύει το πολιτικό προφίλ της Επιτροπής, εντούτοις δεν δύναται να εγγυηθεί την πολιτική δραστηριοποίηση των Επιτρόπων στο πλαίσιο άσκησης των καθηκόντων τους. Παράλληλα, οι πτωτικές τάσεις της συμμετοχής των μελών με εμπειρία στο δικηγορικό επάγγελμα και η αύξηση της συμμετοχής στην Επιτροπή μελών με προηγούμενη εκπαιδευτική και διοικητική εμπειρία αυξάνει το τεχνοκρατικό και διοικητικό έναντι του πολιτικού προφίλ του θεσμού.

(ε) Σε ό,τι αφορά την ιδιαίτερη διερεύνηση του χαρακτηριστικού της προηγούμενης πολιτικής εμπειρίας των Επιτρόπων διαπιστώθηκε ότι στους κόλπους της Επιτροπής συμμετέχουν ολοένα και περισσότερα μέλη με εμπειρία στο πεδίο της δημοκρατικής κοινοβουλευτικής αντιπροσώπευσης, αλλά και στην κομματική και κυβερνητική δράση, τόσο στο τοπικό, όσο και στο ευρύτερο ευρωπαϊκό επίπεδο.

(στ) Τέλος, σε ό,τι αφορά την ιδιαίτερη διερεύνηση του χαρακτηριστικού της προηγούμενης κυβερνητικής εμπειρίας των Επιτρόπων διαπιστώθηκε ότι μόνον το 10% των μελών που συμμετείχαν διαχρονικά στους κόλπους της Επιτροπής δεν είχε καμία κυβερνητική εμπειρία, ενώ το 70% κατάλαβε κατά το παρελθόν υπουργικές θέσεις.

Επίσης, στο πλαίσιο της έρευνας που επιχειρήθηκε τονίστηκε ότι η έντονη διαφοροποίηση των βιοκοινωνικών χαρακτηριστικών των Ευρωπαίων Επιτρόπων, ως απόρροια της διαφορετικής χώρας καταγωγής τους, αυξάνει το βαθμό δυσκολίας γύρω από την επίτευξη κοινής στάσης και ενιαίας συμπεριφοράς, συμβάλλοντας αρνητικά στην δυνατότητα της Επιτροπής για άσκηση ενός ενιαίου ηγετικού πολιτικού ρόλου.

Συνοψίζοντας τα αποτελέσματα της έρευνας γύρω από την πολιτική ισχύ της Επιτροπής διαπιστώθηκε ότι: η Επιτροπή εμφανίζεται διαχρονικά ως ένας ανδροκρατούμενος ευρωπαϊκός θεσμός, που αποτελείται από μέλη μέσης ηλικίας, με υψηλό επίπεδο μόρφωσης, ιδιαίτερα σε θέματα νομικού και τεχνοκρατικού τομέα, με ιδιαίτερη επαγγελματική εμπειρία στην πολιτική, αλλά και στη διοίκηση, τα οποία διακρίθηκαν και σε κυβερνητικές θέσεις. Η χαρακτηριστική αυτή περιγραφή στην οποία αναδεικνύεται το τεχνοκρατικό και διοικητικό στοιχείο, ενισχύει την πεποίθηση γύρω από την ολοένα και αυξανόμενη «γραφειοκρατικοποίηση» της Επιτροπής.

Ταυτόχρονα, το υψηλότερο ποσοστό συμμετοχής στην Επιτροπή μελών με πολιτική, αλλά και κυβερνητική, εμπειρία θα μπορούσε κάτω από άλλες συνθήκες να αποτελεί μια βάσιμη ένδειξη σχετικά με την πολιτική ισχύ του συγκεκριμένου Ευρωπαϊκού οργάνου. Ωστόσο, υπό τις παρούσες συνθήκες, με

δεδομένες τις αρμοδιότητες της Επιτροπής, τη θέση της στην Ευρωπαϊκή διαδικασία: λήψης αποφάσεων, την έλλειψη ευρείας και ουσιαστικής δημοκρατικής νομιμοποίησής της, αλλά και τον ηλικιακό μέσο όρο εξόδου από τη θέση του Επιτρόπου, η διαπίστωση της πλούσιας πολιτικής και κυβερνητικής εμπειρίας των μελών της Επιτροπής δεν δύναται καθαντή να πιστοποιήσει έναν διαχρονικά ενισχυμένο πολιτικό ρόλο του θεσμού. Αντίθετα, υποδηλώνει μια, μάλλον, «εν δυνάμει» πολιτική ισχύ της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, η οποία όμως περιορίζεται σε σημείο, ώστε τα μέλη της - πρώην πολιτικοί - να μεταμορφώνονται σε «πολιτικούς γραφειοκράτες» μέσα από μια διαδικασία «μαλακής αποπολιτικοποίησης» η οποία λαμβάνει χώρα στο πλαίσιο λειτουργίας της.

Σε ό,τι αφορά τη διερεύνηση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε σχέση με το στοιχείο του οράματος, λαμβάνοντας υπόψη τον ενισχυμένο ρόλο του προέδρου της Επιτροπής μετά τη Συνθήκη του Άμστερνταμ, καθώς και την εργαλειώδη σημασία των δημόσιων ομιλιών ενός πολιτικού η έρευνα εστίασε το ενδιαφέρον της σε μια σειρά δημόσιων ομιλιών από τους πλέον πρόσφατους και σημαντικούς προέδρους του εν λόγω θεσμικού οργάνου: Ζακ Ντελór, Ζακ Σαντέρ και Ρομάνο Πρόντι. Σύμφωνα με τα βασικά συμπεράσματα διαπιστώθηκε ότι ενώ διαχρονικά, κατά τα τελευταία είκοσι χρόνια, η προεδρία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής εκπροσωπήθηκε από δυναμικές προσωπικότητες οι οποίες εν τερνίζονταν, εν πρώτοις, ένα κοινωνικός προσανατολισμένο όραμα με τα βασικά χαρακτηριστικά του αντίστοιχου των λεγόμενων «θεμελιωτών της Ευρώπης» σχετικά με την προώθηση της ειρήνης, της σταθερότητας, της κοινωνικής ευημερίας και της αλληλεγγύης των λαών, εντούτοις ο βασικός στρατηγικός οραματισμός ο οποίος συνδέθηκε με τη δράση τους χαρακτηρίστηκε περισσότερο από τεχνοκρατικά, διοικητικά και διαδικαστικά στοιχεία, χωρίς ουσιαστικά να μεταβάλλει, να αναβαθμίζει και να προσανατολίζει το όραμα της Ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης σε νέες και καινοτόμες κατευθύνσεις με πρώτιστο και κυρίαρχο στόχο το ευρύτερο ευρωπαϊκό κοινωνικό σύνολο. Πιο συγκεκριμένα:

(α) Στην περίπτωση του - κατά κοινή ομολογία - οραματιστή Ζακ Ντελór, ο οποίος διατηρούσε ισχυρή την πεποίθησή του γύρω από την αναγκαιότητα ύπαρξης μιας οραματιστικής ευρωπαϊκής ηγεσίας και ενός συνολικού οράματος για την Ευρώπη στην κατεύθυνση των ανθρωπιστικών ιδανικών, ο βασικός στρατηγικός οραματισμός του σχετίστηκε με την συμφιλίωση ανάμεσα στην *ευρωπαϊκή αναγκαιότητα* και στο *ευρωπαϊκό ιδανικό* και βρήκε διέξοδο έκφρασης μέσα από την πρωτοβουλία του για την *Ενιαία Ευρωπαϊκή Αγορά*, ενός καθαρά τεχνοκρατικού οράματος με πρωτίστως μικροοικονομικές προεκτάσεις.

(β) Στην περίπτωση του Ζακ Σαντέρ η υιοθέτηση ενός ιδιαίτερου προσωπικού οράματος για την Ευρωπαϊκή ολοκλήρωση, κατά τη διάρκεια της προεδρίας του, δεν αποτέλεσε μια από τις βασικές του φιλοδοξίες. Αντιθέτως, έχοντας τη φήμη του πρακτικού ανθρώπου που έχει ως κυριότερη αποστολή του να μεταφράσει τις ιδέες σε πράξη, χρησιμοποιώντας το σύνθημα «*λιγότερη δράση, αλλά καλύτερη δράση*», αποκρυστάλλωσε τον στρατηγικό του οραματισμό στην πραγματοποίηση ιδεών και προγραμμάτων που τέθηκαν κατά βάση πριν την δική του προεδρία - πλην της θεσμικής μεταρρύθμισης - όπως π.χ. η διεύρυνση της ΕΕ και η ΟΝΕ, στόχοι οι οποίοι παρά τις όποιες κοινωνικές τους προεκτάσεις έχουν, κυρίως, τεχνοκρατικό και διοικητικό χαρακτήρα.

(γ) Στην περίπτωση της Προεδρίας Πρόντι εντοπίστηκε έντονη οραματιστική διάθεση για την ανάδειξη της πολιτικής και κοινωνικής διάστασης

της ΕΕ, αλλά και του πολιτικού ρόλου της ίδιας της Επιτροπής. Ιδιαίτερο χαρακτηριστικό στον οραματισμό του Πρόντι και στρατηγικός του στόχος αποτέλεσε η αποκατάσταση της αρνητικής εικόνας της ύστερα από το σκάνδαλο που ξεσκέπασε στους κόλπους της κατά την προηγούμενη προεδρία. Αυτός ήταν και ένας από τους λόγους για τους οποίους οι ομιλίες του διανθίζονταν από φραστικές διατυπώσεις με ιδιαίτερη κοινωνική βαρύτητα και ευαισθησία. Ωστόσο, διαπιστώθηκε ότι ο βασικός στρατηγικός οραματισμός του σχετίστηκε με ζητήματα διοικητικού και διαχειριστικού χαρακτήρα, όπως η διοικητική-θεσμική μεταρρύθμιση της Επιτροπής και ο ρόλος της σε θέματα, όπως οι εξωτερικές σχέσεις της ΕΕ, η ΟΝΕ, η ΚΕΠΠΑ και η διεύρυνση.

Στο πλαίσιο διερεύνησης του ρόλου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε σχέση με το στοιχείο της καινοτομίας, λαμβάνοντας υπόψη την, εκ των πραγμάτων, καινοτομική φύση του εν λόγω θεσμού, το ενδιαφέρον εστιασθηκε στη συμβολή του στην προώθηση της ευρωπαϊκής καινοτομίας κατά το διάστημα 1995-2005. Με δεδομένο ότι ο όρος «Ευρωπαϊκή καινοτομία» θεωρείται έννοια «κάπως ασαφής και διφορούμενη», ότι διακρίνεται σε «ριζοσπαστική» και «βελτιωτική» ανάλογα με τα αποτελέσματα της, ότι έχει, κυρίως, τεχνολογικό χαρακτήρα, ότι είναι ευρέως διαδεδομένη στο πλαίσιο χάραξης της Ευρωπαϊκής ανταγωνιστικότητας και ότι έχει περισσότερο μικροοικονομικό, απ' ότι κοινωνικό προσανατολισμό - μιας και ο τελευταίος θεωρείται ουσιαστικά, απόρροια της μεταβολής του επιχειρηματικού περιβάλλοντος - διαπιστώθηκε ότι:

Ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην προώθηση της Ευρωπαϊκής καινοτομίας για το διάστημα 1995-2005 σχετίστηκε σχεδόν αποκλειστικά με τη διεκπεραίωση των εντολών που της δίδονταν από το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο για κατάθεση προτάσεων με στόχο την προώθηση της επιχειρηματικής ανταγωνιστικότητας και καινοτομίας, με τη μορφή Πράσινων και Λευκών Βιβλίων, ανακοινώσεων, εκθέσεων και Σχεδίων Δράσης. Οι κυριότερες προτάσεις που κατατέθηκαν από την Επιτροπή κατά το διάστημα που εξετάστηκε αφορούσαν:

- (i) στη δημιουργία ενός ενιαίου κανονιστικού πλαισίου και στη χάραξη της πολιτικής, μεταξύ των χωρών μελών για τη διευκόλυνση της καινοτομίας,
- (ii) στη δημιουργία ενός συστήματος παρακολούθησης της καινοτομίας,
- (iii) στην άρση των σημαντικότερων εμποδίων, που αντιμετωπίζουν οι ευρωπαϊκές επιχειρήσεις στη δημιουργία ενός περιβάλλοντος συμβατού προς την καινοτομία και τέλος
- (iv) στη μείωση του χάσματος καινοτομίας ανάμεσα στην ΕΕ και στους σημαντικότερους διεθνείς ανταγωνιστές.

Παρόλα αυτά, σύμφωνα με τα στοιχεία αποτίμησης του ρόλου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για την προώθηση της Ευρωπαϊκής καινοτομίας εντοπίστηκε μια σειρά αρνητικών εξελίξεων και αποτελεσμάτων τα οποία οδήγησαν την έρευνα σε αρνητικά συμπεράσματα γύρω από την επάρκεια και την αποτελεσματικότητα της δράσης της. Πιο συγκεκριμένα:

- (i) η αργή έως και απογοητευτική αφύπνιση του Ευρωπαϊκού επιχειρηματικού ενδιαφέροντος για την καινοτομία,
- (ii) η έλλειψη ανταπόκριση των χωρών μελών,
- (iii) η έλλειψη συνοχής και συντονισμού μεταξύ των πολιτικών καινοτομίας των χωρών μελών για τον καθορισμό ενός

- (iv) πλαίσιου κοινών στόχων για την ενδυνάμωση της καινοτομίας,
- (v) η σχεδόν επίπεδη εξέλιξη της πορείας της ευρωπαϊκής καινοτομίας,
- (vi) οι τάσεις για μετατόπιση του κέντρου βάρους γύρω από τον σχεδιασμό και την πολιτική προώθησης της πολιτικής της καινοτομίας στα κράτη μέλη,
- (vii) το συνεχώς διευρυνόμενο χάσμα καινοτομίας ανάμεσα στην ΕΕ και τους σημαντικότερους διεθνείς ανταγωνιστές της,

συνέτειναν, ώστε να θεωρηθεί ότι ο ρόλος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην προώθηση της ευρωπαϊκής καινοτομίας - όπως αυτή κατά βάση αποφασίστηκε το 2000, στο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της - ανεπαρκής και αναποτελεσματικός.

Στο πλαίσιο της διερεύνησης του συσχετισμού ανάμεσα στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή και στην κοινωνική αξία της ηγεσίας - που ορίστηκε ως ο αντίκτυπος που έχει η δράση της ηγεσίας στο κοινωνικό σύνολο μέσα από την μεταξύ τους άρρηκτη διαλεκτική σχέση - το ερευνητικό ενδιαφέρον εστιάστηκε στον εντοπισμό, στην καταγραφή και στην ανάλυση των αποτελεσμάτων της διαχρονικής μεταβολής της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ σύμφωνα με συγκεκριμένους δημοσκοπικούς δείκτες για το διάστημα από τη δεκαετία του '70 και εντεύθεν.

Κατά τη διεξαγωγή της έρευνας, εξαιτίας της έλλειψης εκείνων των δημοσκοπικών δεικτών που καταγράφουν άμεσα το αντίκτυπο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο ευρωπαϊκό σύνολο των χωρών μελών και λαμβάνοντας υπόψη ότι ο εν λόγω θεσμός αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα της ευρύτερης ευρωπαϊκής διακυβέρνησης, χρησιμοποιήθηκαν, συν τοις άλλοις, και δείκτες οι οποίοι κατέγραφαν το συνολικό αντίκτυπο της ΕΕ απέναντι στο ευρωπαϊκό κοινωνικό σύνολο.

Σύμφωνα με τα αποτελέσματα της έρευνας διαπιστώθηκε ότι, παρά την πενήντάχρονη λειτουργία της, η εικόνα που έχει σχηματίσει το ευρύτερο κοινωνικό σύνολο των χωρών μελών της ΕΕ για την Ευρωπαϊκή Επιτροπή εμφανίζεται ως προβληματική, αντιφατική και απαξιωτική. Συγκεκριμένα, διαπιστώθηκε ότι, παρά τη διαρκώς αυξανόμενη σημασία που αποδίδει η κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ στο ρόλο της Επιτροπής, εντούτοις διακατέχεται από αισθήματα δυσπιστίας απέναντί της, ενώ ταυτόχρονα επιθυμεί τη μείωση του ρόλου του εν λόγω θεσμού στην ευρωπαϊκή διαδικασία λήψης αποφάσεων. Παράλληλα, οι ευρωπαίοι πολίτες εκφράζουν την επιθυμία τους για συμμετοχή στη διαδικασία επιλογής του προέδρου του της Επιτροπής.

Σύμφωνα με τα σημαντικότερα αποτελέσματα της έρευνας που διεξάχθηκε γύρω από τη διαχρονική εξέλιξη των δεικτών που καταγράφουν την κοινωνική αξία της ευρύτερης ευρωπαϊκής θεσμικής ηγεσίας - της οποίας η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα - διαπιστώθηκε: (α) η έντονη δυσaréσκεια της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ σχετικά με το δημοκρατικό έλλειμμα που υπάρχει στο ευρωπαϊκό επίπεδο διακυβέρνησης εμφανίζεται μεγαλύτερη απ' αυτή που υφίσταται στο αντίστοιχο εθνικό, (β) η έντονη δυσaréσκεια της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης σχετικά με την υποβαθμισμένη θέση που κατέχει το πρόβλημα της ανεργίας και τα λοιπά σοβαρά κοινωνικά προβλήματα στην κατανομή των δαπανών του ευρωπαϊκού προϋπολογισμού, καθώς επίσης και σχετικά με τον αρνητικό ρόλο της ΕΕ στην επίλυση τους, (γ) η εντόνως αρνητική αντίδραση της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης στο ενδεχόμενο σχετικά με την επικράτηση της εθνικής έναντι της ευρωπαϊκής

ταυτότητας και (δ) το ανησυχητικά αυξανόμενο αίσθημα αδιαφορίας της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης στο ενδεχόμενο διάλυσης της ΕΕ.

Συνεπώς, είτε άμεσα, είτε έμμεσα - στο πλαίσιο της ευρύτερης εικόνας της ευρωπαϊκής ηγεσίας - η κοινωνική αξία της – όποιας - ηγεσίας ασκεί η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως εξόχως απογοητευτική.

Ανεκφαλιώνοντας, εν συντομία, τα αποτελέσματα της ανάλυσης και της έρευνας που διεξήχθη στο πλαίσιο της παρούσας διδακτορικής διατριβής διαπιστώθηκε ότι: ορίζοντας ως «δημιουργική πολιτική ηγεσία» την εναλλακτική εκείνη πολιτική ηγεσία που χαρακτηρίζεται από τέσσερα βασικά στοιχεία, ήτοι όραμα, καινοτομία, πολιτική εξουσία και κοινωνική αξία, η οποία παράλληλα, είναι ικανή ν' αντιλαμβάνεται και να ανταποκρίνεται θετικά στις κυρίαρχες προκλήσεις που πηγάζουν τόσο από το σύνολο της κοινωνικής βάσης, όσο και από τη θέση της στο διεθνές σύστημα, καθώς επίσης και εκείνης που είναι ικανή να προβαίνει σε δημιουργικές καινοτομίες για την εμβάθυνση, σταθερότητα και αποτελεσματικότητα των στόχων της οι οποίοι έχουν, πρωτίστως, κοινωνικό προσανατολισμό, τότε η ηγεσία που ασκείται από το υπερεθνικό θεσμικό όργανο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, στο πλαίσιο της διακυβέρνησης της ΕΕ, δεν ανταποκρίνεται με επάρκεια στο πρότυπο της «δημιουργικής πολιτικής ηγεσίας», διότι αναφορικά με το στοιχείο:

(i) Της *πολιτικής εξουσίας* διαπιστώθηκε ότι ενώ από την άποψη της στελέχωσης στο επίπεδο των Ευρωπαϊκών Επιτρόπων η Επιτροπή θα μπορούσε να θεωρηθεί άκρως πολιτικοποιημένη, εντούτοις αυτός ο «εν δυνάμει» πολιτικός της ρόλος αναστέλλεται σταθερά, εξαιτίας, κυρίως, του νομικού πλαισίου που καθορίζει τις αρμοδιότητές της, καθώς επίσης και εξαιτίας του περιορισμένου ρόλου της στην ευρωπαϊκή διαδικασία λήψης αποφάσεων ο οποίος θα μπορούσε να χαρακτηριστεί, μάλλον, διαμεσολαβητικός, διαχειριστικός και διαπραγματευτικός, παρά καθοριστικός και ελεγκτικός. Το γεγονός αυτό έχει ως συνέπεια, ώστε οι Ευρωπαίοι Επίτροποι να υποβάλλονται σε μια διαδικασία «μαλακής αποπολιτικοποίησης» του ρόλου που συνήθιζαν να ασκούν μέχρι πριν την είσοδό τους στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

(ii) Του *οράματος* διαπιστώθηκε ότι αν και στο σύνολό της η Προεδρία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ενστερνίστηκε τον κυρίαρχο και υψηλό οραματισμό των λεγόμενων «θεμελιωτών της Ευρώπης», γύρω από την προώθηση των λεγόμενων ευρωπαϊκών ιδανικών ήτοι ειρήνη, σταθερότητα, κοινωνική ευημερία, αλληλεγγύη μεταξύ των λαών της Ευρώπης, ωστόσο ο στρατηγικός οραματισμός, που υιοθετήθηκε διαχρονικά και συνδέθηκε με τη δράση των εκάστοτε προέδρων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά τα τελευταία είκοσι χρόνια έχει περισσότερο τεχνοκρατικό, διοικητικό, διαχειριστικό και διαδικαστικό χαρακτήρα και αφορά περισσότερο σε θέματα της λεγόμενης «χαμηλής πολιτικής» και λιγότερο στον πρώτιστο και υψηλό κοινωνικό οραματισμό που οφείλει να χαρακτηρίζει την *δημιουργική πολιτική ηγεσία*.

(iii) Της *καινοτομίας* διαπιστώθηκε ότι παρά τον ιδιαίτερα ενεργό ρόλο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ο οποίος εκδηλώνεται στο πλαίσιο κατάθεσης προτάσεων για την προώθηση της ευρωπαϊκής καινοτομίας - η οποία σχετίζεται με την ευρωπαϊκή πολιτική επιχειρηματικού ανταγωνισμού - εντούτοις, τα ιδιαίτερα χαμηλά ποσοστά διαχρονικής βελτίωσης της ευρωπαϊκής καινοτομίας, καθώς επίσης και το συνεχώς διευρυνόμενο χάσμα καινοτομίας μεταξύ της ΕΕ και των κυριότερων διεθνών ανταγωνιστών της καθιστούν τη συμβολή της Επιτροπής στην προώθηση της ευρωπαϊκής καινοτομίας, μάλλον, ως ανεπαρκή και αναποτελεσματική.

ταυτότητας και (δ) το ανησυχητικά αυξανόμενο αίσθημα αδιαφορίας της ευρωπαϊκής κοινής γνώμης στο ενδεχόμενο διάλυσης της ΕΕ.

Συνεπώς, είτε άμεσα, είτε έμμεσα - στο πλαίσιο της ευρύτερης εικόνας της ευρωπαϊκής ηγεσίας - η κοινωνική αξία της - όποιας - ηγεσίας ασκεί η Ευρωπαϊκή Επιτροπή θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως εξόχως απογοητευτική.

Ανεκφεφαλαιώνοντας, εν συντομία, τα αποτελέσματα της ανάλυσης και της έρευνας που διεξάχθηκε στο πλαίσιο της παρούσας διδακτορικής διατριβής διαπιστώθηκε ότι: ορίζοντας ως «δημιουργική πολιτική ηγεσία» την εναλλακτική εκείνη πολιτική ηγεσία που χαρακτηρίζεται από τέσσερα βασικά στοιχεία, ήτοι όραμα, καινοτομία, πολιτική εξουσία και κοινωνική αξία, η οποία παράλληλα, είναι ικανή ν' αντιλαμβάνεται και να ανταποκρίνεται θετικά στις κυρίαρχες προκλήσεις που πηγάζουν τόσο από το σύνολο της κοινωνικής βάσης, όσο και από τη θέση της στο διεθνές σύστημα, καθώς επίσης και εκείνης που είναι ικανή να προβαίνει σε δημιουργικές καινοτομίες για την εμβάθυνση, σταθερότητα και αποτελεσματικότητα των στόχων της οι οποίοι έχουν, πρωτίστως, κοινωνικό προσανατολισμό, τότε η ηγεσία που ασκείται από το υπερεθνικό θεσμικό όργανο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, στο πλαίσιο της διακυβέρνησης της ΕΕ, δεν ανταποκρίνεται με επάρκεια στο πρότυπο της «δημιουργικής πολιτικής ηγεσίας», διότι αναφορικά με το στοιχείο:

(i) Της *πολιτικής εξουσίας* διαπιστώθηκε ότι ενώ από την άποψη της στελέχωσης στο επίπεδο των Ευρωπαίων Επιτρόπων η Επιτροπή θα μπορούσε να θεωρηθεί άρκως πολιτικοποιημένη, εντούτοις αυτός ο «εν δυνάμει» πολιτικός της ρόλος αναστέλλεται σταθερά, εξαιτίας, κυρίως, του νομικού πλαισίου που καθορίζει τις αρμοδιότητές της, καθώς επίσης και εξαιτίας του περιορισμένου ρόλου της στην ευρωπαϊκή διαδικασία λήψης αποφάσεων ο οποίος θα μπορούσε να χαρακτηριστεί, μάλλον, διαμεσολαβητικός, διαχειριστικός και διαπραγματευτικός, παρά καθοριστικός και ελεγκτικός. Το γεγονός αυτό έχει ως συνέπεια, ώστε οι Ευρωπαίοι Επίτροποι να υποβάλλονται σε μια διαδικασία «μαλακής αποπολιτικοποίησης» του ρόλου που συνήθιζαν να ασκούν μέχρι πριν την είσοδό τους στην Ευρωπαϊκή Επιτροπή.

(ii) Του *οράματος* διαπιστώθηκε ότι αν και στο σύνολό της η Προεδρία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ενστερνίστηκε τον κυρίαρχο και υψηλό οραματισμό των λεγόμενων «θεμελιωτών της Ευρώπης», γύρω από την προώθηση των λεγόμενων ευρωπαϊκών ιδανικών ήτοι ειρήνη, σταθερότητα, κοινωνική ευημερία, αλληλεγγύη μεταξύ των λαών της Ευρώπης, ωστόσο ο στρατηγικός οραματισμός, που υιοθετήθηκε διαχρονικά και συνδέθηκε με τη δράση των εκάστοτε προέδρων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής κατά τα τελευταία είκοσι χρόνια έχει περισσότερο τεχνοκρατικό, διοικητικό, διαχειριστικό και διαδικαστικό χαρακτήρα και αφορά περισσότερο σε θέματα της λεγόμενης «χαμηλής πολιτικής» και λιγότερο στον πρώτιστο και υψηλό κοινωνικό οραματισμό που οφείλει να χαρακτηρίζει την *δημιουργική πολιτική ηγεσία*.

(iii) Της *καινοτομίας* διαπιστώθηκε ότι παρά τον ιδιαίτερα ενεργό ρόλο της Ευρωπαϊκής Επιτροπής ο οποίος εκδηλώνεται στο πλαίσιο κατάθεσης προτάσεων για την προώθηση της ευρωπαϊκής καινοτομίας - η οποία σχετίζεται με την ευρωπαϊκή πολιτική επιχειρηματικού ανταγωνισμού - εντούτοις, τα ιδιαίτερα χαμηλά ποσοστά διαχρονικής βελτίωσης της ευρωπαϊκής καινοτομίας, καθώς επίσης και το συνεχώς διευρυνόμενο χάσμα καινοτομίας μεταξύ της ΕΕ και των κυριότερων διεθνών ανταγωνιστών της καθιστούν τη συμβολή της Επιτροπής στην προώθηση της ευρωπαϊκής καινοτομίας, μάλλον, ως ανεπαρκή και αναποτελεσματική.

(iv) Της *κοινωνικής αξίας της ηγεσίας* διαπιστώθηκε ότι παρά την πενήντάχρονη ιστορία της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης, εντούτοις η σχέση που έχει αναπτυχθεί διαχρονικά ανάμεσα στην ευρωπαϊκή θεσμική ηγεσία και στο ευρύτερο κοινωνικό σύνολο των χωρών μελών της ΕΕ θα μπορούσε να χαρακτηριστεί ως προβληματική, αντιφατική και απαξιοτική με τάσεις επιδείνωσης. Συγκεκριμένα, αν και η ευρωπαϊκή κοινή γνώμη πιστώνει, διαχρονικά, μεγαλύτερη σημασία στο ρόλο της Επιτροπής, εντούτοις δυσπιστεί απέναντί της, επιθυμεί την αποδυνάμωση του θεσμού, αλλά και τη ίδια συμμετοχή της στη διαδικασία επιλογής του προέδρου του. Παράλληλα, το αίσθημα της διαχρονικής επικράτησης της εθνικής ταυτότητας έναντι της αντίστοιχης ευρωπαϊκής, η έντονη δυσaréσκεια σχετικά με το ευρωπαϊκό δημοκρατικό έλλειμμα, η ανασφάλεια και η έντονη δυσaréσκεια σχετικά με το ρόλο της ΕΕ στην επίλυση κρίσιμων κοινωνικών προβλημάτων, καθώς και η διαχρονικά αυξανόμενη αδιαφορία στο ενδεχόμενο διάλυσης της ΕΕ, της οποίας η Ευρωπαϊκή Επιτροπή αποτελεί αναπόσπαστο τμήμα μαρτυρούν με μελανό τρόπο την απογοητευτικά χαμηλή κοινωνική αξία της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, αλλά και της ευρωπαϊκής ηγεσίας γενικότερα.

Εν κατακλείδι, με τις όποιες επιφυλάξεις γύρω από τη σημασία της νέας εναλλακτικής μορφής πολιτικής ηγεσίας, της *δημιουργικής πολιτικής ηγεσίας*, που παρουσιάστηκε στο πλαίσιο της παρούσας διδακτορικής διατριβής, επισημαίνεται ότι επιδιώχθηκε η συμβολή στην περαιτέρω διερεύνηση, αφενός του γενικότερου φαινομένου της ηγεσίας και αφετέρου του ειδικότερου φαινομένου της ευρωπαϊκής θεσμικής ηγεσίας. Η πρωτότυπη εννοιολογική κατασκευή της «δημιουργικής πολιτικής ηγεσίας» ευελπιστεί να συμβάλλει στη διερεύνηση μιας κάπως «παρამελημένης» πτυχής της πολιτικής ηγεσίας.

Παράλληλα, η επιμέρους συμβολή της έρευνας αφορά σε μια συνολική και πιο ολοκληρωμένη αποτίμηση: (α) της πολιτικής ισχύος της Ευρωπαϊκής Επιτροπής όπου αναλύθηκε σε βάθος, τόσο ο θεσμικός της ρόλος, όσο και ο ρόλος του πολιτικού της προσωπικού στην άσκηση πολιτικής εξουσίας. Σε ό,τι αφορά δε, την διερεύνηση του πολιτικού ρόλου του πολιτικού προσωπικού η έρευνα συνέβαλε στον εμπλουτισμό των προηγούμενων ερευνητικών προσπαθειών γύρω από τα βιοκοινωνικά χαρακτηριστικά των Ευρωπαίων Επιτρόπων, (β) του είδους και της ποιότητας του ευρωπαϊκού οραματισμού τριών από τους απερχομένους πιο σημαντικούς και αμφιλεγόμενους προέδρους της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, (γ) της συμβολής της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στην προώθηση αυτού που η ΕΕ ορίζει, επισήμως, ως ευρωπαϊκή καινοτομία και (δ) της κοινωνικής αξίας της ηγεσίας που ασκείται, τόσο από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή, όσο και από την ευρύτερη θεσμική ηγεσία στο επίπεδο της ευρωπαϊκής διακυβέρνησης, όπως αυτή γίνεται αντιληπτή από την ευρωπαϊκή κοινή γνώμη κατά τις τελευταίες δεκαετίες ζωής του «ευρωπαϊκού εγχειρήματος».

Εύλογα λοιπόν, αντιλαμβάνεται κανείς ότι στο πλαίσιο διερεύνησης του ρόλου της Ευρωπαϊκής Επιτροπής σε σχέση με το πρωτότυπο μοντέλο της *δημιουργικής πολιτικής ηγεσίας* εξάγονται μια σειρά πολύτιμων συμπερασμάτων που αφορούν σε ζωτικά ζητήματα γύρω από το θέμα της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης.

Ωστόσο, πάνω και πέρα απ' όλα, στην καρδιά της ερευνητικής προσπάθειας κρυβόταν η αγωνία και η αναζήτηση για μια ευρωπαϊκή δημιουργική πολιτική ηγεσία η οποία θα μπορέσει να βγάλει την ΕΕ των λαών από την βαθιά κρίση στην οποία έχει περιέλθει. Μιας ηγεσίας ικανής να κερδίσει την εμπιστοσύνη και την ουσιαστική υποστήριξη του ευρύτερου ευρωπαϊκού

κοινωνικού συνόλου. Μιας ηγεσίας που είναι άξια να πείσει εμπράκτως όλους τους λαούς της Ευρώπης, αφενός σχετικά με την σκοπιμότητα υπέρβασης των ιστορικών ανταγωνισμών, των αντιπαλοτήτων και των διαφοροποιήσεων που υφίστανται μεταξύ τους και αφετέρου σχετικά με την διαχρονική αξία πραγμάτωσης του «ευρωπαϊκού εγχειρήματος», διότι όπως λέει και ο ποιητής:

*«Άξιον εστί το χέρι που επιστρέφει
από φόνο φριχτόν και τώρα ξέρει
ποιος αλήθεια ο κόσμος που υπερέχει
ποιο το «νυν»
και ποιο το «αιέν» τον κόσμον:
[...]
Νυν το περίβλημα της Γης και η Εξουσία
Αιέν η βρώση της ψυχής
Και η πεμπτουσία
[...]
Νυν των λαών το αμάλγμα
Και ο Μαύρος Αριθμός
Αιέν της Δίκης το άγαλμα

Και ο μέγας Οφθαλμός
Νυν η ταπείνωση των Θεών
Νυν η σποδός του Ανθρώπου
Νυν νυν το μηδέν

Και Αιέν ο κόσμος ο μικρός, ο Μέγας!»¹*

¹ Απόσπασμα από το ποίημα «Άξιον Εστί», του Οδυσσέα Ελύτη.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

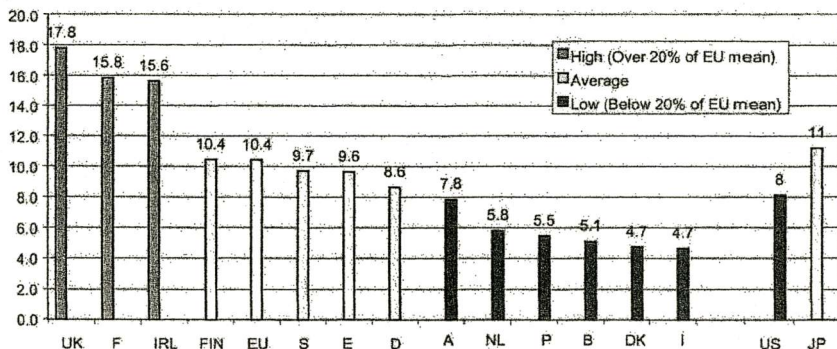
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ IV

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

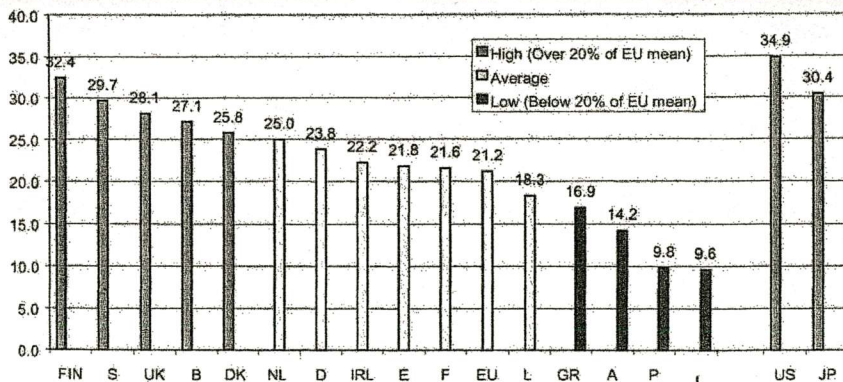
ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ VI

Πίνακας 8: Νέοι απόφοιτοι ΘΕ&Π (ως ποσοστό τοις χιλίοις της ηλικιακής ομάδας 20-29 ετών), (ΕΠΑΚ 2001)

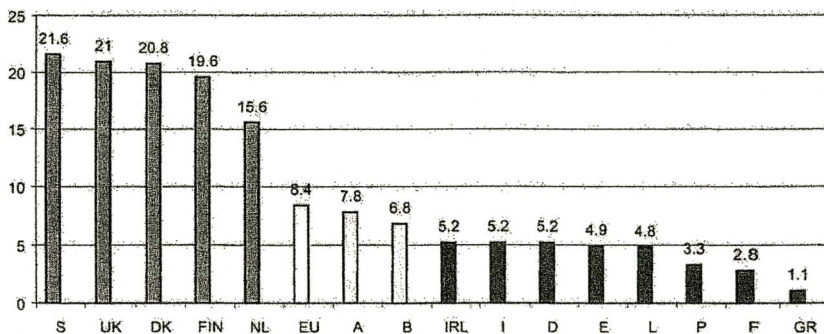
Όλα τα στοιχεία προέρχονται από τη Eurostat, με εξαίρεση τα στοιχεία για τον πληθυσμό των ΗΠΑ και της Ιαπωνίας, που προέρχονται από την αμερικανική ισοσελίδα Census. Τα αποτελέσματα για όλες τις χώρες αφορούν το 1999, με εξαίρεση τη Δανία, τη Γαλλία, την Ιρλανδία, την Αυστρία και το Ηνωμένο Βασίλειο, για τις οποίες τα στοιχεία αφορούν το 1998, και την Ιταλία, για την οποία υπάρχουν στοιχεία του 1997. Δεν υπάρχουν στοιχεία για το Λουξεμβούργο και την Ελλάδα.

Πίνακας 9: Πληθυσμός με γνώσεις τριτοβάθμιας εκπαίδευσης (% της ηλικιακής ομάδας 25- 26 ετών) (ΕΠΑΚ 2001)

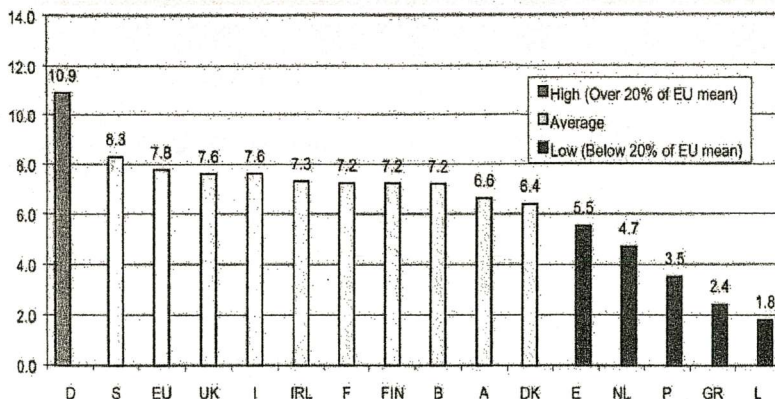
Στοιχεία από την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού της Eurostat για τις χώρες της ΕΕ και από τον ΟΟΣΑ, *Education at a Glance* (Εκπαίδευση με μια Ματιά) για τις Ηνωμένες Πολιτείες και την Ιαπωνία. Τα στοιχεία αφορούν το 2000, με εξαίρεση τα στοιχεία για την Ιρλανδία (1997), τις ΗΠΑ (1998) και την Ιαπωνία (1998). Τα αποτελέσματα για την τελευταία είναι υποτιμημένα λόγω μιας μέσης ετήσιας αύξησης της τάξης του 3,7%.

Πίνακας 10: Συμμετοχή στη δια βίου μάθηση (% της ηλικιακής ομάδας 25-64 ετών)
(ΕΠΑΚ 2001)

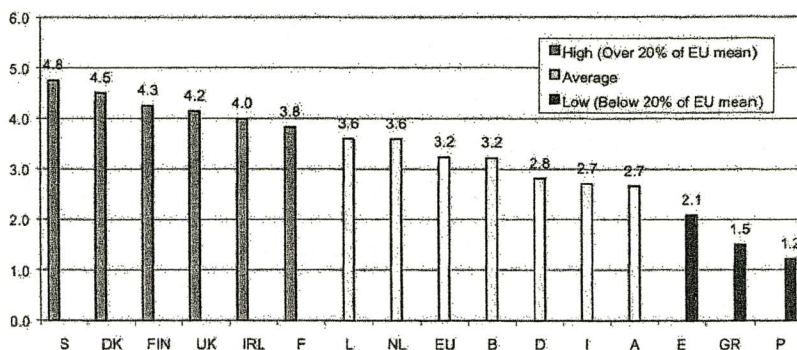
Τα στοιχεία προέρχονται από την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού της Eurostat. Τα στοιχεία αφορούν την άνοιξη του 2000, με εξαίρεση τα στοιχεία για την Αυστρία και την Ιρλανδία, τα οποία αφορούν το 1997. Δεν υπάρχουν στοιχεία για τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία.

Πίνακας 11: Απασχόληση στη βιομηχανία μέσης/υψηλής και υψηλής τεχνολογίας
(% του συνολικού εργατικού δυναμικού) (ΕΠΑΚ 2001)

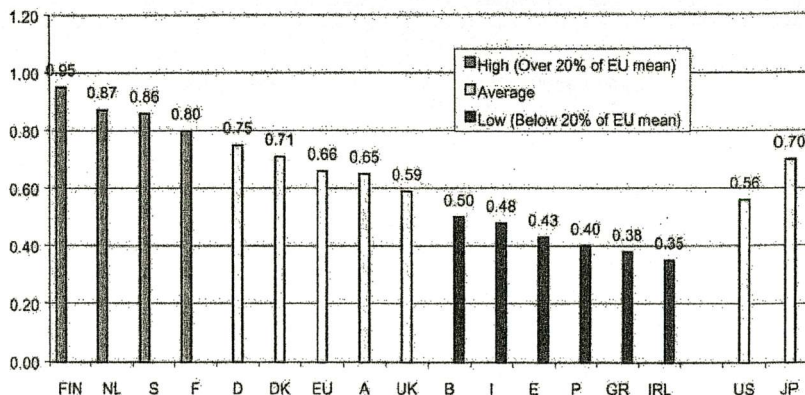
Τα στοιχεία προέρχονται από την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού της Eurostat. Τα αποτελέσματα αφορούν το 1999 για όλες τις χώρες, με εξαίρεση τα αποτελέσματα για την Ελλάδα, που αφορούν το 1998. Δεν υπάρχουν στοιχεία για τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία.

Πίνακας 12: Απασχόληση στις υπηρεσίες υψηλής τεχνολογίας
(% του συνολικού εργατικού δυναμικού) (ΕΠΑΚ 2001)

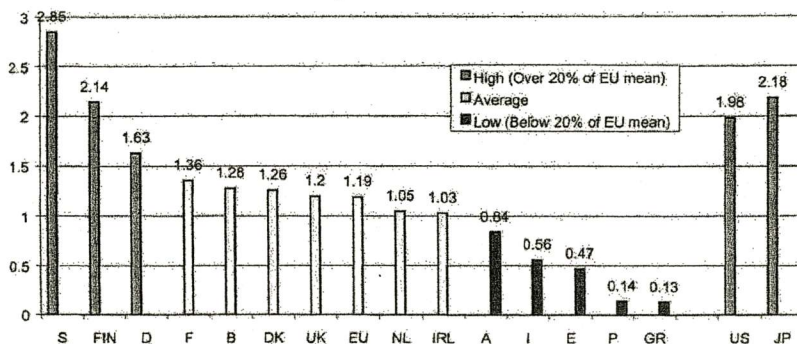
Τα στοιχεία προέρχονται από την Έρευνα Εργατικού Δυναμικού της Eurostat. Τα αποτελέσματα αφορούν το 1999 για όλες τις χώρες, με εξαίρεση τα αποτελέσματα για την Ελλάδα, που αφορούν το 1998. Δεν υπάρχουν στοιχεία για τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία.

Πίνακας 13: Δημόσιες δαπάνες για Έρευνα & Ανάπτυξη (E & A, ως % του ΑΕγχΠ)
(ΕΠΑΚ 2001)

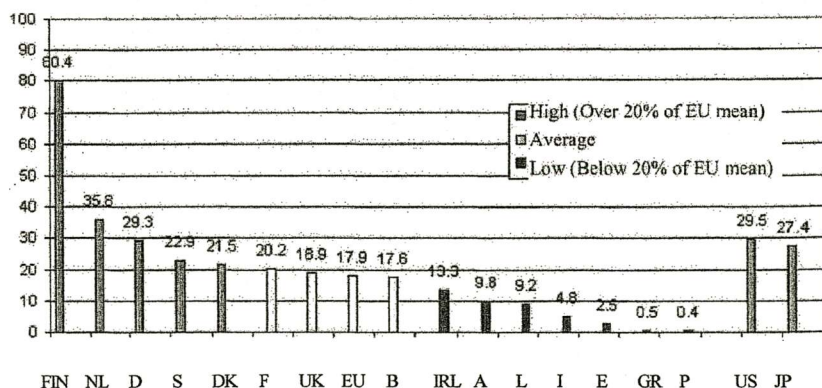
Στοιχεία της Eurostat. Τα στοιχεία αφορούν το 1999 για τις παρακάτω εννέα χώρες: Δανία, Γερμανία, Ισπανία, Ιρλανδία, Ιταλία, Φιλανδία, Σουηδία, Ηνωμένο Βασίλειο και Ιαπωνία. Για το 1998 τις τρεις παρακάτω χώρες: Γαλλία, Κάτω Χώρες και ΗΠΑ. Για το 1997 τις παρακάτω τρεις χώρες: Βέλγιο, Ελλάδα και Πορτογαλία. Για το 1993 την Αυστρία. Δεν υπάρχουν στοιχεία για το Λουξεμβούργο.

Πίνακας 14: Επιχειρηματικές δαπάνες στον τομέα της Ε&Α (% του ΑΕγχΠ) (ΕΠΑΚ 2001)

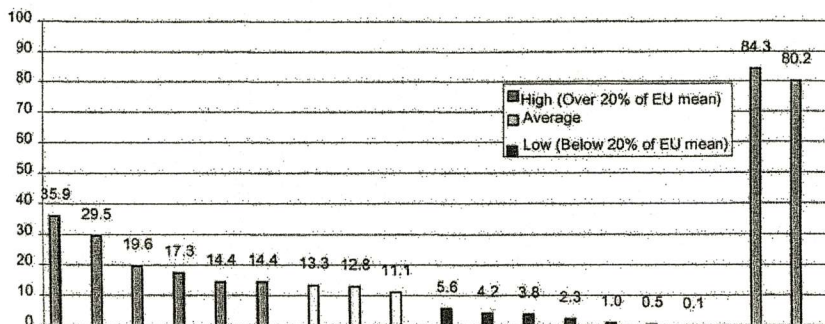
Στοιχεία της Eurostat. Τα στοιχεία αφορούν το 1999 για τις παρακάτω επτά χώρες: Δανία, Γερμανία, Ισπανία, Ιταλία, Φινλανδία, Σουηδία και ΗΠΑ. Για το 1998 τις παρακάτω πέντε χώρες: Βέλγιο, Γαλλία, Κάτω Χώρες, Ηνωμένο Βασίλειο και Ιαπωνία. Για το 1997 τις παρακάτω τρεις χώρες: Ελλάδα, Ιρλανδία και Πορτογαλία. Για το 1993 την Αυστρία. Δεν υπάρχουν στοιχεία για το Λουξεμβούργο.

Πίνακας 15: ΕΡΟ αιτήσεις για χορήγηση διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας υψηλής τεχνολογίας (ανά εκατομμύριο πληθυσμού) (ΕΠΑΚ 2001)

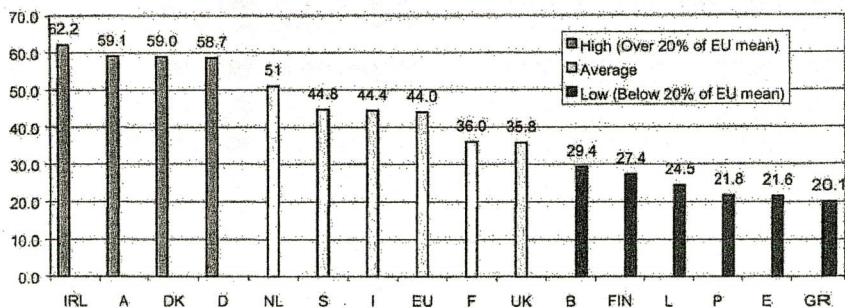
Προσωρινά στοιχεία για όλες τις χώρες για το 1999 από Eurostat και EPO.

Πίνακας 16: USPTO αιτήσεις για χορήγηση διπλωμάτων ευρεσιτεχνίας υψηλής τεχνολογίας ανά εκατομμύριο (ΕΠΑΚ 2001)

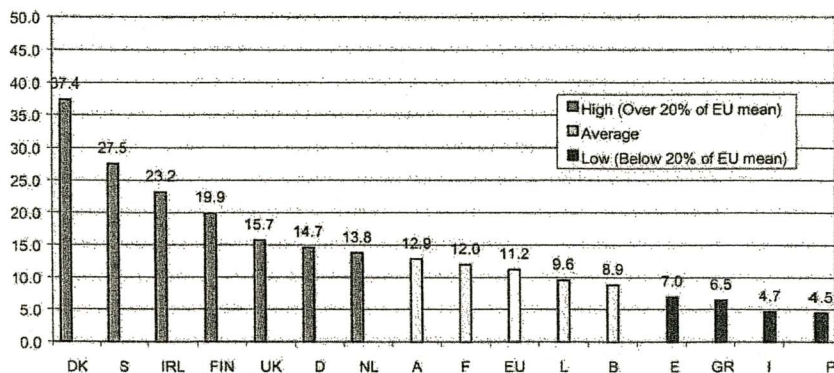
Προσωρινά στοιχεία για όλες τις χώρες για το 1998 από την Eurostat και το USPTO.

Πίνακας 17: ΜΜΕ με ενδοεπιχειρησιακές καινοτομίες (% των ΜΜΕ του τομέα βιομηχανικής παραγωγής) (ΕΠΑΚ 2001).

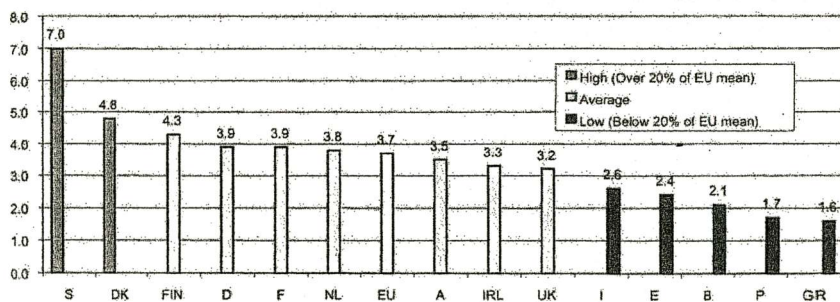
Δεν υπάρχουν στοιχεία για τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία. Αποτελέσματα από την Κοινοτική Έρευνα του 1996 για την Καινοτομία (ΚΕΚ), με εξαίρεση τα εθνικά αποτελέσματα για τις Κάτω Χώρες, την Ελλάδα και την Ισπανία, τα οποία αφορούν το 1998. Ο κοινοτικός μέσος όρος βασίζεται στην ΚΕΚ του 1996.

Πίνακας 18: ΜΜΕ του τομέα βιομηχανικής παραγωγής που συμμετέχουν στην συνεργασία στον τομέα της καινοτομίας (ΕΠΑΚ 2001).

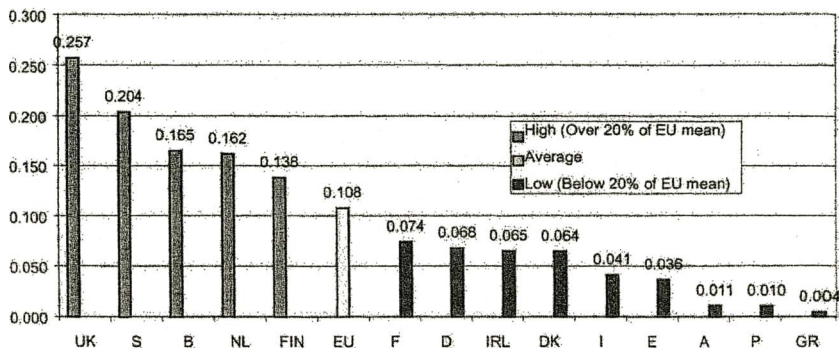
Αποτελέσματα από την Κοινοτική Έρευνα του 1996 για την Καινοτομία (ΚΕΚ), με εξαίρεση τα εθνικά αποτελέσματα για τις Κάτω Χώρες, την Ελλάδα και την Ισπανία, τα οποία αφορούν το 1998. Ο κοινοτικός μέσος όρος βασίζεται στην ΚΕΚ του 1996. Δεν υπάρχουν στοιχεία για τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία.

Πίνακας 19: Δαπάνες για την καινοτομία ως ποσοστό του συνολικού κύκλου εργασιών του τομέα της βιομηχανικής παραγωγής (ΕΠΑΚ 2001).

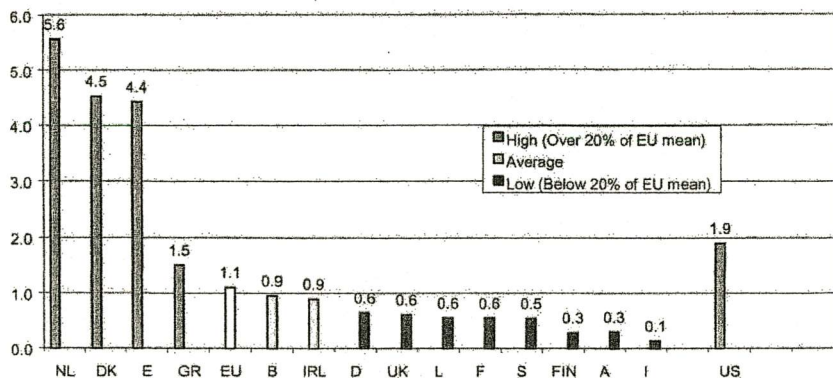
Αποτελέσματα από την Κοινοτική Έρευνα του 1996 για την Καινοτομία (ΚΕΚ), με εξαίρεση τα εθνικά αποτελέσματα για την Γερμανία, την Ελλάδα και την Ισπανία. Ο κοινοτικός μέσος όρος βασίζεται στην ΚΕΚ του 1996. Δεν υπάρχουν στοιχεία για το Λουξεμβούργο, τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία.

Πίνακας 20: Επενδύσεις κεφαλαίων επιχειρηματικού κινδύνου στον τομέα υψηλής τεχνολογίας (% του ΑΕγχΠ) (ΕΠΑΚ 2001).

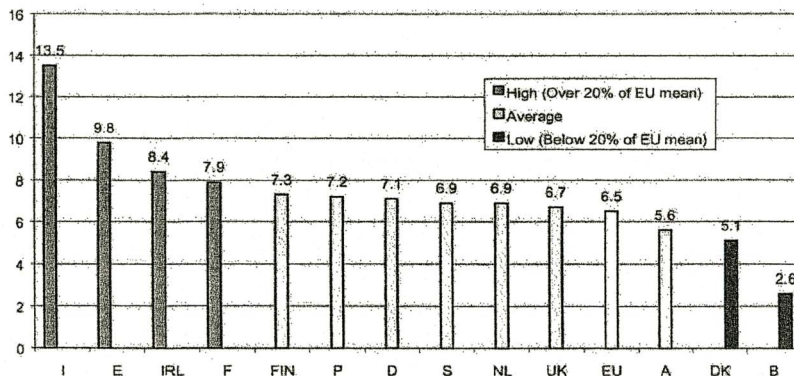
Στοιχεία για τα κεφάλαια επιχειρηματικού κινδύνου από την έρευνα πρώτου εξαμήνου 2000 της Ευρωπαϊκής Ένωσης Εταιρειών Επιχειρηματικού Κεφαλαίου (EVCA), στοιχεία για το ΑΕγχΠ από τον ΟΟΣΑ. Τα αποτελέσματα αφορούν το πρώτο εξάμηνο του 2000, με εξαίρεση τα στοιχεία για την Γερμανία, που αφορούν το 1999. Το γεγονός ότι τα κεφάλαια επιχειρηματικού κινδύνου αυξήθηκαν στην επικράτεια της ΕΕ, κατά 23%, μεταξύ 1999 και 2000 πιθανόν να μειώνει το αποτέλεσμα για τη Γερμανία συγκριτικά με τις άλλες χώρες. Δεν υπάρχουν στοιχεία για το Λουξεμβούργο, τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία.

Πίνακας 21: Νέα κεφάλαια αντλούμενα από τα χρηματιστήρια (% του ΑΕγχΠ) (ΕΠΑΚ 2001).

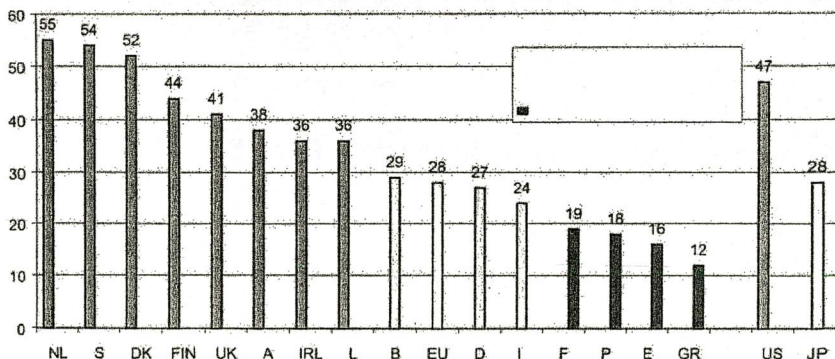
Στοιχεία της Διεθνούς Ομοσπονδίας Χρηματιστηρίων (FIBV) για το 1999 για όλες τις χώρες. Δεν υπάρχουν στοιχεία για την Πορτογαλία και την Ιαπωνία.

Πίνακας 22: Νέα προϊόντα στην αγορά (% όλων των πωλήσεων των επιχειρήσεων βιομηχανικής παραγωγής) (ΕΠΑΚ 2001).

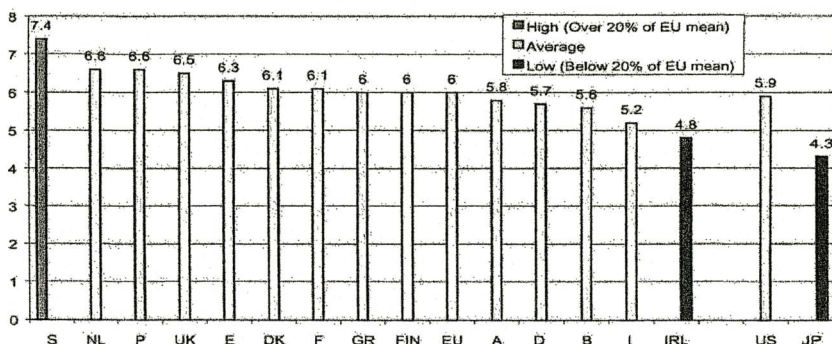
Αποτελέσματα προερχόμενα από την ΚΕΚ του 1996, με εξαίρεση τα στοιχεία για τη Γερμανία και την Ισπανία, που αφορούν το 1998. Ο κοινοτικός μέσος όρος βασίζεται στην ΚΕΚ του 1996. Δεν υπάρχουν στοιχεία για το Λουξεμβούργο, την Ελλάδα, τις ΗΠΑ και την Ιαπωνία.

Πίνακας 23: Πρόσβαση των νοικοκυριών στο Διαδίκτυο (% όλων των νοικοκυριών) (ΕΠΑΚ 2001).

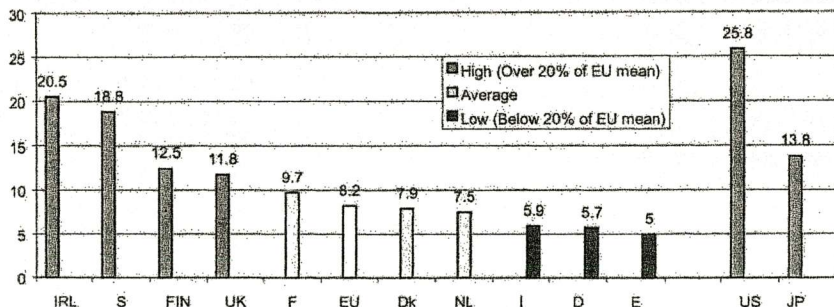
Τα στοιχεία για την Ευρώπη προέρχονται από το Ευρωβαρόμετρο και για τις ΗΠΑ από την Εθνική Διοίκηση Τηλεπικοινωνιών και Πληροφοριών των ΗΠΑ, καθώς και από οικονομικά και στατιστικά στοιχεία των ΗΠΑ. Τα αποτελέσματα για την Ιαπωνία υπολογίζονται βάσει στοιχείων από ιδιωτικές πηγές (Media Metrix), καθώς και το ιαπωνικό Υπουργείο Ταχυδρομείων και Τηλεπικοινωνιών. Όλα τα αποτελέσματα αφορούν τον Οκτώβριο 2000.

Πίνακας 24: Ποσοστό των αγορών σε Τεχνολογίες Πληροφοριών & Επικοινωνιών (ΤΠΕ ως % του ΑΕγχΠ) (ΕΠΑΚ 2001).

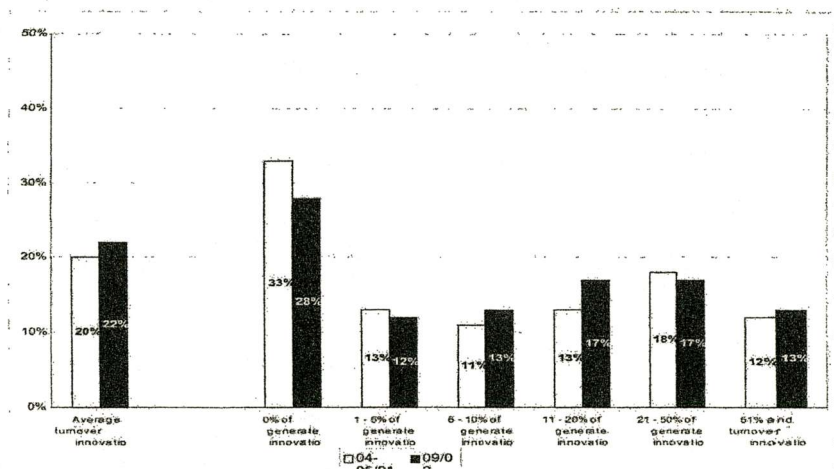
Στοιχεία του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου Τεχνολογίας και Πληροφοριών (ΕΙΤΟ) και διαθέσιμα στοιχεία στο πλαίσιο των διαρθρωτικών δεικτών της Eurostat. Όλα τα αποτελέσματα αφορούν το 2000. Τα στοιχεία για το Λουξεμβούργο περιλαμβάνονται στα στοιχεία για το Βέλγιο.

Πίνακας 25: Το ποσοστό προστιθέμενης αξίας της βιομηχανίας στους τομείς υψηλής τεχνολογίας (ΕΠΑΚ 2001).

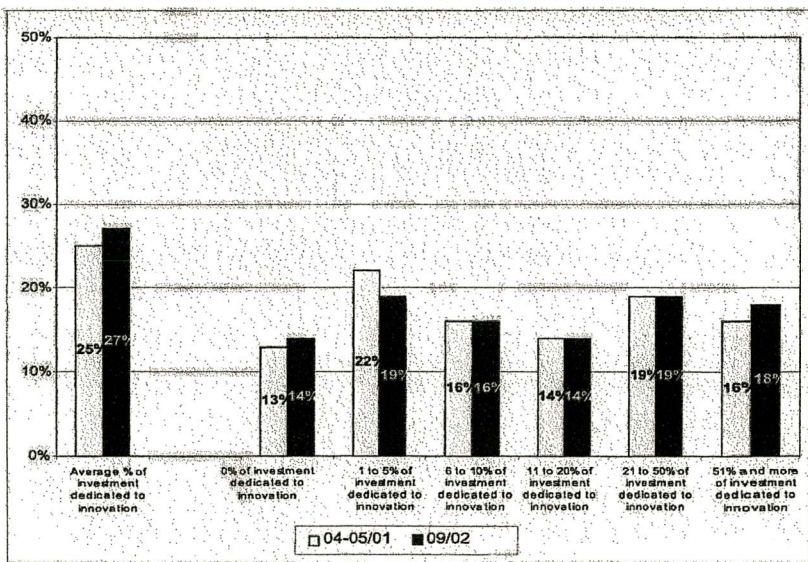
Στοιχεία της Eurostat (Στατιστικές Διάρθρωσης των Επιχειρήσεων). Δεν υπάρχουν στοιχεία για την Αυστρία, το Βέλγιο, την Ελλάδα, το Λουξεμβούργο και την Πορτογαλία.

Πίνακας 27: Το ποσοστό του κύκλου εργασιών των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων που προέρχεται από νέα ή βελτιωμένα προϊόντα ή υπηρεσίες

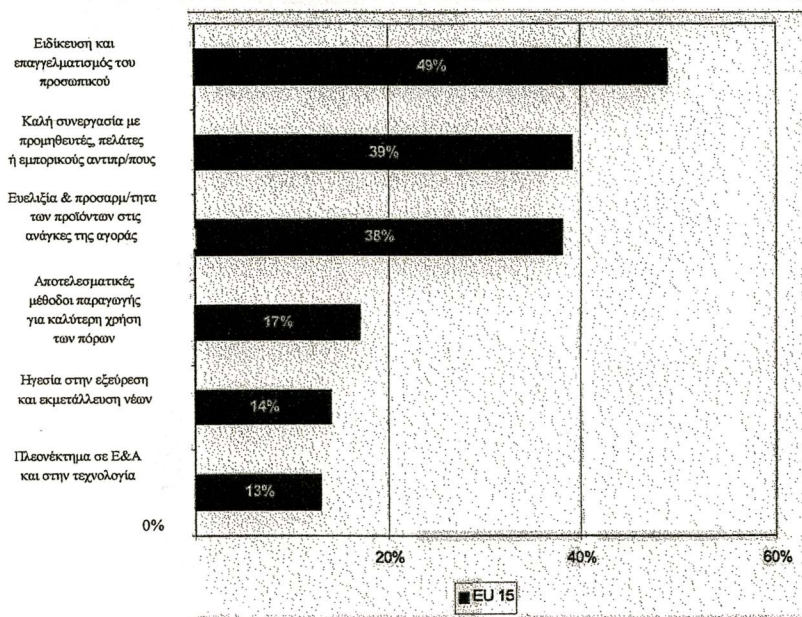
Πηγή: Flash EB 129- Σεπτέμβριος 2002

Πίνακας 28: Το ποσοστό των επενδύσεων που αφορούν στην καινοτομία των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων

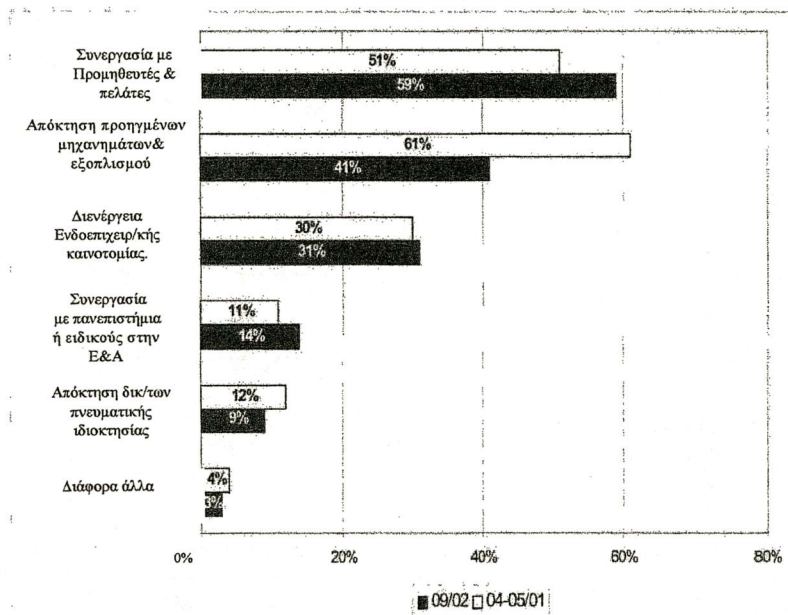

Πηγή: Flash EB 129- Σεπτέμβριος 2002

Πίνακας 29: Παράγοντες οι οποίοι ερμηνεύουν τις δυνατότητες των επιχειρήσεων για καινοτομία

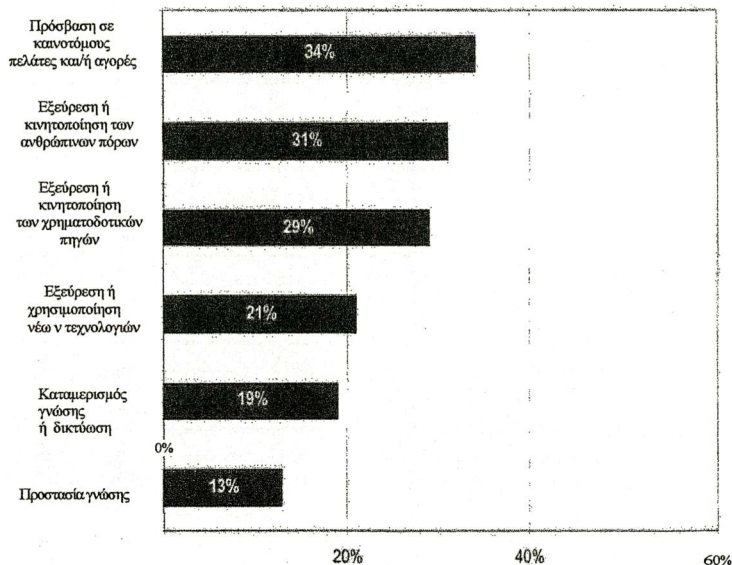

Πίνακας 30: Τρόποι πρόσβασης των επιχειρήσεων στις νέες τεχνολογίες

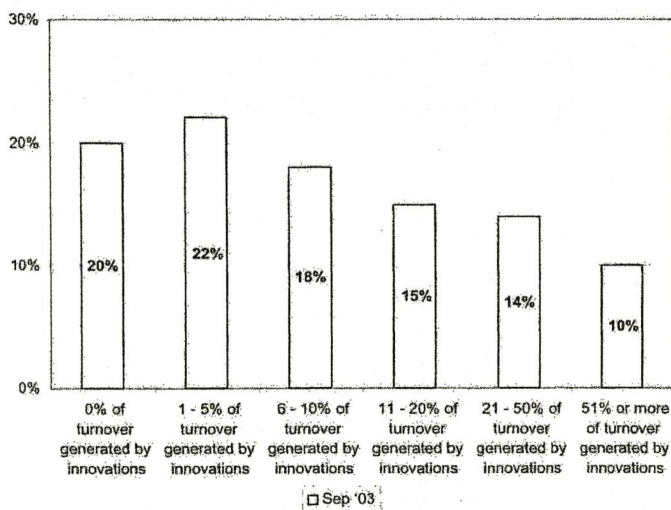
Πηγή: Flash EB 129 - Σεπτέμβριος 2002

Πίνακας 31: Οι σημαντικότερες ανικανοποιήτες ανάγκες των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων στις προηγμένες τεχνολογίες

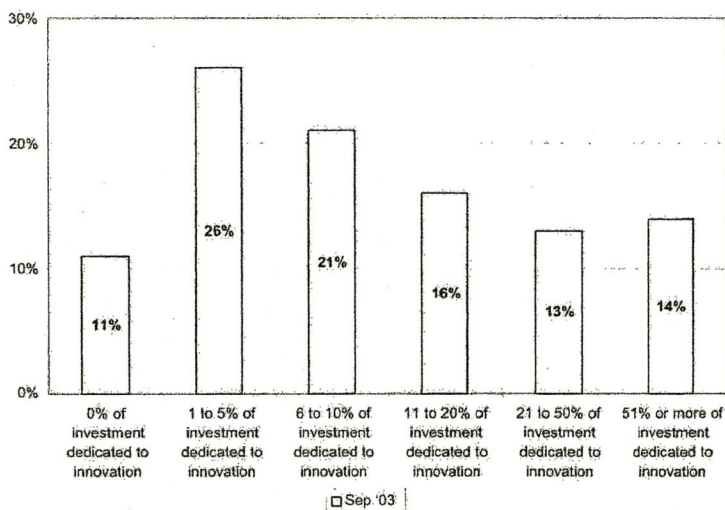
Πηγή: Flash EB 129 - Σεπτέμβριος 2002

Πίνακας 33: Το ποσοστό του κύκλου εργασιών των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων που προέρχεται από νέα ή βελτιωμένα προϊόντα ή υπηρεσίες

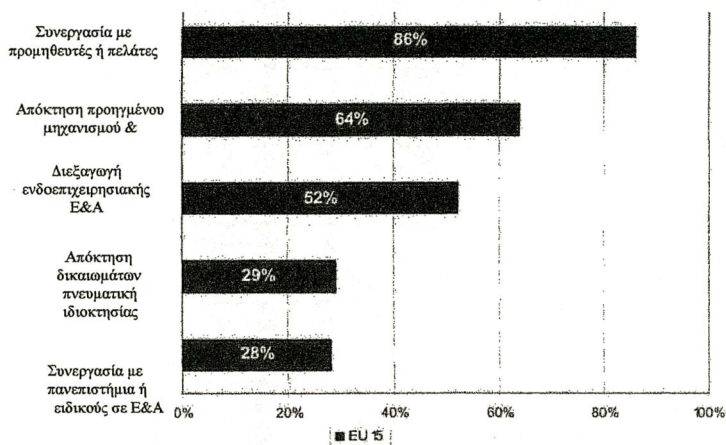
Πηγή: Flash EB 144 - Σεπτέμβριος 2003

Πίνακας 34: Το ποσοστό των επενδύσεων που αφορούν στην καινοτομία των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων

Πηγή: Flash EB 144 - Σεπτέμβριος 2003

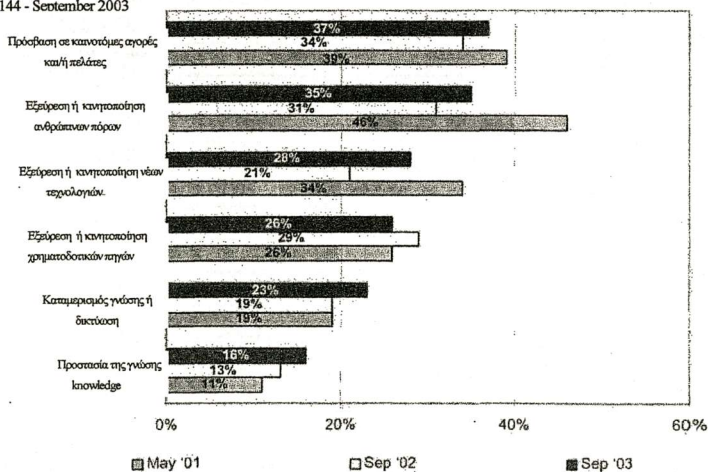
Πίνακας 35: Αξιολόγηση των μέσων πρόσβασης των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων στις προηγμένες τεχνολογίες

Πηγή: Flash EB 144 - September 2003

Πίνακας 36: Οι δύο σημαντικότερες ανικανοποίητες ανάγκες των ευρωπαϊκών επιχειρήσεων αναφορικά με την καινοτομία

Πηγή: Flash EB 144 - September 2003

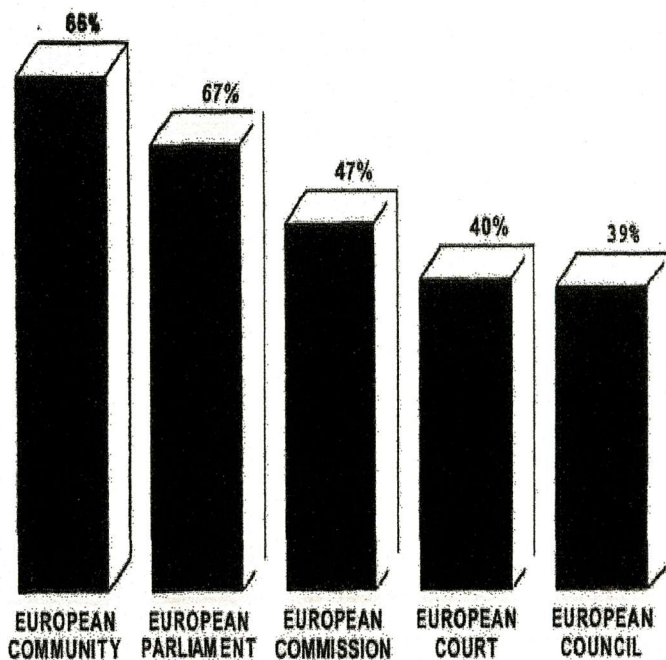

Πηγή: Flash EB 144 - September 2003

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟΥ VII

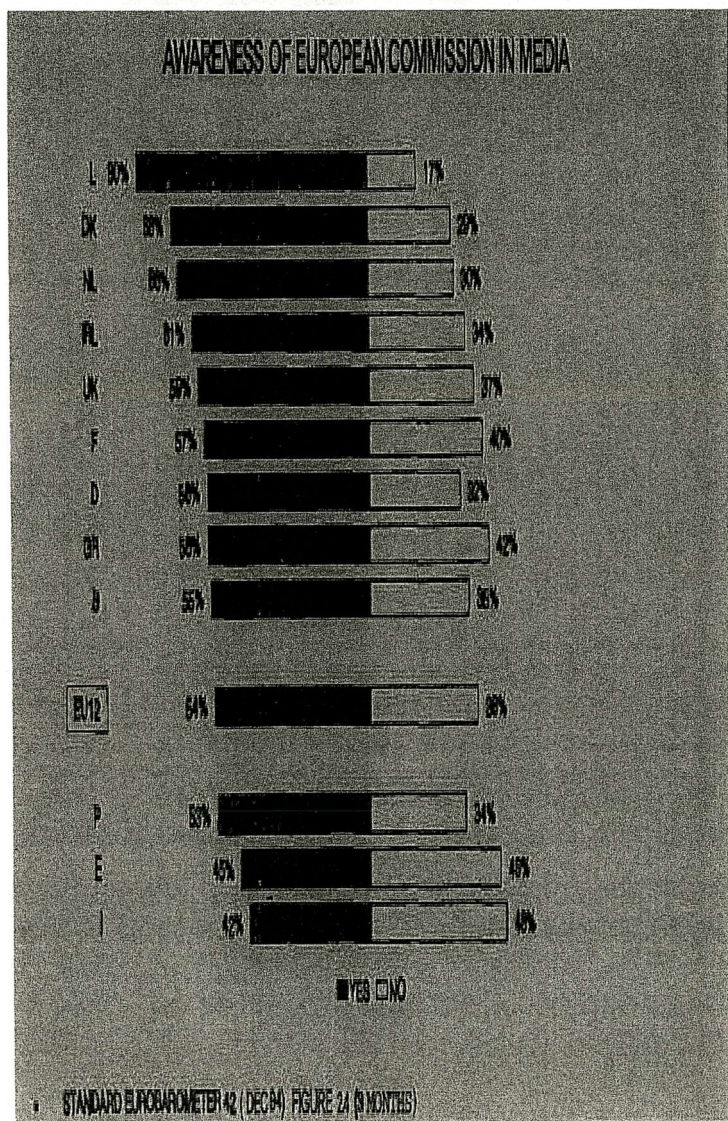
Πίνακας 6: Η αναγνωρισιμότητα της Επιτροπής από την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ για το έτος 1993 (β' εξάμηνο)

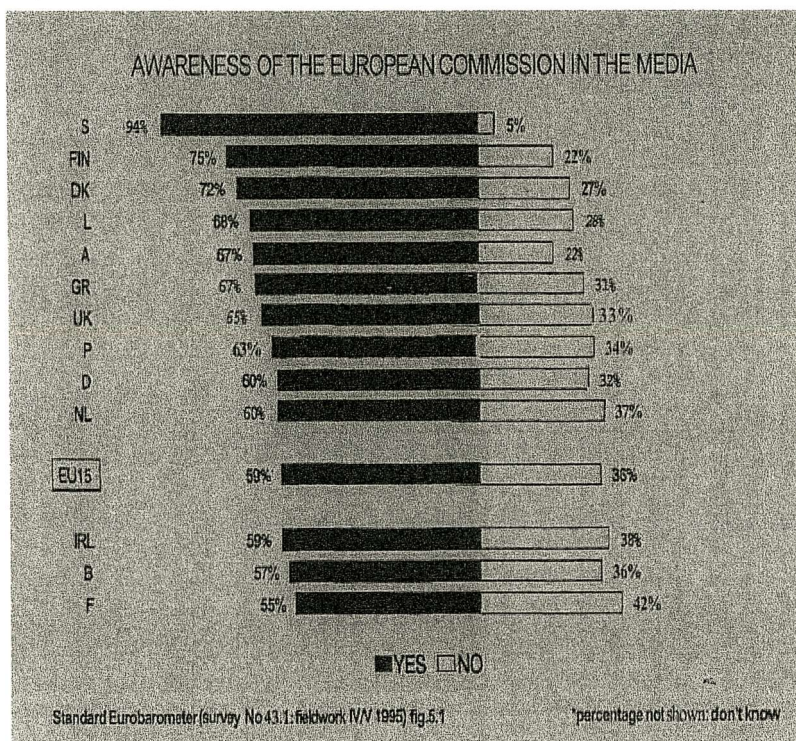
EUROBAROMETER 40 - FIGURE 21.

Πηγή: Eurobarometer 40, 1993 (autumn)

Πίνακας 7: Η αναγνωρισιμότητα της Επιτροπής από την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ για το έτος 1994 (α' εξάμηνο)

Πίνακας 8: Η αναγνωρισιμότητα της Επιτροπής από την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ για το έτος 1995 (α' εξάμηνο)

Πηγή: Standard Eurobarometer 43, 1995 (spring)

Πίνακας 9: Η αναγνωρισιμότητα των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων από την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ κατά το β' εξάμηνο του έτους 1995

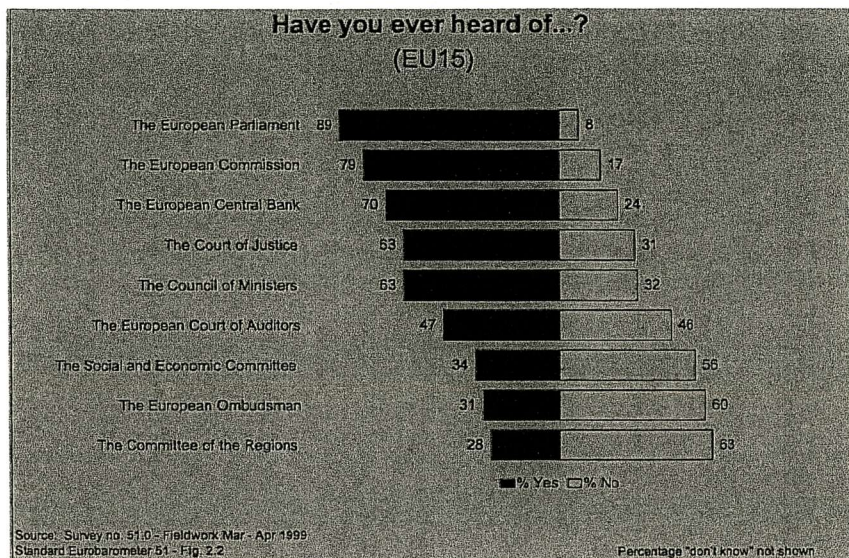
European Institution	Awareness of the European Institutions by the European Citizens (%)
European Parliament	56%
European Commission	51%
European Court of Justice	42%
European Council of Ministers	41%
Committee of the Regions	13%

Πηγή: Standard Eurobarometer 44, 1995 (autumn)

Διευκρινίσεις πίνακα 9:

1. The European Parliament = Το Ευρωκοινοβούλιο
2. The European Commission = Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
3. The Court of Justice = Το Δικαστήριο των ΕΚ
4. The European Council = Το Συμβούλιο των Υπουργών
5. The Committee of the Regions = Η Επιτροπή των Περιφερειών

Πίνακας 10: Η αναγνωρισιμότητα των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων από την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ κατά το α' εξάμηνο του έτους 1999 (α' εξάμηνο)

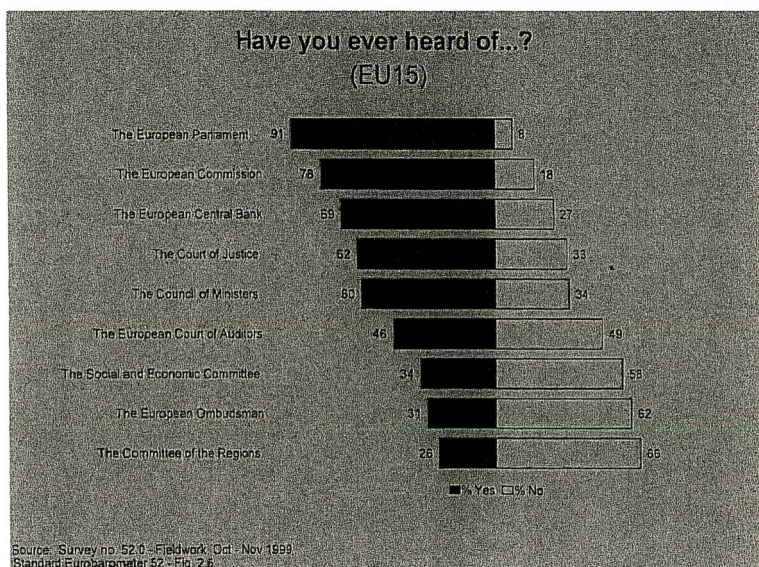

Πηγή: Standard Eurobarometer 51, 1999 (spring)

Διευκρινίσεις πίνακα 10:

1. The European Parliament = Το Ευρωκοινοβούλιο
2. The European Commission = Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
3. The European Central Bank = Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
4. The Court of Justice = Το Δικαστήριο των ΕΚ
5. The Council of Ministers = Το Συμβούλιο των Υπουργών
6. The European Court of Auditors = Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο
7. The Social and Economic Committee = Η Κοινωνική & Οικονομική Επιτροπή
8. The European Ombudsman = Ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής
9. The Committee of the Regions = Η Επιτροπή των Περιφερειών

Πίνακας 11: Η αναγνωρισιμότητα των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων από την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ κατά το β' εξάμηνο του έτους 1999 (β' εξάμηνο)

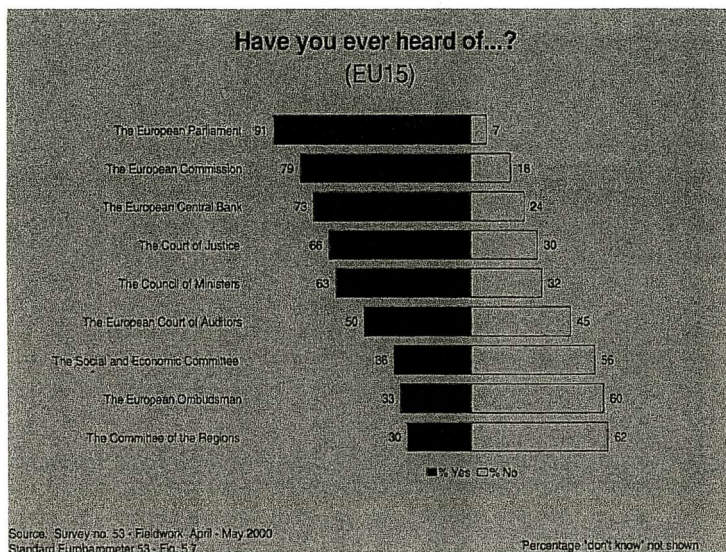

Πηγή: Standard Eurobarometer 52, 1999 (autumn)

Διευκρινίσεις πίνακα 11:

1. The European Parliament = Το Ευρωκοινοβούλιο
2. The European Commission = Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
3. The European Central Bank = Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
4. The Court of Justice = Το Δικαστήριο των ΕΚ
5. The Council of Ministers = Το Συμβούλιο των Υπουργών
6. The European Court of Auditors = Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο
7. The Social and Economic Committee = Η Κοινωνική & Οικονομική Επιτροπή
8. The European Ombudsman = Ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής
9. The Committee of the Regions = Η Επιτροπή των Περιφερειών

Πίνακας 12: Η αναγνωρισιμότητα των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων από την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ για το έτος 2000 (α' εξάμηνο)

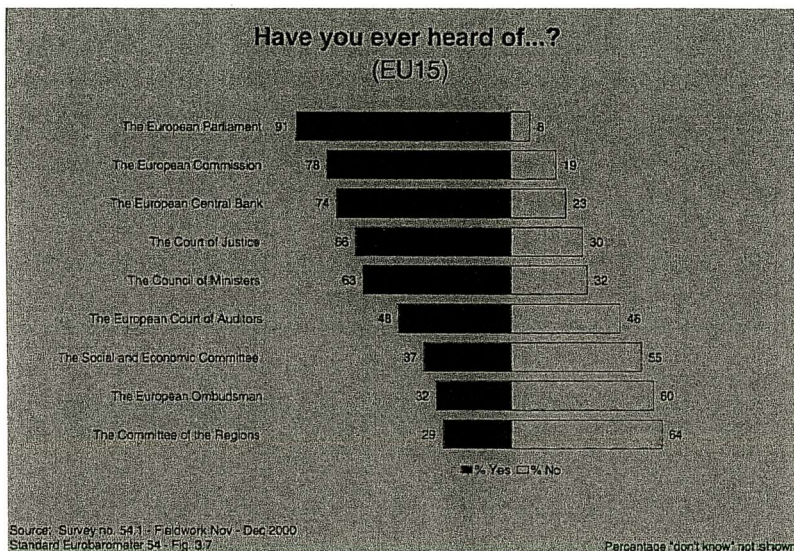
Πηγή: Standard Eurobarometer 53, 2000 (spring)

Διευκρινίσεις πίνακα 12:

1. The European Parliament = Το Ευρωκοινοβούλιο
2. The European Commission = Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
3. The European Central Bank = Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
4. The Court of Justice = Το Δικαστήριο των ΕΚ
5. The Council of Ministers = Το Συμβούλιο των Υπουργών
6. The European Court of Auditors = Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο
7. The Social and Economic Committee = Η Κοινωνική & Οικονομική Επιτροπή
8. The European Ombudsman = Ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής
9. The Committee of the Regions = Η Επιτροπή των Περιφερειών

The Committee of the Regions = Η Επιτροπή των Περιφερειών

Πίνακας 13: Η αναγνωρισιμότητα των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων από την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ κατά το β' εξάμηνο του έτους 2000

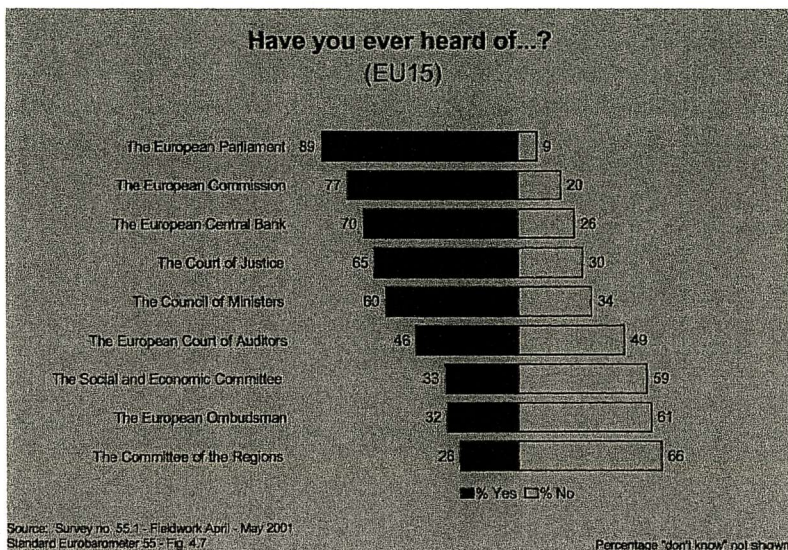

Πηγή: Standard Eurobarometer 54, 2000 (autumn)

Διευκρινίσεις πίνακα 13:

1. The European Parliament = Το Ευρωκοινοβούλιο
2. The European Commission = Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
3. The European Central Bank = Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
4. The Court of Justice = Το Δικαστήριο των ΕΚ
5. The Council of Ministers = Το Συμβούλιο των Υπουργών
6. The European Court of Auditors = Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο
7. The Social and Economic Committee = Η Κοινωνική & Οικονομική Επιτροπή
6. The European Ombudsman = Ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής
7. The Committee of the Regions = Η Επιτροπή των Περιφερειών

Πίνακας 14: Η αναγνωρισιμότητα των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων από την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ κατά το α' εξάμηνο του έτους 2001

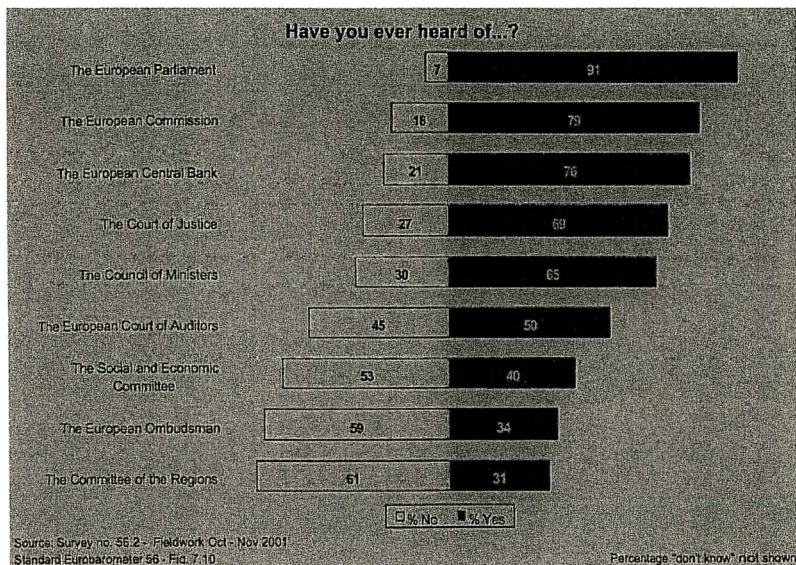
Πηγή: Standard Eurobarometer 55, 2001 (spring)

Διευκρινίσεις πίνακα 14:

1. The European Parliament = Το Ευρωκοινοβούλιο
2. The European Commission = Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
3. The European Central Bank = Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
4. The Court of Justice = Το Δικαστήριο των ΕΚ
5. The Council of Ministers = Το Συμβούλιο των Υπουργών
6. The European Court of Auditors = Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο
7. The Social and Economic Committee = Η Κοινωνική & Οικονομική Επιτροπή
8. The European Ombudsman = Ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής
9. The Committee of the Regions = Η Επιτροπή των Περιφερειών

The Committee of the Regions = Η Επιτροπή των Περιφερειών

Πίνακας 15: Η αναγνωρισιμότητα των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων από την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ κατά το β' εξάμηνο του έτους 2001

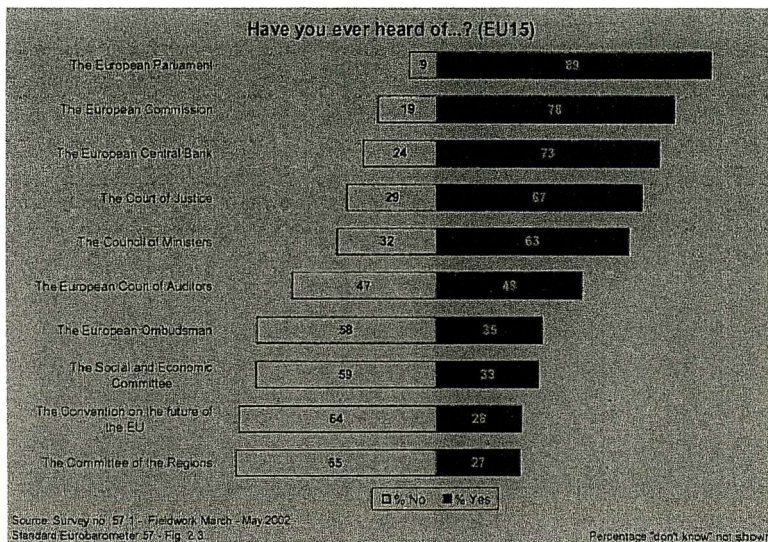

Πηγή: Standard Eurobarometer 56, 2001 (autumn)

Διευκρινίσεις πίνακα 15:

1. The European Parliament = Το Ευρωκοινοβούλιο
2. The European Commission = Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
3. The European Central Bank = Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
4. The Court of Justice = Το Δικαστήριο των ΕΚ
5. The Council of Ministers = Το Συμβούλιο των Υπουργών
6. The European Court of Auditors = Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο
7. The Social and Economic Committee = Η Κοινωνική & Οικονομική Επιτροπή
8. The European Ombudsman = Ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής
9. The Committee of the Regions = Η Επιτροπή των Περιφερειών

Πίνακας 16: Η αναγνωρισιμότητα των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων από την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ κατά το α' εξάμηνο του έτους 2002

Πηγή: Standard Eurobarometer 57, 2002 (spring)

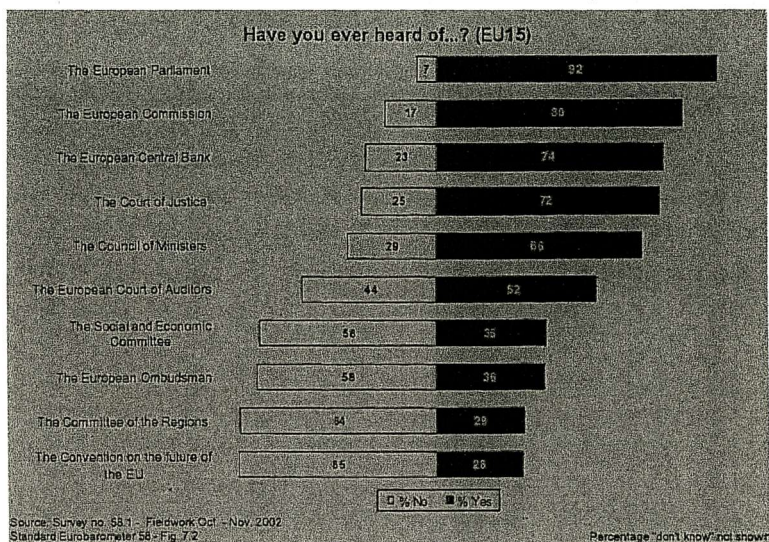
Διευκρινίσεις πίνακα 16:

1. The European Parliament = Το Ευρωκοινοβούλιο
2. The European Commission = Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
3. The European Central Bank = Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
4. The Court of Justice = Το Δικαστήριο των ΕΚ
5. The Council of Ministers = Το Συμβούλιο των Υπουργών
6. The European Court of Auditors = Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο
7. The Social and Economic Committee = Η Κοινωνική & Οικονομική Επιτροπή
8. The European Ombudsman = Ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής
9. The Committee of the Regions = Η Επιτροπή των Περιφερειών

The Committee of the Regions = Η Επιτροπή των Περιφερειών

e Committee of the Regions = Η Επιτροπή των Περιφερειών

Πίνακας 17: Η αναγνωρισιμότητα των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων από την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ κατά το β' εξάμηνο του έτους 2002

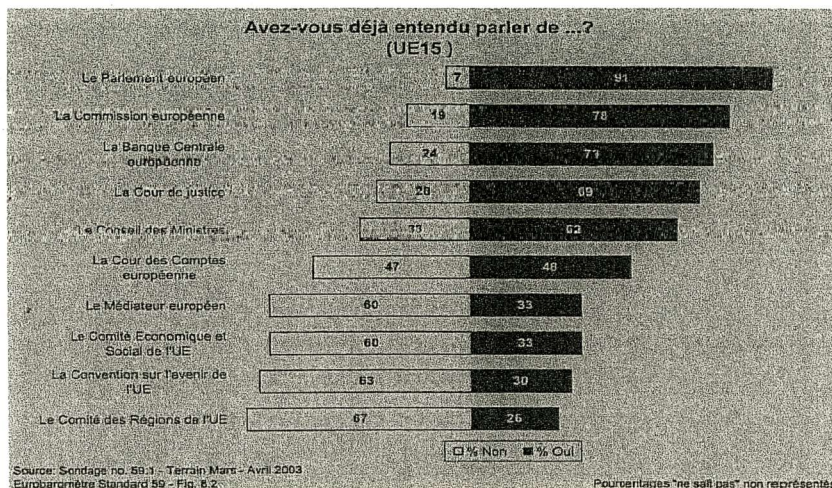

Πηγή: Standard Eurobarometer 58, 2002 (autumn)

Διευκρινίσεις πίνακα 17:

8. The European Parliament = Το Ευρωκοινοβούλιο
9. The European Commission = Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
10. The European Central Bank = Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
11. The Court of Justice = Το Δικαστήριο των ΕΚ
12. The Council of Ministers = Το Συμβούλιο των Υπουργών
13. The European Court of Auditors = Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο
14. The Social and Economic Committee = Η Κοινωνική & Οικονομική Επιτροπή
15. The European Ombudsman = Ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής
16. The Committee of the Regions = Η Επιτροπή των Περιφερειών

Πίνακας 18: Η αναγνωρισιμότητα των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων από την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ κατά το α' εξάμηνο του έτους 2003

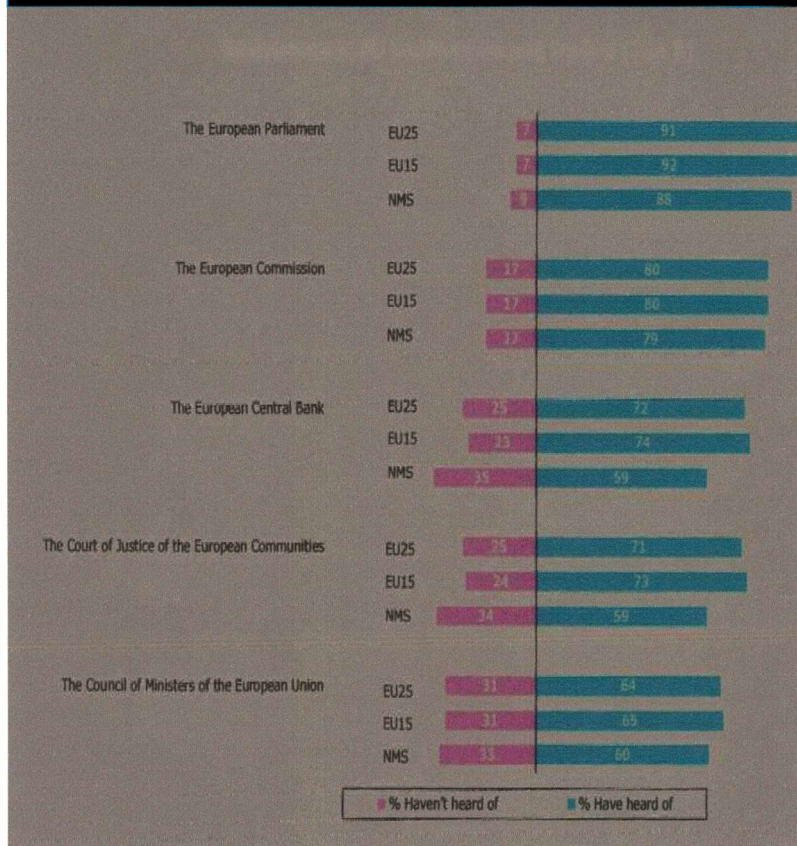

Πηγή: Standard Eurobarometer 59, 2003 (spring)

Διευκρινίσεις πίνακα 18:

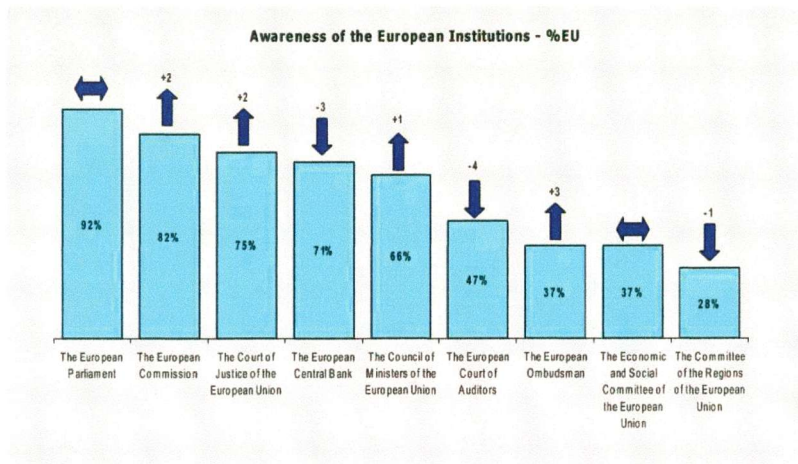
1. Le Parlement européen = Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
2. La Commission européenne = Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
3. La Banque Centrale européenne = Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
4. La Cour de justice = Το Δικαστήριο των ΕΚ
5. Le Conseil des Ministres = Το Συμβούλιο των Υπουργών
6. La Cour des Comptes européenne = Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο
7. Le Mediateur européen = Ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής
8. Le Comité Economique et Social de l'UE = Η Κοινωνική & Οικονομική Επιτροπή
9. La Convention sur l'avenir de l'UE = Το Συμβούλιο για το μέλλον της ΕΕ
10. Le Comité des Régions de l'UE = Η Επιτροπή των Περιφερειών

Πίνακας 19: Τα πέντε (5) πιο αναγνωρίσιμα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα από την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ κατά το α' εξάμηνο του έτους 2004

Πηγή: Standard Eurobarometer 61, 2004 (spring)

Πίνακας 20: Η αναγνωρισιμότητα των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων από την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ κατά το β' εξάμηνο του έτους 2004

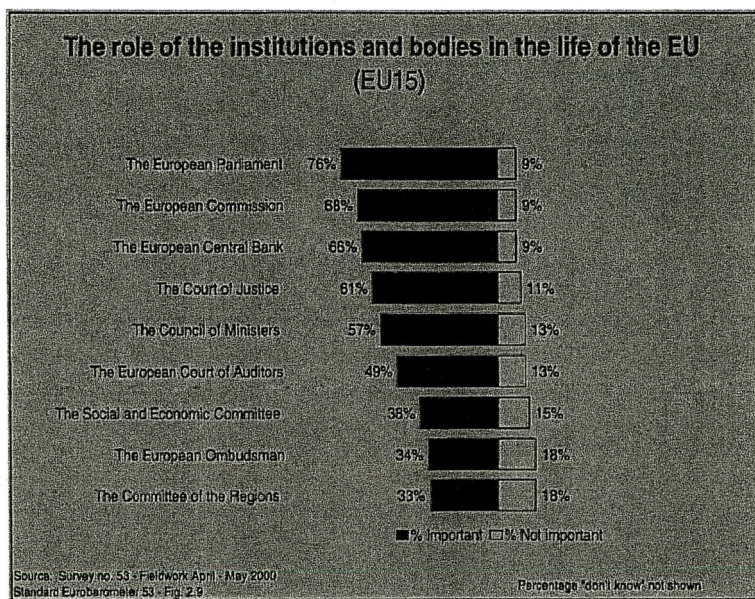

Πηγή: Standard Eurobarometer 62, 2004 (autumn)

Διευκρινίσεις πίνακα 20:

1. The European Parliament = Το Ευρωκοινοβούλιο
2. The European Commission = Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
3. The European Central Bank = Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
4. The Court of Justice = Το Δικαστήριο των ΕΚ
5. The Council of Ministers = Το Συμβούλιο των Υπουργών
6. The European Court of Auditors = Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο
7. The Social and Economic Committee = Η Κοινωνική & Οικονομική Επιτροπή
8. The European Ombudsman = Ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής
9. The Committee of the Regions = Η Επιτροπή των Περιφερειών

Πίνακας 22: Η σημασία που αποδίδονται στον ρόλο των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων από την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ κατά το α' εξάμηνο του 2000

Πηγή: Standard Eurobarometer 53, 2000 (spring)

Διευκρινίσεις πίνακα 22:

1. The European Parliament = Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
2. The European Commission = Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
3. The European Central Bank = Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
4. The Court of Justice = Το Δικαστήριο των ΕΚ
5. The Council of Ministers = Το Συμβούλιο των Υπουργών
6. The European Court of Auditors = Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο
7. The Social and Economic Committee = Η Κοινωνική & Οικονομική Επιτροπή
8. The European Ombudsman = Ο Ευρωπαϊός Διαμεσολαβητής
9. The Committee of the Regions = Η Επιτροπή των Περιφερειών

Πίνακας 23: Η σημασία που αποδίδονται στον ρόλο των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων από την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ κατά το β' εξάμηνο του

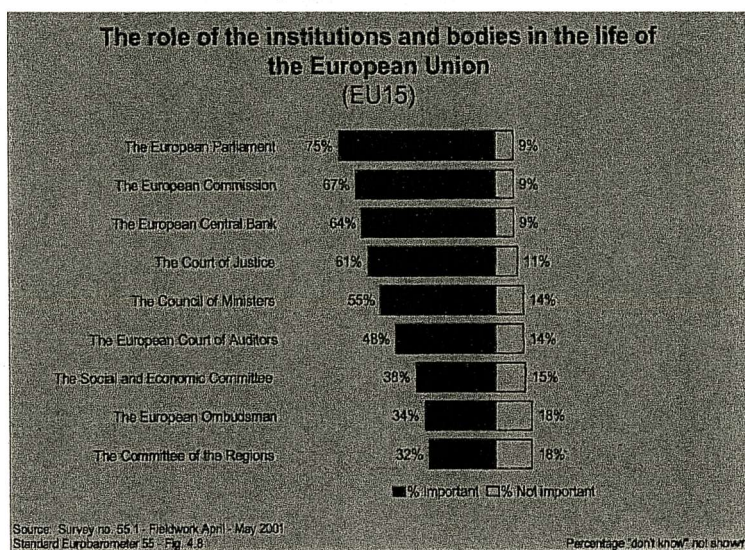

Πηγή: Standard Eurobarometer 54, 2000 (autumn)

Διευκρινίσεις πίνακα 23:

1. The European Parliament = Το Ευρωκοινοβούλιο
2. The European Commission = Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
3. The European Central Bank = Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
4. The Court of Justice = Το Δικαστήριο των ΕΚ
5. The Council of Ministers = Το Συμβούλιο των Υπουργών
6. The European Court of Auditors = Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο
7. The Social and Economic Committee = Η Κοινωνική & Οικονομική Επιτροπή
8. The European Ombudsman = Ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής
9. The Committee of the Regions = Η Επιτροπή των Περιφερειών

Πίνακας 24: Η σημασία που αποδίδονταν στον ρόλο των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων από την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ κατά το α' εξάμηνο του 2001

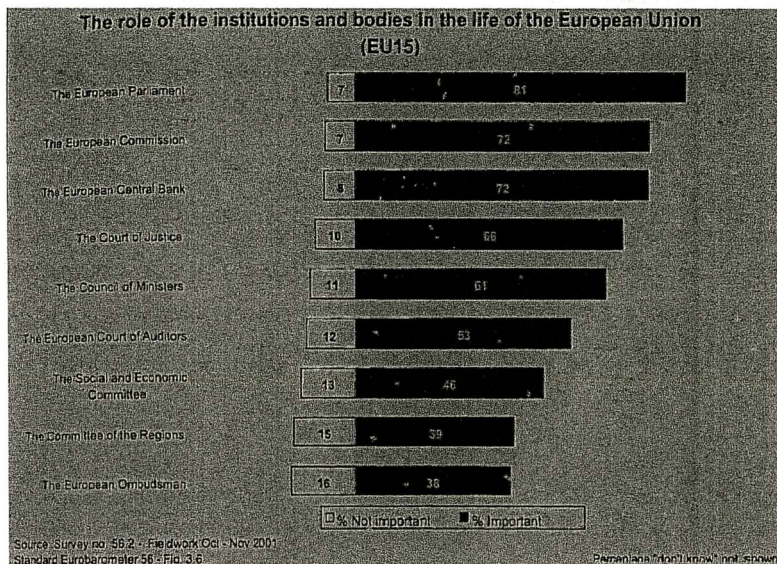
Πηγή: Standard Eurobarometer 55, 2001 (spring)

Διευκρινίσεις πίνακα 24:

1. The European Parliament = Το Ευρωκοινοβούλιο
2. The European Commission = Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
3. The European Central Bank = Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
4. The Court of Justice = Το Δικαστήριο των ΕΚ
5. The Council of Ministers = Το Συμβούλιο των Υπουργών
6. The European Court of Auditors = Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο
7. The Social and Economic Committee = Η Κοινωνική & Οικονομική Επιτροπή
8. The European Ombudsman = Ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής
9. The Committee of the Regions = Η Επιτροπή των Περιφερειών

The Committee of the Regions = Η Επιτροπή των Περιφερειών

Πίνακας 25: Η σημασία που αποδίδονται στον ρόλο των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων από την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ κατά το β' εξάμηνο του 2001

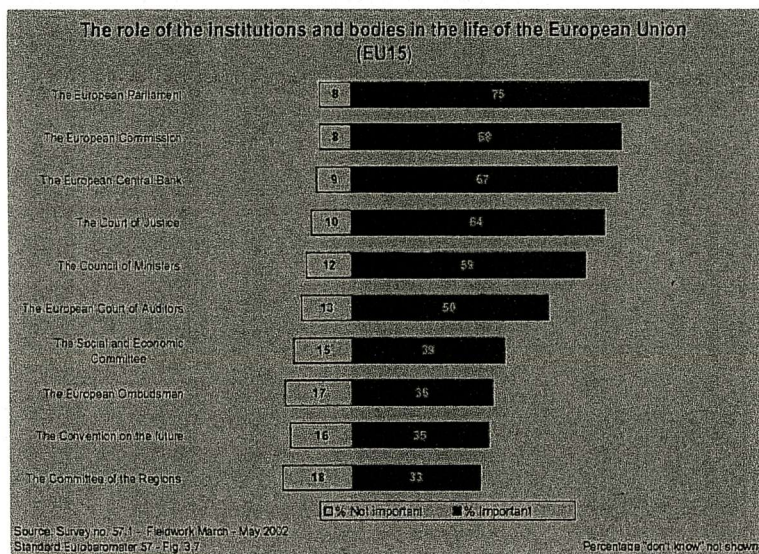

Πηγή: Standard Eurobarometer 56, 2001 (autumn)

Διευκρινίσεις πίνακα 25:

1. The European Parliament = Το Ευρωκοινοβούλιο
2. The European Commission = Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
3. The European Central Bank = Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
4. The Court of Justice = Το Δικαστήριο των ΕΚ
5. The Council of Ministers = Το Συμβούλιο των Υπουργών
6. The European Court of Auditors = Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο
7. The Social and Economic Committee = Η Κοινωνική & Οικονομική Επιτροπή
8. The European Ombudsman = Ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής
9. The Committee of the Regions = Η Επιτροπή των Περιφερειών

Πίνακας 26: Η σημασία που αποδίδονται στον ρόλο των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων από την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ κατά το α' εξάμηνο του 2002

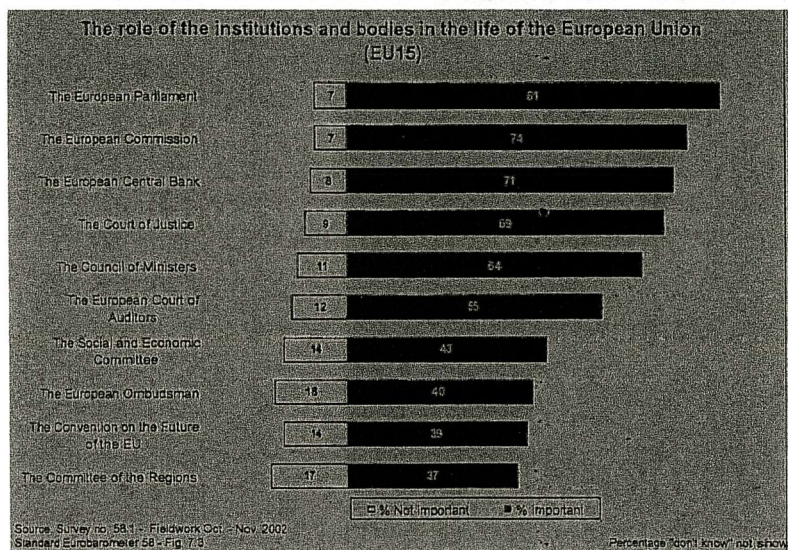

Πηγή: Standard Eurobarometer 57, 2002 (spring)

Διευκρινίσεις πίνακα 26:

1. The European Parliament = Το Ευρωκοινοβούλιο
2. The European Commission = Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
3. The European Central Bank = Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
4. The Court of Justice = Το Δικαστήριο των ΕΚ
5. The Council of Ministers = Το Συμβούλιο των Υπουργών
6. The European Court of Auditors = Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο
7. The Social and Economic Committee = Η Κοινωνική & Οικονομική Επιτροπή
8. The European Ombudsman = Ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής
9. The Committee of the Regions = Η Επιτροπή των Περιφερειών

Πίνακας 27: Η σημασία που αποδίδονταν στον ρόλο των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων από την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ κατά το β' εξάμηνο του 2002

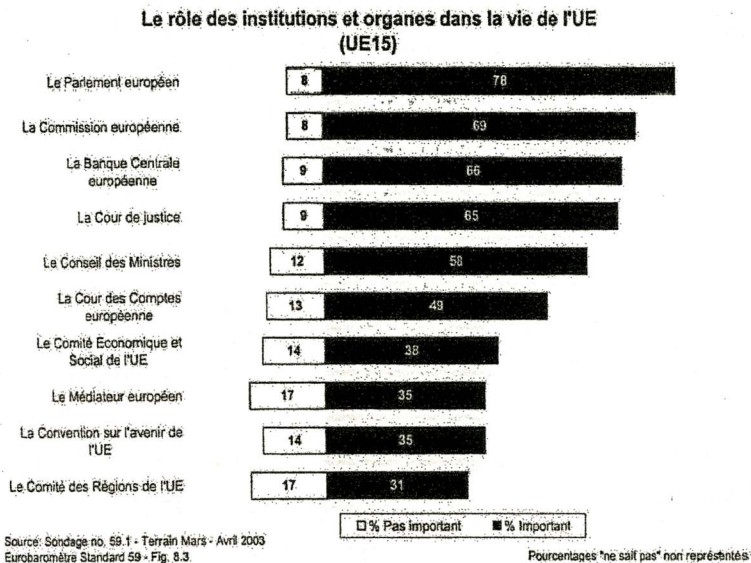

Πηγή: Standard Eurobarometer 58, 2002 (autumn)

Διευκρινίσεις πίνακα 27:

1. The European Parliament = Το Ευρωκοινοβούλιο
2. The European Commission = Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
3. The European Central Bank = Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
4. The Court of Justice = Το Δικαστήριο των ΕΚ
5. The Council of Ministers = Το Συμβούλιο των Υπουργών
6. The European Court of Auditors = Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο
7. The Social and Economic Committee = Η Κοινωνική & Οικονομική Επιτροπή
8. The European Ombudsman = Ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής
9. The Committee of the Regions = Η Επιτροπή των Περιφερειών

Πίνακας 28: Η σημασία που αποδίδονταν στον ρόλο των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων από την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ κατά το α' εξάμηνο του 2003

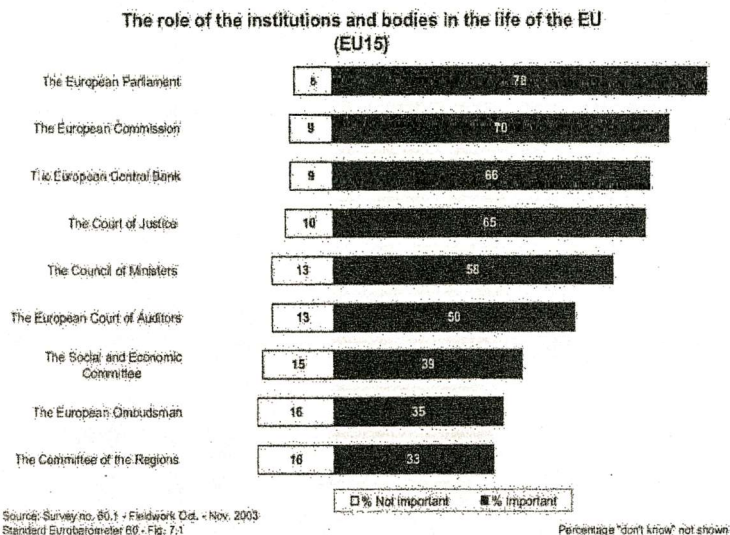
Πηγή: Standard Eurobarometer 59, 2003 (spring)

Διευκρινίσεις πίνακα 28:

1. Le Parlement européen = Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
2. La Commission européenne = Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
3. La Banque Centrale européenne = Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
4. La Cour de justice = Το Δικαστήριο των ΕΚ
5. Le Conseil des Ministres = Το Συμβούλιο των Υπουργών
6. La Cour des Comptes européenne = Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο
7. Le Mediateur européen = Ο Ευρωπαϊκός Διαμεσολαβητής
8. Le Comité Economique et Social de l'UE = Η Κοινωνική & Οικονομική Επιτροπή
9. La Convention sur l'avenir de l'UE = Το Συμβούλιο για το μέλλον της ΕΕ

Le Comité des Régions de l'UE = Η Επιτροπή των Περιφερειών

Πίνακας 29: Η σημασία που αποδίδονταν στον ρόλο των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων από την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ κατά το β' εξάμηνο του 2003

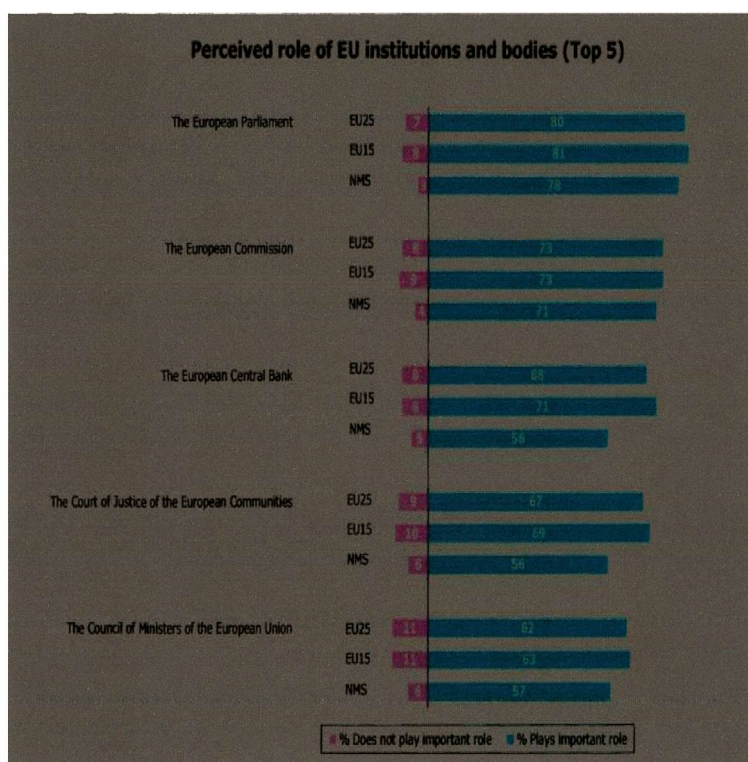

Πηγή: Standard Eurobarometer 60, 2003 (autumn)

Διευκρινίσεις πίνακα 29:

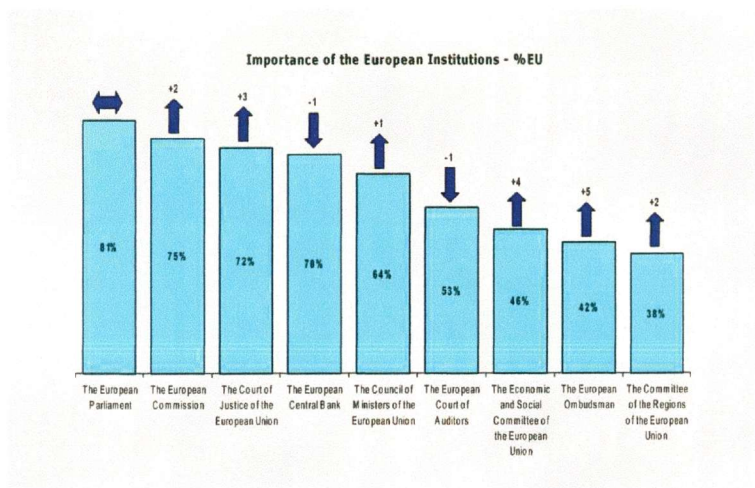
1. The European Parliament = Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
2. The European Commission = Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
3. The European Central Bank = Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
4. The Court of Justice = Το Δικαστήριο των ΕΚ
5. The Council of Ministers = Το Συμβούλιο των Υπουργών
6. The European Court of Auditors = Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο
7. The Social and Economic Committee = Η Κοινωνική & Οικονομική Επιτροπή
8. The European Ombudsman = Ο Ευρωπαϊκός Διμεσοφιλολογιστής
9. The Committee of the Regions = Η Επιτροπή των Περιφερειών

Πίνακας 30: Τα πέντε (5) σημαντικότερα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα κατά την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ για το α' εξάμηνο του έτους 2004

Πηγή: Standard Eurobarometer 61, 2004 (spring)

Πίνακας 31: Η σημασία που αποδίδονταν στον ρόλο των ευρωπαϊκών θεσμικών οργάνων από την κοινή γνώμη των χωρών μελών της ΕΕ κατά το β' εξάμηνο του 2004

Πηγή: Standard Eurobarometer 62, 2004 (autumn)

Διευκρινίσεις πίνακα 31:

1. The European Parliament = Το Ευρωκοινοβούλιο
2. The European Commission = Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
3. The European Central Bank = Η Ευρωπαϊκή Κεντρική Τράπεζα
4. The Court of Justice = Το Δικαστήριο των ΕΚ
5. The Council of Ministers = Το Συμβούλιο των Υπουργών
6. The European Court of Auditors = Ευρωπαϊκό Ελεγκτικό Συνέδριο
7. The Social and Economic Committee = Η Κοινωνική & Οικονομική Επιτροπή
8. The European Ombudsman = Ο Ευρωπαίος Διαμεσολαβητής
9. The Committee of the Regions = Η Επιτροπή των Περιφερειών

Πίνακας 33: Το αίσθημα εμπιστοσύνης της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ αναφορικά με εθνικά και ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα κατά το β' εξάμηνο του 1995

European Institution	Can Rely on	Cannot Rely on	Do not Know
National Parliament	48%	38%	14%
National Government	45%	43%	12%
European Parliament	45%	32%	23%
European Commission	41%	34%	25%
European Council of Ministers	40%	32%	28%

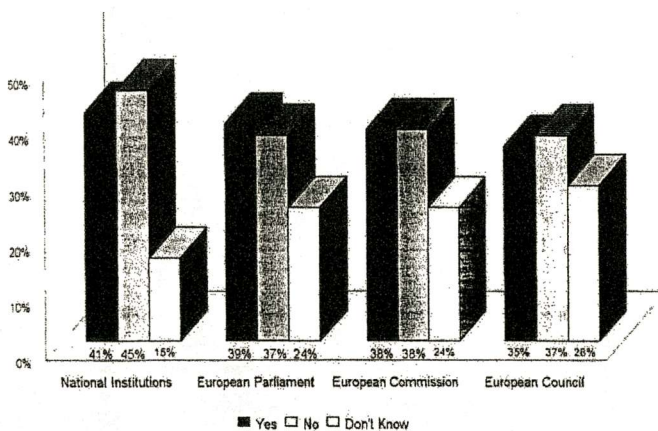
Πηγή: Standard Eurobarometer 44, 1995 (autumn)

Διευκρινίσεις πίνακα 33:

1. The European Parliament = Το Ευρωκοινοβούλιο
2. The European Commission = Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
3. The European Council of Ministers = Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο
4. National Parliament = Εθνικό Κοινοβούλιο
5. National Government = Εθνική Κυβέρνηση

Πίνακας 34: Το αίσθημα εμπιστοσύνης της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ αναφορικά με εθνικά και ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα κατά το α' εξάμηνο του 1996

**Reliability of national and EU institutions
EU15**

Source: Survey no. 44 Mega - Fieldwork Jan-Mar 1996
Standard Eurobarometer 45 - Fig 7 10

Πηγή: Standard Eurobarometer 45, 1996 (spring)

Διευκρινίσεις πίνακα 34:

1. The European Commission = Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή
2. The European Parliament = Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο
3. The national parliaments = Τα εθνικά κοινοβούλια
4. The national government = Οι εθνικές κυβερνήσεις
The Council of Ministers = Το Συμβούλιο των Υπουργών

Πίνακας 35: Το αίσθημα εμπιστοσύνης της κοινής γνώμης των χωρών μελών της ΕΕ αναφορικά με τα ευρωπαϊκά θεσμικά όργανα κατά το α' εξάμηνο του 2004

Πηγή: Standard Eurobarometer 61, 2004 (spring)

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ – ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

XI. ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΗ & ΕΛΛΗΝΟΓΛΩΣΣΗ:

- Αθανασόπουλος, Κωνσταντίνος, *Περιφερειακή διοίκηση και τοπική αυτοδιοίκηση: Βέλγιο, Γαλλία, Ελλάδα, Ιταλία: η επιτροπή των περιφερειών*, Αθήναι, 1999.
- Αθανασόπουλος, Κωνσταντίνος Γ., Βλάσης, Ιωάννης, Δελιθέου, Βασίλική Δ., *Το Δίκαιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Αθήνα, 1996
- Αλμπάνης Ε.Β., *Ανιχνεύοντας το μέλλον. 5 κείμενα για την παγκοσμιοποίηση*, Αθήνα, Ευστράτιος Β. Αλμπάνης & Libro Ε.Π.Ε., 2002.
- Ανδριανόπουλος, Α., *Παγκοσμιοποίηση και Νέα Οικονομία. Η δυναμική του τεχνολογικού νεοκαπιταλισμού στον 21^ο αιώνα*, Αθήνα, Libro Ε.Π.Ε., 1999.
- Αντωνικόπουλος, Α., *Εισαγωγή στην πολιτική επιστήμη*, Αθήνα-Κομοτηνή, Αντ.Ν.Σάκκουλα, 1984.
- Αριστοτέλη, «Μετά τα Φυσικά», βιβλίο Α, μετ. κείμενο, *Αριστοτέλης Άπαντα: Τόμος Δέκατος των Μετά τα Φυσικά Α, Β, Γ, Δ*, Αθήνα, Κάκτος (επιμ. εκδ.), 1993.
- Αριστοτέλη, Άπαντα, *Πολιτικά* (βιβλία Γ', Δ', Ε'), Κάκτος(επιμ. εκδ.), Αθήνα, 1993.
- Αριστοτέλη, Άπαντα, *Πολιτικά*, Γ' σε μετάφραση Σ. Μαγγίνα, Εκδόσεις Ωφελίμου Βιβλίου, Αθήνα, 1979.
- Αριστοτέλη, *Ηθικά Νικομάχεια*, Λυπουρλής Δημήτριος (επιμ.εκδ.), Θεσσαλονίκη: Ζήτρος, 2000.
- Βέμπερ, Μ., *Η Πολιτική ως Επάγγελμα*, β' εκδ., (εισαγωγή και μετάφραση Μιχαήλ Γ. Κυπραίου), Αθήνα, Παπαζήσης, 1987.
- Βλάχου, Γ.Κ., *Πολιτική: γενική εισαγωγή στην έρευνα του πολιτικού φαινομένου*, τόμος β', Αθήνα, Παπαζήσης, 1977.
- Γκίντενς, Α., *Ο Τρίτος Δρόμος. Η ανανέωση της Σοσιαλδημοκρατίας*, (μετ. Ανδρέας Τάκης), 2^η εκδ., Αθήνα, ΠΟΛΙΣ, 2002.
- Γκράμσι, Α., *Για τον Μακιαβέλι, για την πολιτική και για το σύγχρονο κράτος*, Αθήνα, Ηριδανός, 1978.
- Δεσποτόπουλος, Κ., *Πολιτική Φιλοσοφία Πλάτωνος*, Αθήνα, εκδ. Σεφερλή, 1957.
- Διαμαντόπουλου, Θ., *Η Εννοια της Εξουσίας στη Σύγχρονη Πολιτική Επιστήμη: Απόπειρα ενός Λειτουργικού Ορισμού*, Αθήνα-Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 1985.
- Δρακάτος, Κωνσταντίνος, *Πολιτική Στατιστική*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1982. Ήφαιστος, Π., *Κοσμοθεωρητική Ετερότητα και Αξιώσεις εθνικής κυριαρχίας. Ευρωπαϊκή άμυνα, ασφάλεια και πολιτική ενοποίηση*, Αθήνα, Ποιότητα, 2001.
- Θεοφανίδης, Σ., *Ποιος είναι Ηγέτης; Η ποιότητα της Ηγεσίας*, Αθήνα, Παπαζήση, 1999.
- Θεοφιλίδης, Χ., *Η συγγραφή επιστημονικής Εργασίας. Από τη Θεωρία στην Πράξη*, Αθήνα, Γ. Δάρδανος, 1995.
- Θερμός, Ηλ., "National Interests, European Integration, and Institutional Development", εισήγηση στο πλαίσιο του συνεδρίου που δόθηκε στο Πάντειο Πανεπιστήμιο την 23-28.9.1996, με τίτλο: "Problems and Prospects of European Integration", Θεσσαλονίκη, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 1996.
- Θερμός, Ηλ., *Ο ηγέτης. Μελέτη στο φαινόμενο της ηγεσίας*, Αθήνα, 1977.

- Ιωακειμίδης, Π.Κ., *Η Πολη και η Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση. Αναζητώντας μια νέα Αριστοτελική Προσέγγιση στη διαδικασία της πολιτικής ολοκλήρωσης*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1994.
- Ιωακειμίδης, Π.Κ., *Ευρωπαϊκής Πολιτική Ένωση. Θεωρία – Διαπραγμάτευση, θεσμοί και πολιτικές. Η Συνθήκη του Μάαστριχτ και η Ελλάδα*, (β' έκδ.), Αθήνα, Θεμέλιο, 1995.
- Ιωακειμίδης, Π.Κ., *Η Αναθεώρηση της Συνθήκης του Μάαστριχτ*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1995.
- Ιωακειμίδης, Π.Κ., *Το Μέλλον της Ευρώπης: Η Προοπτική της Ευρωπαϊκής Ομοσπονδίας και η Ελλάδα*, Αθήνα, Ι. Σιδέρης, 2000.
- Καζάκος, Π., *Θεσμικές Μεταρρυθμίσεις στην Ευρωπαϊκή Ένωση*, Αθήνα, Ι.Σιδέρης, 1996.
- Καλογεράτος, Π., *Η Ευρώπη και η Βουλή της: Το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο ως κοινοτικό όργανο και ως θεσμός της πολιτικής επιστήμης*, Αθήνα, Gutenberg, 1979.
- Καλογεράτος, Π. *Θεσμοί και Όργανα της Ευρωπαϊκής Ένωσης: Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο*, Αθήνα, 2000.
- Καλογεράτος, Π., *Κοινωνιολογία των πολιτικών θεσμών*, Αθήνα, Αντ. Σάκκουλας, 1985.
- Κασιούρας, Δ.Γ., επιμ., *Σύντομο Κοινωνικοπολιτικό Λεξικό*, Αθήνα, Σύγχρονη Εποχή, 1995.
- Κοντογιώργης Γ., *Η θεωρία των επαναστάσεων στον Αριστοτέλη*, πρόλογος: Jean De Soto, μετάφραση-επιμέλεια: Αικ. Καμπουργιαννίδου-Κοντογιώργη, Νέα Σύνορα, Αθήνα, 1982. Κουλουμπής, Θ./Κώνστας, Δ., *Διεθνείς Σχέσεις. Μια συνολική προσέγγιση*, τομ. α', Αθήνα, Παπαζήση, 1985.
- Κουσκουβέλης, Ηλ., "Intergovernmental Institutionalism: An International Politics Approach to European Integration", εισήγηση στο πλαίσιο του συνεδρίου που δόθηκε στο Πάντειο Πανεπιστήμιο την 23-28.9.1996, με τίτλο: "Problems and Prospects of European Integration", Θεσσαλονίκη, Πανεπιστήμιο Μακεδονίας, 1996.
- Κουσκουβέλης, Ηλ.Ι., *Λήψη Αποφάσεων, Κρίση και Διαπραγμάτευση Θεωρία και Πράξη*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1997.
- Κουτσούκης, Κλ., *Political Leadership in Modern Greece*, Αθήνα, Publishing Co S.A.
- Κουτσούκης, Κλ., «Μερικές πολιτικές και κοινωνικές σκέψεις Ευγενίου του Αιτωλού (1597-1682)», πρακτικά συνεδρίου με θέμα: *Σύναξης Ευγένιος Αιτωλός και η εποχή του*, (Καρπενήσι, 12-14/10/1986).
- Κουτσούκης, Κλ., «Οι Κυρώσεις εις την πολιτική» στον τόμο Ιωάννη Στράγγα (επιμ. εκδ.), *Είδη κυρώσεων και Δικαιϊκοί Κλάδοι*, Αθήνα, Σάκκουλας, 1991.
- Κουτσούκης, Κλ., *Απολλώνιοι και Διονυσιακοί στην Κοινωνική Έρευνα. Εισαγωγή στη θεωρία και πρακτική της μεθοδολογίας. Ο σχεδιασμός της εμπειρικής έρευνας με οδηγό και υποδείγματα*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2002.
- Κουτσούκης, Κλ., *Η πολιτική ηγεσία. Θεωρία, συγκριτική έρευνα του πολιτικού προσωπικού και ανάλυση των πολιτικών ηγετών*, Αθήνα, Εκδ. Ε. Αναστασίου, 1990.
- Κουτσούκης, Κλ., *Πολιτική Ηγεσία – Ηγέτες: Ταυτότητα – Προσωπικότητα – Συμπεριφορά. Εισαγωγή στη θεωρία, τις μεθοδολογικές προσεγγίσεις και την εμπειρική έρευνα*, β' αναθεωρημένη έκδοση, Αθήνα, Εκδόσεις Ε.Α. Αναστασίου, 2001.
- Λυριτζής, Χ., *Το τέλος των τζακιών*, Αθήνα, Θεμέλιο, 1992.
- Μακρυδημήτρης, Αν., *Η Οργάνωση της Κυβέρνησης*, Σάκκουλας, 1992.
- Μακφέρσον, Κ.Μπ., *Ατομικισμός και ιδιοκτησία : η πολιτική θεωρία του πρώιμου φιλελευθερισμού από τον Hobbes ως τον Locke*, επανέκδοση, (μετ. Ελένη Κασίμη), Αθήνα, Γνώση, 1986.

- Μαραγκού-Δρυγιαννάκη, Σπάρτη, (επιμ.), *Ιστορία και Ηγεσία*, φάκελος για το μάθημα Ιστορία και Ηγεσία, Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Ιστορίας, Πάντειο Πανεπιστήμιο, ακαδημαϊκό έτος 2003-2004.
- Μαρκής, Δ., *Η κατασκευή της Ευρώπης, παραδοξολογίες της ευρωπαϊκής ολοκλήρωσης*, Αθήνα, Κριτική, 2000.
- Μοσχονάς, Α., (επιμ.εκδ.), *Ευρωπαϊκή Ένωση. Επίκαιροι Προβληματισμοί*, Αθήνα, Εξάντας Εκδοτική Α.Ε., 2000.
- Μούσης, Ν.Σ., *Ευρωπαϊκή Ένωση. Δίκαιο – Οικονομία – Πολιτική*, 5^η εκδ., Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήσης, 1996.
- Μπεκ, Ούλριχ, *Τι είναι παγκοσμιοποίηση; Λανθασμένες αντιλήψεις και απαντήσεις*, Αθήνα, Καστανιώτη, 2002.
- Παναγιώπουλος, Επ., *Οι Ελληνικές ρίζες του Αμερικανικού Συντάγματος*, Αθήνα, Παπαζήσης, 1996.
- Πετρουλάκος, Π.Α., *Το Πολίτευμα των ΗΠΑ*, Αθήνα, Κριτική, 1995.
- Πλάτωνος, «Επιστολαί», μετ. φιλολογική ομάδα Κάκτου, 1^η εκδ., Αθήνα, Κάκτος, 1993.
- Πλάτωνος, «Ιων», μετ. κείμενο, *Πλάτων: Ευθύφρων, Κρίτων, Ιων*, Αθήνα, Κάκτος (επιμ.εκδ.), 1994.
- Πλάτωνος, «Πολιτεία», μετ. Ν.Μ.Σκουτερόπουλος, Αθήνα, ΠΟΛΙΣ, 2002.
- Πολυχρονίου, Χ., *Λόγος περί παγκοσμιοποίησης και δημοκρατίας*, (μετ. Τζένη Μπαριάμη, Βίκυ Νταλακώστα), Αθήνα, Scripta, 2002.
- Πουλιαντζάς, Ν., *Πολιτική εξουσία και κοινωνικές τάξεις*, 3^η έκδοση, τόμοι α', β', Αθήνα, ΘΕΜΕΛΙΟ, 1985.
- Ρεζέ Μοσταφά/Φίλιπ Ρέι, *Επαναστάτες. Από τον Κρόμγουελ ως τον Ροβεσπιέρο και από τον Λένιν στον Τσε Γκεβάρα*, πρόλογος-επιμέλεια ελληνικής έκδοσης: Κλ. Κουτσούκης, (μετ. Αιμιλία Παπαδημητρίου), Αθήνα, Φιλίστωρ, 1999.
- Σεφεριάδης, Σερραφείμ/Γιάννα Αθανασάτου/Άλκης Ρήγγος, (επιμ.εκδ.), *Η Δικτατορία 1967-1974. Πολιτικές πρακτικές-Ιδεολογικός λόγος-Αντίσταση*, Αθήνα, Εκδόσεις Καστανιώτη, 1995.
- Στεφάνου, Κ.Α., *Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση. Τόμος Α': Γενικά και θεσμικά Χαρακτηριστικά μετά τη Νίκαια*, 6^η αναθ. εκδ., Αθήνα – Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002.
- Στεφάνου, Κ.Α., *Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση. Τόμος Γ': Πολιτικές και δυναμική της Ένωσης*, 4^η αναθ. εκδ., Αθήνα – Κομοτηνή, Εκδόσεις Αντ. Ν. Σάκκουλα, 2002.
- Τζαννές, Νικόλαος – Σταμάτιος, «Αποφάσεις με βάση τη θεωρία πληροφοριών» στο Μ. Δερεκλής (επιμ. εκδ.) *Συστημική Θεωρία*, Αθήνα, Σάκκουλας, 1986.
- Τομαρά-Σιδέρη, Μ., *Η Ελληνική Τοπική Αυτοδιοίκηση: Κοινότητα βίου, κράτος, πολιτική*, Παπαζήσης, 1999.
- Τομαρά-Σιδέρη, Μ., *Ικανότατη εκπαίδευση και κοινωνική επιλογή: Εξέλιξη του φοιτητικού σώματος στο Πάντειο πανεπιστήμιο 1932-1988*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 1991.
- Τούντα-Φεργάδη, Α., *Ηγετικές μορφές του Μεσοπολέμου και εξωτερική πολιτική*, Αθήνα, Σιδέρης, 2003.
- Τσινισιζέλης, Μ.Ι., *Quo Vadis Europa?* Αθήνα, Σύγχρονες Ακαδημαϊκές και επιστημονικές εκδόσεις, 2001.
- Τσινισιζέλης, Μ.Ι., *Η Εξέλιξη και οι θεσμοί της Ευρωπαϊκής Ένωσης*, Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, 2001.
- Τσόμσκι, Ν., *Παλιές και Νέες Τάξεις Πραγμάτων*, Αθήνα, Λιβάνη, 1996.
- Τσόμσκι, Ν./Κλάρκ, Ρ./Σέιντ, Ε., *Νέα Τάξη. Μυστικά και Ψέματα*, Αθήνα, Λιβάνη, 2000.

- Φαναριώτης, Π., *Διοίκηση δημοσίων οργανισμών και υπηρεσιών*, Εκδόσεις Σταμούλη, 1999.
- Φύλιας, Β., *Εισαγωγή στη Μεθοδολογία και τις Τεχνικές των Κοινωνικών Ερευνών*, Αθήνα, GUTENBERG, 1996.
- Φρομ, Έρικ, *Αναλυτική Κοινωνιοψυχολογία*, Αθήνα, Επίκουρος, 1975.
- Φωτόπουλος, Τ., *Παγκοσμιοποίηση, Αριστερά και Περιεκτική Δημοκρατία*, Αθήνα, Ελληνικά Γράμματα, 2002.
- Χίου-Μανιατοπούλου, Θεοδώρα, *Εισαγωγή στο Κοινοτικό Δίκαιο*, Αθήνα, Αναστασίου, 1989.
- Χίου-Μανιατοπούλου, Θεοδώρα, *Οι εξωτερικές εμπορικές σχέσεις κοινότητας-Λατινικής Αμερικής*, Αθήνα, 1983.
- Χόουμπερ, Τ., *Λεβιάθαν ή Υλη, Μορφή και Εξουσία μιας Εκκλησιαστικής και Λαϊκής Πολιτικής Κοινότητας*, τόμος Α', (μετ. Γρηγόρης Πασχαλίδης, Αιμίλιος Μεταξόπουλος), Αθήνα, Γνώση, 1989.
- Bottomore, T.B., *Ελίτ και Κοινωνία*, μετ. Θ. Μπανούση, Αθήνα, ΕΚΔΟΣΕΙΣ 70, 1982.
- Bottomore, T.B./Rubel, M., *Ο Καρλ Μαρξ σε θέματα κοινωνιολογίας και φιλοσοφίας*, μετ. Ρ.Κούνδουρου-Ν.Παπαδάκη, Αθήνα, Παπαζήσης, 1975.
- Dahl, R.A., *Σύγχρονη πολιτική ανάλυση*, Αθήνα, Παπαζήση ΑΕΒΕ, 1979.
- Gardner, H., *Ηγετικές Προσωπικότητες. Μια Ανατομία της Ηγεσίας*, Αθήνα, Singular Publications, 1996.
- Hay, R., *Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή και η διοίκηση της Κοινότητας*, Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Επίσημων εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1989, (ISBN 92-825-9906-X).
- Hirst, P./Tompson, G., *Η Παγκοσμιοποίηση σε Αμφισβήτηση*, μετ. Θεόδωρος Κ. Πελαγίδης, Αθήνα, Παπαζήσης, 2000.
- Milliband, R., *Ο Σοσιαλισμός σε Εποχή Αναζήτησης*, μετ. Γιάννης Οικονόμου, Αθήνα, Στάχυ, 1997.
- Milliband, R., *Το Κράτος στην Καπιταλιστική Κοινωνία*, Αθήνα, Πρότυπο, 1984.
- Sabine, G.H., *Η Ιστορία των Πολιτικών Θεωριών*, Αθήνα, ΑΤΛΑΝΤΙΣ - Μ. ΠΕΧΑΙΒΑΝΙΔΗΣ ΚΑΙ ΣΙΑ ΑΒΕΕ, 1961.

BIBΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΞΕΝΟΓΛΩΣΣΗ:

- Ackerman, B., *The Future of Liberal Revolution*, New Haven, Yale University Press, 1992.
- Adams, W.J., (επιμ..εκδ.), *Singular Europe: Economy and Polity of the European Community after 1992*, The University of Michigan Press, 1993.
- Allee, W.C., *Cooperation among animals with human implications*, New York, Schuman, 1951.
- Allee, W.C./Emerson A.E./ Park O./ Schmitt, K.P., *Principles of animal ecology*, Philadelphia, Saunders, 1949.
- Andersen, S./Eliassen, K.A., *The European Union: How Democratic Is It?*, London, Sage, 1996.
- Arrendt, H., *On violence*, London, Penguin Press, 1970.
- Atkinson, H./Wilks-Heeg, S., *Local Government From Thatcher to Blair: The Politics of Creative Autonomy*, London, Polity Press, 2002.
- Autry, J.A., *The Servant Leader*, Roseville, Prima Publishing, 2001.

- Azzi, G.G., "The Slow March of European Legislation: The Implementation of Directives", στο Neunreiter, K./Wiener, A., (επιμ.εκδ.), όπ.π.
- Bach, M., "Technocratic Regime Building. Bureaucratic Integration in the European Community", στο Haller, M./Richter, R., (επιμ.εκδ.), *Toward A European Nation: Political Trends in Europa. East and West, Center and Periphery*, New York, E.M. Sharpe Inc., 1991.
- Bailyn, B., *To Begin the World Anew. The Genius and Ambiguities of the American Founders*, 1^η εκδ., Alfred A. Knopf, 2003.
- Bakema, W.E., «The ministerial Career», στο Blondel, J./Thiebault, J.L., (επιμ. εκδ.) *The Profession of government minister in Western Europe*, London, Macmillan, 1991.
- Balmer, S./Scott, A., (επιμ.εκδ.), *Economic and Political Integration in Europe. Internal Dynamics and Global Context*, Oxford and Cambridge, USA, Blackwell, 1994.
- Barber, J.D., *The Presidential Character*, Prentice-Hall, Englewood Cliffs, N.J., 1992.
- Bardi, L./Pasquino, G., *Euroministri. Il governo dell' Europa*, Milano, il Saggiatore, 1994.
- Barker, E., *The Politics of Aristotle*, New York, Oxford University Press, 1962.
- Barnes, S.H., "Leadership Style and Political Competence", στο Edinger, L.J., (επιμ. εκδ.), *Political Leadership Style and Political Competence*, New York, John Wiley, 1967.
- Bass, B. M., (επιμ.), *Bass and Stogdill's Handbook of leadership. Theory, research and managerial applications*, 3^η έκδ., N.York, Free Press, 1990.
- Bealey, F.W., *The Blackwell dictionary of Political science*, Blackwell Publishers Ltd. UK, 1999.
- Beamer, G.D., *Creative Politics: Taxes and Public Goods in a Federal System*, University of Massachusetts Press, 1999.
- Beck, U./Ritter, M., *The Reinvention of Politics: Rethinking Modernity in the Global Social Order*, Polity Press, 1997.
- Beetham, D./Lord, C., *Legitimacy and the European Union*, New York, Longman, 1998.
- Begnaud, L.G./Parker, J.P., *Developing Creative Leadership*, Teacher Ideas Press, 2003.
- Bell, D., *Power, Influence and Authority*, New York, Oxford University Press, 1975.
- Bell, D./Johnson, D./Morris, P., (επιμ. εκδ.), *A Biographical Dictionary of French Political Leaders since 1870*, Hemel Hemstead, Harvester Wheatsheaf, 1990.
- Bell, R./Edwards, D.V./Wagner, R.H., *Political Power. A reader in Theory and Research*, New York, Free Press, 1969.
- Bentley, E. R., *A century of Hero-Worship*, Boston, Bacon Press, 1957.
- Bergson, H., *Creative Evolution*, New York, Holt, 1911.
- Berkowitz, L., (επιμ. εκδ.), *Advances in experimental social organization*, New York, Academic Press, 1964.
- Bess, J.L., *Creative R(earch) & D(evelopment) Leadership. Insights from Japan*, Quorum Books, Westport, 1995.
- Birnbaum, R., *How Colleges Work: The Cybernetics of Academic Organization and Leadership*, Jossey-Bass, 1991.
- Black, C., *Franklin Delano Roosevelt: Champion of Freedom*, Public Affairs, 2003.
- Bleedorn, B.D., *Creative Leadership for a Global Future: Studies and Speculation*, American University Studies (Education), Vol 12, Peter Lang Publishing, 1989.

- Blohowiak, D.W., *Mavericks: How to Lead your Staff to Think like Einstein, Create like Da Vinci and Invent like Edison*, Irwin Professional Pub., 1992.
- Blondel, J., *Political Leadership: Towards a General Analysis*, London, Sage, 1987.
- Blondel, J., *The discipline of politics*, London, Butterworth, 1981.
- Blondel, J./Thiebault, J.L., (eds.), *The Profession of Cabinet Ministers in Western Europe*, MacMillan, 1991.
- Bloudel, J./Bardi, L./Pasquino, G., *La Commission europeenne*, Florence, mimco, 1991.
- Bogdador, V., *Constitutions in Democratic Politics*, Aldershot, Gower, 1988).
- Bogdador, V., "The European Union, the Political Class and the People", στο Hayward, J. (επιμ. εκδ.), *Elitism, Populism and European Politics*, Oxford, Clarendon Press, 1996.
- Bowman, M.A., "Popular Approaches to Leadership", στο Northouse, P.G., (επιμ.εκδ.) *Leadership. Theory and Practice*, Thousand Oaks, Sage Publications, 1997.
- Britton, K., *John Stuart Mill*, Baltimore, 1953.
- Brubaker, D. L., *Creative Leadership in Elementary Schools*, Kendal/Hunt Pub. Co., 1976.
- Bruce, W.M., *Classics of Administrative Ethics*, Westview Press, 2001.
- Bulmer, S./Scott, A., *Economic and Political Integration in Europe. Internal Dynamics and Global Context*, Oxford and Cambridge, Blackwell, 1994.
- Bulmer, S./Wessels, W., *The European Council*, London, MacMillan, 1987.
- Burgess, M., "The European Tradition of Federalism: Christian Democracy and Federalism", στο Burgess, M./Gagnon, A., (επιμ. εκδ.) *Comparative Federalism and Federation Competing Traditions and Future Directions*, New York, Harvester Wheatsheaf, 1993.
- Burgess, M./Gagnon, A., (επιμ. εκδ.) *Comparative Federalism and Federation Competing Traditions and Future Directions*, New York, Harvester Wheatsheaf, 1993.
- Caffentzis, C.B., *John Locke, Clipped Coins, Abused Words, and Civil Government: John Locke's Philosophy of Money*, New York, Autonomedia, 1989.
- Cameron, D., "1992 Initiative: Causes and Consequences", στο Sbragia, A. M., (επιμ. εκδ.) *Euro-Politics. Institution and Policymaking in the "New" European Community*, Washington D.C., The Brookings Institution, 1992.
- Cardozo, R., "The Project for a Political Community 1952-1954", στο R. Pryce (επιμ.), *The Dynamics of European Union*, London, Groom Helm, 1987.
- Carlyle, T., *On Heroes-Hero-Worship and the Heroic in History*, Nebraska, University of Nebraska, 1966.
- Carlyle, Th., *On Heroes – Hero – Worship and the Heroic In History*, Lincoln, University of Nebraska Press, 1966.
- Carpenter, C.R., "Society of monkeys and apes" στο Southwick, C.H., (επιμ. εκδ.), *Primate social behavior*, Princeton, N.Jersey, Van Nostrand, 1963.
- Cassese, S., (επιμ. εκδ.), *The European Administration*, Maastricht, EIPA, 1986.
- Charlesworth, J.C., (επιμ.εκδ.), *Contemporary Political Analysis*, New York, Free Press, 1967.
- Christiansen, T., "A maturing bureaucracy? The role of the Commission in the policy process", στο Richardson, J., (επιμ. εκδ.), *European Union: Power and Policy-making*, London, Routledge, 1996.
- Christiansen, T., *The European Commission and the legitimacy crisis of European Governance*, Oslo, European Consortium for Political Research, 1996.

- Cini, M., *The European Commission. Leadership, organization and the culture in the EU administration*, Manchester, Manchester University Press, 1996.
- Cini, M./McGowan, L., *Competition Policy in the European Union*, Basingstoke, Macmillan, 1998.
- Cliveland, H., *Nobody in Charge: Essays on the Future of Leadership*, Jossey-Bass, 2002.
- Closa, C., *EU citizenship as the foundation of Union democracy*, Oslo, European Consortium for Political Research, 1996.
- Cook, J. K./Moorehead, L.C., *Six Stages in a Pastor's Life*, (Creative Leadership Series), Abingdon Press, 1990.
- Coombes, D., *Politics and Bureaucracy in the European Community. A Portrait of the Commission of the E.E.C.*, London, George Allen and Unwin Ltd., 1970.
- Corbett, R./Jacobs, F./Shackleton, M., *The European Parliament*, 3^η έκδ., London, Catermill, 1995.
- Cullen, D. E., *Freedom in Rousseau's Political Philosophy*, Northern Illinois University Press, 1993.
- Czudnowski, M., *Does who Govern Matter?* Northern Ill., University Press, 1982.
- Dahl, R.A., *International Encyclopaedia of Social Sciences*, New York, Macmillan Co. and Free Press, 1968.
- Dahl, R.A., *Who Governs?*, New Haven, Connecticut, 1961.
- Damiani, A.S. M., *Creative Leadership Mining the Gold in Your Work Force*, Saint Lucie Press, 1998.
- Deutsch, K., *The Analysis of international Relations*, Englewood Cliffs, N.J., Prentice Hall, 1978.
- Deutsch, K.W., *The Nerves of Government: Models of Political Communication and Control*, New York, Free Press, 1966.
- Dickey, L., *Hegel: Religion, Economics, and the Politics of Spirit, 1770-1807*, Cambridge University Press, επανέκδοση, 1989.
- Dinan, D., *Ever closer Union? An Introduction to the European Community*, Houndsmill, Macmillan, 1994.
- Docksey, C./Williams, K., "The European Commission and the execution of Community policy", στο Edwards, G./Spence, D., (επιμ. εκδ.), όπ.π.
- Dollar, D./Kray, A., *Growth is good for the pour*, Washington, World Bank, 2000.
- Duncan L.I.R./Raiffa, H., *Games and Decisions*, New York, Wiley and Sons Inc., 1967.
- Easton, D., "Political Science", International Encyclopedia of the Social Sciences, τ. 12, Glencol, 1968, σ. 282-298.
- Edinger, L.J., (επιμ. εκδ.), *Political Leadership Style and Political Competence*, New York, John Wiley, 1967.
- Edwards, G./Spence, D., (επιμ. εκδ.), *The European Commission*, 2^η έκδ., London, Cartermill International, 1997.
- Edwards, G./Spence, D., "The Commission in perspective", στο Edwards, G./Spence, D., (επιμ. εκδ.), όπ.π.
- Edwards, G./Pijpers, A., *The Politics of European Union Treaty Reform*, London, Pinter, 1997.
- Edwards, G./Wiessala, G., *The European Union. Annual Review of the 2001/2002*, Oxford, Blackwell Publishers, 2002.
- Eisenstadt, S., *Max Weber: Charisma and institution building*, Chicago, 1968.
- Elgie, R., *Political Leadership in Liberal Democracies*, Basingstoke, Macmillan, 1995.

- Emile Noel, "A New Institutional Balance?", στο Dehousse, R. (επιμ. εκδ.), *Europe After Maastricht. An Ever Closer Union?*, Munchen, Beck, Law Books in Europe, 1994.
- Endo, K., *The Presidency of the European Commission under Jacques Delors. The Politics of Shared Leadership*, Basingstoke, Macmillan Press Ltd., 1999.
- English, J./English, Tα., *Creative Management in Schools*, Arena, 1997.
- Ernest Kay (eds.), *Dictionary of International Biography*, Intl Biographical Center, 1980.
- Etzioni-Halevy, E. (eds.), *Classes and elites in democracy and democratization: a collection of readings*, New York, Garland, 1997.
- *Euro Who's who*, Brussels, Editions Delta.
- Evans, G./Newnam, J., *The Dictionary of World Politics. A reference guide to concepts, ideas and institutions*, (αναθεωρημένη εκδ.), Harvester Wheatsheaf, 1992.
- Evans, P./Jacobson H./Putnam R., (επιμ. εκδ.), *Double-Edge Diplomacy: International Bargaining and Domestic Politics*, Berkeley, University of California Press, 1993.
- Evans, P./Rueschemeyer, D./Skocpol, T., (επιμ.εκδ.), *Bringing the State Back In*, Cambridge University Press, 1985.
- Falk, R., *Predatory Globalization*, Polity Press, 2000.
- Falke, J., "Comitology and Other Committees: A Preliminary Empirical Assessment", στο Pedler, R.H./Schaefer, G.F., (επιμ. εκδ.), *Shaping European Law and Policy*, Maastricht, EIPA, 1996.
- Falkner, Gerda / Nentwich, Michael, "The European parliament – Winner or Loser of the Amsterdam Treaty? A Preliminary Assessment", από τα πρακτικά του συνεδρίου της Διεθνούς Ένωσης Πολιτικών Επιστημών, με τίτλο: "Amsterdam and Beyond", (Βρυξέλλες, 9-12/7/1997).
- Fellers, G., *Creativity for Leaders*, Pelican Pub. Co, 1996.
- Feldman, D.H., "The development of creativity", ed. R.J.Sternberg, *Handbook of Creativity*, Cambridge University Press, 1999.
- Fitzmaurice, J., "The European Commission", στο Duff, A./Pinder, J./Price, R., *Maastricht and Beyond. Building the European Union*, London & New York, Routledge, 1994.
- Ford, L., *Transforming Leadership: Jesus' Way of Creating Vision, Shaping Values and Empowering Change*, Intervarsity Press, 1993.
- Franklin, Jane et al, *The Politics of Risk Society*, London, Polity Press, 1998.
- French J.R.P./Raven, B., *The Bases of Social Power*, Darwin Cartwright, 1959.
- Freud, S., *The Creative Writers and Day-Dreaming*, στο "The Standard Edition of Complete Psychological Work of Sigmund Freud", Strachey, J. (εκδ.), vol. 9, London, Hogarth Press, 1959.
- Friedman, T., *The Lexus and the Olive Tree*, New York, Ferra Straus, 1999.
- Friedrich, J.C., *Trends in Federalism in Theory and Practice*, London, Pall Mall Press, 1968.
- Gaffney, J., *The French Left and the Fifth Republic. The Discourses of Communism and Socialism in Contemporary France*, London, Macmillan, 1989.
- Gamson, W.A., *Power and Discontent*, Homewood, Dorsey Press, 1968.
- Garcia, S., (επιμ. εκδ.), *European Identity and the Search for Legitimacy*, London, Pinter, 1993.
- Gardner, H., *Creative Minds: An Anatomy of Creativity Seen Through the Lives of Freud, Einstein, Picasso, Stravinsky, Eliot, Graham and Gandhi*, New York, Basic Books, 1993.

- Gardner, J.W., *The task of leadership*, (Leadership Paper No.2), Washington D.C., Independent Sector, 1987.
- George, A.L./George, J.L./Greenstein, F.I., *Presidential Personality and performance*, Oxford, Westview, 1998.
- George, S., *Politics and Policy in the European Community*, 2^η έκδ., Oxford, Clarendon Press, 1991.
- Gerbet, P., "In Research of Political Union: The Fouchet Plan Negotiations, 1960-1962", στο R. Pryce, (επιμ.), *The Dynamics...*, όπ.π.
- Geuss, R./Skinner, Q., (επιμ.εκδ.), *Cambridge Texts in the History of Political Thought*, Cambridge University Press, 1999.
- Giner, S., "The Advent of a European Society", στο Haller,M./Richter, R., (επιμ. εκδ.), *Toward A European Nation: ...*, όπ.π.
- Graeger, N., *European Integration and the Legitimation of Supranational Power*, Oslo, Department of Political Science, 1994.
- Grand, C., *Inside the House that Jack Built*, London, Nicolas Brealey Publishing, 1994.
- Gray, J., *The False Dawn: The Delusion of Global Capitalism*, London, Granta Books, 1998.
- Greider, W., *Secrets of the Temple: How the Federal Reserve Runs the Country*, επανέκδοση Simon and Schuster, 1989.
- Groom A.J.R./Taylor, P., *Frameworks for International Co-operation*, London, Pinter, 1990.
- Guntern, G., *Risk-Taking and Creative Leadership*, London, Shephard-Walwyn Ltd. June, 1998.
- Guntern, G., *The Challenge of Creative Leadership*, London, Shepherd-Walwyn Ltd., 1997.
- Haas, E.B., "International Integration: The European and the Universal Process", στο Hodges Michael, εκδ., *European Integration*, Harmondsworth, Penguin, 1972.
- Haas, E.B., "Technocracy, Pluralism and New Europe", στο Graubard, S. R., (επιμ.εκδ.), *A New Europe? A Timely Appraisal*, Boston, Beacon Press, 1963.
- Haas, E.B., *Beyond the Nation – State*, Stanford, Stanford University Press, 1964.
- Haas, E.B., *The obsolescence of regional integration theory*, Berkeley, University of California, Institute of International Studies, 1976.
- Haas, E.B., *The Uniting of Europe: Political, Social and Economic forces 1950-1957*, Stanford, Stanford University Press, 1958.
- Haas, E.B./Shmitter, P.C., *Economic and Differential Patterns of Political Integration: Projections about Unity in Latin America*, New York, Doubleday, 1966.
- Haller, M./Richter, R., (επιμ.εκδ.), *Toward A European Nation: Political Trends in Europa. East and West, Center and Periphery*, New York, E.M. Sharpe Inc., 1991.
- Hallstein, W., *Europe in the Making*, London, Allen and Unwin, 1972.
- Harrison, J.R., "Neofunctionalism", στο Taylor, P./Groom, A.J.R., (επιμ.εκδ.), *International Organization. A Conceptual Approach*, New York, Nichols Publishing Company, (Francis Pinter Ltd.), 1978.
- Hayward, J., *Elitism, Populism and European Politics*, Oxford, Clarendon Press, 1996.
- Hegel, *Grundlinien der Philosophie des Rechts*, μετ. από τον T.M. Knox, Oxford, Oxford University Press, 1942.
- Held, D., *Democracy and the Global Order: From modern State to Cosmopolitan Democracy*, Stanford University Press, 1995.

- Held, D., *Prospects for Democracy: North, South, East and West*, Cambridge, Polity, 1993.
- Hemphil J.K./Coons, A.E., "Development of the Leader behaviour description questionnaire", στο Stogdill, R.M./Coons, A.E., (επιμ.εκδ.), *Leader Behaviour: Its Description and Measurement*, Columbus, Bureau of Business Research, Ohio State University, 1957.
- Henry, J., *Creative Management*, Sage Publications, January, 1991.
- Hix, S., "Executive Selection in the European Union: Does the Commission President Investiture Procedure Reduce the Democratic Deficit?", στο Neunreiter, K./Wiener, A., (επιμ.εκδ.), *European Integration After Amsterdam : Institutional dynamics and prospects for democracy*, Oxford, Oxford University Press, 2000.
- Hix, S., *The Political System of the European Union*, Basingstoke, Macmillan, 1999.
- Hobbes, Th., "Leviathan", (The first and second Natural Laws and Contracts, chapter 14), στο Tuck, R., (επιμ.εκδ.), *Cambridge Texts in the History of political thought*, Cambridge University Press, 1996.
- Hobbes, Th., *Leviathan*, London, Penguin Books, 1985.
- Hodges M., (εκδ.), *European Integration*, Harmondsworth, Penguin, 1972.
- Hook, S., *The Hero in History*, 4^η έκδ., Boston, Beacon Press, 1962.
- Hopkins, K.R., *Opportunity Two Thousands: Creative Affirmative Action Strategies for a Changing Work Force*, Government Printing Office, 1988.
- Isen, H./Klein, P., *The Genesis Principle: A Journey into the Source of Creativity and Leadership*, Great River Books, 1999.
- Jacobs, T.O., *Leadership and the Exchange in Formal Organizations*, Alexandria, Virginia, Human Resources Research Organization, 1970.
- Jacoby, H., *The Bureaucratization of the World*, Berkeley, University of California Press, 1973.
- Jansen, M., *Political Aspects of European Integration*, Amsterdam, Europa Institute, 1972.
- Joana, J./Smith, A., *Les commissaires europeens: technocrates, diplomates ou politiques?* Paris, Press de Science-po, 2002.
- Johnson, D.M., *Systematic introduction to the psychology of thinking*, Harper & Row, 1972.
- Johnston, W.B./Hopkins, K.R., *The Catastrophe Ahead: AIDS and the Case of New Public Policy*, Praeger Publishers, 1990.
- Kaplan, R.A., *Warrior Politics: Why Leadership Demands a Pagan Ethos*, 1^η έκδ., Random House, 2001.
- Katz, D./Kahn, R.L., *The Social psychology of organization*, 2^η έκδ., New York, Wiley, 1978.
- Keohane, R. O./Hoffman, S., (επιμ.εκδ.), *The New European Community: Decision making and Institutional Change*, Boulder CO, Westview, 1991.
- Keohane, R.O./Nye, J.S., *Power and Interdependence. World Politics in Transition*, Boston, Little Brown, 1977.
- Khuri, R.K., *Freedom, Modernity and Islam: Toward a Creative Synthesis; Modern Intellectual and Political History of the Middle East*, Syracuse University Press, 1998.
- Kircher, E.J., *Decision Making in the European Community. The Council Presidency and European Integration*, Manchester, Manchester University Press, 1992.
- Koestler, A., *The act of creation*, 1964.

- Koford, C.B., "Group relations in an island colony of Rhesus monkeys" στο Southwick, C.H., (επιμ. εκδ.), *Primate social behavior*, Princeton, N.Jersey, Van Nostrand, 1963.
- Koutsoukis, N.S./Mitra, G., *Decision Modeling and Information Systems*, Boston, Kluwer Academic Publishers, 1999.
- Krieger, J., *The Oxford Companion to politics of the world*, Oxford University Press, 1993.
- Laffan, B., *The Finances of the European Union*, Basingstoke, Macmillan, 1997.
- Lasswell, H.D./Kaplan, A., *Power and Society*, New Haven, Yale University Press, 1950.
- Laswell, H., *Who Gets, What, When, How*, New York, P. Smith, 1950.
- Laver, M./Shepsle, (eds.), *Cabinet Ministers and Parliamentary Government*, Cambridge, Cambridge University Press, 1994.
- Lawton, T.C., "Uniting European Industrial Policy: A Commission Agenda for Integration", στο N.Nugent, (επιμ. εκδ.), *At the Heart of the Union: Studies of the European Commission*, Basingstoke, Macmillan, 1997.
- Lequesne, C., "The European Commission: A Balancing Act Between Autonomy and Dependence", στο Neunreiter K./Wiener, A., (επιμ. εκδ.), *European Integration: Institutional dynamics and prospects for democracy After Amsterdam*, Oxford, Oxford University Press, 2000.
- Levy, R., "Managing the Managers: The Commission's Role in the Implementation of Spending Programmes", στο Nugent, N., (επιμ. εκδ.), *At the Heart of the Union: Studies of the European Commission*, Basingstoke, Macmillan, 1997.
- Lewis, H.S., *Leaders and Followers: Some anthropological perspectives*, Addison-Wesley Module in Anthropology, No 50, Reading, 1974.
- Lindberg, L.N., "Comment on Moravcsik", στο Balmer, S./Scott, A., (επιμ.εκδ.), *Economic and Political Integration in Europe. Internal Dynamics and Global Context*, Oxford and Cambridge, USA, Blackwell, 1994.
- Lindberg, L.N., *The Political Dynamics of European Economic Integration*, Stanford, California, 1963.
- Lindberg, L.N./Scheingold, S.A., *Europe's Would-Be Polity: Patterns of Change in European Community*, Englewood-Cliffs, N.J., Prentice Hall, 1970.
- Locke, John, "Two Treatises of Government", στο Peter Laslett, (επιμ. εκδ.), *Cambridge Texts in the History of Political Thought*, Cambridge University Press, 1999.
- Lodge, J., (επιμ. εκδ.), *The European Community and the Challenge of the Future*, London, Pinter Publishers Limited, 1989.
- Lodge, J., "EC Policymaking: Institutional Considerations", στο Lodge, J., (επιμ. εκδ.), *The European Community and the Challenge of the Future*, London, Pinter Publishers Limited, 1989.
- Losok, D./Bridge, J.W., *Law and Institutions of the European Community*, 5^η εκδ., 1991.
- Lucàts, *History and class consciousness*, London, Straker, 1971.
- Ludlow, P., "The Commission", στο Keohane, R./Hoffman, S., (επιμ.εκδ.), *The New European Community: Decision making and Institutional Change*, Boulder CO Westview, 1991.
- Ludlow, P., "The European Commission in a Changing European Community", Working Document, No. 52, Brussels, (Center for European Policy Studies), 1990.
- Ludlow, P., *The Annual Review of European Community Affairs 1990*, London, Brassey's (UK) for the Centre for European Political Studies, 1991.

- Lukes, S., *Power: A radical view*, Oxford, McMillan, 1982.
- Lukes, S., *The Oxford Companion to politics of the world*, 2^η εκδ., Oxford University Press, 2001.
- Machiavelli, N., *The Discourses*, μετάφραση Leslie J. Walker, Middlesex, Penguin Books, 1983.
- Machiavelli, N., *The Prince*, Quentin Skinner/Russell Price, (εκδ.επιμ.), Cambridge University Press, 1988.
- Macleod, I./Hendry, I.D./Hyett, S., *The External Relations of the European Communities*, Oxford, Clarendon Press, 1996.
- Majone, G., (επιμ. εκδ.), *Regulating Europe*, London, Routledge, 1996.
- Majone, G., "Regulatory Legitimacy", στο G. Majone, (επιμ. εκδ.), *Regulating Europe*, London, Routledge, 1996.
- Maltary, J.H., *Energy Policy in the European Union*, Basingstoke, Macmillan, 1997.
- Mannheim, K., *Man and Society in an Age of Reconstruction*, London, Kegan Paul, 1940.
- March, G.J./Olsen, P.J., *Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics*, New York, Free Press, 1989.
- Marks, G./Scharpf, W.F./Schmitter, P.C./Streek, W., (επιμ.εκδ.), *Governance in the European Union*, London, SAGA, 1996.
- Markuse, H., *Reason and Revolution: Hegel and the Rise of Social Theory*, 2^η εκδ., New York, 1954.
- Mason, W.A., "Sociability and social organization in monkeys and apes" στο Berkowitz, L., (επιμ. εκδ.), *Advances in experimental social organization*, New York, Academic Press, 1964.
- Matlary, J.H., *Towards Understanding Integration: An Analysis of the Role of the State in EC Energy Policy 1985-1992*, Ph.D. Thesis, Faculty of Social Science, University of Oslo, (26/3/1993).
- Matthews, D.R., *The Social Background of Political Decision Makers*, New York, Random House, 1954.
- Maynaud, J., *Οι πολιτικές Δυνάμεις στην Ελλάδα*, Αθήνα, Εκδόσεις Μπαίρον, 1974.
- Mazey, S./ Richardson, J., (επιμ.εκδ.), *Lobbying in the European Community*, Oxford, OUP, 1993.
- McCormick, J., *Understanding the European Union*, Basingstoke, PALGRAVE, 1999.
- McFarland, A. S., *Power and Leadership in Pluralist Systems*, Stanford, Stanford University Press, 1969.
- McGouley, C. A./Moxley, R. S./Van Velsor, E., *Handbook of Leadership Development*, San Francisco, Center for Creative Leadership, Jossey-Bass Publishers, 1999.
- McGowan, C., "Safeguarding the Economic Constitution: The Commission and Competition Policy", στο N. Nugent, *At the Heart of the Union...*, όπ.π.
- McLaren, R.B., "Dark side of creativity", ed. Runco, M.A./S.R.Pritzker, *Encyclopedia of Creativity*, Academic Press, 1999.
- McLean, I., *The concise Oxford Dictionary of politics*, Oxford University Press, 1996.
- McMullen, A., *Joining the European Executive. Career Trajectories of European Commissioner*, Grenoble, European Center for Political Research, 2001.
- Meny, Y./Knapp, A., *Government and Politics in Western Europe: Britain, France, Italy, Germany*, 3^η εκδ., Oxford, Oxford University Press, 1998.
- Michels R., *Political Parties*, Glencoe Ill, The Free Press, 1949.

- Mills, C. W., *The Power Elite*, USA, Oxford University Press Inc., 1981.
- Milward, S.A., *The Reconstruction of Western Europe, 1945-1951*, London, Methuen, 1984.
- Mitchell, J.F., *Vision at work: Decision-Making Strategy for the Creative Leader*, (McGraw HillBook Co Ltd., 1996.
- Mitrany, D., *A Working Peace System*, London: Royal Institute of International Affairs, 1943.
- Monnet, J., *Memoirs*, Paris, Fayard, 1976.
- Morarcsik, A., "Negotiating the Single European Act", στο Keohane, R./Hoffman, S., (επιμ.εκδ.), *The New European Community...*, όπ.π.
- Moravcsik, A., "Preferences and Power in the European Community: A Liberal Intergovernmentalist Approach", στο επιμ. S.Bulmer & A.Scott, *Economic and Political Integration in Europe. Internal Dynamics and Global Context*, Oxford and Cambridge, Blackwell, 1994.
- Moravcsik, A., *The Choice for Europe: Social Purpose and State Power from Messina to Maastricht*, New York, Cornel University Press, 1998.
- Moravcsik, A., "Preferences and Power in the European Community: A liberal intergovernmentalist Approach" στο Balmer, S./Scott, A., (επιμ.εκδ.), όπ.π.
- Morgan, C.L., *Emergent Evolution*, New York, Holt, 1923.
- Morgan, G., *Creative Organization Theory: A Resourcebook*, Sage Publications, 1989.
- Morgan, R., "How Common Will Foreign and Security Policies be?", στο Renaud Dehauss (επιμ. εκδ.), *Europe After Maastricht...*, όπ.π.
- Morgan, R., "The European Community: The Constitution of a Would-be Polity",), στο V.Bogdador, όπ. παρ.
- Morgenthau, H., *Politics Among Nations*, New York, A. Knopf, 1966.
- Mosca, G., *The Ruling Class*, (μετ. Hannah D. Kann), New York, McGraw-Hill, 1939.
- Mueller, I.W., *John Stuart Mill and the French Thought*, Urbana, I11, 1956.
- Nagel, J.H., *The Descriptive Analysis of Power*, New Haven, Yale University Press, 1975.
- Nelsen, B.F./Stubbs, A.C – G., *The European Union: Readings on the Theory and Practice of European Integration*, 2^η εκδ., Basingstoke, Macmillan Press Ltd., 1998.
- Neunreiter, K./Wiener, A., (επιμ.εκδ.), *European Integration After Amsterdam : Institutional dynamics and prospects for democracy*, Oxford, Oxford University Press, 2000.
- Northouse, P.G., *Leadership. Theory and Practice*, Sage Publications, Thousand Oaks, 1997.
- Norton, R.D., *Creativity and Leadership in the 21st Century Firm*, JAI Press, 2001.
- Nugent, N., *The European Commission*, Basingstoke, PALGRAVE, 2001.
- Nugent, N., (επιμ. εκδ.), *At the Heart of the Union: Studies of the European Commission*, Basingstoke, Macmillan, 1997.
- Nugent, N., *The Government and Politics of the European Union*, 4^η εκδ., Basingstoke, PALGRAVE, 1999.
- Nye, J.S., *Peace in Parts: Integration and Conflict in Regional Organization*, Boston, Little Brown, 1971.
- O' Neill, M., *The Politics of European Integration*, New York, Routledge, 1996.
- O'Nuallian, C./Hoscheit, Jean-Marc, (επιμ. εκδ.), *The presidency of the European Council of Ministers. Impacts and Implications for National Governments*, London, Groom Helm, 1985 τόμος α'.

- Osborn, R.N./Hunt, J.G./Jauch, L.R. *Organizational Theory: An integrated approach*, New York, Wiley, 1980.
- Page, E., *People Who Run Europe*, Oxford, Clarendon Press, 1996.
- Page, G.D., (επιμ. εκδ.), *Political Leadership. Readings from an Emerging Field*, New York, The Free Press, 1972.
- Paige, G.D., *The scientific study of political leadership*, New York, Free Press, 1977.
- Pareto, V., *The Rise and Fall of the Elites*, New Jersey, Bedminster Press, 1968.
- Parry, G., *Political elites*, Colchester, ELPR, 2005.
- Pascal Fontaine, *A new idea for Europe: The Schumann Declaration - 1950-2000*, (2nd ed.), Luxembourg, Office for Official Publication of the European Communities, 2000, (ISBN 92-828-8463-5).
- Pearson, C.S./ Seivert, S., *Magic at Work: Camelot Leadership and Everyday Miracles*, 1^η εκδ., Bantam Dell Group, 1995.
- Pedler, R.H./Schaefer, G.F., (επιμ. εκδ.), *Shaping European Law and Policy*, Maastricht, EIPA, 1996.
- Pentland, C., *International Theory and European Integration*, London, Faber and Faber, 1973.
- Peters, G.B., "Bureaucratic Politics and the Institutions of the European Community", στο Sbragia, A.S., (επιμ. εκδ.), *Euro-Politics. Institutions and Policymaking in the "New" European Community*, Washington D.C., The Brookings Institution, 1992.
- Peters, T./Waterman, R., *In Search of Excellence*, επανέκδοση, Warner Books, 1988.
- Pinter, J., *European Community. The Building of a Union*, Oxford, Oxford University Press, 1991.
- Plamenatz, J.P., *The English Utilitarians*, 2^η αναθεωρημένη εκδ., Oxford, 1958.
- Prag, S., "The Relations between the Commission and National Bureaucracies", στο Cassese, S., (επιμ. εκδ.), *The European Administration*, Maastricht, EIPA, 1986.
- Pryce, R., (επιμ. εκδ.), *The Dynamics of European Union*, London, Groom Helm, 1987.
- Pryce, R., *The Politics of the European Community*, London, Butterworths, 1973.
- Puchala, D.J., *Fiscal Harmonization in the European Communities: National Politics and International Cooperation*, London, Pinter, 1984.
- Putnam, R., *The Comparative Study of Political Elites*, Englewood Cliffs, New Jersey, 1976.
- Radaelli, C., *Technocracy in the European Union*, Harlow, Addison Wesley Longman, 1999.
- Richardson, J., *European Union: Power and Policy - Making*, London, Rutledge, 1996.
- Richardson, R.W., *Creating a Healthier Church: Family Systems Theory, Leadership and Congregational Life*, (Creative Pastoral Care and Counseling Series), Fortress Press, 1996.
- Riemer, N., *Creative Breakthroughs in Politics*, Praeger Publishers, 1996.
- Robert, E., *Political Leadership in Liberal Democracies*, Basingstoke, Macmillan, 1995.
- Robertson, D., *The Penguin Dictionary of Politics*, 2^η εκδ., London, Penguin Books Ltd. 1993.
- Robinson, J./Majak, R.R., "The Theory of Decision Making", στο Charlesworth, J.C., (επιμ.εκδ.), όπ.π.
- Rometsch, D./Wessels, W., "The Commission and the Council of Ministers", στο Edwards, G./Spence, D., (επιμ. εκδ.), όπ.π.
- Rose, R., *Ministers and Ministries*, Oxford, Clarendon, 1987.

- Rosenau, J.N., "The premises and promises of decision making analysis", στο Charlesworth, J.C., (επιμ.εκδ.), όπ.π.
- Ross, G., "Assessing the Delors Eva and Social Policy", στο εκδ. Leibfried, S./Pierson, P., *European Social Policy: Between Fragmentation and Integration*, Washington DC, The Brookings Institution, 1995.
- Ross, G., *Jacques Delors and European Integration*, Cambridge, Polity Press, 1995.
- Rothenberg A./Hausman, C. R., *The Creativity Question*, Durham, Duke University Press, 1976.
- Rotry, R., *Philosophy and Social Hope*, Penguin, 2000.
- Rousseau, Jean Jacques, *The Social Contract and Discourses*, London, J.M.Dent, 1993.
- Rousseau, Jean Jacques, *The Social Contract and other political writings*, Victor Gourevitch (επιμ. εκδ.), New York, Cambridge University Press, 1997.
- Runco, M.A./S.R.Pritzker, *Encyclopedia of Creativity*, Academic Press, 1999.
- Russel, P./Evans, R., *The Creative Manager: Finding Inner Vision and Wisdom in uncertain Times*, Jossey-Bass, 2002.
- Said, E., *The Politics of Dispossession: The Struggle for Palestinian Self Determination: 1969-1994*, επανέκδοση, Vantage Books, 1995.
- Sampson, A., *The New Europeans*, London, Panther, 1971.
- Sasse, C., et.al., *Decision-Making in the EC*, London, Praeger, 1977.
- Sbragia, A.S., (επιμ. εκδ.), *Euro-Politics. Institutions and Policymaking in the "New" European Community*, Washington D.C., The Brookings Institution, 1992.
- Scheinman, L., "Economic Regionalism and International Administration: The European Experience", στο Jordan, R.S., (επιμ.εκδ.), *International Administration: It's Evolution and Contemporary Applications*, New York, Oxford University Press, 1971.
- Schmetterer, B., *Lead a Revolution in Creative Business Strategy*, John Wiley and Sons, 2003.
- Schmitter, P.C., "Imagining the Europolity with the Help of new Concepts" στο Marks, G./Scharpf, W.F./Schmitter, P.C./Streek, W., (επιμ.εκδ.), *Governance in the European Union*, London, SAGA, 1996.
- Schuman, R., *Records of the Fourth Sitting*, Consultative Assembly of Council of Europe, 10/8/1950.
- Searing, D.D., "Models and Images of Man and Society in Leadership Theory", στο Page, G.D., (επιμ. εκδ.), *Political Leadership. Readings from an Emerging Field*, New York, The Free Press, 1972.
- Shackleton, M., "The Budget of the European Community" στο Lodge, J., (επιμ. εκδ.), *The European Community and the Challenge of the Future*, London, Pinter, 1989.
- Shackleton, M., *Financing the European Community*, London, Pinter, 1990.
- Shafritz, J.M./Williams, P./Calinger, R.S., *The Dictionary of 20th- century world politics*, Canada, Fitzhenry and Whiteside Ltd., 1993.
- Sheldon, G.W., *Encyclopaedia of Political Thought*, New York, Facts on File Inc., 2001.
- Sidjanski, D., *Η αναζήτηση μιας πρωτότυπης ευρωπαϊκής ομοσπονδίας*, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2002.
- Sinclair, D., *The Pastor's Wife Today*, Creative Leadership Series, Abingdon Press, 1981.
- Sklair, L., *The Transnational Capitalist Class*, Oxford, Blackwell, 2001.

- Skocpol, T., "Bringing the State Back In: Strategies of Analysis in Current Research", στο Evans, P./Rueschmeyer, D./Skocpol, T., (επιμ.εκδ.), *όπ.παρ.*
- Slater, M., "Political Elites, Popular Indifference and Community Building", στο Nelsen, B.F./Stubb, A.C – G., *The European...*, *όπ.π.*
- Smith H.L./Kruger, L.M., "A brief summary of literature on leadership", Bloomington, Indiana University, School of education Bulletin, 1933.
- Smith, M., "The United States and Western Europe: Empire and Interdependence", στο McGrew A. (επιμ. εκδ.), *The United States in the twentieth Century*, Milton Keynes, Open University, 1994.
- Smith, M.P., "The Commission Made Me Do It: The European Commission as a Strategic Asset in Domestic Politics", στο N. Nugent, *At the Heart of the Union...*, *όπ.π.*
- Southwick, C.H., (επιμ. εκδ.), *Primate social behavior*, Princeton, N.Jersey, Van Nostrand, 1963.
- Spence, D., "The role of national civil service in European Lobbying", στο Mazey, S./Richardson, J., (επιμ.εκδ.), *Lobbying in the European Community*, Oxford, OUP, 1993.
- Spinelli, A., *The Eurocrats. Conflict and Crisis in the European Community*, μετ. C.Groove Haines, Baltimore, The John Hopkins Press, 1966.
- Spitzer, R.J., *The Spirit of Leadership: Optimizing Creativity and Change in Organizations*, 1^η εκδ., Utah, Executive Excellence Publishing, 2000.
- Stenberg, R.J., ed., *The nature of creativity: Contemporary psychological perspectives*, Cambridge University Press, 1988.
- Stevens, A./Stevens, H., *Brussels Bureaucrats? The Administration of the European Union*, Basingstoke, PALGRAVE 2001.
- Stogdill, R.M./Coons, A.E., *Leader Behaviour: Its Description and Measurement*, Columbus Bureau of Business Research, Ohio State University, 1957.
- Strachey, J., (eds.), *The Standard Edition of Complete Psychological Work of Sigmund Freud*, vol. 9, London, Hogarth Press, 1959.
- Strauss, L./Cropsey, J., *History of Political Philosophy*, Chicago, Rand MacNally and Co, 1972.
- Taylor, C.V., "Various approaches to and definitions of creativity", ed. R.J.Stenberg, *The nature of creativity: Contemporary psychological perspectives*, Cambridge University Press, 1988.
- Taylor, P., "Confederalism: The Case of the European Communities" στο Taylor, P./Groom, A.J.R., (επιμ.εκδ.), *International Organization. A Conceptual Approach*, New York, Nichols Publishing Company, Francis Pinter Ltd., 1978.
- Taylor, P., *The limits of European Integration*, London and Canberra, Groom Helm Ltd., 1983.
- Taylor, P./Groom, A.J.R., (επιμ.εκδ.), *International Organization. A Conceptual Approach*, New York, Nichols Publishing Company, Francis Pinter Ltd., 1978.
- *The International Who's Who*, London, Europa Publications.
- Thelen, K./Longstreth, F., (επιμ. εκδ.), *Structuring Politics: Historical Institutionalism in Comparative Analysis*, New York, 1992.
- Thelen, K./Steinmo, S., *Historical Institutionalism in Comparative Politics*, στο Thelen, K./Longstreth, F., (επιμ.εκδ.) *Structuring Politics*, *όπ.π.*
- Toogood, G.N., *The Creative Executive: How Business Leaders Innovate by Stimulating Passion, Intuition and Creativity*, Adams Media Corporation, 2002.
- Trenston, K., *Creative Christian Leadership: Skills for More Effective Ministry*, Twenty-Third Publications, November, 1995.

- Tsoukalis, L., "Economic and Monetary Union: The Primacy of High Politics", στο Nelsen, B.F./Stubb, A.C – G., *The European Union: Readings on the Theory and Practice of European Integration*, 2^η εκδ., Basingstoke, Macmillan Press Ltd., 1998.
- Tuck, R., (επιμ., εκδ.), *Cambridge Texts in the History of political thought*, Cambridge, Cambridge University Press, 1996.
- Tucker, R., *The Lenin Anthology*, New York, 1975.
- Ubben, G.C., /Norris, C.J./Hughes, L.W., *The Principal: Creative Leadership for effective Schools*, 4^η εκδ., Pearson Allyn and Bacon, December 2000.
- Vahl, R., *Leadership in Disguise: The Role of the European Commission in EC Decision-Making on Agriculture in the Uruguay Round. Perspectives on Europe. Contemporary Interdisciplinary Research*, England, Ashgate Publishing Ltd., 1997.
- Vandamme, J., "The Tindemans Report 1975-1976", στο R. Pryce, (επιμ.), *The Dynamics...*, όπ.π.
- Vaughn, K., *John Locke, Economist and Social Scientist*, London, The Athlone Press, 1980.
- Wallace, H., "Deepening and widening: problems of legitimacy for the EC", στο Garcia, S., (επιμ. εκδ.), *European Identity and the Search for Legitimacy*, London, Pinter, 1993.
- Wallace, H., "Making Multilateral Negotiations Work", στο Wallace, W., (επιμ. εκδ.), *The Dynamics of European Integration*, New York, London, Pinter Publishers, 1990.
- Wallace, H., "Negotiation, Conflict and Compromise: The elusive Pursuit of Common Policies", στο Wallace, H./Wallace, W./Wedd, C., (επιμ.επανεκδ.), *Policy-Making in the European Communities*, 2^η έκδ., London, John Wiley & Sons, 1983.
- Wallace, H., "The Presidency of the Council of Ministers of the European Community: Tasks and Evolution", στο O'Nuallian, C./ Hoscheit, Jean-Marc, (επιμ. εκδ.), όπ.π.
- Wallace, H./Wallace W./Webb, C., (επιμ. εκδ.), *Policy-Making in the European Communities*, 2^η έκδ., London, John Wiley & Sons, 1983.
- Wallace, H./Wallace, W./Webb, C., (επιμ. εκδ.), *Policy-Making in the European Communities*, London, John Wiley, 1977.
- Wallace, W., (επιμ.εκδ.), *The Dynamics of European Integration*, New York, Pinter Publishers, 1990.
- Wallace, W., Allen, D., "Political Cooperation: Procedures substitute for policy", στο Wallace, H./Wallace, W./Webb, C., (επιμ.), *Policy-Making in the European Communities*, London, John Wiley, 1977.
- Wallace, W./Smith, J., "Democracy or Technocracy? European Integration and the Problem of Popular Consent", στο Hayward, J., (επιμ. εκδ.), όπ.π.
- Wallerstein, I., *The End of the World as we know it: Social Science for the Twentieth-First Century*, University of Minnesota Press, 1999.
- Wallerstein, I., *Utopics: Our Historical Choices for the Twenty-First Century*, New Press, 1998.
- Wallerstein, I., *Μετά τον φιλελευθερισμό*, Αθήνα, Ηλέκτρα, 2004.
- Warner, L.W./Aegglen, J.C., *Big Business Learners in America*, New York, Harper and Row, 1955.
- Webb, C., "Theoretical Perspectives and Problems", στο Wallace, H./Wallace, W./Webb, C., (επιμ.εκδ.), *Policy-Making in the European Communities*, 2^η έκδ., John Wiley & Sons, 1983.
- Weber, M., *Economy and Society*, Berkeley, University of California Press, 1978.

- Weber, M., *The Theory of Social and Economic Organization*, μετ. A.M.Henderson και Talcott Parsons, New York, Oxford University Press, 1947.
- Weber, M., *Wirtschaft und Gesellschaft*, 5^η εκδ., Tubingen, JCB Mohr, 1972.
- Weigall, D./Stirk, P., *The Origins and Development of the European Community*, Leicester, Leicester University Press, 1992.
- Weiler, J. H., "Legitimacy and democracy of Union governance", στο Edwards, G./Pijpers, A., (επιμ. εκδ.), *The Politics of European Union Treaty Reform*, London, Pinter, 1997.
- Weiler, J.H., "After Maastricht: Community Legitimacy in Post-1992 Europe", στο Adams, W.J., (επιμ.εκδ.), *Singular Europe: Economy and Polity of the European Community after 1992*, University of Michigan Press, 1993.
- Weiler, J.H./Halterm, U.R./Mayer, F.C. "European Democracy and Its Critique, στο Hayward, J., (επιμ.εκδ.), *The Crisis of Representation in Europe*, Frank Cass, 1995.
- Wessels, W., "Institutions of the EU system: models of explanation", στο Rometsch,D./Wessels,W. (επιμ. εκδ), *The European Union and the Member States. Towards Institutional Fusion?*, Manchester, Manchester University Press, 1996.
- Wessels, W., "The EC Council: The Community's Decision making Center", στο Keohane, R./Hoffman, S., (επιμ.εκδ.), *The New European Community...*, όπ.π.
- Wessels, W., "The Institutional Debate revised. Towards Progress in the Aquis Academique", στο επιμ. εκδ. Engel,C./Wessels,W., *From Luxemburg to Maastricht. Institutional Change in the European Community after the Single European Act*, Bonn, Europa Union Verlag, 1992.
- Wessels,W./Engel,C., *From Luxemburg to Maastricht. Institutional Change in the European Community after the Single European Act*, Bonn, Europa Union Verlag, 1992.
- *Who is Who in International Affairs*, London, Europa Publications.
- *Who is Who in the World*, Wilmette, III: Macmillan.
- Wolton, D., *Jacques Delors: Η οντότητα ενός Ανθρώπου. Συζητήσεις με τον Dominique Wolton*, Αθήνα, Ι. Σιδέρη, 1995.
- Wood, N., *John Locke and Agrarian Capitalism*, Berkeley, University of California Press, 1984.
- Wright, E.O., *Class Counts: Comparative Studies in Class Analysis*, 2^η εκδ., Cambridge University Press, 2000.
- Wright, E.O., *Interrogating Inequality*, Verso, 1994.
- Youlk, G., *Leadership in Organizations*, New Jersey, Englewood Cliffs, Prentice Hall Inc., 1981.
- Zajonc, R. B., *Animal social psychology: A reader of experimental studies*, New York, Wiley, 1969.

ΕΠΙΣΗΜΑ ΚΕΙΜΕΝΑ ΤΗΣ ΕΥΡΩΠΑΪΚΗΣ ΕΝΩΣΗΣ:

A. ΟΜΙΛΙΕΣ:

- Address by Jacques Santer President of the European Commission to the Corporation of London "Europe's Future-My vision", London, Guildhall, Thursday 4 May, 18h40, Reference: Speech/95/87, Date:5/5/95.

- Address by Jacques Santer President of the European Commission to the Confederation of British Industry-London, Tuesday 16 May 1995. Reference: Speech/95/99. Date: 16-5-95.
- Address by Jacques Santer President of the European Commission to the World Telecommunications Forum 1995 Opening Ceremony – Geneva 3 October 1995. Reference: Speech/95/195 Date: 3-10-1995.
- Address by Jacques Santer to UNICE – Madrid, Monday 4 December 1995. Reference: Speech/95/269 Date: 4-12-1995.
- Address by Jacques Santer to the Trade Union Congress – Brighton, Monday 11 September 1995. Reference: Speech/95/161 Date: 11-9-1995
- Address by Mr Jacques Delors to the IMDI 1993 World Leadership Conference: «The US and the EC: Facing Challenges together in an interdependent World» - Washington, March 18, 1993. Reference: Speech/93/27, Date: 18/3/1993.
- Address by Mr Jacques Santer – United Nations Summit for Social Development – Copenhagen, 12 March 1995. Reference: Speech/95/30 Date: 12-3-1995.
- Address by Mr Jacques Santer President of the European Commission, “Concrete actions is crucial in the fight against unemployment” “Plenary session of the European Parliament Brussels, 1 October 1997. Reference: Speech/97/198 Date: 1-10-1997.
- Address by Mr Jacques Santer President of the European Commission Agenda 2000. European Parliament – Strasbourg, 16 July 1997. Reference: Speech/97/161 Date: 16-7-1997.
- Address by Mr Jacques Santer, to the European Parliament on “The State of the Union” – Strasbourg, 18 September 1996. Reference: Speech/96/216 Date: 18-9-1996.
- Address by Mr. Romano Prodi President of the European Commission “Europe in the 21st Century” on receiving the Honorary Degree of Doctor of Laws Michigan University, December 18th 1999. Reference: Speech/99/218. Date: 20-12-99.
- Address by President Delors at the Sixty Economic Summit Conference on Bio-Ethics - Brussels, 10 May 1989: «Environmental Ethics», Reference: Speech/89/32, Date: 10/5/1989.
- Address by President Jacques Delors to the Royal Institute of International Affairs - London, 7 September 1992: The European Community and the New World Order. Reference: Speech/92/81, Date: 7/9/1992.
- Address by President Jacques Santer President of the European Commission to the European Parliament. The Commission’s Work Programme for 1992. European Parliament, 4 November 1998. Reference: Speech/98/230 Date: 4-11-1998.
- Address by Romano Prodi President of the European Commission 2000-2005: Shaping the New Europe. European Parliament, Strasbourg, 15 February 2000. Reference: Speech/00/41. Date: 15-2-00.
- Address by Romano Prodi, President of the European Commission to the European Parliament: “Time for real solidarity”. Strasbourg, 24 October 2001. Reference: Speech/01/484. Date: 24-10-2001.
- Address by Romano Prodi, President of the European Commission. White Paper on Reform. European Parliament-Plenary Session. Brussels, 1 March 2000, Reference: Speech/00/62. Date: 1-3-2000.
- Declaration by Jacques Santer at the European Parliament – 21 July 1994. Reference: Speech/94/82. Date: 21-7-1994
- Declaration by Professor Romano Prodi President of the European Commission to the European Parliament, Brussels, 1 December 1999. Reference: Speech/99/198. Date: 1-12-1999

- Lecture by Romano Prodi President of the European Commission "My vision of Europe". Norman Paterson School of International Affairs, Carleton University, Ottawa, 16 December 1999. Reference: Speech/99/216. Date: 17-12-99.
- Opening Address by Jacques Santer at the G7 Conference on the Information Society. Reference: Speech/95/17. Date: 24-2-95.
- Opening address by Mr Jacques Santer, President of the European Commission, "The euro: 435 day to go". The 5th CEMS Graduate Conference Cologne, 23 October 1997 (by Satellite from Brussels. Reference: Speech/97/224 Date: 23-10-1997.
- Presentation by President Jacques Delors of the Commission Programme for 1992 and the Delors II Package at the European Parliament - Strasbourg, 12 February 1992: «1992: A pivotal Year». Reference: Speech/92/12, Date: 12/2/1992.
- Presentation by President Jacques Delors of the Commission Programme for 1992 and the Delors II Package at the European Parliament - Strasbourg, 12 February 1992: «1992: A Pivotal Year». Reference: Speech/92/12, Date: 12/2/1992.
- Press Conference by President Delors before the European Council of Strasbourg. Reference: Speech/89/87, Date: 7/12/1989.
- Press Conference of President Delors before the Maastricht European Council (9 and 10 December 1991). Reference: Speech/91/135, Date: 5/12/1991.
- Press Statement by Jacques Santer, President of the European Commission...", Thursday, 21 February 1995. Reference: Speech/95/13 Date: 21-2-1995.
- Professor Romano Prodi President of the European Commission. The European Union and the challenge of the 21st century. 21st Forum on Financial Policy and Taxation. Karlsruhe, 12 November 1999. Reference: Speech/99/162. Date: 12-11-1999.
- Rede von Jacques Santer, Präsident der EG – Kommission – XVI. DEUTCHER-BANKENTAG-BONN, 5 APRIL, 20:00 UHR: "EUROPA NEU BESTIMMEN". Reference: Speech/95/57. Date: 5-4-1995.
- Remarks by Jacques Santer at dinner of G7 Round Table of Industrialists-27 March 1995-Conrad Hotel. Reference: Speech/95/48. Date: 27-3-95.
- Speech by Romano Prodi, President of the European Commission: "Our common future", University College Cork, Cork, 22 June 2001, Reference: Speech/01/305. Date: 22-6-2001.
- Speech by by Romano Prodi President of the European Commission. Plenary Session of the European Parliament. Strasbourg, 3 October 2000, Reference: Speech/00/352. Date: 3-10-2000.
- Speech by Jacques Delors Before the Swedish Parliament: «The EC and Sweden in the Nineties: Facing A Future in Common» - Stockholm, April 15, 1993. Reference: Speech/93/36, Date: 15/4/1993.
- Speech by Jacques Delors: «The European Community - Official Partner of the 1993 Hanover Fair» - Hanover, 20 April 1993. Reference: Speech/93/37, Date: 20/4/1993.
- Speech by Jacques Santer at the Round Table on the European Pact of Confidence for Employment – 28 April 1996. Reference: Speech/96/102 Date: 28-4-1996.
- Speech by Jacques Santer President of the European Commission..."The EU in the 21st century: political aqart or world actor?. The Bologna Centre of the John Hopkins University. Bologna, 23 April 1998. Reference: Speech/98/80 Date: 23-4-1998.
- Speech by Jacques Santer President of the European Commission Current aspects of the EU: a view from the European Commission Forex, 40th Anniversary Luxemburg, 8 March 1997. Reference: Speech/97/58. Date: 10-3-97.
- Speech by Jacques Santer President of the European Commission The Single European Currency: good for Europe, good for the United States – Chicago Council

- on Foreign Relations – Chicago, 6 May 1998. Reference: Speech/98/88 Date: 6-5-1998.
- Speech by Jacques Santer to the European Institute – Willard Hotel – Washington D.C. – Thursday 15 June 1995. 8:00 A.M. Reference: Speech/95/122 Date: 15-6-1995.
 - Speech by Jacques Santer to the Transatlantic Policy Network – Le Cercle royal Gaulois, 30 November 1995. Reference: Speech/95/263. Date: 30-11-1995.
 - Speech by Mr Jacques Delors at the Symposium on «1992 and the Historical Heritage», - Brussels, 7 July 1989. Reference: Speech/89/51, Date: 7/7/1989.
 - Speech by Mr Jacques Santer at the Opening of the European Social Forum – Brussels, 28 March 1996. Reference: Speech/96/75 Date: 28-3-1996.
 - Speech by Mr Jacques Santer President of the European Commission Employment and training in the information society IT Employment Conference-Brussels, 22 September 1998. Reference: Speech/98/174. Date: 22-9-1998.
 - Speech by Mr Jacques Santer President of the European Commission “EMU: an irreversible process” Eleventh European Finance Convention – Luxemburg, 28 November 1997. Reference: Speech/97/269. Date: 28-11-1997.
 - Speech by Mr Jacques Santer President of the European Commission “Shaping Europe’s Future”. International Berteisman Forum 1998 Berlin, 3rd July 1998. Reference: Speech/98/151 Date: 5-5-1995.
 - Speech by Mr Jacques Santer President of the European Commission A time for vision – a time for Partnership CSIS Conference. Brussels, 21 February 1997. Reference: Speech/97/42. Date: 24-2-1997.
 - Speech by Mr Jacques Santer to the Davos World Economic Forum – Davos, 28 January 1995. Reference: Speech/95/6. Date: 28-1-1995
 - Speech by Mr Jacques Santer, at the Eurocommerce 7th European Day of Commerce-Conrad Hotel, Brussels, 14 November 1996. Reference: Speech/96/287. Date: 14-11-1996.
 - Speech by Mr Romano Prodi President of the European Commission “Building Europe from the bottom-up” to the Council of European Municipalities and Regions. Brussels, 11 October 2001. Reference: Speech/01/452. Date: 11-10-2001.
 - Speech by Mr Santer to the European Parliament: Work Programme-Strasbourg, 15 February 1995. Reference: Speech/95/9, Date: 15/2/95.
 - Speech by Mr. Jacques Santer President of the European Commission. The State of the Union Debate at the European Parliament. Strasbourg, 21 October 1998. Reference: Speech/98/211 Date: 21-10-1998.
 - Speech by President Delors - At the Inaugural Meeting of the Committee of the Regions - Brussels, 9 March 1994. Reference: Speech/94/21, Date: 9/3/1994.
 - Speech by President Delors at the European Parliament Debate on General Policy - Strasbourg, 13 September 1989. Reference: Speech/89/57, Date: 13/9/1989,
 - Speech by President Delors at the International Institute for Strategic Studies - London, 7 March 1991: European Integration and Defense». Reference: Speech/91/22, Date: 7/3/1991.
 - Speech by President Delors at the Opening Session of the 40th Academic Year of the College of Europe - Bruges, 17 October 1989. Reference: Speech/89/73, Date: 17/10/1989.
 - Speech by President Santer at the occasion of the 70th anniversary of the Foreign Press Association in the Netherlands, «The Union’s Agenda – Madrid and Beyond», The Hague, 7 December 1995. Reference: Speech/95/275. Date: 7-12-95.

- Speech by Romano Prodi President of the European Commission "Rich diversity: The Union's strength" to the Conference of European Mayors, Innsburg, 9 November 2001. Reference: Speech/01/524. Date: 9-11-2001.
- Speech by Romano Prodi President of the European Commission, "A new Economy and a new policy: the role of the European Union", Conference on Progressive Governance in the 21st century, Florence, 20 November 1999, Reference: Speech/99/170. Date: 19-11-1999.
- Speech by Romano Prodi President of the European Commission, "Children of the Declaration". At the Academic Session to commemorate the 50th anniversary of the Schuman Declaration. Brussels, 9 May 2000, Reference: Speech/00/172. Date: 8-5-2000.
- Speech by Romano Prodi President of the European Commission, "Enlargement: our greatest task", EXPO 2000. Hanover, 24 September 2000. Reference: Speech/00/361. Date: 24-9-00.
- Speech by Romano Prodi President of the European Commission. Europe: adding value changing quickly. London School of Economics. London, 19 January 2004, Reference: Speech/04/23. Date: 19-1-2004.
- Speech by Romano Prodi President of the European Commission. For a Strong Europe, with a grand design and the means of action. Institute d' Etudes Politiques. Paris, 29 May 2001. Reference: Speech/01/244. Date: 29-5-2001.
- Speech by Romano Prodi President of the European Commission: Reshaping Europe. Committee of Region, Brussels, 17 February 2000. Reference: Speech/00/43. Date: 17-2-00.
- Speech by Romano Prodi President of the European Commission: Towards the new Europe Dialogue on Europe Forum. Berlin, 30 March 2000. Reference: Speech/00/112. Date: 30-3-2000.
- Speech by Romano Prodi, President of the European Commission "Three challenges facing Europe" to the Council on Foreign Relations, New York, 11 January 2002. Reference: Speech/02/3. Date: 11-1-2002.
- Speech by Romano Prodi, President of the European Commission to the European Institute. Washington, USA, 27 October 1999, Reference: Speech/99/220. Date: 27-10-1999.
- Speech by Romano Prodi, President of the European Commission, "Innovation and responsibility: Business and the citizen in a changing world", European Business Summit, Brussels, 11 June 2000 (Reference: Speech/00/214, Date: 13-6-2000.
- Speech by Romano Prodi, President of the European Commission, "Realising the European Union's potential consolidating and extending the Lisbon strategy", Social Dialogue Forum Stockholm, 22 March 2001, Reference: Speech/01/132. Date: 22-3-2001.
- Speech by Romano Prodi, President of the European Commission, "Solidarity the foundation on which Europe stands", Opening Session of the European Forum on Economic and Social Cohesion, Brussels, 21 May 2001, Reference: Speech/01/236. Date: 21-5-01.
- Speech by Romano Prodi, President of the European Commission, "The road to Europe's Future", Federal Presidium of the DGB (German Confederation of Trade Unions). Brussels, 7 November 2000, Reference: Speech/00/416. Date: 7-11-00
- Speech by Romano Prodi, President of the European Commission, "The road beyond the turning" High-Level Employment Forum. Brussels, 15 June 2000, Reference: Speech/00/218. Date: 15-6-00.

- Speech by Romano Prodi, President of the European Commission, "Where we go?" from Barcelona to the European Parliament on the results of the Barcelona European Council, Brussels, 20 March 2002, Reference: Speech/02/119. Date: 20-3-2002.
- Speech by Romano Prodi, President of the European Commission, First Anniversary of 11 September, European Parliament, Brussels, 11 September 2002, Reference: Speech/02/377. Date: 11-9-2002.
- Speech by Romano Prodi, President of the European Commission, Opening of the IGC General Affairs Council, Brussels, 14 February 2000, Reference: Speech/00/40. Date: 14-2-2000.
- Speech by Romano Prodi, President of the European Commission, Signing the Treaty of Accession, Athens, 16 April 2003, Reference: Speech/03/203. Date: 16-4-2003.
- Speech by Romano Prodi, President of the European Commission, Speech to the European Parliament. Reference: Speech/99/158. Date: 10-11-1999.
- Speech by Romano Prodi, President of the European Commission, White Paper on Governance to the Economic and Social Committee, Brussels, 28-29 November 2001, Reference: Speech/01/591. Date: 28-11-2001.
- Speech by Romano Prodi, President of the European Commission. "What I expect from Gothenburg-making the vision a reality". European Parliament. Strasbourg, 13 June 2001, Reference: Speech/01/281. Date: 13-6-2001.
- Speech by Romano Prodi, President of the European Commission. The State of the Union: "2002, a decisive step towards a greater Europe" to the European Parliament. Strasbourg, 11 December 2001, Reference: Speech/01/621. Date: 11-12-2001.
- Speech by Romano Prodi, President of the European Commission. Towards a European Civil society. Second European Social Week. Bad Honnef, 6 April 2000. Reference: Speech/00/124. Date: 7-4-00.
- Speech by Romano Prodi, President of the European Commission: "A Shared destiny in the New Europe". Catholic Lublin University-Award of honorary doctorate Lublin, 18 October 2004. Reference: Speech/04/463. Date: 18-10-2004.
- Speech by Romano Prodi, President of the European Commission: A democratic constitution for the European Union, European Parliament. Strasbourg, 3 September 2003, Reference: Speech/03/381. Date: 3-9-2003.
- Speech by Romano Prodi, President of the European Commission: A democratic constitution for the European Union. Parliament. Strasbourg, 3 September 2003, Reference: Speech/03/381. Date: 3-9-2003.
- Speech by Romano Prodi, President of the European Commission: A Wider Europe-A Proximity Policy as the Key to Stability. "Peace, Security, and Stability. International Dialogue and the Role of the EU", Sixth ECSA-World Conference. Jean Monnet Project. Brussels, 5-6 December 2002. Reference: Speech/02/619. Date: 6-12-2002.
- Speech by Romano Prodi, President of the European Commission: Europe and Global Governance 2nd COMECE Congress, Brussels, 31 March 2000. Reference: Speech/00/115. Date: 31-3-2000.
- Speech by Romano Prodi, President of the European Commission: Europe in transition: hopes and fears, Fifth European Forum, "Europe facing the decision - - EU Enlargement and Global Challenges", Brussels, 3 December 2002, Reference: Speech/02/600. Date: 3-12-2002.
- Speech by Romano Prodi, President of the European Commission: Planning our work until the end of the term and the Convention Conference of Presidents of the European Parliament. Strasbourg, 13 May 2003. Reference: Speech/03/242. Date: 14-5-2003.

- Speech by Romano Prodi, President of the European Commission: The Euro, The European Union's innovation strategy and the EU's enlargement, Economic Club of New York, New York, 3 November 2003. Reference: Speech/03/509. Date: 4-11-2003.
- Speech by Romano Prodi, President of the European Commission: The Signing of the European Constitution, Rome, 29 October 2004. Reference: Speech/04/479. Date: 29-10-2004.
- Speech by Romano Prodi, President-Designate of the European Commission to the European Parliament. Strasburg, 14 September 1999, Reference: Speech/99/114. Date: 14-9-1999.
- Speech Delivered by Jacques Delors at the Ceremony for the Conferment of an Honorary Doctorate - University of Edinburgh, 10 December 1992. Reference: Speech/92/119, Date: 10/12/92.
- Speech given by Jacques Santer at the 2nd International Financial and Economic Forum-Vienna, 21 November 1996. Reference: Speech/96/293. Date: 21-11-1996
- Speech of President Delors at IISS Conference - Questions Concerning European Security - Brussels, 10 September 1993. Reference: Speech/93/90, Date: 10/9/1993.
- Speech of President Jacques Santer of the Conference "The Road to EMU: Outlook for European Capital Markets"- "The Advantages of EMU"-(Convened by the European Economics and Financial Center, London), Luxembourg, 23 March 1995. Reference: Speech/95/41. Date: 23-3-95.
- Speech of President Jacques Santer of the Occasion of the European Parliament Conference on the Peace Initiative-Belfast, 11 April 1995. Reference: Speech/95/65, Date: 11-4-95.
- Statement by Mr Delors at the International Industrial Conference - San Francisco, 18 September 1989. Reference: Speech/89/60, Date: 18/9/1989.
- Statement by Mr Jacques Santer President of the European Commission at the plenary session of the European Parliament. Reference: Speech/99/49. Date: 22-3-99.
- Statement by Romano Prodi, President of the European Commission on the results of the European Council in Helsinki, European Parliament. Strasburg, 14 December 1999, Reference: Speech/99/210. Date: 14-12-99.
- Summary of Speech by Mr Delors at the OECD Ministerial Meeting - Paris, 18-19 May 1988. Reference: Speech/88/45, Date: 18/5/1988.
- Introduction of the Press Conference by Mr Jacques Delors on the Prospects for the European Council in Madrid - Brussels, 23 June 1989. Reference: Speech/89/48, Date: 23/6/1989.

B. ΤΕΥΧΗ ΤΟΥ ΕΥΡΩΒΑΡΟΜΕΤΡΟΥ:

- Flash Eurobarometer 142, "*Convention on the Future of Europe*", (23.6.2003 – 1.07.2003), στα πλαίσια του "The European Omnibus Survey".
- Flash Eurobarometer No 164, *Innobarometer 2004*.
- Flash Eurobarometer No 100, *Innobarometer 2001*.
- Flash Eurobarometer No 129, *Innobarometer 2002*.
- Flash Eurobarometer No 144, *Innobarometer 2003*.
- Special Europinion 1997.
- Standard Eurobarometer 39, 1993 (spring).
- Standard Eurobarometer 40, 1993 (autumn).
- Standard Eurobarometer 41, 1994 (spring).

- Standard Eurobarometer 42, 1994 (autumn).
- Standard Eurobarometer 43, 1995 (spring).
- Standard Eurobarometer 44, 1995 (autumn).
- Standard Eurobarometer 45, 1996 (spring).
- Standard Eurobarometer 50, 1998 (autumn).
- Standard Eurobarometer 51, 1999 (spring).
- Standard Eurobarometer 52, 1999 (autumn).
- Standard Eurobarometer 53, 2000 (spring).
- Standard Eurobarometer 54, 2000 (autumn).
- Standard Eurobarometer 55, 2001 (spring).
- Standard Eurobarometer 56, 2001 (autumn).
- Standard Eurobarometer 57, 2002 (spring).
- Standard Eurobarometer 58, 2002 (autumn).
- Standard Eurobarometer 59, 2003 (spring).
- Standard Eurobarometer 60, 2003 (autumn).
- Standard Eurobarometer 61, 2004 (spring).
- Standard Eurobarometer 62, 2004 (autumn).
- Standard Eurobarometer 63, 2005 (spring).

Γ. ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ:

- «Συνθήκη για τη θέσπιση Συντάγματος της Ευρώπης», *Επίσημη Εφημερίδα*, αριθ. C 310 της 16ης Δεκεμβρίου 2004.
- «Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση» (1992), *Επίσημη Εφημερίδα*, αριθ. C 191 της 29ης Ιουλίου 1992.
- «Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση» (παγωμένη έκδοση) *Επίσημη Εφημερίδα*, αριθ. C 325 της 24ης Δεκεμβρίου 2002.
- «Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση», (Ενοποιημένη έκδοση 1997), *Επίσημη Εφημερίδα*, αριθ. C 340 της 10ης Νοεμβρίου 1997.
- «Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας» (παγωμένη έκδοση) *Επίσημη Εφημερίδα*, αριθ. C 325 της 24ης Δεκεμβρίου 2002.
- «Συνθήκη της Νίκαιας», *Επίσημη Εφημερίδα*, αριθ. C 80 της 10ης Μαρτίου 2001.
- «Συνθήκη του Άμστερνταμ που τροποποιεί την Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση, τις Συνθήκες περί ιδρύσεως των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων», *Επίσημη Εφημερίδα*, αριθ. C 340, της 10^{ης} Νοεμβρίου 1997.

Δ. ΕΠΙΣΗΜΑ ΕΓΓΡΑΦΑ ΤΗΣ ΕΕ:

- Commission (EEL, 1958), *First General Report on the Activities of the Community*, (1/1/1958 to 17/9/1958), Brussels, 17/9/1958.
- Commission Decision, της 29.04.1991, (OJ 1991 L 72/1).
- Commission of the European Communities, *2003 European Innovation Scoreboard*, Commission Staff Working Paper, SEC (2003) 1255, (Brussels, 10.11.2003).
- Commission of the European Communities, *Commission Staff Working Document, in support of the report from the Commission to the Spring European Council*, 22-23

- March 2005, on the Lisbon Strategy of economic, social and environmental renewal*, SEC (2005) 160, (Brussels, 28-1-05), σ. 5
- Commission of the European Communities, *Communication for the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: The Commission's contribution to the period of reflection and beyond: Plan-D for Democracy, Dialogue and Debate*, COM(2005), 494 final, (13/10/2005).
 - Commission of the European Communities, *European Innovation Scoreboard 2004. Comparative Analysis of Innovation Performance*, Commission Staff Working Paper, SEC (2004) 1475, (Brussels, 19-11-2004).
 - Commission of the European Communities, *Integrated guidelines for Growth and jobs (2005-2008)*, COM (2005) 141 final, 2005/0057 (CNS), (Brussels, 12-4-2005).
 - Commission of the European Communities, *Science and Society Action Plan*, Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the Economic and Social Committee, and the Committee of the Regions, (Brussels, 4-12-2001), COM (2001), 714 final.
 - Committee of Independent Experts, *First Report on Allegations Regarding Fraud, Mismanagement and Nepotism in the European Commission*, Brussels, European Parliament, 15-3-1999.
 - Committee of Independent Experts, *Second Report on Reform of the Commission: Analysis of Current Practice and Proposals for Tackling Mismanagement, Irregularities and Fraud*, Brussels, European Parliament, Σεπτέμβριος, 1999, τόμοι 2.
 - Council of the European Union, General Affairs Working Party, *Draft Report from the European Council to the European Parliament on the Progress achieved by the European Union in 2001 (pursuant to Article 4 of the Treaty on European Union)*, (doc. Polgen 8, PE22/6802/02), 1/3/2002.
 - Council Regulation 1017/68, (OJ 1978 L 175/1).
 - Council Regulation 17/62, (OJ Sp. Ed. 1959-62).
 - Council Regulation 3975/87, (OJ 1987 L 374/1).
 - Council Regulation 3976/87, (OJ 1987 L 374/2).
 - Council Regulation 4056/86, (OJ 1986 L 378/1).
 - Council Regulation 4064/89, (OJ 1989 L 395/1).
 - European Commission, *Europe – A Fresh Start: The Schuman Declaration, 1950-90*, Office for Official Publications of the European Communities, 1990.
 - European Commission, *First Action Plan for Innovation in Europe. Innovation for growth and employment*, COM (1996) 589, 20-11-1996
 - European Commission, *Green Paper on Innovation*, COM (95), 688 final.
 - European Commission, *Implementation of the First Action Plan on Innovation in Europe. Innovation for Growth and Employment*, Communication from the Commission, 14-1-1998.
 - European Commission, *Innovation in a knowledge – driven economy*, Communication from the Commission to the Council and European Parliament of 20 September 2000, COM (2000) 567 final (το πλήρες κείμενο δεν έχει δημοσιευθεί ακόμα – 16/5/2005 – αλλά περίληψή του βρίσκεται δημοσιευμένη στην ηλεκτρονική ιστοσελίδα της ΕΕ: europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/n26009.htm)
 - European Commission, *Lisbon Action Plan incorporating EU Lisbon Programme and recommendations for action to member States for inclusion in their national Lisbon Programmes*, Companion document to the Communication to the Spring European Council 2005, COM (2005) 24.

- European Commission, *Realizing the European Union's Potential: Consolidating and extending the Lisbon Strategy*, Communication from the Commission, Contribution of the European Commission to the Spring European Council, Stockholm, 23-24th March 2001, Brussels, 7-2-2001, final, vol.I, COM (2001) 79.
- European Commission, SEC 160 (2005), Brussels, 28-1-2005.
- European Commission, *White Paper: Growth, Competitiveness, Employment. The Challenges and Ways Forward into the 21st Century*, COM (1993) 700, (December '93).
- European Commission, *Working together for growth and jobs*, SEC (2005) 192, Brussels, 3-2-2005.
- European Council 15 and 16 March 2002, Presidency Conclusions, Barcelona SN 100/1/02 REV 1.
- European Council 20 and 21 March 2003, Presidency Conclusions, Brussels 8410/03, Polgen 29, (5-5-2003).
- European Council 25 and 26 March 2004, Presidency Conclusions, Brussels 9084/04, Polgen 20, CONCL1, Brussels, (19-5-2004).
- European Council, Luxembourg Extraordinary European Council Meeting on Employment, Luxembourg, (20-11-1997), SN 300/97.
- European Council, Presidency Conclusions, Amsterdam, (16-6-1997), SN 00150/97.
- European Council, Presidency Conclusions, Florence, (21-6-1996), SN 300/96.
- European Parliament, *Questions for the Hearing with Nominee Commissioners*, 1999, στον διαδικτυακό χώρο της Ε.Ε.: <http://europe.eu.int/>, πρόσβαση την 10-12-2004.
- Απόφαση του Συμβουλίου, 1999/468/EC, (L184/17-7-1999).
- Απόφαση του Συμβουλίου, 3941/2003/EC, (L 346/31-12-2003).
- Απόφαση του Συμβουλίου, 87/373 EEC, (L197/18-7-1987).
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, *Agenda 2000: 1. Για μια ισχυρότερη και διευρυνόμενη Ευρώπη*, Τόμος I, COM (97) 2000, Αρ. Καταλόγου: CB-CO-97-379-GR-C, Λουξεμβούργο, Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, *Agenda 2000: Η ΠΡΟΚΛΗΣΗ ΤΗΣ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗΣ. Η διεύρυνση προς τις υποψήφιες χώρες της Κεντρικής και Ανατολικής Ευρώπης και οι συνέπειές της στις πολιτικές της Ένωσης* – (ΜΕΛΕΤΗ ΕΠΙΠΤΩΣΕΩΝ), Τόμος II, COM (97) 2000, Αρ. Καταλόγου: CB-CO-97-380-GR-C, Λουξεμβούργο, Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2000.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, *ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΔΙΑΚΥΒΕΡΝΗΣΗ – ΜΙΑ ΔΕΥΚΗ ΒΙΒΛΙΟΣ*, COM(2001) 428 τελικό, (2001/C287/01), *Επίσημη Εφημερίδα των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, 12.10.2001.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, *Η Στρατηγική της Λισσαβόνας – Για την επίτευξη της Αλλαγής*, Ανακοίνωση της Επιτροπής στο εαρινό Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Βαρκελώνης, COM (2002) 14 τελικό, (Βρυξέλλες, 15-1-2002).
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, *Ορισμένα κύρια θέματα για την ανταγωνιστικότητα της Ευρώπης – Προς μια ολοκληρωμένη προσέγγιση*, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο και το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, COM (2003) 704 τελικό, (21-11-2003).
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, *Πίνακας Αποτελεσμάτων 2001 για την καινοτομία*, Έγγραφο Εργασίας των Υπηρεσιών της Επιτροπής, SEC (2001) 1414, Βρυξέλλες, 14-9-2001.
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, *Πολιτική για την καινοτομία: επικαιροποίηση της προσέγγισης της Ένωσης με βάση τη στρατηγική της Λισσαβόνας*, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Συμβούλιο, το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, την

- Ευρωπαϊκή Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή και την Επιτροπή Περιφερειών, COM (2003) 112 τελικό, (Βρυξέλλες, 11-3-2003).
- Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, *Προώθηση της Στρατηγικής της Λισσαβόνας – Μεταρρυθμίσεις για τη Διευρυμένη Ένωση*, Έκθεση της Επιτροπής στο εαρινό Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, COM (2004) 29 τελικό/2, Βρυξέλλες, 20-2-2004.
 - Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Πώς λειτουργεί η Ευρωπαϊκή Ένωση. Ευρωπαϊκά Κείμενα*, Γεν. Δ/ση Τύπου και Επικοινωνίας, (Ιούνιος), 2003.
 - Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Ανακοίνωση, Καινοτομία στο πλαίσιο της οικονομίας της γνώσης*, COM (2000) 567.
 - Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Ατζέντα για την οικονομική και κοινωνική ανανέωση της Ευρώπης*, Συνεισφορά της Ευρωπαϊκής Επιτροπής στο Έκτακτο Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Λισσαβόνας, 23-24 Μαρτίου 2000, (Βρυξέλλες, 28/2/2000), DOC/00/7.
 - Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Έκθεση της Επιτροπής για την Ευρωπαϊκή Διακυβέρνηση*, Λουξεμβούργο, Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 2003.
 - Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Ενοποιημένες Συνθήκες. Συνθήκη για την Ευρωπαϊκή Ένωση. Συνθήκη περί ιδρύσεως της Ευρωπαϊκής Κοινότητας*, Λουξεμβούργο, Υπηρεσία Επίσημων Εκδόσεων των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων, 1997, αρ. καταλόγου ISBN 92-828-1639-7.
 - Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Επιλέγοντας τη Μεγέθυνση: Γνώση, καινοτομία και θέσεις εργασίας σε μια κοινωνία με συνοχή*, COM (2003) 5.
 - Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Ο Ευρωπαϊκός Πίνακας Αποτελεσμάτων για την Καινοτομία*, SEC (2002) 1349, Βρυξέλλες, 9-12-2002.
 - Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Πράσινη Βίβλος για την Καινοτομία*, COM (1995) 688 final.
 - Ευρωπαϊκή Επιτροπή, *Πώς λειτουργεί η Ευρωπαϊκή Ένωση: Τα θεσμικά Όργανα της Ένωσης: Οδηγός του Πολίτη*, Γενική Διεύθυνση Τύπου και Επικοινωνίας, 2003.
 - Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο, *Κανονισμός του Ευρωπαϊκού Κοινοβουλίου*, 16^η έκδ., Λουξεμβούργο, (Ιούλιος, 2004).
 - Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο/Συμβούλιο/Επιτροπή, *Διοργανική Συμφωνία για τη βελτίωση της Νομοθεσίας*, I (Ανακοινώσεις), (2003/C 321/01), 31-12-2003.
 - Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, *Προφορική Εισήγηση του V. Giscard d'Estaing, Προέδρου της Ευρωπαϊκής Συνέλευσης προς το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο της Θεσσαλονίκης*, CONV 797/1/03 REV 1.
 - Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, *Συμπεράσματα της Προεδρίας*, Βρυξέλλες, 7619/1/05, REV 1, CONCL1, (Βρυξέλλες, 23-3-2005).
 - Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, *Συμπεράσματα της Προεδρίας*, Λισσαβόνα, (23-24/3/2000).
 - Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, *Συμπεράσματα της Προεδρίας*, Λάκεν, 14-15/12/2001, doc. SN 300/1/01 REV 1.
 - Συμβούλιο Υπουργών της ΕΕ, *Κανονισμός του Συμβουλίου*, 2092/91 EEC, (L198/22-7-1991).

ΑΡΘΡΟΓΡΑΦΙΑ

- Abeles, M., "L' Europe en trois dimensions", *Esprit*, (June), 1994, σ. 117-128.
- Abeles, M./Ballier I., "La Commission europeenne: du compromis culturel e la culture du compromis", *Revue Francaise de Science Politique*, vol. 46 (3), σ.474-495.
- Allen, D., "The Euro-Arab Dialogue", *JCMS*, vol.XVI (4), 1978, σ. 323-342.
- Amabile, T.M., "How to kill creativity", *Harvard Business Review*, vol.76(5).

- Aron, R., "Social Structure and Ruling Class", *British Journal of Sociology*, vol. 1&2, (Μάρτιος), 1950, σ. 1-16.
- Aron, R., "The Anarchical order of Power", *Daedalos*, vol. 95 (2), 1966, σ. 479-502.
- Austen – Smith, D., "Strategic Models of Talk in Political Decision Making", *International Political Science Review*, vol. 13 (1), 1992, σ. 45-58.
- Bach, M., "Eine leise Revolution durch Vervaltungsverfahren: Bürokratische Integrations prozesse in der Europäischen Gemeinschaft", *Zeitschrift fur Sozidogie*, vol. 1, 1992, σ. 16-30.
- Bennhold,K./Bowley,G., «Chapter "non dead", EU insists», στην ηλεκτρονική ιστοσελίδα της εφημερίδας International Herald Tribune: www.iht.com/articles/2005/05/30/news/france.php, διαθέσιμο την 31-5-2005.
- Bermeo, Nancy, "Classification and Consolidation: Some Lessons from the Greek Dictatorship", *Political Science Quarterly*, vol. 110 (3), 1995, σ. 435-452.
- Bourdieu, P., "The essence of neoliberalism: Utopia and endless exploitation", *Le Monde Diplomatique*, (Δεκέμβριος), 1998.
- Bullitt, W.C./Freud, S., "Woodrow Wilson", *Encounter*, vol. 27(1), σ. 4-24.
- Bullitt, W.C./Freud, S., "Woodrow Wilson", *Encounter*, vol. 27(2), σ. 3-24.
- Bulmer, J.S., "The Governance of European Union. A New Institutional Approach", *Journal of Public Policy*, vol. 13 (4), 1994, σ.351-380.
- Cole, A., "Studying Political Leadership: the Case of Francois Mitterrand", *Political Studies*, XLII (3), 1994, σ. 453-458.
- Contori, L.J./Spiegel, S.L., *The analysis of regional international politics: The integration versus the empirical systems approach*, *International Organization*, vol. 27(4), 1973, σ. 465-494.
- Cram, L., "Calling the Tune Without Paying the Piper? Social Policy Regulation: The Role of the Commission in European Community Social Policy", *Policy and Politics*, vol. 21(2), 1993, σ. 135-146
- Dahl, R.A., "The Concept of Power", *Behavioural Science*, vol. 2, 1957, σ. 201-215.
- Dekmejian, R./Koutsoukis, K., "Comparative Patterns of Elite Recruitment: Israel, Egypt, Lebanon", *EKKE*, No 38, 1980, σ. 19-0.
- Delors, J., "The Need to More Beyond Amsterdam", *Agence Europe*, 7628, 4-1-2000, σ. 3-4, 44.
- Drake, H., "Political leadership and the European Integration: The Case of Jacques Delors", *West European Politics*, vol. 18, (January), 1995, σ. 140-160
- Duff, A.N., "The Report of the Three Wise Men", *Journal of Common Market Studies*, vol. 19 (3), (March), 1981, σ. 237-254.
- Edinger, L.J., "The Comparative Analysis of Political Leadership", *Comparative Politics*, vol. 17 (2), 1975, σ. 253-269
- Ehlerman, Claus-Dieter, "Das schwierige Geschäft der Kommission", *Europarecht*, vol.16 (4), (Oktober-Dezember), 1981, σ. 335-365.
- Euroabstracts, "Broadening the approach to innovation", συνέντευξη του Edward Phillips που παραχώρησε τον Φεβρουάριο του 2003 και δημοσιεύθηκε στην ηλεκτρονική ιστοσελίδα: www.cordis.lu/euroabstracts/en/february03/feature01.htm, διαθέσιμο την 8/10/2004.
- Euroabstracts, "Innovation in Europe – Liikanen talks to CORDIS News", συνέντευξη που παραχώρησε Erkki Liikanen, την 1/10/2001 και δημοσιεύθηκε στην ηλεκτρονική ιστοσελίδα: <http://dbs.cordis.lu>, διαθέσιμο την 12/10/2004.
- Fischer, J., "From Confederation to Federation: Thoughts on the Finality of European Integration", ομιλία στο πανεπιστήμιο του Humboldt στο Βερολίνο, 12/5/2000, www.auswertiges-amt.de/6_archiv/2/r/r000512b.htm.

- Garrett, G., "International Cooperation and Institutional Choice: The European Community's Internal Market", *International Organization*, vol. 46 (2), (spring), 1994, σ. 552-553.
- González, F., "European Union and Globalization", *Foreign Policy*, (Summer '99), σ. 26-43.
- Grove, A. S., "Tapping into the leader who lies within us", *Wall Street Journal*, vol. 3, (April), 1986, σ. 22.
- Guilford, J.P., "Creativity: Retrospect and Prospect", *Journal of Creative Behaviour*, vol. 4, 1970, σ. 149-168.
- Haas E.B., "The Uniting of Europe and the Uniting of Latin America", *Journal of Common Market Studies*, vol. V(4), 1967, σ.315-343.
- Haas, E.B., "The Study of regional Integration: reflections on the Joy and Anguish of pre-theorizing", *International Organization*, vol. 24(4), 1970, σ. 607-646.
- Haas, E.B., "Turbulent fields and the Theory of Regional Integration", *International Organization*, vol. 30(2), (Spring), 1976, σ. 173-212.
- Hansen, R.D., "European Integration: Forward March Parade Rest, or Dismissed?", *International Organization*, σ. 225-254.
- Hermann, M.G./Hagan, J.D., "International Decision Making: Leadership matters", *Foreign Policy*, (Spring, '98), σ. 124-138.
- Hinsliff, G./Duval Smith, A., «Blair set to dump a plan for crucial Europe poll» στην ιστοσελίδα της εφημερίδας *The Observer*: <http://www.observer.guardian.co.uk/politics/story/>, διαθέσιμο την 30-5-2005.
- Hix, S./Lord, C., "The Making of a President: the European Parliament and the Confirmation of Jacques Santer as President of the Commission", *Government and Opposition*, 1996, vol. 31(1), σ. 62-76.
- Hoffman, S., "Obstinate or Obsolete: The Fate of the Nation – State and the case of Western Europe", *Daedalus*, vol. 95, 1966, σ. 862-915.
- Hoffman, S., "Reflections on the Nation-State in Western Europe Today", *Journal of Common Market Studies*, vol. 21 (1 and 2), (September/December), ειδική έκδοση "The European Community Past, Present and Future", 1982, σ. 32, σ. 21-37.
- Hoffman, S., "The sum of it's parts", *Foreign Policy*, (Summer '99), σ. 28-41.
- Jabko, N., "In the Name of the Market: How the European Commission Paved the Way from Monetary Union", *Journal of European Public Policy*, v.6 (3), 1999, σ. 475-495.
- Janda, K.F. "Towards the explication of the concept of leadership in terms of the concept of power", *Human Relations*, vol. 13, 1960, σ. 345-363.
- Jones, G.W., "The Study of Prime Ministers: A Framework for Analysis", *West European Politics*, vol. 14 (2), 1991, σ. 1-8.
- Keren, M., "Moses as a Visionary Realist", *International Political Science Review*, vol. 9 (1), 1988, σ. 71-84.
- Klein, J., «Ποιος διευκρίνιζε τον κόσμο;», άρθρο της εφημ. *The Guardian* δημοσιευμένο στην εφημ., *Καθημερινή*, 30.6.02, σ. 26.
- Kochan T.A., Schmidt, S.S./De Coottis, T.A., "Superior-Subordinate relations: Leadership and Headship", *Human Relations*, vol. 28, 1975, σ. 279-294.
- Kreppel, A., "What Affects the European Parliament's Legislative Influence?", *JCMS*, vol.37 (2), σ. 521-538.
- Ladeur, K.H., «Von der Verwaltungshierarchie zum Administrativen Netzwerk?» *Die Verwaltung*, vol. 10(2), 1993 σ. 137-165.
- Lambert, J., "The Constitutional Crisis 1965-66", *Journal of Common Market Studies*, vol. 4(2), (1965), σ. 195-228.

- Lamy, P., "Europe and the Future of Economic Governance", *Journal of Common Market Studies*, vol. 42(1), (March), 2004, σ. 5-21
- Levy, R., "Managing Value – for – Money Audit in the European Union: The Challenge of Diversity", *Journal of Common Market Studies*, vol. 34(4), σ. 509-529.
- Lindberg, L., "Political Integration as a Multidimensional Phenomenon Requiring Multivariate Measurement", *International Organization*, vol. 24, (Φθινόπωρο, 1970), σ. 649-732.
- Lodge, J., "Transparency and democratic legitimacy", *Journal of Common Market Studies*, vol. 32(3), 1994, σ. 81-103.
- Longo, M., "European Integration: Between Micro-Regionalism and Globalism", *Journal of Common Market Studies*, vol. 41(3), (June), 2003, σ. 475-494.
- Mackinnon, D.W., "The Nature and Nurture of Creative Talent", *American Psychologist*, vol. 17, 1962, σ. 484-495
- MacMullen, A., "Evaluating Integration Theory: The Appointment of European Commissioners", *Diplomacy and Statecraft*, vol. 7(1), (March), 1996, σ. 221-243.
- MacMullen, A., "Political Responsibility for the Administration of Europe: The Commission's Resignation March 1999", *Parliamentary Affairs*, vol. 52 (4), 1999, σ.703-718.
- Maguatti, J., "Cheap Liberal Talk", εφημ., *The Financial Times*, 17.8.99.
- Marks, G./Hooghe, L./Blank, K. "European Integration from the 1980's. State centric vs. Multilevel Governance", *Journal of Common Market Studies*, vol. 34 (3), 1996, σ. 341-378.
- Matlary, J.H., "Beyond Intergovernmentalism: The Quest for a Comprehensive Framework for the Study of Integration", *Cooperation and Conflict*, α' μέρος, vol. 28 (2), 1993, σ. 181-208.
- Metcalfe, L., "Building Capacities for Integration: The Future Role of the Commission", *Episcope*, vol. 2, 1996, σ. 2-8.
- Mitrany, D., "The Prospect of Integration. Federal or Functional?", *Journal of Common Market Studies*, vol. 4, 1965, σ. 119-145.
- Monnet, J., "A Ferment of Change", *Journal of Common Market Studies*, vol. 1 (1) 1962, σ. 203-211.
- Moravcsik, A., "Liberal Intergovernmentalism and Integration: A Rejoinder", *Journal of Common Market Studies*, vol. 33(4), 1995, σ. 611-662.
- Moravcsik, A., "Negotiating the Single European Act: National Interest and Conventional Statecraft in the European Community", *International Organization*, vol. 45(1), 1991, σ. 651-688.
- Muttimer, D., "1992 and the Political Integration of Europe: neofunctionalist reconsidered", *Journal of European Integration*, vol.13, 1989, σ. 78-101.
- Neunreither, K., "Transformation of the Political Role: Reconsidering the Case of the Commission of the European Communities", *Journal of Common Market Studies*, vol. X, 1971-72, σ. 223-248.
- Noel, E., "Reflections on the Maastricht Treaty", *Government and Opposition*, vol. 27(2), 1992, σ. 148-157.
- Norman, P., "EU must earn people's trust", στην ηλεκτρονική ιστοσελίδα της εφημερίδας Financial Times: www.news.ft.com/cms, διαθέσιμο την 30-5-2005.
- Nugent, N., "The leadership Capacity of the European Commission", *Journal of European Public Policy*, vol. 2(4), 1995, σ. 603-623.
- Nye, J.S., "Comparing Common Markets: A revised neofunctionalist model", *International Organization*, vol. 24, 1970, σ. 796-835.

- O' Brien, D., "The EU constitution: The silver linings of defeat", *International Herald Tribune*, 31-5-2005.
- Obotonskic, A.V./Rudashevskic, V.D., "Το συστημικό δομικό μοντέλο της διαδικασίας λήψης αποφάσεων στο κράτος", σε μετ. Γ. Γιούγα και Ι. Καμαριανού, περ. *Το Βήμα των Κοινωνικών Επιστημών*, αρ. 1.2, (Μάιος 1990), σ. 79-106.
- Page, E.C./Wouters, L., "Bureaucratic Politics and Political Leadership in Brussels", *Public Administration*, vol. 72 (Autumn), 1994, σ. 445-459.
- Parker, G., "What next? Tough calls on economy and politics lie ahead for EU", *Financial Times*, 30-5-2005, σ. 2.
- Paterson, J., "The Santer Era: The European Commission in Normative, Historical and Theoretical Perspective", *Journal of European Public Policy*, vol. 6(1), σ. 45-65.
- Pedersen, T., "Problems of Enlargement: Political Integration in Pan-European EC", *Cooperation and Conflict*, vol. 25, 1990, σ. 83-99.
- Peterson, J., "Jacques Santer: The EU's Gorbachev", *European Community Studies Association Newsletter*, vol. 12(4), 1999, σ. 4-6
- Putnam, R., "The Political Status of Senior Civil Servants in Western Europe: A Preliminary Analysis", *British Journal of Political Science*, vol. 3 (3), σ. 257-290.
- Ruggie, G., "International Responses to Technology. Concepts and Trends", *International Organization*, vol. 29(3), 1979, σ. 557-584.
- Runco, M.A., "Creativity", *Annual Review of Psychology*, vol. 55, σ. 657-687.
- Rustow, D.A., "Introduction to the Issue Philosophers and Kings: Studies in Leadership", *Journal of the American Academy of Arts and Science*, (Summer Issue) 1968, σ. 683-684
- Sandholtz, W., "ESPRIT and the Politics of International Collective Action", *Journal of Common Market Studies*, vol. 30, No.1, 1992, σ. 1-21.
- Sandholtz, W., "Institutions and Collective Action: The New Telecommunications in Western Europe", *World Politics*, vol. 45 (2), (January), 1993, σ. 242-270.
- Sandholtz, W., "Membership Matters: Limits of the Functional Approach to European Institutions", *Journal of Common Market Studies*, vol. 34 (3), σ. 403-429.
- Sandholtz, W./Zysman, J., "1992: Recasting the European Bargain", *World Politics*, vol. XLII (7), 1989, σ. 95-128.
- Sarachek, B., "Greek concepts of leadership", *Academy of management Journal*, vol.11, 1968, σ. 39-48.
- Scheingold, S.A., "Domestic and International Consequences of Regional Integration", *International Organization*, vol. 24, (Φθινόπωρο, 1970), σ. 978-1002.
- Schies, M., «Μην αγγίζετε την ελεύθερη οικονομία», άρθρο της εφημ., *El Pais* που δημοσιεύθηκε στην εφημ. *Καθημερινή*, 18.11.01, σ. 7.
- Schneider, V./Dang-Nguyen, G./Werle, R., "Corporate Actor Networks in European Policy-Making: Harmonizing Telecommunications Policy", *Journal of Common Market Studies*, vol. 32 (4), 1994, σ. 473-498.
- Sen, A., "Freedom's Market", *The Observer*, 25.06.00.
- Shmitter, P.C., "A revised Theory of regional integration", *International Organization*, vol. 24 (2), 1970, σ. 836-868.
- Smith, A., "Why European Commissioners Matter", *Journal of Common Market Studies*, vol. 41 (1), 2003, σ. 137-155.
- Smith, A.D., "Strategic Models of Talk in Political Decision Making", *International Political Science Review*, vol. 13(1), (January), 1992, σ. 189-211.
- Smith, G., "The Resources of a German Chancellor", *West European Politics*, 13(2), 1991, σ. 48-61.
- Steele, J., "The Guardian Profile: A.Sen", εφημ., *The Guardian*, 31.03.01.

- Taylor, P., "The European Community and the State: Assumptions, Theories and Propositions", *Review of International Studies*, vol. 17, No.2, (April), 1991, σ. 109-125.
- Tranholm-Mikkelsen, J., "Neofunctionalism: Obstinate or Obsolate? A reappraisal in the light of the new organism of the EC", *Millenium: Journal of International Studies*, vol. 20(1), 1991, σ. 1-22.
- Wallace, W./Smith, J., "Democracy or technocracy? European Integration and the problem of popular consent", *West European Politics*, vol. 18(3), 1995, σ. 137-157.
- Wallerstein, I., "Globalization or the age of transition? A long-term view of the trajectory of the world-system", στην ιστοσελίδα <http://fbc.binghamton.edu/>, διαθέσιμο την 27.10.04.
- Wendon, B., "The Commission as an Image-Venue Entrepreneur in EU Social Policy", *Journal of European Public Policy*, vol. 5(2), 1998, σ. 339-353.
- Wincott, D., "Institutional Interaction and European Integration: Towards an Everyday Critique of Liberal Intergovernmentalism", *Journal of Common Market Studies*, vol. 33(4), 1995, σ. 567-609.
- Zaleznik, A., "Managers and leaders: Are they different?", *Harvard Business Review*, vol. 55(5), 1977, σ. 67-68.
- Γιαννόπουλος, Π., «Περί Ηγεσίας», περ., *ΔΙΑΒΑΖΩ*, τ.276, 1/12/1991, σ. 64-67.
- Εραστός, Β. «Πως καθοδηγεί τον άνθρωπο ο Ισίδωρος Πηλουσιώτης», περ. *Ακτίνες*, τ.165, (Νοέμβριος), 1955, σ. 440-444.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Περιφερειακή Πολιτική, Ενημερωτική Επιστολή αριθμ. 68», *INFOREGIONEWS*, (Οκτώβριος), 1999.
- Ευρωπαϊκή Επιτροπή, «Codecision "step by step"», στο διαδικτυακό χώρο: <http://europa.eu.int/comm/codecision/stepbystep/text/index.en.htm>
- Ευσταθιάδη, Στ., «"Το μπαράκι" που ξεσήκωσε τον Πρόντν», *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 23/02/2003, σ. Α10.
- Εφημερίδα *The Guardian*, 16-7-1994, σ. 16.
- Εφημερίδα, *The New York Times*, 20.03.04, σ. 2.
- Εφημερίδα, *ΤΟ ΒΗΜΑ*, «Ευρωπαϊκή Κυβέρνηση προτείνει ο Πρόντν», 17-3-2002, σ. Α28.
- Εφημερίδα, *ΤΟ ΒΗΜΑ*, «Οι συγκρίσεις της για τις υπό ένταξη χώρες της ΕΕ», 18.04.2004, σ. Δ 18.
- Θερμός, Ηλ. «Η εξήγηση του ορισμού της κυριαρχίας του Bodin», (ανάπτυπο), περ. *Επιθεώρησης Κοινωνικών Ερευνών*, τ. (42-43), 1981.
- Θερμός, Ηλ., «Θεωρία και Τυπολογίες της Χαρισματικής Ηγεσίας», περιοδικό *ΔΙΑΒΑΖΩ*, τεύχος 276, (Δεκέμβριος, 1991), σ. 55-63.
- Θερμός, Ηλ., «Τα προλεγόμενα της ΟΜΟΝΟΙΑΣ του Μ.Αλεξάνδρου», (ανάπτυπο), *Επιθεώρησης Κοινωνικών Ερευνών*, τ.(21-22), (Ιούλιος-Δεκέμβριος), (γ'-δ' τριμήνου), 1974.
- Καπερνάρου, Κ., «Διπλωματία ακριβείας από τους ...τρεις σωματοφύλακες του παγκόσμιου εμπορίου», *Καθημερινή*, 18.11.02, σ. 12.
- Κιοσσέ, Χ., «Ευρώπη: μια ιδέα υπό κατασκευήν», *Καθημερινή*, 24-9-2000, σ. Β 4-5.
- Κουτσούκης, Κλ., «Η ανάλυση της λήψης των αποφάσεων ως προσέγγιση της πολιτικής», *Εφημερίς των Ελλήνων Νομικών*, 1997, σ. 375-388.
- Κουτσούκης, Κλ., «Η παθολογία των ηγετών. Η μεταμόρφωση του ηγέτη και η αναμόρφωση της κοινωνίας – Μια πρώτη τυπολογική προσέγγιση», περ. *ΔΙΑΒΑΖΩ*, τ.276, (Δεκέμβριος), 1991, σ. 90-94.
- Κουτσούκης, Κλ., «Ηγεσία και Εξωτερική Πολιτική», περ. *Εξωτερικά Θέματα*, No. 14, (Ιούλιος), 2004.

- Μικρογιαννάκης, Εμμ., «Ηγεσία», περ. *ΔΙΑΒΑΖΩ*, τ. 276, 11/12/1991, σ. 46-53.
- Μπικάτζικ, Χ., «Οι διακοπές Πρόντι στο Ιόνιο», «ΕΨΙΛΟΝ», ένθετο περιοδικό της εφημερίδας *Ελευθεροτυπία*, 6/9/2004.
- Παπαδάκης, Ε., «Έλλειμμα πρωτοπορίας στην Ευρώπη», εφημ., *Καθημερινή*, 19-10-2003, σ. 13.
- Παπαδημητρίου, Κ., «Η γεωπολιτική καθορίζει την παγκόσμια ανάπτυξη», εφημ., *Καθημερινή*, 16.03.03, σ.15.
- Παπαδόπουλος, Α., «Εκλείπει η βούληση για πολιτική ενοποίηση», *Οικονομικός Ταχυδρόμος*, 23.4.02, σ. 30.
- Σλάες, Α., «Μια τίμια πρόταση εξαγοράς των Ευρωπαϊκών καλλιεργητών», *Financial Times*, 1.9.03, όπως δημοσιεύτηκε στην εφημερίδα *Καθημερινή*, 7.9.03, σ.11.
- Στρατάκης, Γ., «Η Ευρώπη έχει την απάντηση στην Αυτοκρατορία», εφημ., *Καθημερινή*, 18.4.04, σ. 5.
- Τσουκαλάς, Κ., «Έχει παγκόσμιο ρόλο η Ευρώπη;», *ΤΟ ΒΗΜΑ*, 13.3.03, σ. Α43-44.
- Χατζηστεφάνου, Α., στο ένθετο περιοδικό «Κ», *Καθημερινή*, 10.08.2003, σ.3.

ΗΛΕΚΤΡΟΝΙΚΕΣ ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΣΤΟ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟ

- <http://dbs.cordis.lu/>
- http://en.wikipedia.org/wiki/Political_power,
- <http://epp.europa.eu/portal/page?>
- <http://europa.eu.int/comm/codecision/stepbystep/text/index.en.htm>
- <http://europa.eu.int/comm/enterprise/innovation/>
- <http://europa.eu.int/comm/enterprise/innovation/index/>
- <http://europa.eu.int/comm/index.en.htm>
- http://europa.eu.int/comm/public_opinion/index/
- <http://europa.eu.int/index.en.htm>
- <http://europa.eu.int/institutions/decision-making/index-el>
- <http://europa.eu.int/prelex/aide.cfm?CL=el&page=procdec>.
- <http://europa.eu.int/rapid/pressReleasesAction.do?reference=Speech/>
- <http://european-convention.eu.int/>
- <http://fbc.binghamton.edu/>
- <http://trendchant.condis.lu>
- <http://www.canvasopedia.org/content/canvasopedia/dictionary.htm>,
- <http://www.cordis.lu/>
- <http://www.cordis.lu/innovation-smes/src/innobarometer.htm>
- <http://www.europarl.eu.int/sg/tree/en/default.htm>
- <http://www.wikipedia.org/wiki/Creativity>
- www.biography.com
- www.cordis.lu/innovation-policy/studies/
- www.cordis.lu/innovation-smes/src/innobarometer.htm
- www.cordis.lu/innovation-smes/src/innobarometer/
- www.equivalence.com/labor/lab_vf_glo_e.shtml
- www.europa.eu.int/
- www.europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/n26009.htm/
- www.google.com
- www.historychanell.com
- www.iht.com/articles/2005/05/30/news/france.php

- www.lemonde.fr/web/article
- www.news.ft.com/cms
- www.observer.guardian.co.uk/politics/story/
- www.onealliance.com/client_access/graphic_glossary.htm
- www.tcs.ac/FAQ/FAQShortGlossary.html
- www.usm.maine.edu/trudy/frame/fgloss.htm